

301.1
ธ 257 ๙

สภาพเชิงจิต-สังคมในโรงเรียนกับสุขภาพจิตของนักเรียนวัยรุ่น
ในเขตกรุงเทพมหานคร

ปริญญานิพนธ์

ของ

ธีรวัฒน์ นิจนทร

สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สุขุมวิท 23 พระโขนง กรุงเทพฯ 11 โทร. 3921 575, 391 5058

ก.พ. 2527

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษาคุณวุฒิปริญญาตรี

กันยายน 2526

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สภาพเชิงจิต-สังคมในโรงเรียนกับสุขภาพจิตของนักเรียนวัยรุ่น
ในเขตกรุงเทพมหานคร

บทคัดย่อ

ของ

ธีรวัฒน์ นิจนทร

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามุขมนตรีบัณฑิต

กันยายน 2526

การวิจัยในครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาความเกี่ยวพันระหว่างสภาพแวดล้อมทางโรงเรียนกับสุขภาพจิตหาคำถามของนักเรียนวัยรุ่น ซึ่งประกอบด้วยอาการทางกาย มโนภาพแห่งตน ความซึมเศร้า ความวิตกกังวล ความก้าวร้าว และสุขภาพจิตรวม ทั้งหาคำถาม สำหรับสภาพแวดล้อมทางโรงเรียนประกอบด้วย สภาพแวดล้อมทางกายภาพ (ความแออัดของสถานศึกษา) และสภาพแวดล้อมทางจิตและสังคม สามด้านคือ ความรู้สึกแออัดต่อสถานศึกษา ความร้นแค้นทางจิตในโรงเรียน และบรรยากาศใน ชั้นเรียน จุดประสงค์ที่สำคัญก็คือ การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อม เหล่านี้กับสุขภาพจิตของนักเรียนที่มีลักษณะบุคลิกภาพและภูมิหลังทางครอบครัวแตกต่างกัน

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนี้ เป็นนักเรียนวัยรุ่นชั้นมัธยมปีที่ 5 และเทียบเท่า ซึ่งเรียนอยู่ในสถานศึกษาของกรมสามัญศึกษา และกรมอาชีวศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 1,122 คน โดยผู้ถูกศึกษาได้ตอบแบบสอบถามต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ แบบสอบถามภูมิหลังทั่วไป แบบวัดสุขภาพจิตหาคำถาม แบบวัดลักษณะเก็บตัว-แสดงตัว แบบวัดลักษณะความเชื่ออำนาจภายใน-ภายนอก แบบวัดความรู้สึกแออัด แบบวัดความ ร้นแค้นทางจิต และแบบวัดบรรยากาศในชั้นเรียน

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยนี้ ใช้วิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทาง เป็นหลัก นอกจากนั้นยังมีการเปรียบเทียบเป็นรายคู่ตามวิธีของเชฟเฟ และ การวิเคราะห์ การถดถอยพหุคูณอีกด้วย

ผลการวิจัยภาคสนามครั้งนี้พบว่า ปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตทั้ง หาคำถามของวัยรุ่นมากที่สุดคือ การรับรู้สภาพแวดล้อมในโรงเรียนทั้งสามด้าน โดยเฉพาะ บรรยากาศแบบประชาธิปไตยในชั้นเรียน ซึ่งสามารถทำนายภาวะสุขภาพจิตได้ดีที่สุด รองลงมาคือ ความรู้สึกร้นแค้นทางจิต และความรู้สึกแออัด ส่วนตัวแปรประเภทอื่น ที่สำคัญรองลงไปคือ เพศ ลักษณะของครอบครัว และระดับเศรษฐกิจของครอบครัว โดยวัยรุ่นหญิงมีสุขภาพจิตทุกด้านเลื่อมกว่าวัยรุ่นชาย วัยรุ่นจากครอบครัวแตกแยกและ วัยรุ่นจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจต่ำ มีสุขภาพจิตที่เลื่อมกว่าวัยรุ่นจากครอบครัว

ปกติ และวัยรุ่นจากครอบครัวฐานะปานกลาง และฐานะสูง ผลจึงกล่าวนี้สอดคล้อง
กับผลการวิจัยอื่น ๆ ในประเทศไทยด้วย สำหรับสังกัดของสถานศึกษาและผลการเรียน
(คะแนนเฉลี่ยสะสม) เกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตเพียงสองด้าน และอาชีพของผู้ปกครอง
เกี่ยวข้องกับความวิตกกังวลเพียงด้านเดียว

นอกจากนี้ ยังพบว่า มีตัวแปรทางชีวสังคมและภูมิหลังหลายประการที่เกี่ยวข้อง
กับการรับรู้สภาพแวดล้อมทางโรงเรียนในการวิจัยนี้ กล่าวคือ ระดับการศึกษาของ
ผู้ปกครองเกี่ยวข้องกับการรับรู้สภาพแวดล้อมทั้งสามด้าน โดยนักเรียนที่ผู้ปกครองมี
การศึกษาสูงกว่า ม.ศ.3 มีความรู้สึกแออัดมากกว่า แร้นแค้นทางจิตมากกว่า และ
เห็นว่าบรรยากาศในชั้นเรียนของตนเป็นประชาธิปไตยน้อยกว่านักเรียนที่ผู้ปกครองมี
การศึกษาต่ำกว่า ในด้านสังกัดของสถานศึกษาเกี่ยวข้องกับการรับรู้สภาพแวดล้อมเพียง
สองด้าน โดยนักเรียนในโรงเรียนของกรมสามัญศึกษา มีความรู้สึกแออัด และความ
แร้นแค้นทางจิตมากกว่านักเรียนในวิทยาลัยของกรมอาชีวศึกษา ส่วนความแออัดของ
สถานศึกษาเกี่ยวข้องกับการรับรู้สภาพแวดล้อมสองด้าน โดยที่นักเรียนในสถานศึกษาที่
แออัดมาก มีความรู้สึกแออัดมากกว่า และเห็นว่าบรรยากาศในชั้นเรียนเป็น
ประชาธิปไตยน้อยกว่านักเรียนในสถานศึกษาที่แออัดน้อย สำหรับเพศ และผลการเรียน
เกี่ยวข้องกับการรับรู้สภาพแวดล้อมสองด้านเช่นเดียวกัน กล่าวคือ นักเรียนชายและ
นักเรียนที่มีผลการเรียนต่ำ มีความแร้นแค้นทางจิตมากกว่า และเห็นว่าบรรยากาศ
ในชั้นเรียนเป็นประชาธิปไตยน้อยกว่านักเรียนหญิง และนักเรียนที่มีผลการเรียนสูง

สำหรับตัวแปรจิตลักษณะห้าประการ คือ การรับรู้สภาพแวดล้อมสามด้าน
กับบุคลิกภาพสองประเภานั้น พบว่า สามารถอธิบายความแปรปรวนของคะแนนสุขภาพจิต
ต่าง ๆ ได้มากกว่าตัวแปรชีวสังคม และภูมิหลังทั้งแปดประการ และในระหว่าง
ตัวแปรจิตลักษณะทั้งห้าตัวนี้ การรับรู้สภาพแวดล้อมสามด้านมีความสำคัญต่อสุขภาพจิต
ของวัยรุ่นมากกว่าลักษณะบุคลิกภาพ นอกจากนี้ ยังพบว่าสุขภาพจิตทั้งห้าด้านนี้มีความ
สัมพันธ์ซึ่งกันและกันสูงอย่างเชื่อมั่นได้ โดยเฉพาะมโนภาพแห่งตน ความซึมเศร้า

และความวิตกกังวล ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกันมากที่สุด

ผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นแนวทางในการส่งเสริมสุขภาพจิตของวัยรุ่นไทยผ่านทางโรงเรียนและครอบครัว โดยการเสนอแนะให้ผู้ปกครองและครูอาจารย์ชี้แจงให้วัยรุ่นเข้าใจสภาพแวดล้อมในโรงเรียน และปรับการรับรู้เกี่ยวกับสภาพดังกล่าวให้ถูกต้อง เพื่อจะได้ผ่อนคลายความตึงเครียดลงตามความเหมาะสมกับลักษณะของวัยรุ่นแต่ละประเภท

PSYCHO-SOCIAL ENVIRONMENT IN SCHOOLS AND MENTAL HEALTH OF
ADOLESCENT STUDENTS IN BANGKOK METROPOLITAN AREA

AN ABSTRACT

BY

CHIRAWAT NITJANETH

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Doctor of Education degree
at Srinakharinwirot University

September 1983

The main objective of this study was to examine the relatedness of several types of school environment to six indices of adolescent mental health status, namely, physical health, self-concept, depression, anxiety, aggression and the composite of these five indices. The school environment in this study consisted of physical environment (crowdedness) and three types of psycho-social environment, namely, perceived crowding, psychological scarcity, and classroom climate. Bio-social variables, two types of personality and various background characteristics of the family were also taken into consideration in the investigation of these relationships.

The sample in this study consisted of 1,122 adolescent students. They were in Mathayom Five or an equivalent level from 8 secondary schools and 8 technical colleges in Bangkok metropolitan area. The adolescents were asked to respond to a set of questionnaires. The first part of each questionnaire-booklet was designed to assess various characteristics of the respondents and their family background. The rest of the questionnaires employed rating scale method of assessment of the following variables : five indices of mental health status, extraversion-introversion, internal-external locus of control, perceived crowding, psychological scarcity and perception of classroom climate.

Three-way Analysis of Variance was performed on different sections of the data, together with the Scheffe's method of Multiple Comparisons and Stepwise Multiple Regression Analysis.

The results of this study revealed that the factors that bore strongest influence on six indices of adolescent mental health status were the three types of psycho-social environment. Mental health status could be best accounted for by the democratic classroom climate, psychological scarcity, and perceived crowding, respectively. Sex, family type and economic level of the student's family were also found to be related to various indices of mental health status. In other words, female adolescents were less mentally healthy by any index than male adolescents. Students from broken families and families at lower-economic level were less mentally healthy in four indices than students from intact families and families at higher-economic level. These results are consistent with those of other studies in Thailand. It was also found that school type was related to physical health and anxiety and academic achievement(G.P.A.) was related to anxiety and the composite mental health status while parents' occupation was related only to anxiety.

In addition, some bio-social variables and background characteristics of the students were found to be related to the pupils' perception of school environments, students whose

parents finished higher than M.S.3 perceived the three types of environment less favourably than students whose parents received lower level of education. That is, the former group felt more crowded, more psychologically scarce than the latter group and also felt that their classroom climate was less democratic. Students in secondary schools felt more crowded and more psychologically scarce than students in technical colleges. Students in crowded schools perceived that their environment was more crowded and that their classroom climate was less democratic than students in uncrowded schools. Besides, male students and students with lower academic achievement felt more psychologically scarce and felt that their classroom climate was less democratic than female students and students with higher achievement.

Moreover, this study showed that five psychological traits, i.e. three types of environmental perception and two types of personality, could account for various indices of mental health status better than the eight bio-social and background characteristics could. Among these five psychological traits, the three types of environmental perception played more important role on students' mental health status than did personality variables. Furthermore, this study found that five indices of mental health status were significantly correlated with one another.

The results in this study were valuable in suggesting important approaches to school personnels and parents for the promotion of mental health of Thai youth. These approaches are through the clarification of adolescent understanding of school environment and the modification of their environmental perceptions in order that each types of adolescents will be able to reduce their tension in schools.

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำคณิศรและคณะกรรมการสอบได้พิจารณาปัญหานี้จน
 จบแล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตรปริญญาการศึกษาชุมชนศึกษา
 ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

คณะกรรมการที่ปรึกษา

คณะกรรมการสอบ

ศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์ ประจักษ์ ประจักษ์ ประจักษ์

ศาสตราจารย์ ดร. กรรมการ ศาสตราจารย์ ดร. กรรมการ

ศาสตราจารย์ ดร. กรรมการ ศาสตราจารย์ ดร. กรรมการ

ศาสตราจารย์ ดร. กรรมการ

ประกาศคุณูปการ

นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมที่ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ได้รับการ
คัดเลือกให้ได้รับพระราชทาน "ทุนภูมิพล" ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านรองศาสตราจารย์ ดร.ดวงเดือน
พันธุมนาวิน ดร.นงลักษณ์ วิรัชชัย และดร.ผจงจิต อินทสุวรรณ ที่ได้เสียสละ
เวลารับเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์ ทั้งยังได้กรุณาถ่ายทอดความรู้ด้าน
การวิจัย และช่วยตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ในการทำปริญญานิพนธ์ฉบับนี้จนกระทั่ง
สำเร็จสมบูรณ์ด้วยดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณไว้เป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณท่านผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรณี ชูทัยเจนจิต จาก
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่ได้กรุณารับเป็นกรรมการสอบปากเปล่า
จากภายนอก

ขอขอบคุณอาจารย์ชลธิ์ จงสืบทันท์ และอาจารย์รัตนา ประเสริฐสม ที่ให้
ความช่วยเหลือแก่ผู้วิจัยในต่าง ๆ ด้วยดีเสมอมา และในท้ายที่สุดขอขอบคุณ
ดร.มลิษฐ์ สำเภาเงิน รวมทั้งสถาบันบริการคอมพิวเตอร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ที่ช่วยอำนวยความสะดวกแก่ผู้วิจัยในการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้

ธีรวัฒน์ นิเจนตร

กันยายน 2526

สารบัญ

บทที่

หน้า

1	บทนำ	1
	ความหมายของสุขภาพจิต	1
	ความสำคัญของสุขภาพจิต	2
	ปัญหาสุขภาพจิตของวัยรุ่นไทยในสถานศึกษา	5
	บทบาทของสถานศึกษาในการป้องกันปัญหาสุขภาพจิตของนักเรียน	6
	สาเหตุที่ทำให้คนมีสุขภาพจิตเสื่อม	7
	ความมุ่งหมายของการวิจัย	12
	ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย	12
	ขอบเขตของการวิจัย	13
2	เอกสารและการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	14
	ลักษณะสุขภาพจิตของเยาวชน	16
	ลักษณะของเยาวชนที่มีสุขภาพจิตดี	18
	ลักษณะของเยาวชนที่มีสุขภาพจิตเสื่อม	20
	การวัดสุขภาพจิตของนักเรียนวัยรุ่น	22
	การวัดสุขภาพจิตของบุคคลปกติ	23
	การวัดสุขภาพจิตทั่วไป	23
	การวัดสุขภาพจิตของบุคคลปกติบางประเภท	24
	การวัดสุขภาพจิตของคนไข้โรคจิตโรคประสาท	26
	สภาพแวดล้อมของโรงเรียนกับสุขภาพจิต	28
	ความแออัดทางกายภาพ ความรู้สึกแออัด และผลที่กระทบต่อจิตใจและพฤติกรรม	31

ความหมายและการวัดความรู้สึกแออัด	37
ลักษณะเก็บตัว—แสดงตัว กับความรู้สึกแออัด	39
ความรู้สึกแออัดกับสุขภาพจิต	44
ทฤษฎีการตอบโต้ของเบรม	45
ทฤษฎีการเรียนรู้ความสิ้นหวังของเซลิเกแมน	49
ทฤษฎีบูรณาการ	54
ความแน่นแฟ้นกับสุขภาพจิต	57
ความหมายและความสำคัญของความแน่นแฟ้น	58
สภาพแน่นแฟ้นในโรงเรียน	60
การวัดความแน่นแฟ้นทางจิต	64
ความเชื่ออำนาจภายในตน การรับรู้สภาพแวดล้อมทางโรงเรียน	
และสุขภาพจิตของนักเรียน	67
จิตลักษณะของผู้ที่มีความซึมเศร้าและเฉื่อยชา	71
จิตลักษณะของผู้ที่มีความก้าวร้าว	72
บรรยากาศในห้องเรียนกับสุขภาพจิต	74
ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียนกับสุขภาพจิต	78
การวัดบรรยากาศในห้องเรียน	87
ครอบครัวกับสุขภาพจิตของนักเรียนวัยรุ่น	90
นิยามปฏิบัติการของตัวแปร	93
สมมติฐานของการวิจัย	100

3	วิธีการวิจัย	102
	กลุ่มตัวอย่าง	102
	เครื่องมือวัดตัวแปร	103
	วิธีดำเนินการวิจัย	107
	การสุ่มตัวอย่าง	107
	การเก็บรวบรวมข้อมูล	108
	การวิเคราะห์ข้อมูล	110
4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	112
	ลักษณะเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่าง	113
	การรับรู้สภาพแวดล้อมสามด้านของ ผู้ที่มีลักษณะชีวสังคมและ	
	ภูมิหลังต่างกัน	116
	ความรู้สึกละแฉกของ ผู้ที่มีลักษณะชีวสังคมและภูมิหลังต่างกัน	116
	ความรุนแรงทางจิตของ ผู้ที่มีลักษณะชีวสังคมและภูมิหลัง	
	ต่างกัน	121
	การรับรู้บรรยากาศในชั้นเรียนของ ผู้ที่มีลักษณะชีวสังคมและ	
	ภูมิหลังต่างกัน	124
	สรุปการรับรู้สภาพแวดล้อมของ ผู้ที่มีลักษณะชีวสังคมและ	
	ภูมิหลังต่างกัน	126
	สุขภาพจิตของนักเรียนที่มีลักษณะต่าง ๆ แตกต่างกัน	127
	สุขภาพจิตของ ผู้ที่มีลักษณะชีวสังคมและภูมิหลังต่างกัน	128
	สุขภาพจิตของนักเรียนที่มีการรับรู้สภาพแวดล้อมต่างกัน	134
	ความรู้สึกละแฉกในสถานศึกษากับสุขภาพจิต	135

ความเชื่ออำนาจภายใน-ภายนอก ความรู้สึกแออัดกับ	
สุขภาพจิตของนักเรียนวัยรุ่น	144
ความแน่นแน่นทางจิตในโรงเรียนกับสุขภาพจิต	145
ความเชื่ออำนาจภายใน-ภายนอก ความแน่นแน่นทางจิตกับ	
สุขภาพจิตของนักเรียนวัยรุ่น	152
การรับรู้บรรยากาศในห้องเรียนกับสุขภาพจิต	153
สรุปสุขภาพจิตของผู้ที่มีลักษณะต่าง ๆ แตกต่างกัน	170
ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ของสุขภาพจิต	170
5 การสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	173
การสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามสมมติฐาน	174
สภาพแออัด การรับรู้สภาพแวดล้อมสามด้าน กับสุขภาพจิต	185
ภูมิหลังของครอบครัว กับสุขภาพจิตของนักเรียนวัยรุ่น	190
ลักษณะของครอบครัวกับสุขภาพจิต	191
สถานภาพของครอบครัวกับสุขภาพจิต	192
ความสัมพันธ์ระหว่างสุขภาพจิตด้านต่าง ๆ ของนักเรียนวัยรุ่น	194
ลักษณะของนักเรียนที่มีปัญหาสุขภาพจิต	196
ข้อดีของการวิจัย	198
ข้อจำกัดของการวิจัย	199
ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป	200
ข้อเสนอแนะทางการปฏิบัติ	202
ข้อเสนอแนะทางครอบครัว	202
ข้อเสนอแนะทางโรงเรียน	204

บทที่		หน้า
บรรณานุกรม		207
ภาคผนวก		222
ภาคผนวก ก.	สภาพแวดล้อมทางกายภาพของสถานศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร	223
ภาคผนวก ข.	แบบวัดที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	232
ภาคผนวก ค.	การจำแนกลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง	253
ภาคผนวก ง.	รายละเอียดเกี่ยวกับการวิเคราะห์ข้อมูลบางประการ	263

บัญชีตาราง

ตาราง		หน้า
1	ความสัมพันธ์ระหว่างความพยายามและผลตอบแทนในสามลักษณะ	65
2	จำนวนนักเรียนวัยรุ่นในกลุ่มตัวอย่างแบ่งตามเพศ สังกัดของ สถานศึกษา และความแออัดทางกายภาพของสถานศึกษา	109
3	การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความรู้สึกลึกแออัด เมื่อ พิจารณาตามเพศ สภาพแออัดกายภาพ และลักษณะเก็บตัว— แสดงตัว ในกลุ่มนักเรียนบางประเภท	120
4	การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนอาการทางกาย โดยพิจารณา ตามลักษณะครอบครัว ระดับเศรษฐกิจ และความรู้สึกลึกแออัด	136
5	การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนโนภาพแห่งตน โดยพิจารณา ตามลักษณะครอบครัว ระดับเศรษฐกิจและความรู้สึกลึกแออัด	138
6	การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความซึมเศร้า โดยพิจารณา ตามลักษณะครอบครัว ระดับเศรษฐกิจ และความรู้สึกลึกแออัด	139
7	การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความวิตกกังวล โดยพิจารณา ตามลักษณะครอบครัว ระดับเศรษฐกิจ และความรู้สึกลึกแออัด	140
8	การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความก้าวร้าว โดยพิจารณา ตามลักษณะครอบครัว ระดับเศรษฐกิจ และความรู้สึกลึกแออัด	141
9	การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนสุขภาพจิตรวมห้าด้าน โดย พิจารณาตามลักษณะครอบครัว ระดับเศรษฐกิจ และความรู้สึกลึกแออัด	142
10	การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนอาการทางกาย โดยพิจารณา ตามเพศ คะแนนเฉลี่ยสะสม และความเร้นแค้นทางจิต	146

11	การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนโนภาพแห่งตน โดยพิจารณา ตามเพศ คะแนนเฉลี่ยสะสม และความแน่นแน่นทางจิต	147
12	การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความซึมเศร้า โดยพิจารณา ตามเพศ คะแนนเฉลี่ยสะสม และความแน่นแน่นทางจิต	148
13	การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความวิตกกังวล โดยพิจารณา ตามเพศ คะแนนเฉลี่ยสะสม และความแน่นแน่นทางจิต	149
14	การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความก้าวร้าว โดยพิจารณา ตามเพศ คะแนนเฉลี่ยสะสม และความแน่นแน่นทางจิต	150
15	การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนรวมสุขภาพจิตห้าด้าน โดย พิจารณาตามเพศ คะแนนเฉลี่ยสะสม และความแน่นแน่นทางจิต	151
16	การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนอาการทางกาย โดยพิจารณา ตามระดับการศึกษาของผู้ปกครอง ระดับเศรษฐกิจของครอบครัว และบรรยากาศในห้องเรียน	154
17	การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนโนภาพแห่งตน โดยพิจารณา ตามระดับการศึกษาของผู้ปกครอง ระดับเศรษฐกิจของครอบครัว และ บรรยากาศในห้องเรียน	155
18	การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความซึมเศร้า โดยพิจารณา ตามระดับการศึกษาของผู้ปกครอง ระดับเศรษฐกิจของครอบครัว และ บรรยากาศในห้องเรียน	157
19	การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความวิตกกังวล โดยพิจารณา ตามระดับการศึกษาของผู้ปกครอง ระดับเศรษฐกิจของครอบครัว และบรรยากาศในห้องเรียน	158

20	การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความก้าวร้าว โดยพิจารณาตามระดับการศึกษาของผู้ปกครอง ระดับเศรษฐกิจของครอบครัว และบรรยากาศในห้องเรียน	159
21	การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนสุขภาพจิตรวมห้าด้าน โดยพิจารณาตามระดับการศึกษาของผู้ปกครอง ระดับเศรษฐกิจของครอบครัว และบรรยากาศในห้องเรียน	161
22	การเปรียบเทียบเปอร์เซ็นต์ของความแปรปรวนในตัวแปรตาม เมื่อใช้ตัวแปรอิสระต่างกันสองชุด	164
23	ปริมาณการทำนายภาวะสุขภาพจิตต่างกันต่าง ๆ โดยใช้ตัวแปรจิตลักษณะห้าตัวร่วมกันเป็นตัวทำนายในกลุ่มนักเรียนประเภทต่าง ๆ	166
24	ปริมาณการทำนายภาวะสุขภาพจิตต่างกันต่าง ๆ เมื่อใช้ตัวแปรอิสระทั้ง 13 ตัวร่วมกัน ในการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณในกลุ่มตัวอย่างรวม	169
25	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ของสุขภาพจิตของวัยรุ่นในกลุ่มรวม	171

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 ลักษณะที่แสดงถึงปริมาณและคุณภาพของสุขภาพจิต	15
2 ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ในทฤษฎีบูรณาการ	55
3 ความรู้สึกแออัดของนักเรียนที่อยู่ในสถานศึกษาที่มีสภาพแออัดต่างกัน และ มีผลการเรียนต่างกัน	117
4 ความรู้สึกแออัดของนักเรียนที่มีบุคลิกภาพต่างกัน และอยู่ในสถานศึกษา ที่มีสภาพแออัดต่างกัน	121
5 ความแน่นแน่นทางจิตของนักเรียนในสถานศึกษาของกรมสามัญศึกษา และ กรมอาชีวศึกษา ซึ่งมีสภาพแออัดต่างกัน	123
6 การรับรู้บรรยากาศในชั้นเรียนของนักเรียนในสถานศึกษาของ กรมสามัญศึกษา และกรมอาชีวศึกษา ซึ่งมีสภาพแออัดต่างกัน	125
7 มโนภาพแห่งตนของนักเรียนที่มีผลการเรียนต่างกัน และผู้ปกครองมี ระดับการศึกษาต่างกัน	131
8 มโนภาพแห่งตนของนักเรียนจากครอบครัวต่างประเภทกัน และมี ความรู้สึกแออัดแตกต่างกัน	137

ปัจจุบันคนไทยจำนวนมากกำลังเผชิญกับภาวะทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและรุนแรง ชีวิตประจำวันของแต่ละคน โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในเมืองใหญ่ ๆ เต็มไปด้วยปัญหาต่าง ๆ ที่จะต้องกันร่นต่อสู้ ทำให้เกิดภาวะความตึงเครียดทางอารมณ์และจิตใจ อันเป็นเหตุให้บุคคลมีสุขภาพจิตเสื่อมทราม ใ้่ง่าย คนที่เป็นโรคจิตโรคประสาทจึงเพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกปี (ดู กองสุขภาพจิต 2524 : 7 - 8) และเป็นภาระหนักของรัฐบาลที่จะต้องสูญเสียงบประมาณจำนวนมากในการรักษา เยียวยาบุคคลเหล่านี้ ปัญหาสุขภาพจิตจึงเป็นปัญหาที่ร้ายแรงอย่างหนึ่งในสังคมไทย จำเป็นต้องหาทางแก้ไขโดยรีบด่วน เพราะภัยที่เกิดจากผู้ที่มิสุขภาพจิตไม่คิ่นนั้นมีมาก นอกจากจะเป็นผลร้ายต่อตนเองและคนอื่นที่เกี่ยวข้องแล้วยังมีผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศในแง่ของการสูญเสียบุคลากรที่มีค่าอีกด้วย

ความหมายของสุขภาพจิต

องค์การอนามัยโลก ได้ให้คำจำกัดความของสุขภาพจิต (Mental Health) ไว้ว่า หมายถึงความสามารถของบุคคลที่จะปรับตัวให้มีความสุข และเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อม ได้ด้วยดี มีสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น สามารถดำรงชีวิตของตนเองได้โดยไม่เสียสุขภาพ ทำให้มีความสุขความสบายใจ รวมทั้งสามารถสนองความต้องการของตนเองในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงได้โดยไม่มีข้อขัดแย้งเกิดขึ้นภายในจิตใจแต่อย่างใด สุขภาพจิตมิได้หมายถึงแต่เพียงการปราศจากโรคทางจิตและโรคทางประสาทเท่านั้น หากแต่รวมถึงการปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดีด้วย (จรินทร์ ธานีรัตน์ 2523 : 269)

ผู้อำนวยการศูนย์สุขภาพจิต กองสุขภาพจิต กรมการแพทย์ ได้อธิบายว่า สุขภาพจิตไม่ใช่เรื่องของโรคจิตโรคประสาทเท่านั้น แต่เกี่ยวข้องกับการคิดความรู้สึกและการกระทำของบุคคลที่แสดงถึงความมั่นคงทางใจ บุคคลที่มีสุขภาพจิตดีจะมีความรู้ตามสมควรแก่

อัทภาพ และปรับตัวเข้ากับครอบครัว เพื่อนร่วมเรียน และเพื่อนร่วมงานได้เป็นอย่างดี มีการดำรงชีวิตที่สมุญสามารถรักษาศูนย์ทางอารมณ์ได้โดยยอมรับนับถือตนเองและบุคคลอื่น ๆ มีการควบคุมตนเอง อุดหนุนกลั่นกรองความคิดเห็นของคนอื่น สามารถที่จะเป็นผู้รับผู้ให้ รู้จักคัดลั่นใจและรับผิดชอบเผชิญกับปัญหา ความสำเร็จและความล้มเหลวได้อย่างสงบ (สุภา มาลากุล ณ อยุธยา 2521 : 1 - 3)

จะเห็นว่าความหมายของสุขภาพจิตที่กล่าวมานี้เป็นการบ่งถึงภาวะสุขภาพจิตที่ดี ซึ่งตรงกันข้ามกับโรคจิตโรคประสาทอันเป็นลักษณะทางลบหรือการมีสุขภาพจิตเสื่อมของคนเรานั้น ความหมายของสุขภาพจิตจึงควรครอบคลุมทั้งด้านบวกและลบ คือหมายถึงภาวะทางด้านอารมณ์และจิตใจของบุคคล ซึ่งจะเห็นได้จากความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมรอบตัว บุคคลที่ปรับตัวให้มีความสุขอยู่ในสังคมและสิ่งแวดล้อมของตนได้ สามารถตอบสนองความต้องการของตนได้อย่างเหมาะสม มีความมั่นคงทางใจ และมีสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลอื่น ก็จะเป็นผู้มีสุขภาพจิตดี ส่วนคนที่ไม่สามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุขได้ ไม่สามารถแก้ปัญหาให้แก่ตนเองได้ และขาดความอดทนต่อความตึงเครียดต่าง ๆ จนเกิดความคับข้องใจ วิตกกังวล หรือมีอาการผิดปกติบางอย่างทางจิต ก็จะเป็นผู้มีสุขภาพจิตเสื่อม และถ้ามีอาการหนักมากอาจจะกลายเป็นโรคจิตโรคประสาทชนิดต่าง ๆ ได้

ความสำคัญของสุขภาพจิต

สุขภาพจิตที่ดีเป็นลักษณะที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับประชากรที่มีคุณภาพ พลเมืองของประเทศที่กำลังพัฒนานั้น นอกจากจะต้องมีความรู้ความสามารถสูง มีค่านิยมและพฤติกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศแล้ว ยังต้องเป็นผู้ที่มีสุขภาพอนามัยที่ดีทั้งทางร่างกายและจิตใจ จึงจะสามารถทำประโยชน์ให้แก่สังคมและชาติบ้านเมืองได้ ผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพจิตของไทยท่านหนึ่ง เคยกล่าวไว้ว่า ประเทศชาติต้องการคนที่มีสุขภาพดี มีสมรรถภาพทางอารมณ์และจิตใจ ความมั่นคงของชาติส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับคน จิตใจและสุขภาพของคนจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องพัฒนา ผู้ที่ใคร่จะมีสุขภาพดีนั้น ต้องมีร่างกายและจิตใจที่เป็นสุข

คนที่มีความสุขไม่ที่ย่อมถ่วงความเจริญทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ส่วนคนที่ร่างกายแข็งแรง แต่จิตใจไม่ปกติก็เป็นเครื่องถ่วงความเจริญและบางครั้งก็อาจทำลายเศรษฐกิจของชาติ อีกด้วย (แผน แสงสิ่งแก้ว 2521 ก : 42) เพราะคนที่มีความผิดปกติทางจิต จะเป็นภาระแก่สังคมที่จะต้องคอยดูแลและเฝ้าระวังรักษา เป็นการสูญเสียทั้งเวลา เงินทอง และ กำลังงานที่ควรจะนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศด้านอื่น

คนที่มีปัญหาทางอารมณ์และจิตใจหรือเป็นโรคจิตโรคประสาท ยังจะทำให้เกิด ปัญหาต่าง ๆ ตามมาอีกมากมาย เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม ปัญหา ครอบครัว การฆ่าตัวตาย ฯลฯ โดยปกติเมื่อคนเรามีความหวาดวิตกกังวลมาก ๆ ก็จะใช้วิธีหาหนทางระงับประสาท เช่น ยาแก้ปวดศีรษะ ยาบีบิเรต แอมเฟตามีน กัญชา และยาเสพติดอื่น ๆ และใช้กันพร่ำเพรื่อจนติดเป็นนิสัย เมื่อความต้องการยารุนแรง มากขึ้น การลักลอบค้ายาเสพติดก็ทวีมากขึ้นตามส่วนดังที่เป็นปัญหายู้อยู่ทั้งภายในประเทศ และระหว่างประเทศ (แผน แสงสิ่งแก้ว 2521 ข : 2) เสียเงินงบประมาณในการ ป้องกันและปราบปรามอย่างมหาศาล

ในทางอาชญาวิทยานั้นระบุว่า ปัญหาทางกายภาพและปัจจัยทางสังคมจะมีส่วน ผลักดันให้เกิดอาชญากรรม ก็คือเมื่อปัจจัยทั้งสองนี้ผ่านตัวแปรทางด้านจิตใจ ปัจจัยทาง กายภาพหรือปัจจัยทางสังคมแต่เพียงอย่างเดียว ย่อมไม่ทำให้เกิดอาชญากรรม แต่ถ้า เมื่อใดที่ปัจจัยทั้งสองนี้มีอิทธิพลทำให้จิตใจของบุคคลเปลี่ยนแปลงไปแม้แต่เพียงเล็กน้อย ก็อาจมีส่วนผลักดันให้มีการก่ออาชญากรรมขึ้นได้ สภาพจิตใจของบุคคลจึงมีความสำคัญ อย่างยิ่ง เพราะปัจจัยทางจิตเพียงอย่างเดียวก็อาจนำไปสู่สภาพอาชญากรรมได้เสมอ ไม่ว่าปัจจัยทางสังคมและทางกายภาพจะมีอิทธิพลอยู่หรือไม่ก็ตาม (อริญ สุวรรณบุบผา 2518 : 79 - 80) สุขภาพจิตของคนจึงมีความสัมพันธ์กับการเกิดอาชญากรรมเป็น อย่างมาก ดังจะเห็นว่าอาชญากรจำนวนไม่น้อยเป็นคนที่มีความสุขจิตบกพร่อง

บุคคลที่มีอาการทางจิตและประสาท นอกจากจะเป็นภาระแก่บุคคลอื่นแล้ว ถ้าเป็นผู้มีครอบครัว ยังอาจทำให้ลูกหลานมีปัญหาทางจิตใจตามไปด้วย ทั้งในแง่ของ การถ่ายทอดทางพันธุกรรมสำหรับโรคจิตบางชนิด และผ่านทางค่านการอบรมเลี้ยงดูหรือ

ปฏิสัมพันธ์ที่ผิดปกติระหว่างพ่อแม่และลูก มีผลการวิจัยมากมายที่แสดงว่าพ่อแม่ที่เป็นโรคจิตเภท (schizophrenia) จะมีการพุดจา สื่อสารกันในลักษณะที่ผิดปกติทั้งในเวลาที่พักกันเองและเมื่อพุดคุยกับลูก ทำให้ลูกพลอยเป็นโรคจิตเภท หรือมีปัญหาทางอารมณ์ และคิดยาเสพติดได้ (Mishler and Wexler. 1970 : 269 - 270 citing Farina. 1960; Glaser. 1977 : 896-B; Silberberg. 1977 : 5335-B) การที่พ่อแม่มีสุขภาพจิตเสื่อมจึงมีส่วนทำให้บุตรหลานมีปัญหาสุขภาพจิตตามไปด้วย

นอกจากนี้สุขภาพจิตเสื่อมยังเกี่ยวข้องกับปัญหาการฆ่าตัวตายของบุคคลประเภทต่าง ๆ อีกด้วย โดยเฉพาะประชากรในวัยเสี่ยง (population at risk) เช่น วัยรุ่น หรือคนชรา จากสถิติการฆ่าตัวตายของคนไทยตามที่มีรายงานเมื่อเร็ว ๆ นี้ ปรากฏว่าสูงขึ้นมากกว่าหนึ่งเท่าตัว เฉลี่ยประมาณ 15 คนต่อประชากร 100,000 คน ผู้ที่ฆ่าตัวตายส่วนมากมีอายุระหว่าง 15 - 25 ปี แสดงถึงความเจ็บป่วยทางสุขภาพจิตที่คนไทยไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ เมื่อพบปัญหาในชีวิตประจำวันและหาทางออกไม่ได้ก็มักจะฆ่าตัวตาย (คนไทยฆ่าตัวตายเพิ่มกว่าเท่าตัว 2523 : 3)

ด้วยเหตุที่สุขภาพจิตของบุคคลเกี่ยวข้องกับปัญหาสังคมที่ร้ายแรงหลายประการนี้เอง ถ้าหากรัฐบาลสามารถส่งเสริมให้ประชาชนมีสุขภาพจิตที่ดีโดยถ้วนหน้ากันแล้ว ปัญหาต่าง ๆ จะลดลงไปอีกมาก ได้เคยมีผู้ประมวลผลการวิจัยสรุปได้ว่า สุขภาพจิตที่ดีเป็นค่านิยมที่สำคัญประการหนึ่ง ซึ่งสมควรปลูกฝังและส่งเสริมให้มีขึ้นในหมู่เยาวชนและประชาชนไทย (ดวงเคียน พันธมนาวิน 2523 : 29 - 47) ด้วยเหตุนี้จึงมีการเสนอแนะว่า การศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทยนั้น ควรเป็นการจัดประสบการณ์ที่กระตุ้นให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจิตลักษณะและพฤติกรรมของประชากรไทยให้มีความสมบัติที่ดีห้าประการ และหนึ่งในจำนวนนี้ก็คือ การส่งเสริมให้คนไทยมีสุขภาพจิตที่ดี (ดวงเคียน พันธมนาวิน และจรรยา สุวรรณทัต 2522 : 205)

ปัญหาสุขภาพจิตของวัยรุ่นไทยในสถานศึกษา

ในระหว่างที่ผ่านมามีบุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ ได้สำรวจสุขภาพจิตของนักเรียน และนักศึกษาในสถาบันการศึกษาหลายระดับและพบว่า เด็กวัยรุ่นที่อยู่ในสถานศึกษาเหล่านี้ มีปัญหาทางด้านสุขภาพจิตเป็นจำนวนมาก เช่น ในปี 2520 กองอนามัยโรงเรียนซึ่ง ร่วมกับศูนย์สุขภาพจิตได้สุ่มตัวอย่างนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จากโรงเรียนรัฐบาล ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค จำนวน 1,880 คน มาศึกษา พบว่ามีนักเรียนที่มีปัญหาสุขภาพจิตถึง 250 คน (ผู้ศึกษาวิจัยงานจิตวิทยา 2523 : 24) ต่อมาเมื่อผู้ศึกษาภาวะสุขภาพจิตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่อยู่ในเขตแทรกซึมของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ พบว่า นักเรียนเหล่านั้นมีสุขภาพจิตต่ำกว่าเกณฑ์ปกติทุกด้าน โดยเฉพาะในด้านความกลัว โดยไม่มีเหตุผล (กนกรัตน์ สุขะตุงคะ 2523) ส่วนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 5 และเทียบเท่า นั้น ได้มีผู้ศึกษากลุ่มตัวอย่างวัยรุ่นในจังหวัดชัยนาท พบว่ามีแนวโน้มที่จะมีปัญหาสุขภาพจิตถึงร้อยละ 68.84 ของจำนวนนักเรียนที่สุ่มมาศึกษาทั้งหมด (ธนู ชาติชนานนท์ และคณะ 2521 : 60 - 66)

สำหรับในระดับมหาวิทยาลัยนั้น มีการสุ่มตัวอย่างนักศึกษาชายและหญิงชั้นปีที่ 1 ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ซึ่งมีอายุระหว่าง 16 - 22 ปี มาสำรวจภาวะสุขภาพจิต พบว่า นักศึกษาที่มีความจำเป็นต้องเข้ารับบริการทางจิตเวชตั้งแต่ระดับเล็กน้อยไปจนถึงระดับที่ต้องมีการรักษาอย่างจริงจัง มีถึง 44.2 % (กวี สุวรรณกิจ และอัจฉรา จันไกรผล 2520 : 12 - 23)

นอกจากนี้ยังปรากฏอยู่เสมอว่า มีนักเรียนวัยรุ่นบางกลุ่ม เช่น นักเรียนอาชีวศึกษา มักจะก่อปัญหาต่าง ๆ ขึ้นเป็นประจำ ไม่ว่าจะเป็นการยกพวกตีกัน การก่อเหตุทะเลาะวิวาทกับนักเรียนด้วยกันเองหรือกับบุคคลกลุ่มอื่น จนเป็นเหตุให้มีการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินของส่วนรวม บางครั้งก็มีการเดินขบวนเพื่อเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ อันมิชอบ หรือมีการมั่วสุมกันกระทำในสิ่งที่ไม่สมควร เช่น เสพยาเสพติด มีเรื่องชู้สาว เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ปรากฏเป็นข่าวอยู่เสมอในหน้าหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ หรือ

สื่อมวลชนอื่น ๆ ทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจ กองสวัสดิภาพเด็กและเยาวชน กองสารวัตรนักเรียน ต้องรับภาระอย่างหนักในการตรวจตราและปราบปราม ซึ่งอาจจะเป็นการแก้ปัญหาปลายเหตุ เพราะถึงแม้บางครั้งจะมีการตั้ง "ศูนย์ประสานงานการป้องกันและแก้ปัญหาเด็กนักเรียนก่อการทะเลาะวิวาท" ขึ้นเพื่อดำเนินการป้องกันและแก้ไขเรื่องนี้โดยเฉพาะ (สุรพันธุ์ วิลาวัณย์ 2517 : 24 - 25) แต่การทะเลาะวิวาทหรือก่อเหตุรุนแรงยังคงมีปรากฏอยู่เนือง ๆ ฉะนั้นจึงควรมีการศึกษาวิจัยที่จะบ่งชี้ถึงสาเหตุของการมีสุขภาพจิตเสื่อมในนักเรียนวัยรุ่นให้มากยิ่งขึ้น

บทบาทของสถานศึกษาในการป้องกันปัญหาสุขภาพจิตของนักเรียน

จะเห็นได้ว่าวัยรุ่นจำนวนไม่น้อยในสถานศึกษาต่าง ๆ มีลักษณะบกพร่องทางสุขภาพจิตในรูปแบบที่ต่างกันไป วัยรุ่นบางประเภทอาจมีเรื่องอึดอัดคับข้องใจ จึงแสดงออกในรูปของความก้าวร้าว หาเหตุทะเลาะวิวาทกัน บางกลุ่มอาจจะมีอาการวิตกกังวลในเรื่องต่าง ๆ มากเกินไปจนเกิดอาการผิดปกติทางกาย (psychosomatic) หรือมีอาการเฉื่อยชา ซึมเศร้า ขาดแรงจูงใจที่จะพัฒนาตนเองให้มีความก้าวหน้าในชีวิต สถานศึกษาต่าง ๆ จึงสมควรมีบทบาทในการป้องกันมิให้วัยรุ่นมีปัญหาทางสุขภาพจิตจนอาจมีผลร้ายต่อตนเองและสังคม ครูอาจารย์ที่อยู่ในสถานศึกษาจะอยู่ใกล้ชิดกับนักเรียนตลอดเวลา มักจะพบเห็นหรือเผชิญกับปัญหาทางจิตและความประพฤติของนักเรียนได้มากกว่าบุคคลอื่น จึงน่าจะสามารถป้องกันแก้ไขได้ตั้งแต่ต้นหรือตั้งแต่เมื่อปัญหายังไม่รุนแรง คิดว่าจะปล่อยไว้จนสายเกินแก้ นอกจากนี้สภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมบางประการของสถานศึกษาก็อาจมีส่วนทำให้นักเรียนมีปัญหาสุขภาพจิตได้ เช่น ความแออัดของบริเวณโรงเรียน บรรยากาศที่ตึงเครียดในชั้นเรียน เป็นต้น ทางสถานศึกษาจึงควรหาทางป้องกันด้วยการสร้างสภาพแวดล้อมทั้งทางสรีระและสังคมให้เหมาะสมและการให้ความรู้ที่ถูกต้องเพื่อให้วัยรุ่นเหล่านี้รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ และสามารถแก้ไขปัญหาคือตึงเครียดที่เกิดขึ้นกับตนได้

อย่างไรก็ตาม การที่สถานศึกษาต่าง ๆ จะสามารถป้องกันมิให้นักเรียนของตน มีสุขภาพจิตเสื่อมหรือส่งเสริมให้นักเรียนมีสุขภาพจิตที่ดีได้นั้น ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการ ให้การศึกษาจะต้องมีความรู้เรื่องสุขภาพจิตและเข้าใจสาเหตุต่าง ๆ ที่อาจทำให้นักเรียน วัยรุ่นมีสุขภาพจิตเสื่อมทรามเสียก่อน จึงจะสามารถดำเนินการป้องกันและส่งเสริมได้ อย่างถูกต้องเหมาะสม แต่เนื่องจากการวิจัยที่สืบสาวไปถึงสาเหตุของสุขภาพจิตเสื่อม ในกลุ่มนักเรียนวัยรุ่นของไทยยังมีไม่มากนัก ผู้วิจัยจึงได้สนใจที่จะศึกษาเพื่อหาปัจจัยที่ เกี่ยวข้องกับปัญหาสุขภาพจิตของวัยรุ่นที่อยู่ในสถานศึกษาต่าง ๆ ในเขตกรุงเทพมหานคร เพื่อเป็นรากฐานของการวิจัยขั้นต่อไป

สาเหตุที่ทำให้คนมีสุขภาพจิตเสื่อม

โดยทั่วไปแล้วสุขภาพจิตของคนเราจะดีหรือเสื่อมนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยสองประการ คือ ปัจจัยจากในร่างกายและจิตใจของตนเองกับปัจจัยจากสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากสภาวะ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และอื่น ๆ ที่มากระทบต่อจิตใจ การศึกษาเรื่อง สุขภาพจิตจึงต้องเข้าใจเรื่องคนกับสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยหลักวิชาจากหลาย ๆ สาขา เช่น ชีววิทยา สังคมวิทยา ระบาดวิทยา นิเวศน์วิทยา รวมทั้งจิตวิทยาแขนงต่าง ๆ (Wechsler and others. 1970 : 1 - 2; ฝน แสงสิงแก้ว 2521 ค : 24) ภัยเหตุที่สุขภาพจิตเป็นเรื่องของพฤติกรรมระหว่างบุคคลที่ต้องเป็นไปตามบทบาทและ บรรทัดฐานทางสังคม โรคจิตโรคประสาทจึงเกี่ยวข้องกับสังคมทั้งในแง่คำจำกัดความ และที่มาของโรค กล่าวคือ โรคจิต (mental illness) เป็นความเบี่ยงเบนของ พฤติกรรมระหว่างบุคคลที่ผิดไปจากมาตรฐานที่สังคมยอมรับ ดังนั้นจึงเชื่อกันว่าตัวแปร สำคัญที่ทำให้เกิดโรคจิตโรคประสาทขึ้น ได้แก่ วิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ปฏิสัมพันธ์ ในครอบครัว การสูญเสียบิดามารดา กลุ่มเพื่อน สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม เชื้อชาติ การย้ายถิ่น การว่างงาน วิกฤติการณ์ทางสังคม และสงคราม (Wechsler and others. 1970 : 2)

เกี่ยวกับสาเหตุของโรคจิตโรคประสาทนี้มีผู้ตั้งทฤษฎีต่าง ๆ ไว้มากประมาณ
ขึ้นอยู่กับว่ากลุ่มใดมีความเชื่อแน่นหนักไปด้านไหน (สมชาย จักรพันธุ์ 2523 :
41 - 42) ดังนี้

กลุ่มแรก เชื่อในความผิดปกติทางกาย (organic concept) เช่น มีพยาธิ
สภาพในสมอง ความผิดปกติของระบบต่อมไร้ท่อหรือระบบการเผาผลาญ จิตแพทย์
ในกลุ่มนี้จะไม่สนใจอิทธิพลของชุมชนที่มีต่อผู้ป่วย การจำแนกอาการของโรคและการ
วินิจฉัยโรคเป็นไปในแนวเดียวกับอายุรศาสตร์ทั่วไป

กลุ่มที่สอง เชื่อในความผิดปกติทางพันธุกรรม (hereditary concept) โดย
ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของ ชาร์ล ดาร์วิน เชื่อว่าผู้ป่วยโรคจิตจะมีความผิดปกติทาง
กรรมพันธุ์และมีสมองซึ่งเจริญเติบโตไม่เต็มที่ และยอมรับว่าส่วนหนึ่งเป็นผลจากการ
ปรับตัวให้เข้ากับสังคมยุคใหม่ไม่ได้ และเป็นวิธีทางตามธรรมชาติที่จะขจัดเผ่าพันธุ์
ที่อ่อนแอและผิดปกติให้หมดไป การป้องกันจึงได้แก่ การห้ามย่ายยถิ่นฐานและสนับสนุน
ทฤษฎีชาติพันธุ์บริสุทธิ์ ในต้นศตวรรษที่ 20 นี้ หลายรัฐในอเมริกาได้ออกกฎหมายให้
คอนคนไซโรคจิตและอาชญากรบางพวก จิตแพทย์ในกลุ่มนี้เข้าใกล้ชุมชนมากขึ้น เพราะ
ถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะปกป้องสังคมให้พ้นจากคนวิกลจริต

กลุ่มที่สาม เชื่อในอิทธิพลของสังคม ประเพณี และวัฒนธรรม กลุ่มนี้ยอมรับ
ว่าความผิดปกติทางกายและทางกรรมพันธุ์มีส่วนทำให้เกิดความผิดปกติทางจิตได้ แต่ใน
เวลาเดียวกันสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม ตลอดจนการศึกษาก็เป็นองค์ประกอบ
ซึ่งอาจสำคัญ กว่าความผิดปกติในสองทฤษฎีแรก จิตแพทย์ในกลุ่มนี้เชื่อว่า ความผิดปกติ
ทางจิตอาจเกิดมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพทางสังคม ความบีบคั้นในด้านต่าง ๆ หรือ
ตัวผู้ป่วยเองที่อยู่ในวัยที่เสี่ยงต่อการเจ็บป่วย เช่น ผู้ป่วยวัยรุ่น วัยเด็กเข้าโรงเรียน ฯลฯ

อบรม สนิทบาล (อบรม สนิทบาล 2521 : 27 - 29) ได้กล่าวถึง
สาเหตุของโรคจิตและประสาทที่แพทย์ส่วนใหญ่รับรองว่าสามารถแบ่งได้กว้าง ๆ 3
ประการด้วยกัน คือ

สาเหตุทางกาย ได้แก่ กรรมพันธุ์ สมองทำงานผิดปกติ น้ำย่อยผิดปกติ
พวกที่ไ้รับรังสีเอ็กซ์เรย์แล้วเกิดผิดปกติ เป็นต้น

สาเหตุทางจิตใจ เช่น ขาดความรัก ความอบอุ่น การประสบเหตุการณ์ที่ทำให้รู้สึกหวั่นไหว หรือเหตุการณ์ที่ทำให้รู้สึกว่าตนกำลังถูกแกล้ง แค้น ถูกทำร้าย หรือขู่เข็ญ

สาเหตุจากสิ่งแวดล้อม เช่น สภาพเศรษฐกิจบีบคั้น สงคราม การถูกรุกราน เสรีภาพและอิสรภาพ การย้ายที่อยู่ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าสาเหตุทั้งหมดที่กล่าวมานี้มีเพียงสองประการสำคัญคือ สาเหตุทางค่านิยมซึ่งรวมถึงความผิดปกติทางกาย และสาเหตุทางค่านิยมสิ่งแวดล้อม ส่วนสาเหตุทางจิตใจนั้น เป็นผลที่เกิดจากสาเหตุทั้งสองประการนี้อีกทีหนึ่ง สำหรับสาเหตุที่เกี่ยวกับร่างกายและค่านิยมนั้นเป็นเรื่องที่ป้องกันยาก มีแต่แพทย์ผู้เชี่ยวชาญเท่านั้นที่จะเข้าใจและให้การรักษาป้องกันได้ถูกต้อง ส่วนนักศึกษามักจะสนใจสาเหตุทางค่านิยมสิ่งแวดล้อม เพราะสามารถที่จะปรับปรุงแก้ไขหรือดำเนินการป้องกันได้ง่ายกว่า

สภาพแวดล้อมที่วัยรุ่นเผชิญอยู่เป็นประจำเกือบตลอดวัน คือ บ้านและโรงเรียน ซึ่งเป็นแหล่งที่มีอิทธิพลต่อภาวะสุขภาพจิตของเขาเป็นอย่างมาก นักจิตวิเคราะห์ เช่น فروยด์ เชื่อว่า ประสบการณ์ร้ายแรงที่บุคคลได้รับจากครอบครัวในช่วง 2 - 3 ปีแรกของชีวิตจะมีผลต่อบุคลิกภาพบางประการของบุคคลนั้นไปตลอดชีวิต อาจทำให้บุคคลนั้นมีลักษณะจิตที่อ่อนแอ พร้อมทั้งจะเป็นโรคจิตโรคประสาทได้ง่ายในภายหลัง ส่วน อิริคสัน ซึ่งเป็นนักทฤษฎีบุคลิกภาพคนหนึ่งอธิบายไว้ว่า เด็กที่อยู่ในครอบครัวที่เป็นสุข ได้รับความรัก ความเอาใจใส่จากบิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดูอย่างเพียงพอ จะรู้สึกไว้วางใจและเชื่อใจบุคคลอื่น อันจะเป็นพื้นฐานที่ดีสำหรับสุขภาพจิตของเขาต่อไป แต่ถ้าเด็กอยู่ในครอบครัวที่แตกแยก ไม่ได้รับการเอาใจใส่จากบิดามารดาอย่างพอเพียงก็จะเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่ไม่รู้จักทำตามกฎเกณฑ์ของสังคม ปรับตัวเข้ากับสังคมไม่ได้ และอาจกลายเป็นอาชญากรหรือคนที่มีปัญหาทางจิตได้ง่าย ทางค่านิยมครอบครัวกับสุขภาพจิตของนักเรียนวัยรุ่นนี้ ได้มีรายงานการวิจัยที่ได้ศึกษาในเรื่องนี้โดยตรงเมื่อไม่นานมานี้ (ควงเกื่อน พันธุมนาวิน และ เพ็ญแข ประจวบจันทน์ 2524) การวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาทางค่านิยมโรงเรียนกับสุขภาพจิตของนักเรียนวัยรุ่นเพื่อจะได้เพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสุขภาพจิตของ

วัยรุ่นไทยให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากโรงเรียนเป็นสภาพแวดล้อมที่สำคัญที่สุดของเค็กรองจากบ้านหรือครอบครัว วัยรุ่นที่มีจิตใจไร้เร่ใจแจ่มใส มาจากครอบครัวที่อบอุ่นและได้รับการอบรมเลี้ยงดูอย่างถูกต้อง อาจจะเกิดความวิตกกังวล คับข้องใจเมื่อเข้าไปอยู่ในโรงเรียนที่มีสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสม ในทางตรงกันข้าม วัยรุ่นที่มีปัญหาทางจิตใจเพราะอยู่ในครอบครัวที่แร้นแค้น พ่อแม่ไม่ค่อยเอาใจใส่ดูแล อาจจะมิสุขภาพจิตดีขึ้นเมื่อเข้าไปอยู่ในโรงเรียนที่มีสภาพแวดล้อมน่าอยู่ มีเพื่อนและครูอาจารย์ที่เป็นมิตร คอยช่วยเหลือดูแลอยู่เสมอ เป็นต้น

สภาพแวดล้อมทางโรงเรียนที่กล่าวถึงนี้มีทั้งลักษณะทางกายภาพและลักษณะทางสังคม ซึ่งต่างก็มีผลต่อสภาพจิตใจของบุคคล สำหรับลักษณะทางกายภาพ หมายถึงสภาพของอาคารสถานที่และบริเวณของโรงเรียน การที่บริเวณโรงเรียนและห้องเรียนคับแคบเกินไป ไม่พอเหมาะแก่จำนวนนักเรียน ทำให้เกิดความแออัดยัดเยียดของสถานที่ นักเรียนมีความลำบากในการเคลื่อนไหวและประกอบกิจกรรมต่าง ๆ จนขาดความเป็นตัวของตัวเองและรู้สึกที่ไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้ สภาพเช่นนี้อาจทำให้ให้นักเรียนเกิดความไม่พอใจจนเฉื่อยและก้าวร้าว หรืออาจจะยอมแพ้ไม่รับรู้เหตุการณ์ต่าง ๆ จนกลายเป็นคนเก็บตัวและเฉื่อยชาได้ ส่วนลักษณะทางสังคม หมายถึงปฏิสัมพันธ์หรือการติดต่อเกี่ยวข้องกันระหว่างครูกับนักเรียนและระหว่างนักเรียนด้วยกันเอง ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นสภาพทางสังคมที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาในชั้นเรียนและในบริเวณโรงเรียน ซึ่งมีผลโดยตรงต่อความรู้สึกนึกคิดของนักเรียนว่าตนเป็นบุคคลเช่นไร มีความสามารถและเป็นที่ยอมรับของครูและเพื่อนหรือไม่ รู้สึกภาคภูมิใจในตนเองหรือรู้สึกว่าตนมีปมค้อย ไร้คุณค่า เป็นต้น

ลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทางสังคม และสภาพอื่น ๆ ของสังคมและวัฒนธรรม เช่น ความยากจนขัดสน อาจทำให้เกิดสภาพแร้นแค้นซึ่งเป็นลักษณะทางจิตของบุคคล ครูอาจารย์ที่มีปัญหาทางครอบครัว ปัญหาทางเศรษฐกิจ อาจจะปฏิบัติต่อนักเรียนของตนในลักษณะที่ไม่คงเส้นคงวา ทำให้นักเรียนเกิดความแร้นแค้นทางจิต อันเป็นลักษณะของความไม่สมเหตุสมผลในการได้รับรางวัลและโทษ เช่น ขยันเรียน

หนังสือ แต่ได้คะแนนต่ำหรือลอบตก ถูกครูตำหนิและคุกคามโดยไม่มีเหตุผล ทำความดีแล้วครูเฉยเมย เป็นต้น ความไม่สอดคล้องกันระหว่างการกระทำกับผลที่ได้รับนี้ จะทำให้นักเรียนไม่สามารถทำนายและควบคุมผลที่เกิดขึ้นกับตนได้ จึงทำให้สภาพจิตใจเสื่อมทรามลง

จะเห็นได้ว่า เมื่อนักเรียนอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ตนไม่สามารถทำนายและควบคุมได้ก็จะเกิดความเสื่อมโทรมทางจิตใจ จากทฤษฎีและผลวิจัยจำนวนมากในวิชาจิตวิทยาได้ยืนยันว่า เมื่อคนเราเผชิญกับสถานการณ์ที่ตนทำนายและควบคุมไม่ได้ จะเกิดความคับข้องทางจิตใจที่รุนแรงหลายประการ (Wortman and Brehm, 1975) เช่น ความวิตกกังวล ความก้าวร้าว ความเฉื่อยชาสิ้นหวัง เป็นต้น ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาลักษณะการทำนายและควบคุมสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาของวัยรุ่น 3 ด้าน คือ ความรู้สึกแอ้อก สภาพแวดล้อมทางจิต และบรรยากาศในห้องเรียนว่าจะเกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตของวัยรุ่นไทยอย่างไรบ้าง แต่สภาพต่าง ๆ เหล่านี้จะทำให้บุคคลมีปฏิกิริยาทางสุขภาพจิตอย่างไร ยังขึ้นอยู่กับพื้นเพเดิมทางจิตใจของบุคคลอีกด้วย การวิจัยนี้จึงได้พิจารณาลักษณะบุคลิกภาพที่เกี่ยวข้อง 2 ประการ คือ ลักษณะเก็บตัว - แสวงตัว และความเชื่ออำนาจภายใน - ภายนอก โดยจะศึกษาควบคุมไปกับตัวแปรด้านสภาพแวดล้อม การศึกษาตัวทำนายที่เป็นปฏิริยาร่วมระหว่างบุคคลกับสถานการณ์ (Person X Situation interaction) นี้จะสามารถอธิบายความแปรปรวนของพฤติกรรมที่ต้องการศึกษาได้มากกว่าที่จะศึกษาเฉพาะตัวแปรด้านบุคคลเพียงอย่างเดียว หรือตัวแปรสภาพแวดล้อมเพียงด้านเดียว (Blass, 1977 : 19 - 20)

ดังนั้น การวิจัยในครั้งนี้นอกจากจะพิจารณาศึกษาตัวแปรด้านสภาพแวดล้อมในโรงเรียนจากการรายงานของนักเรียนแล้ว ยังได้ศึกษาลักษณะบุคลิกภาพของนักเรียนประกอบกันไปด้วย และเพื่อที่จะสามารถอธิบายและทำนายสุขภาพจิตของนักเรียนให้ถูกต้องแม่นยำยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงได้นำเอาตัวแปรทางด้านเข้ามาศึกษาวิเคราะห์ด้วย ในฐานะตัวแปรควบคุมและตัวแปรแยกประเภท ซึ่งจะทำให้เชื่อถือว่า สุขภาพจิตของนักเรียนเป็นผลจากตัวแปรด้านสภาพแวดล้อมในโรงเรียนและตัวแปรบุคลิกภาพที่ผู้วิจัย

เลือกมาศึกษา มิได้เกิดจากตัวแปรแทรกซ้อนอื่น ๆ ทั้งจะไต่ถ่วงถึงต่อไปโดยละเอียด

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษานักเรียนวัยรุ่นชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 และเทียบเท่าในสถานศึกษาของกรมสามัญศึกษา และกรมอาชีวศึกษาที่มีสภาพแวดล้อมทางกายภาพต่างกันมีลักษณะสุขภาพจิตต่างกันอย่างไร แตกต่างกันอย่างใดในสภาพการณ์ปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษานักเรียนวัยรุ่นในกรุงเทพมหานครที่รับรู้สภาพแวดล้อมสามด้าน (ทางด้านกายภาพ ทางจิต และทางสังคม) แตกต่างกัน มีสุขภาพจิตต่างกันอย่างไร เหมือนกันหรือต่างกันอย่างไร
3. เพื่อศึกษานักเรียนที่มีความรู้สึกแออัดและความรู้สึกแค้นทางจิตต่างกัน รวมทั้งมีบุคลิกภาพบางประการต่างกัน มีสุขภาพจิตด้านความก้าวร้าว และความซึมเศร้า แตกต่างกันอย่างใด
4. เพื่อศึกษาว่าลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลังของครอบครัว การรับรู้สภาพแวดล้อมต่างกัน ในโรงเรียน และลักษณะบุคลิกภาพของนักเรียนรวม 13 ตัวแปร สามารถทำนายลักษณะสุขภาพจิตต่างกัน ของนักเรียนวัยรุ่นได้มากน้อยต่างกันเพียงใด

ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้ศึกษาตัวแปรจากหลายสาขาวิชา เช่น จิตวิทยานิเวศ สังคมวิทยา จิตวิทยาการศึกษา จิตวิทยาคลินิก เป็นต้น ทำให้เห็นผลเด่นชัดและใช้ทำนายสภาพจิตใจได้อย่างละเอียดถี่ถ้วน
2. ผลการวิจัยจะช่วยให้ทราบว่า ตัวแปรด้านใดบ้างที่มีความสำคัญต่อการมีสุขภาพจิตดีหรือเสื่อมของวัยรุ่นไทย
3. ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยจะเป็นหลักในการกำหนดข้อเสนอแนะและแนวทางการปฏิบัติแก่ครูและบุคลากรฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในการปรับปรุงสภาพการณ์ต่าง ๆ ใน

โรงเรียนและการส่งเสริมคุณลักษณะบางประการของนักเรียนวัยรุ่น เพื่อช่วยให้พวกเขามีสุขภาพจิตที่ดี รวมทั้งเป็นการแก้ไขป้องกันปัญหาอื่น ๆ ที่จะตามมาจากการที่นักเรียนมีสุขภาพจิตเสื่อม เช่น การติดยาเสพติด เด็กเกเร และอาชญากรวัยรุ่น เป็นต้น

4. เพื่อเป็นรากฐานในการศึกษาค้นคว้าทางด้านสุขภาพจิตของเยาวชนต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ มีขอบเขตจำกัดอยู่ในเรื่องต่อไปนี้

1. ปัญหาสุขภาพจิตเสื่อมของนักเรียน มีสาเหตุที่ซับซ้อนและเกิดจากตัวแปรหลายประการ เช่น สภาพความเป็นอยู่ในครอบครัว วิธีการอบรมเลี้ยงดู ความบกพร่องทางสมอง และความพิการของร่างกาย การย้ายถิ่น การปรับตัวทางสังคม และการเมือง ภาวะบีบคั้นต่าง ๆ เป็นต้น การวิจัยในครั้งนี้จะศึกษาเฉพาะปัจจัยทางโรงเรียน ปัจจัยทางบ้าน และบุคลิกภาพส่วนตัวของนักเรียนเท่านั้น

2. ศึกษาเฉพาะกลุ่มตัวอย่างที่เลือกมาจากประชากรที่เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 หรือเทียบเท่าจากสถานศึกษาต่าง ๆ ในเขตกรุงเทพมหานครเท่านั้น ไม่ได้รวมถึงนักเรียนชั้นอื่น ๆ และนักเรียนในท้องถิ่นอื่น

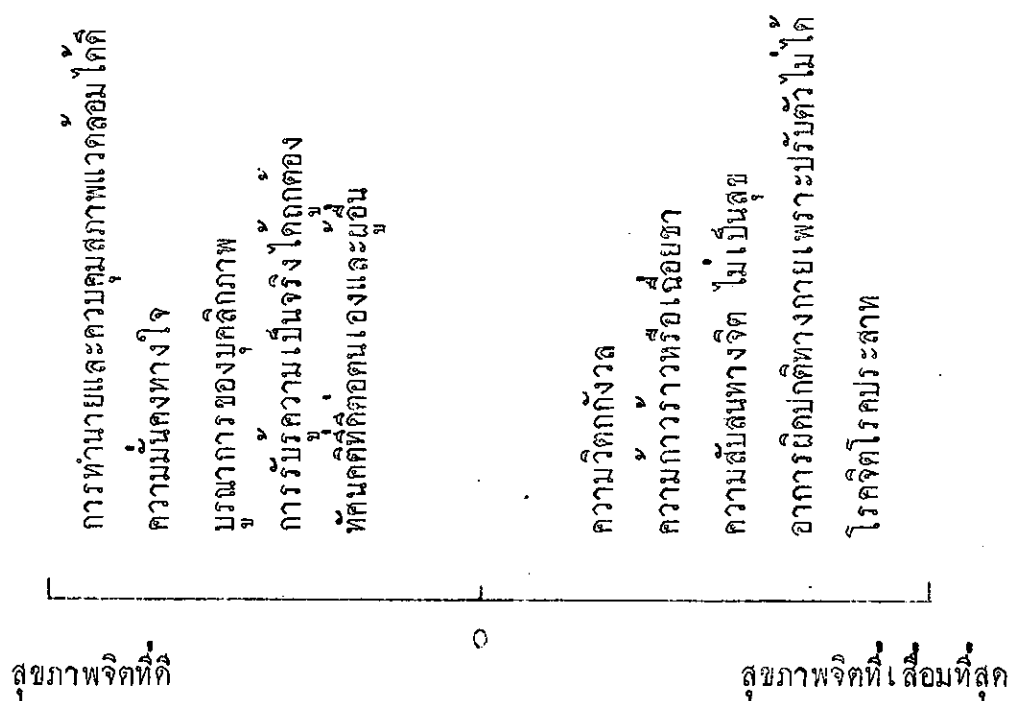
3. ข้อมูลที่จะนำไปวิเคราะห์ได้จากการให้กลุ่มตัวอย่างตอบแบบวัดที่ใช้เฉพาะในการศึกษาครั้งนี้เท่านั้น มิได้รวมถึงการวัดตัวแปรด้วยวิธีอื่น

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

ทั้งกล่าวมาแล้วว่า สุขภาพจิตของคนเรามีทั้งสมบูรณ์และบกพร่องในปริมาณที่ต่างกัน ความหมายในวงกว้างของสุขภาพจิตก็คือ สภาพอารมณ์และจิตใจที่แสดงถึงความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อม คนที่สุขภาพจิตดีได้แก่ผู้ที่สามารถปรับตัวเข้ากับคนอื่นและสภาพแวดล้อมในชีวิตประจำวันได้ดี มีความรู้สึกพอใจและเป็นสุข ไม่รู้สึกสับสนวุ่นวายหรือมีอาการทางจิตและประสาท ส่วนคนที่สุขภาพจิตเสื่อมจะมีลักษณะตรงข้าม คือปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมของตนไม่ได้ รู้สึกถึงเครียด สับสน และขาดความมั่นคงทางใจหรือคุณภาพทางอารมณ์ มีความวิตกกังวล ก้าวร้าว เจ้าอารมณ์ ไม่กล้าเผชิญกับความเป็นจริง แยกตัวหนีไปอยู่ตามลำพัง เป็นต้น สุขภาพจิตเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ คือมีทั้งดีขึ้นและเลวลงขึ้นอยู่กับความสามารถในการปรับตัว คนที่มีสุขภาพจิตดีก็มีได้หมายถึงคนที่ไม่มีปัญหาหรือไม่มี ความตึงเครียดเลย แต่เป็นคนที่สามารถจะแก้ปัญหาหรือลดความตึงเครียดเหล่านี้ได้ดีกว่าคนที่สุขภาพจิตเสื่อม

ความหมายในวงกว้างดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า สุขภาพจิตของคนเรามีความหมายหลายด้านและหลายประเภท ความหมายด้านต่าง ๆ ของสุขภาพจิตที่รู้จักกันแพร่หลายก็คือ ความหมายที่ จาโฮดา (Jahoda. 1970) และ สก็อต (Scott. 1958 a) ได้รวบรวมเอาไว้ สำหรับ จาโฮดา นั้นได้แบ่งสุขภาพจิตออกเป็นหกประเภท คือ ทัศนคติต่อตนเอง ความเจริญเติบโต พัฒนาการและความเป็นจริงแห่งตน บุรณาการของบุคลิภาพ ความเป็นตัวของตัวเอง การรับรู้ความเป็นจริง และการเอาชนะสิ่งแวดล้อม ทั้งหกประเภทนี้แสดงถึงลักษณะสุขภาพจิตที่ดีของบุคคล ซึ่งค่อนข้างจะวัดได้ยาก ส่วนสุขภาพจิตเสื่อมหรือการเจ็บป่วยทางจิตนั้น สก็อตได้แจกแจงไว้หกชนิดด้วยกัน คือ ภาวะที่ต้องเข้ารับการบำบัดทางจิต การปรับตัวเข้ากับสังคมไม่ได้ การถูกวินิจฉัยว่าเป็นโรคทางจิตเวช ความรู้สึกที่ไม่เป็นสุขหรือ

ค่อยความสามารถ อาการทางจิตที่ตรวจวัดได้ และความล้มเหลวในการปรับตัว
 มิติกันต่าง ๆ ของสภาวะจิตตามที่ได้รวบรวมมานี้ พอจะสรุปเป็นแผนภาพ
 ที่ง่ายต่อการเข้าใจ ดังในภาพ 1

ภาพประกอบ 1 ลักษณะที่แสดงถึงปริมาณและคุณภาพของสุขภาพจิต

จากภาพ ๑ จะเห็นว่าปริมาณและคุณภาพของสุขภาพจิตของบุคคลจะมีลักษณะเป็นเส้นตรงต่อเนื่องกัน จุดกึ่งกลางของเส้นตรง แสดงถึงสภาพจิตของบุคคลปกติทั่วไป ซึ่งอาจมีทั้งดีและเลื่อมปนกันอยู่ และเมื่อเลื่อนไปทางซ้ายมือ จะแสดงถึงลักษณะสุขภาพจิตที่ต่ำขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงสภาพที่สมบูรณ์ที่สุดคงปลายเส้น แต่ถ้าเลื่อนจากจุดกึ่งกลางไปทางขวามือ จะเป็นลักษณะของบุคคลที่มีสุขภาพจิตเสื่อมลงเรื่อย ๆ ตั้งแต่ความวิตกกังวล ความก้าวร้าว หรือเฉื่อยชา ๆ จนถึงโรคจิตโรคประสาทที่ปลายสุดของเส้นตรง ซึ่งอาจหมายถึงการเป็นควินจิตที่สูญเสียสติสัมปชัญญะหรือไม่สามารถ

ควบคุมตนเองได้อีกต่อไป

ตามปกติแล้ว คนทั่วไปจะมีสุขภาพจิตที่ปะปนกันอยู่ทั้งดีและเลวในขณะเดียวกัน เพราะสุขภาพจิตของคนเรามีหลายด้าน บางด้านอาจจะมีสภาพสมบูรณ์เป็นปกติ บางด้านอาจจะมีปัญหา บุคคลปกตินั้นอาจมีจิตใจสับสนวุ่นวายบ้าง เช่น หงุดหงิด ใจน้อย โกรธง่าย แต่ยังสามารถรับรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ตามความเป็นจริงและปรับตัวได้ที่อยู่ คนที่มีสุขภาพจิตก็ทุกด้านในทุกเวลาและสถานที่นั้นมียุ่่น้อยมาก ส่วนใหญ่จะพบแต่คนที่มีสุขภาพจิตบกพร่องในด้านใดด้านหนึ่งในกาละเทศะที่แตกต่างกันไป การศึกษาเรื่องสุขภาพจิตจึงต้องพิจารณาทั้งโดยรวม ๆ และแยกย่อยให้ละเอียดเป็นด้าน ๆ ไปโดยมีทั้งลักษณะทางบวกและทางลบ ดังที่จะได้ปฏิบัติในการวิจัยครั้งนี้

ลักษณะสุขภาพจิตเยาวชน

ลักษณะสุขภาพจิตและการแสดงออกทางอารมณ์ของเด็กจะแตกต่างจากผู้ใหญ่ ในเด็กที่กำลังเจริญเติบโตนั้น อารมณ์และความคิดส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมและผู้เลี้ยงดูเป็นอย่างมาก เด็กที่สุขภาพจิตไม่ดีเนื่องจากได้รับการตอบสนองไม่ครบถ้วนในเรื่องอาหารหรือความรักความอบอุ่น จะแสดงออกในลักษณะต่าง ๆ เช่น คุณนี้ร้องจู้จี้กวนใจ กลั่นแกล้งใจ เมื่อเติบโตขึ้นจะกลายเป็นเด็กคือ ก้าวร้าว และเกรง อันเป็นพื้นฐานของบุคลิกภาพต่อต้านสังคม เด็กจะรู้สึกไม่ไว้วางใจใครหรือระแวงผู้อื่น มีลักษณะเก็บตัวหรือหนีสังคม เด็กที่ไม่ได้รับการฝึกเรื่องการขับถ่ายจะมีลักษณะทำอะไรตามใจชอบ เช่น ถ่ายปัสสาวะรดที่นอน เมื่อโตเป็นผู้ใหญ่จะไม่รู้จักปฏิบัติตามคำเรียกร้องหรือระเบียบกฎเกณฑ์ใด ๆ แต่ถ้าได้รับการฝึกอย่างเคร่งครัดเกินไป จะทำให้ขาดความสุขในชีวิต พร้อมจะเป็นโรคประสาทชนิดย้ำคิดย้ำทำและโรคจิตซึมเศร้า เพราะว่ามีความสำนึกผิดสูง (สุภา มาลากุล ณ อยุธยา 2523 : 30 - 32) นอกจากนี้ เด็กอาจจะเผชิญกับสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดความกลัว ตื่นเต้น และกังวล เช่น พบคนแปลกหน้า หรือในสถานที่ที่มีคนพลุกพล่าน หนวกหู ทำให้เด็กเกิดความเครียดขึ้นภายใน และแสดงออกถึงอาการทางประสาท เช่น กัดเล็บ กัดใบหู กระพริบตา หน้ากระตุก ฯลฯ

ในกรณีที่ความต้องการของเขาถูกขัดขวางหรือถูกผู้ใหญ่จำกัดการเคลื่อนไหวของเขา
มากเกินไปจนไม่มีอิสระพอในการเล่นเพื่อแสดงพลังความสามารถของตน เด็กจะผิดหวัง
และโกรธแค้น ซึ่งจะแสดงออกด้วยการกระตือรือร้น ขว้างปาสิ่งของ ตีหรือเตะผู้ใกล้ชิด
(นวี สิงหวิสัย 2523 : 52 - 53) ปัญหาสุขภาพจิตของเด็กเล็กจึงมักจะได้แก่
ปัญหาทางอารมณ์ เช่น คุกเข่า ร้องไห้โยเย ซึมเศร้า หงุดหงิด ฯ และการมี
พัฒนาการที่ช้ากว่าปกติ เช่น พูดช้า คิดอย่างช้า ไม่ค่อยได้ ฯ ส่วนเด็กโตอาจมี
ปัญหาเรื่องพฤติกรรมผิดปกติ เช่น ก้าวร้าว เกรี้ยว ก้าวร้าว ลักขโมย หนีบ้าน หนี
โรงเรียน เป็นต้น

แต่สำหรับผู้ใหญ่นั้น มักจะมีภาวะเครียดต่าง ๆ สมบูรณ์อยู่แล้ว สุขภาพจิตของ
ผู้ใหญ่จึงขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการทำงานหรือครอบครัว
ถ้าการดำรงชีวิตไม่สมดุลย์ เช่น การทำงานหนัก ขาดการพักผ่อนหย่อนใจ หรือมีปัญหา
ในครอบครัว จะทำให้มีสุขภาพจิตอ่อนแอ ยิ่งถ้าอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม เช่น
แออัดยัดเยียด สกปรก รุงรัง หรือขาดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สภาพจิตใจ
อาจจะเสื่อมทรามลงจนกลายเป็นโรคจิตหรือโรคประสาทได้ นักสุขภาพจิตท่านหนึ่ง
อธิบายว่า ความสับสนทางอารมณ์หรือความผิดปกติทางจิตในเด็กและผู้ใหญ่นั้นมีความ
แตกต่างกันอยู่มาก สำหรับผู้ใหญ่ได้ผ่านกระบวนการและประสบการณ์ต่าง ๆ มาจนบรรลุ
วุฒิภาวะขั้นต่ำทางร่างกาย อารมณ์ และจิตใจ แล้ว ความผิดปกติทางจิตของผู้ใหญ่
จึงเป็นปฏิกิริยาที่แสดงถึงความวุ่นวายใจ หรือสูญเสียความมั่นคงทางอารมณ์และจิต ความ
เจ็บป่วยทางจิตนี้จะหายไปเมื่อสภาพอารมณ์และจิตใจของเขากลับสู่ระดับปกติเช่นที่มีอยู่เดิม
แต่ความสับสนทางอารมณ์หรือสุขภาพจิตเสื่อมในเด็กนั้น เกิดขึ้นในช่วงที่เขากำลังเจริญ
เติบโต การตอบสนองทางอารมณ์ที่เด็กมีต่อความตึงเครียดหรือวิกฤติการณ์ต่าง ๆ ที่
เกิดขึ้นในชีวิต ถ้าเป็นไปอย่างไม่เหมาะสมก็จะไปยับยั้งหรือทำให้พัฒนาการด้านต่าง ๆ
ของเขาเบี่ยงเบนไป ทำให้สุขภาพจิตและวุฒิภาวะของเด็กไม่สมบูรณ์ได้ (Murphy.
1961 : 218 - 219)

ส่วนวัยรุ่นนั้นอยู่ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างความเป็นเด็กและผู้ใหญ่ มีอารมณ์อ่อนไหว โกรธง่าย เสียใจง่าย มีปมค้อยไค้ง่าย และมีความสับสนในค่านิยมต่าง ๆ บางครั้งต้องการความเป็นอิสระและอยากเป็นตัวของตัวเอง แต่บางครั้งก็เกิดความไม่มั่นใจ เมื่อต้องแสดงบทบาทเป็นผู้ใหญ่หรือทำอะไรแทนผู้ใหญ่ กล่าวกันว่า วัยรุ่นมีอารมณ์และพฤติกรรมรุนแรง เพราะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในค่านร่างกายและค่อมต่าง ๆ เป็นวัยที่เริ่มมีวุฒิภาวะที่สมบูรณ์ทางร่างกาย พร้อมทั้งจะเป็นพ่อหรือแม่คนได้ ความเป็นอิสระและความรับผิดชอบเพิ่มขึ้น เริ่มสนใจเพศตรงกันข้ามและเริ่มเกี่ยวข้องกับโลกของงานและการแสวงหาความหมายของชีวิต วัยรุ่นจึงต้องรีบทำความเข้าใจและรู้จักตนเองเสียใหม่ ต้องเผชิญกับการเรียกร้องของสังคมที่ต้องการให้เขาเตรียมตัวเพื่อการทำมาหาเลี้ยงชีพ การตั้งครอบครัว และการเป็นพลเมืองดีของชาติ (Hurlock. 1959 : 263; Hurlock. 1964 : 467; Strang. 1958 : 647) ด้วยเหตุนี้ วัยรุ่นจึงมีความยากลำบากในการปรับตัว มีปัญหาความเครียดทางอารมณ์ หุนหันพลันแล่น อาจทำให้เกิดปัญหาทางพฤติกรรมขึ้น ถ้าหากไม่สามารถควบคุมตนเองได้ สุขภาพจิตของวัยรุ่นจึงมีลักษณะที่เฉพาะเจาะจงต่างจากวัยอื่น ๆ และลักษณะประการสำคัญของวัยรุ่นตามทัศนะของ อิริคสัน ก็คือ การสร้างเอกลักษณ์แห่งตน (Identity formation) ให้รู้ว่าตนคือใคร อยู่ในตำแหน่งฐานะใดในสังคมอันกว้างใหญ่ ความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตนเองของวัยรุ่นจึงเป็นลักษณะทางสุขภาพจิตที่สำคัญ ทำให้บุคคลวัยนี้แตกต่างไปจากวัยอื่น ๆ

ลักษณะของเยาวชนที่มีสุขภาพจิตดี

เลย์คอค (Laycock. 1966 : 172) ได้สรุปเอาไว้ว่า เด็กที่มีสุขภาพจิตดีจะมีทัศนคติที่ดีต่อตนเอง รู้สึกว่าตนมีความสุขสบาย ความมั่นคงปลอดภัย และความเพียงพอในลักษณะที่ตรงกับความเป็นจริง ไม่ประเมินความสามารถของตนต่ำหรือสูงเกินไป รู้จักยอมรับข้อจำกัดของตน มีความนับถือตนเอง มั่นใจในตนเอง และพึ่งตนเองได้ เด็กที่มีสุขภาพจิตดีสามารถที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนฝูง ครู

พ่อแม่ และผู้ใหญ่คนอื่น ๆ มีความสนใจและรักใคร่คนอื่นและสร้างสัมพันธ์ภาพที่น่าพอใจได้
สามารถที่จะเป็นสมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ ได้โดยไม่รู้สึกรำคาญคนรอบข้างหรือควบคุม
ตลอดจนรู้จักทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อคนอื่น นอกจากนี้ในการที่จะเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่มีสุขภาพจิต
ดีนั้น เด็กจะต้องเรียนรู้ความเป็นจริงอย่างสมเหตุสมผล สามารถควบคุมความกระวน
กระวายใจและความตึงเครียดได้ดี ต้องรู้จักคิดเอง ตัดสินใจเอง จัดการกับปัญหาที่
เกิดขึ้นได้ด้วยตนเอง ต้องรู้จักสร้างดุลยภาพในชีวิตเพื่อจะสามารถควบคุมอารมณ์
สัญชาตญาณ และลัทธิสัมพัทธ์ได้โดยไม่มีข้อขัดแย้งในใจ ตลอดจนสามารถตั้งเป้าหมาย
ที่สอดคล้องกับความเป็นจริงหรือมีทางเป็นไปได้

นิเคल्ली (Nikelly, 1966 : 16) อธิบายถึงลักษณะของนักเรียนที่มีสุขภาพจิตดี
ที่จะต้องเป็นผู้ที่ยอมรับในข้อเด่นและข้อด้อยของตัวเอง และพยายามทำทุกอย่างให้ดีที่สุด
เท่าที่จะทำได้โดยไม่ยอมให้ความบกพร่องส่วนตัวเข้าไปยับยั้งหรือขัดขวางกิจกรรมในชีวิต
ประจำวันและเป้าหมายในระยะยาวของตน เด็กที่มีสุขภาพจิตดีสามารถจะรักษาดุลยภาพ
ระหว่างสัญชาตญาณ ความต้องการ และลัทธิสัมพัทธ์ได้ดี ไม่มีข้อขัดแย้งระหว่าง
ความรู้สึกเหล่านั้น นอกจากนี้ยังสามารถทนต่อภาวะยุ่งยากที่เกิดจากความขัดแย้ง
ระหว่างแรงขับ (drives) ด้านต่าง ๆ ค่านิยม และประสบการณ์จริงในสภาพแวดล้อม
ทางวิชาการของตนได้

ลวัน ริงเนส (Ringness, 1969 : 12) ได้ระบุคุณสมบัติของผู้ที่มีสุขภาพจิต
สมบูรณ์ไว้หลายประการ ซึ่งคล้ายคลึงกับลักษณะต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว แต่มีส่วนเพิ่มเติม
ว่า ผู้ที่มีสุขภาพจิตดีต้องประเมินตนเองได้ถูกต้องทั้งข้อดีและข้อเสีย พยายามหาทางแก้ไข
ข้อบกพร่องของตนเองมากกว่าที่จะหลบหนีหรือใช้กลวิธีป้องกันตนเอง (defense
mechanism) ตลอดเวลา มีอิสระในตัวเอง ไม่ต้องพึ่งพิงคนอื่น รวมทั้งมีความยืดหยุ่น
มีเป้าหมายและอุดมคติที่มั่นคงแน่นอน

ส่วนนักจิตวิทยาของไทยอธิบายว่า เยาวชนที่มีสุขภาพจิตดีจะเป็นผู้ที่สามารถ
เข้าใจตนเองและผู้อื่นได้อย่างถูกต้อง มีความร่าเริงแจ่มใส แสดงอารมณ์ได้เหมาะสม
กับวัยและสถานการณ์ ปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามกาลเทศะ อยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมี

ความสุข มีความรู้สึกว่าจะทำงานได้สำเร็จ แม้ว่าจะเป็นงานยาก เต็มใจรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น สามารถยอมรับพฤติกรรมและความรู้สึกของผู้อื่น มีเหตุผลในการกระทำสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งยอมรับความสามารถและความบกพร่องของตนเอง (บุปผา มาลีวงศ์ 2521 : 14 - 15)

จากที่กล่าวมานี้สรุปได้ว่า เยาวชนที่มีสุขภาพจิตดีจะต้องเข้าใจตนเองได้ก็สามารถปรับตัวเข้ากับคนอื่นในสังคมและสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตนได้อย่างดี ไม่มีข้อขัดข้องทางจิตใจในส่วนองวัยรุ่นที่มีสุขภาพจิตดีนั้นก็จะมีลักษณะเช่นเดียวกัน แต่จะเน้นหนักไปในด้านการนับถือตนเอง ความภาคภูมิใจในตนเอง ไม่รู้สึกว่าตนมีปมค้อย มีความกระตือรือร้นในกิจกรรมต่าง ๆ และเข้าใจตนเองได้ดี ลักษณะเหล่านี้รวมเรียกว่า ความรู้สึกนึกคิดที่ดีต่อตนเอง ซึ่งเป็นด้านสำคัญที่จะต้องมีการวัดในการวิจัยครั้งนี้ .

ลักษณะของเยาวชนที่มีสุขภาพจิตเสื่อม

เยาวชนที่มีปัญหาทางสุขภาพจิตนั้น เห็นได้จากสีหน้าท่าทางและอาการที่แสดงออก เด็กพวกนี้จะมีความวิตกกังวล เคร่งเครียด มักแสดงอารมณ์ที่ไม่เหมาะสมอยู่ตลอดเวลา เช่น ระวังสงสัยโดยไม่มีสาเหตุ โกรธโดยไม่มีเหตุผล ขาดความสามารถในการเผชิญกับความจริง มีท่าทางเหมือนคนไม่มีชีวิตจิตใจ มีความรู้สึกต่อคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตบิดเบือนไป เช่น ภูมิใจในสิ่งไร้สาระและเห็นว่าสิ่งสำคัญต่าง ๆ เป็นของไม่มีค่า นอกจากนี้ยังอาจมีความสับสนทางจิตซึ่งแสดงออกในรูปของความขัดแย้งระหว่างความสามารถกับการกระทำ สิ่งที่คิดกับสิ่งที่ทำ ตลอดจนจุ่มงมดหมายที่ต้องการกับความพยายามที่จะให้บรรลุถึงเป้าหมาย (บุปผา มาลีวงศ์ 2521 : 15)

กัน และ เนเกล (Dunn and Nagel. 1973 citing Quay. 1969) ได้แยกเด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรมเพราะจิตใจไม่ปกติออกเป็นสี่พวก พวกแรกได้แก่เด็กที่เรียกร้องความสนใจ ทำเสียงอึกทักกรึกโครม หยาบคาย ก้าวร้าวทั้งทางวาจา

และทางกาย และเด็กที่อยู่ไม่สุข (hyperactive) พวกที่สอง ได้แก่ เด็กที่มีความวิตกกังวล และแยกตัวออกไปจากสังคม (anxious withdrawn) มีอารมณ์อ่อนไหว เช่น รู้สึกเป็นปมค้อย ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง กลัวและวิตกกังวล พวกที่สาม ได้แก่ เด็กที่มีความสามารถค้อยและขาดวุฒิภาวะ (inadequate - immature) ไม่ค่อยสนใจอะไร เกียจคร้าน ผันกลางวัน เจ็บขริม พุคคนเดียว หรือพุกกับวัตถุสิ่งของ ทำงานที่ได้รับมอบหมายไม่สำเร็จ ส่วนพวกสุดท้าย ได้แก่ เด็กเกรงหาผิกระเบียบของสังคม ชอบรวมกันเป็นแก๊งค์ หนีโรงเรียน หรือเลี้ยงงาน เป็นต้น

นักจิตวิทยาคลินิกของไทยคนหนึ่ง (สมทรง สุวรรณเลิศ 2517 : 23) ได้เคยแจกแจงถึงปัญหาสุขภาพจิตที่พบในวัยรุ่นเอาไว้ว่า นอกจากมีปัญหาด้านเพศแล้ววัยรุ่นยังเป็นโรคจิตโรคประสาทกันมาก เนื่องจากเด็กวัยนี้มีความวิตกกังวลสูงและมีปัญหาหลายอย่างที่ค่อนข้างเฉื่อย โรคประสาทที่พบบ่อยในหมู่วัยรุ่น คือ โรคประสาทแบบฮิสทีเรีย ซึ่งเกิดจากการที่เด็กไม่สามารถทนต่อภาวะตึงเครียดที่มีอยู่ได้ จึงถ่ายทอดความวิตกกังวลนั้นออกมาเป็นอาการทางร่างกาย แต่ไม่มีความผิดปกติทางสรีระแต่อย่างใด เช่น มีอาการชัก หั้ว ๆ ที่ไม่มีพยาธิสภาพทางสมอง นอกจากนี้อาจจะพบวัยรุ่นที่มีอาการของโรคจิตเภท คือ เด็กจะมีนิสัยส่วนตัวเปลี่ยนแปลงไป เช่น เคยสะอาดแต่เปลี่ยนไปเป็นไม่สนใจความสะอาดเรียบร้อยของตนเอง เคยเป็นคนมีระเบียบก็กลายเป็นคนขาดความรับผิดชอบ อารมณ์เปลี่ยนแปลงง่าย แสลงออกในทางที่ไม่เหมาะสมกับเหตุการณ์ แยกตัวเอง เหม่อลอย มีความคิดแปลก ๆ ขัดต่อความเป็นจริง นอกจากนี้อาจมีประสาทหลอนและหลงผิด

ลักษณะสุขภาพจิตเสื่อมของวัยรุ่นตามที่กล่าวมานี้ ก่อนข้างจะสอดคล้องกับปัญหาสุขภาพจิตของนักเรียนเท่าที่มีการสำรวจกันไว้ เช่น กองอนามัยโรงเรียนกับศูนย์สุขวิทยาจิต สำรวจพบว่า ในจำนวนนักเรียน 143 คน ที่มีปัญหาสุขภาพจิตและถูกนำไปศึกษารายกรณีนั้น พบสภาพจิตแปรปรวน 75 % (107 คน) ลักษณะสุขภาพจิตของเด็กเหล่านี้ 40 % มีปัญหาการปรับตัวไม่เหมาะสม 26 % มีพฤติกรรมแปรปรวน และ 9 % เป็นโรคประสาท (ผู้ศึกษาวิจัยงานจิตวิทยา 2523 : 24) ส่วนวัยรุ่น (ชั้น มค.3)

ที่อยู่ในเขตแทรกซึมของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์จังหวัดปราจีนบุรี มีปัญหาสุขภาพจิตเสื่อม 9 ด้าน คือ ความรู้สึกผิดปกติทางร่างกาย การย่ำคิดย่ำทำ ความรู้สึกไม่ชอบติดต่อกับคนอื่น ซึมเศร้า วิตกกังวล ก้าวร้าว กลัวโดยไม่มีเหตุผล ระแวงสงสัย และเป็นโรคจิต (psychotism) (กนกรัตน์ สุชะตุงคะ 2523)

สำหรับนักเรียนวัยรุ่นระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (มศ.4 - 6) นั้นเท่าที่พบปรากฏว่า มีปัญหามากในด้านพฤติกรรมที่เกี่ยวกับการปรับตัว อันได้แก่ ปัญหาทางอารมณ์และสังคม พฤติกรรมที่เป็นปัญหามีทั้งพฤติกรรมก้าวร้าวและถอยหนี เช่น การรังแกผู้อื่น ทำลายของ พุดเท็จ ขโมย การกระทำความผิดระเบียบวินัยของโรงเรียน ทะเลาะวิวาทกับกลุ่มเพื่อน ควบคุมอารมณ์ตนเองไม่ได้ ส่งเสียงดังรบกวนผู้อื่น เก็บตัว ซึมเศร้า เหม่อลอย ไม่ยอมช่วยเหลือตนเองในกิจวัตรประจำวัน ตีเคียนตนเอง วิตกกังวล เป็นต้น (หน่วยแนะแนว 2524 : 1 - 103)

เท่าที่กล่าวมานี้สรุปได้ว่าเยาวชนที่มีสุขภาพจิตเสื่อมโทรมนั้นจะมีลักษณะการปรับตัวที่ผิดปกติ ซึ่งแสดงออกมาในลักษณะต่าง ๆ กันตามที่ได้รวบรวมมา สำหรับวัยรุ่นนั้นมีลักษณะสุขภาพจิตเสื่อมที่เด่นชัดหลายประการ คือ ความวิตกกังวลในเรื่องต่าง ๆ ความก้าวร้าวในลักษณะต่าง ๆ ความซึมเศร้า - เฉื่อยชา ความผิดปกติทางกายที่เนื่องมาจากจิตใจ และความสับสนทางจิต (psychological dissonance) ซึ่งแสดงออกในรูปของการไม่เข้าใจตนเองเห็นว่าตนเองไม่มีคุณค่า ไม่มีความสามารถ เป็นต้น ส่วนลักษณะอาการขั้นรุนแรง เช่น โรคจิตและโรคประสาทแบบต่าง ๆ จะพบน้อยในหมู่นักเรียนวัยรุ่น ซึ่งอาจเป็นเพราะมีผู้พบเห็นและแยกตัวไปทำการรักษาเสียก่อน

การวัดสุขภาพจิตของนักเรียนวัยรุ่น

การวิจัยในครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อที่จะค้นหาตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการที่นักเรียนวัยรุ่นมีสุขภาพจิตดีหรือเสื่อมโทรมโดยเน้นสาเหตุทางด้านสภาพแวดล้อมในโรงเรียน การวัดสุขภาพจิตในการวิจัยนี้จึงมีลักษณะที่แตกต่างไปจากการวัดสุขภาพจิต

ในกรณีอื่น ๆ หลายประการ กล่าวคือ แบบวัดสุขภาพจิตที่จะใช้ต้องมีความเหมาะสมกับลักษณะสุขภาพจิตของเด็กวัยรุ่นในสถานศึกษา ซึ่งมีส่วนที่แตกต่างไปจากสุขภาพจิตของบุคคลกลุ่มอื่น เช่น ผู้ใหญ่ คนชรา คนไข้จิตเวช นอกจากนี้การวัดสุขภาพจิตตามความหมายที่ได้ประมวลเอาไว้ ยังจะต้องแสดงถึงภาวะสุขภาพจิตทั้งในทางลบและทางบวก สำหรับลักษณะสุขภาพจิตในทางบวกนั้นจะต้องประกอบด้วย ความรู้สึกนึกคิดหรือความเข้าใจที่ดีเกี่ยวกับตนเอง การปรับตัวที่ดี ไม่มีข้อขัดแย้งในใจหรืออาการผิดปกติต่าง ๆ เช่น ก้าวร้าว วิดกกังวล เฉื่อยชา ส่วนลักษณะทางลบของสุขภาพจิตในวัยรุ่น ก็คือ ความสับสนทางจิต เพราะปรับตัวไม่ได้ มีอาการก้าวร้าว กังวล ซึมเศร้า และความผิดปกติทางกายดังที่กล่าวมาแล้ว แบบวัดสุขภาพจิตที่จะใช้จึงต้องมีหลายด้านเพื่อให้สามารถวิเคราะห์ได้ทั้งลักษณะรวมของสุขภาพจิต และลักษณะย่อยในแต่ละด้านของสุขภาพจิต

การวัดสุขภาพจิตโดยทั่วไปนั้นมีอยู่สองลักษณะ คือ การวัดสุขภาพจิตของบุคคลทั่วไป กับการวัดสุขภาพจิตของคนไข้จิตเวช ซึ่งได้แก่ พวกที่เป็นโรคจิตหรือโรคประสาทแบบต่าง ๆ การวัดทั้งสองแบบนี้มีลักษณะที่แตกต่างกันมาก แต่ละแบบก็ยังแยกย่อยออกไปได้อีกในรายละเอียด ดังนี้

การวัดสุขภาพจิตของบุคคลปกติ

การวัดสุขภาพจิตของคนปกติ แบ่งได้เป็นสองพวกคือ การวัดแบบกว้าง ๆ ซึ่งมักจะเน้นสุขภาพจิตทางบวก (positive mental health) กับการวัดสุขภาพจิตของบุคคลบางประเภท ซึ่งส่วนใหญ่เป็นครูและนักเรียน

การวัดสุขภาพจิตทั่วไป

เนื่องจากความหมายของสุขภาพจิตที่ว่า สุขภาพจิตคือการไม่มีอาการของโรคจิตโรคประสาทนั้น ไม่ค่อยเป็นที่ยอมรับกันในหมู่นักสุขภาพจิต จึงได้มีบุคคลต่าง ๆ ให้ความหมายของสุขภาพจิตไว้มากมาย ดังเช่น ความหมาย 6 ประเภทของ จาโฮกา

(Jahoda. 1970 : 28 - 35) และคำจำกัดความ 6 ชนิดของ สก็อต (Scott. 1958-a : 29 - 45) ตามที่กล่าวมาแล้ว อย่างไรก็ตาม ความหมายสุขภาพจิตของ จาโฮดา นั้นค่อนข้างจะวัดได้ยาก ไม่ว่าจะเป็นด้านความเป็นจริงแห่งตน บุรณาการของ บุคลิกภาพ หรือความเป็นตัวของตัวเอง ฯ ส่วนคำนิยาม 6 ด้านที่ สก็อต ได้ประมวลไว้ เพื่อเป็นเกณฑ์ในการวิจัยก็ยังเน้นเรื่องความเจ็บป่วยทางจิตอยู่ ต่อมา ชไนเคอร์ (Schneiders. 1965 : 49 - 53) จึงเสนอเกณฑ์สำหรับวัดสุขภาพจิตขึ้นใหม่ 9 ด้าน ซึ่งได้แก่ สมรรถภาพทางสมอง การควบคุมและบุรณาการของความคิดและการกระทำ บุรณาการของแรงจูงใจกับการควบคุมความขัดแย้งและความคับข้องใจ ความรู้สึกและอารมณ์ทางบวก ความสงบทางใจ การมีทัศนคติที่ดี มโนภาพแห่งตนในทางบวก การมีเอกลักษณ์ของอีโก้ และการเกี่ยวข้องกับความเป็นจริง ส่วน ไบเบอร์ (Biber. 1961 : 326) ได้โต้แย้งว่า เป้าหมายของสุขภาพจิตที่ดีจะต้องประกอบด้วยความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง การรับรู้เกี่ยวกับตนเองและผู้อื่นในลักษณะที่ตรงกับความเป็นจริง ความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่น ความเป็นอิสระในตัวเอง ความอยากรู้อยากเห็น และความเข้มแข็งในการเผชิญกับความตลกโกลว ความคับข้องใจ และวิกฤติการณ์ต่าง ๆ

จะเห็นได้ว่า เกณฑ์ในการวัดสุขภาพจิตเหล่านี้ยังมีลักษณะกว้าง คลุมเครือ และไม่มีขอบเขตที่เด่นชัด เกณฑ์บางประการยังมีความซ้ำซ้อนหรือเหลื่อมล้ำกันอยู่ บางอย่างก็ไม่สามารถจะนำมาใช้เป็นนิยามเชิงปฏิบัติการได้ เกณฑ์ต่าง ๆ เหล่านี้มีประโยชน์ในแง่ที่จะช่วยให้มองเห็นภาพรวมของสุขภาพจิตของคนเรา แต่ไม่สามารถจะใช้วัดสุขภาพจิตของบุคคลกลุ่มใดโดยเฉพาะเจาะจงได้

การวัดสุขภาพจิตของบุคคลกลุ่มใดบางประเภท

การศึกษาสุขภาพจิตของบุคคลกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดโดยเฉพาะนั้น มีอยู่ไม่มากนัก สำหรับในวงการศึกษาก็มีการวิจัยเกี่ยวกับสุขภาพจิตของครูและนักเรียนเป็นสำคัญ ในการศึกษาสุขภาพจิตของครูหรือนักเรียนเท่าที่ผ่านมา ได้มีการสร้างแบบวัดสุขภาพจิตขึ้นโดยอาศัยคำจำกัดความและเกณฑ์การวัดสุขภาพจิตของบุคคลต่าง ๆ สำหรับสุขภาพจิตของครูนั้น

ยังมีผู้ศึกษาวิจัยกันไม่มากนัก เช่น ยนต์ ชุมจิต (ยนต์ ชุมจิต 2520) กิตติพร ปัญญาภิเษม (กิตติพร ปัญญาภิเษม 2516) จรรยา สุวรรณทัต (จรรยา สุวรรณทัต 2522) และ สรรค์ วรอินทร์ (สรรค์ วรอินทร์ 2520) สำหรับสามคนแรกยังไม่ได้วัดลักษณะสุขภาพจิตของครูโดยตรง แต่เป็นการศึกษาปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตของครู เช่น ปัญหาเกี่ยวกับการสอน ปัญหาเกี่ยวกับตัวนักเรียน หรือศึกษาเจตนคติของครูที่มีต่อโรงเรียนและเด็ก ส่วน สรรค์ วรอินทร์ ได้สร้างแบบวัดสุขภาพจิตของครูขึ้นจากนิยามและเกณฑ์ต่าง ๆ ที่รวบรวมไว้ โดยแบ่งออกเป็น 5 ด้าน คือ ความก้าวร้าว ความต้องการสัมฤทธิ์ผล (need for achievement) ความกังวล อารมณ์ และปัญหาในการปฏิบัติงาน ซึ่งจะเห็นว่าบางด้านของแบบสอบถามนี้ ไม่ใช่ลักษณะของสุขภาพจิตโดยตรง เช่น ปัญหาการปฏิบัติงานของครู ซึ่งน่าจะเป็นสาเหตุหรือผลของภาวะสุขภาพจิตมากกว่า

ส่วนแบบวัดสุขภาพจิตของนักเรียนนั้นยังมีน้อยมาก เท่าที่พบก็คือแบบวัดสุขภาพจิตที่กองอนามัยโรงเรียนร่วมกับศูนย์สุขภาพจิตใช้ในการสำรวจปัญหาสุขภาพจิตของนักเรียนเมื่อปี 2520 เป็นแบบวัดสุขภาพจิตที่สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร สร้างขึ้นเป็นส่วนใหญ่ แล้วมอบให้กองอนามัยโรงเรียนนำไปใช้ แบบวัดดังกล่าวมีทั้งหมด 8 ชุด ประกอบด้วย แบบสอบถามโนภาพแห่งตน ความหวาดกังวล ทัศนคติต่อบิดา ทัศนคติต่อมารดา ทัศนคติต่อครู ทัศนคติต่อเพื่อน แบบสอบถามลักษณะอาการทางคลินิก และแบบสอบถามครู เกี่ยวกับสุขภาพจิตของเด็ก เกณฑ์ที่ใช้ตัดสินว่าสุขภาพจิตจะดีหรือเลือนั้นใช้คะแนนรวมของแบบสอบถามทั้งหมด แบบวัดชุดนี้นับว่ามีความเหมาะสมกับนักเรียนพอสมควร เพราะครอบคลุมลักษณะของสุขภาพจิตทั้งด้านบวกและด้านลบ

ต่อมา สุพจน์ จักขุทิพย์ (สุพจน์ จักขุทิพย์ 2521) ได้นำแบบวัดสุขภาพจิต 2 ใน 8 ชุด ของสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ไปใช้ในการวิจัยเกี่ยวกับการประพฤตินิสัยไม่สมควรแก่สภาพของนักเรียนวัยรุ่น โดยดัดแปลงเป็นแบบวัดสุขภาพกายและแบบวัดสุขภาพจิตอย่างละ 15 ข้อ สุขภาพกาย ในที่นี้หมายถึง สภาพทั่วไปของร่างกายหรือ

สุขภาพอนามัยตามความรู้สึกของนักเรียน (subjective health) ส่วนสุขภาพจิต หมายถึง ความเครียดในสภาพจิตใจหรือความไม่สบายใจเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันของนักเรียน ซึ่งเน้นหนักไปในด้านความวิตกกังวลเป็นส่วนใหญ่ เป็นที่น่าสังเกตว่า แบบวัดนี้ให้ความสำคัญของสุขภาพกายเท่าเทียมกับสุขภาพจิต ทั้งนี้อาจเป็นเพราะทั้งสองประการนี้มีความสัมพันธ์กันอยู่ เช่น เมื่อบุคคลมีความวิตกกังวล ก็จะมีอาการหน้ามืด ใจสั่น วิงเวียนศีรษะ แขนหน้าอก เหนื่อยซึมตามมือและเท้า หรือรับประทานอาหารไม่ค่อยได้ (ดู สมภพ เรื่องตระกูล 2523 : 23)

ตามที่กล่าวมานี้พอสรุปได้ว่า ได้มีความพยายามที่จะสร้างและปรับปรุงแบบวัดสุขภาพจิตขึ้นหลายชุดเพื่อที่จะใช้กับคนปกติทั่วไป และบุคคลบางกลุ่มบางประเภท เช่น ครูและนักเรียน แต่ถึงแม้จะมีลักษณะที่แตกต่างกันอยู่บ้าง การวัดสุขภาพจิตในการวิจัยแทบทุกครั้ง ก็มักจะวัดในด้านที่เกี่ยวกับความวิตกกังวล อาการทางกายและมโนภาพแห่งตน หรือความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตนเอง เพราะเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงภาวะสุขภาพจิตของคนเรา (Bloom and others. 1979 : 483 citing Beiser. 1972)

การวัดสุขภาพจิตของคนไข้โรคจิตโรคประสาท

ในต่างประเทศได้มีการคิดแบบวัดอาการทางจิตเวชขึ้นมามากมายเพื่อใช้ทดสอบอาการเบื้องต้นของผู้ป่วย หรือเพื่อแยกผู้ป่วยออกไปรักษาเยียวยา ในระยะแรก แบบวัดดังกล่าวนี้ยังปะปนหรือรวมอยู่ในแบบวัดบุคลิกภาพต่าง ๆ แบบวัดที่แพร่หลายมากที่สุดคือ Minnesota Multiphasic Personality Inventory (MMPI) ซึ่งประกอบด้วย มาตรฐานวัดอาการทางคลินิก (clinical scales) 10 มาตรฐาน ส่วนใหญ่เป็นอาการทางจิตและประสาทที่รุนแรง เช่น โรคจิตเภท พارانอย อีสทีเรีย ไฮโปคอนเดรีย ฯ แต่บางมาตราก็วัดลักษณะทางจิตที่ผิดปกติเพียงเล็กน้อย เช่น ความซึมเศร้า (Anastasi. 1968 : 442) ส่วนเครื่องมือวัดอาการทางจิตและประสาทโดยเฉพาะนั้นมีมากมายหลายแบบ ที่รู้จักกันดีก็คือ Cornell Medical Index (CMI) และ Symptom

Checklist (SCL-90) ซึ่งวัดความผิดปกติทางจิตที่ร้ายแรงหลายประเภท เช่น โรคจิตสรีระแปรปรวน ความกลัวที่ไม่มีเหตุผล แต่บางคนก็ใช้วัดสภาพจิตที่ไม่ค่อยจะรุนแรงนัก เช่น ความวิตกกังวล ความก้าวร้าว และความซึมเศร้า (กนกรัตน์ สุชะตุงคะ 2523 : 15 - 16)

จะเห็นได้ว่าในแบบวัดสภาพจิตของคนไข้โรคจิตโรคประสาทเหล่านี้มีอาการทางจิตบางอย่างที่มักจะพบในกลุ่มคนปกติอยู่ด้วยนอกเหนือจากความวิตกกังวล อาการทางกาย และความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตนเองที่กล่าวมาแล้วในแบบวัดสุขภาพจิตของคนปกติ อาการดังกล่าวคือ ความก้าวร้าว และความซึมเศร้า ซึ่งพบมากในกลุ่มวัยรุ่นที่มีสุขภาพจิตเสื่อม ผู้วิจัยจึงเห็นว่า ควรที่จะเพิ่มลักษณะสุขภาพจิตทั้งสองด้านนี้ไว้ในแบบวัดสุขภาพจิตที่จะใช้ในการวิจัยครั้งนี้ด้วย

ดังนั้น ในการวิจัยครั้งนี้จะใช้แบบวัดสุขภาพจิตซึ่งประกอบด้วยข้อคำถามเกี่ยวกับสุขภาพจิต 5 ด้าน คือ ความวิตกกังวล อาการทางกายที่เกิดจากสาเหตุทางจิตใจ ความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตนเอง ความก้าวร้าว และความซึมเศร้า โดยผู้วิจัยจะเลือกข้อคำถาม 3 ด้านแรกจากแบบวัดสุขภาพจิตของสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ และ 2 ด้านหลังจากแบบวัด SCL-90 ลักษณะสุขภาพจิตทั้ง 5 ด้านนี้ มีทั้งด้านบวกและด้านลบ เช่น ความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตน ถ้าเป็นไปในทางบวกจะแสดงออกในรูปของการรู้จักและเข้าใจตนเองได้ดี มีการยอมรับตนเอง มีความนับถือตนเอง รวมทั้งมีความมั่นใจและภาคภูมิใจในตนเอง ถ้าเป็นไปในทางลบก็คือ ความสับสนทางจิตในด้านต่าง ๆ ความรู้สึกว่าตนมีปมค้อย ไร้คุณค่า ส่วนลักษณะสุขภาพจิตอีก 4 ด้าน ถ้ามีน้อยหรือไม่มีเลย ก็จะเป็นลักษณะของคนที่มีสุขภาพจิตดี ถ้ามีมากแสดงว่ามีสุขภาพจิตเสื่อม ลักษณะทั้ง 5 ด้านของสุขภาพจิตดังกล่าวนี้ ได้สรุปมาจากการศึกษาภาวะสุขภาพจิตของวัยรุ่นส่วนใหญ่ และจากการวิเคราะห์แบบวัดสุขภาพจิตต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตของวัยรุ่นดังจะได้อธิบายต่อไป

สภาพแวดล้อมของโรงเรียนกับสุขภาพจิต

บุคคลจะต้องมีการปรับตัวและพฤติกรรมของตนเองให้สอดคล้องกับความต้องการภายในของคนและสภาพแวดล้อมในสังคม จึงจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างเป็นสุขได้ ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการที่คนเราปรับตัวไม่ได้ ทำให้เกิดปัญหาทางจิตใจกลายเป็นบุคคลอันธพาล ก้าวร้าว เป็นภัยต่อสังคม ฯลฯ ได้ในภายหลัง (Lazarus. 1969 : 17 - 21) สำหรับวัยรุ่นนั้น โรงเรียนเป็นสถาบันทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อเขามาก เปรียบเหมือนบ้านแห่งที่สองที่สามารถจะช่วยส่งเสริมหรือทำลายสุขภาพจิตของเขาได้ โรงเรียนหรือสถานศึกษาจึงมีหน้าที่ต้องสร้างสภาพแวดล้อมให้อื้ออานวยต่อการพัฒนาสุขภาพจิตที่ดีแก่นักเรียนของคน ไม่ว่าจะเป็นสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สภาพแวดล้อมทางสังคม หรือสภาพแวดล้อมทางจิต มิฉะนั้นนักเรียนอาจมีปัญหาทางสุขภาพจิตได้ ดังที่ นิเคल्ली (Nikelly. 1966 : 122) ได้อ้างประสบการณ์ของเจ้าหน้าที่ที่ให้บริการด้านสุขภาพจิตในโรงเรียนและวิทยาลัยต่าง ๆ ว่า อาการสำคัญ ๆ ที่เกิดจากการที่นักเรียนไม่สามารถจะปรับตัวได้นั้นมีสามประการ คือ ความวิตกกังวล ความซึมเศร้า และอาการทางกายซึ่งเนื่องมาจากจิตใจ ปัญหาดังกล่าวนี้อาจเกิดจากสิ่งแวดล้อมที่นักเรียนไม่สามารถจะแก้ไขได้จึงเกิดอาการทางจิตขึ้น

สภาพแวดล้อมทางกายภาพนั้น หมายถึง อาคารสถานที่ สิ่งก่อสร้าง วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ และอาณาบริเวณที่มีอยู่ รวมไปถึงลักษณะการจัด การตกแต่ง และการใช้พื้นที่ หรือสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นี้ ในปัจจุบัน สภาพแวดล้อมในเมืองใหญ่ ๆ เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากจากผลของการพัฒนาและการสร้างภาวะทันสมัย (Modernization) นอกจากนี้การเพิ่มขึ้นของประชากรจำนวนมาก ทำให้มีการก่อสร้างอาคารสถานที่ ถนนหนทาง โรงงานอุตสาหกรรม และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ มากขึ้นตามไปด้วย สภาพดังกล่าวมักจะนำไปถึงสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สำหรับกรุงเทพมหานครนั้น เป็นศูนย์รวมของความเจริญทางค่านิยมและสิ่งก่อสร้างทั้งหลาย ลักษณะทางกายภาพจึงเต็มไปด้วยแหล่งชุมชนแออัดที่ขยายตัวออกไปทุกที่ สถานศึกษาจำนวนไม่น้อยที่ตั้งอยู่ในย่านธุรกิจการค้าหรืออยู่

ใกล้ถนนใหญ่ที่มีการจราจรคับคั่ง ทำให้มีเสียง กลิ่น และสิ่งรบกวนต่าง ๆ นานา ประกอบกับจำนวนนักเรียนนักศึกษาที่อยู่ในเขตกรุงเทพมหานครก็เพิ่มมากขึ้นทุกปี เช่น ในปี 2521 มีนักเรียนนักศึกษายู่ในสถานศึกษาต่าง ๆ ถึง 1,094,788 คน (กองแผนงาน 2521 : 18) การที่จำนวนผู้เรียนเพิ่มมากขึ้นเป็นผลให้นักเรียนในแต่ละโรงเรียนอยู่กันแบบแออัดคับแคบ บางแห่งมีนักเรียนชั้นละ 40 - 45 คน ทำให้ที่ว่างส่วนบุคคลน้อยลง การที่โรงเรียนมีบริเวณคับแคบ มีห้องน้ำห้องส้วม โรงอาหาร สนามกีฬา และสิ่งจำเป็นอื่น ๆ ไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียน ย่อมจะทำให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญใจได้ง่าย

สภาพแวดล้อมทางสังคม คือ ปฏิสัมพันธ์หรือการเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันระหว่างบุคคลต่าง ๆ ภายในโรงเรียน ลักษณะความสัมพันธ์และการปฏิบัติต่อกันดังกล่าวนี้จะเป็นไปอย่างสม่ำเสมอจนเกิดเป็นแบบแผนที่แน่นอนขึ้นเรียกว่า บรรยากาศในโรงเรียน นักเรียนที่มาโรงเรียนพร้อมกับความตึงเครียด หวาดกังวลหรือไม่สบายใจ บรรยากาศที่เป็นกันเองของโรงเรียนจะเป็นสิ่งแวดล้อมใหม่ที่จะช่วยบรรเทาความตึงเครียดและจิตใจอารมณ์ร้ายต่าง ๆ ให้หมดไป ครูที่มีบุคลิกภาพมั่นคงแน่นอน รู้จักและเข้าใจนักเรียนของคนเป็นอย่างดี จะสร้างบรรยากาศที่อบอุ่นและเป็นมิตร ช่วยให้นักเรียนสามารถเผชิญกับปัญหาของตนด้วยความอดกลั้น ช่วยปลุกฝังลักษณะนิสัยที่ดีในการดำเนินชีวิตประจำวัน และสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์ต่าง ๆ ได้ทั้งในโรงเรียน ที่บ้าน หรือชุมชนที่เขาอาศัยอยู่ ในทางตรงกันข้าม ครูอาจารย์ที่มีอารมณ์ไม่แน่นอนปฏิบัติต่อนักเรียนในลักษณะที่ไม่คงเส้นคงวา ขาดสัมพันธภาพที่ดีกับนักเรียน และไม่คอยเอาใจใส่ดูแลนักเรียนอย่างเพียงพอ จะทำให้นักเรียนเกิดความตึงเครียด วุ่นวายใจ และมีปัญหาทางอารมณ์ รวมทั้งทำให้การเรียนการสอนดำเนินไปด้วยความยากลำบาก

สภาพแวดล้อมด้านสุขภาพกายใจแก่ สภาพแวดล้อมทางจิต ซึ่งเป็นลักษณะการรับรู้ของบุคคลเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นว่าสอดคล้องกับความคิดและความต้องการของเขาหรือไม่เพียงใด ลักษณะทางจิตที่สำคัญก็คือ การรับรู้เกี่ยวกับความสมเหตุสมผลระหว่างการกระทำของบุคคลกับผลที่ได้รับ ทั้งนี้เพราะสิ่งที่คนเราให้ความสำคัญมากที่สุด

ในการดำรงชีวิตคือ การควบคุมสภาพแวดล้อมให้เป็นไปตามที่ตนต้องการ เมื่อใดก็ตามที่บุคคลพบว่า ความพยายามต่าง ๆ ที่ตนได้กระทำลงไปไม่เกิดผลตามที่หวังไว้ บุคคลนั้นก็จะเกิดความเร้นแค้นทางจิต ซึ่งหมายถึงการรับรู้ความไม่สอดคล้องและความไม่สมคุ้ยกันระหว่างการกระทำกับผลตอบแทนที่ตนได้รับ สำหรับนักเรียนนั้นคะแนนความประพฤติและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นเป้าหมายที่สำคัญที่สุด ถ้าหากทั้งสองสิ่งนี้ไม่เป็นไปตามที่ตนคาดหวังเอาไว้ เช่น ขยันเรียนหนังสือแต่ยังไม่สอบตก หรือพยายามทำความดี แต่ไม่ได้รับการยกย่องชมเชยจากครู ความเร้นแค้นทางจิตก็จะเกิดขึ้น และอาจทำให้นักเรียนมีปฏิกิริยาตอบสนองในลักษณะของความก้าวร้าว หรือความท้อแท้เฉื่อยชาได้

ผู้วิจัยได้มองเห็นความสำคัญของสภาพแวดล้อมทางโรงเรียนทั้งสามค่านี้อย่างมีส่วนเกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตของนักเรียนเป็นอย่างมาก จึงได้มุ่งศึกษาสภาพแวดล้อมทั้งสามค่านี้นี้เป็นตัวแทนสำคัญของการวิจัยในครั้งนี้ ในด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ จะศึกษาความแออัดทางกายภาพทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ความแออัดภายในโรงเรียนจะวัดจากจำนวนเนื้อที่โดยเฉลี่ยสำหรับนักเรียนหนึ่งคน ส่วนความแออัดภายนอกโรงเรียนนั้นจะพิจารณาจากที่ตั้งของโรงเรียนว่าอยู่ในแหล่งชุมชนและแหล่งธุรกิจการค้าที่แออัดหรืออยู่ในบริเวณชานเมือง รวมทั้งศึกษาเกี่ยวกับความรู้สึกแออัดซึ่งเป็นสภาพความแออัดทางจิตของนักเรียนอันเกิดจากความแออัดทางกายภาพประกอบกันไปด้วย ส่วนสภาพแวดล้อมทางสังคมจะศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของบรรยากาศในห้องเรียน สำหรับสภาพแวดล้อมทางจิตนั้น จะศึกษาความเร้นแค้นทางจิตในด้านการได้รับรางวัลและการลงโทษจากครู อาจารย์ว่ามีลักษณะที่สมเหตุสมผลหรือไม่ เพราะเป็นสิ่งที่จะทำให้เด็กมีความรู้สึกพึงพอใจหรือคับแค้นใจได้ ดังนั้นจะเห็นว่าการวิจัยครั้งนี้จะศึกษาสาเหตุของการมีสุขภาพจิตเสื่อมในนักเรียนวัยรุ่นทั้งที่เป็นสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่จริงและการรับรู้ของนักเรียนเกี่ยวกับสภาพเหล่านั้น โดยจะศึกษาร่วมกับตัวแปรที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ อีก ดังจะกล่าวถึงรายละเอียดในตอนต่อไป

ความแออัดทางกายภาพ ความรู้สึกแออัด และผลที่กระทบต่อจิตใจและพฤติกรรม

กรุงเทพมหานครในปัจจุบัน นับเป็นเมืองที่มีสภาพแออัดมากที่สุดแห่งหนึ่งของโลกและเป็นจังหวัดที่มีประชากรหนาแน่นที่สุดในประเทศไทย จากการสำรวจประชากรครั้งล่าสุดของกรุงเทพมหานคร พบว่ามีจำนวนประมาณห้าล้านสามแสนคน (ข่าวในวงการศึกษา 2524 : 7) โดยมีพลเมืองเพิ่มขึ้นประมาณปีละสามแสนคน ก่อนหน้านี้มีรายงานไว้ว่า แม้อัตราเพิ่มของประชากรทั่วประเทศลดลงเหลือ 2.41 % ในปี 2521 แต่อัตราเพิ่มของพลเมืองในกรุงเทพมหานครในรอบ 5 ปีกลับมีแนวโน้มสูงสุด (คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2523 : 2) ที่เป็นเช่นนี้เพราะกรุงเทพมหานครเป็นศูนย์กลางของทุกสิ่งทุกอย่าง จึงมีประชาชนจากภาคต่าง ๆ อพยพเข้ามาประกอบอาชีพกันเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดความแออัดคับแคบ อันเนื่องมาจากที่อยู่อาศัย ถนนหนทาง และบริการสาธารณะต่าง ๆ มิใช่เพียงพอ ผลกระทบดังกล่าวนี้มีไปถึงนักเรียนในสถานศึกษาต่าง ๆ การที่จำนวนโรงเรียนมีน้อย ไม่ไ้สัดส่วนกับจำนวนนักเรียนที่เพิ่มขึ้น ทำให้นักเรียนต้องนั่งเรียนกันอย่างแออัด ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพของการเรียนการสอน และภาวะจิตใจของนักเรียนเป็นอันมาก

การศึกษาเกี่ยวกับผลของสภาพความแออัดที่มีต่อจิตใจของบุคคลนั้น เริ่มมาตั้งแต่ทศวรรษที่ 1960 ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษาวิชาจิตวิทยามาก แต่เดิมนั้นนักจิตวิทยามักจะแบ่งพฤติกรรมมนุษย์ออกเป็น ส่วน ๆ แล้วยกกันศึกษาเฉพาะพฤติกรรมที่ตนสนใจเป็นด้าน ๆ ไป เช่น การเรียนรู้ แรงจูงใจ หรือพฤติกรรมที่เกี่ยวกับสิ่งของซึ่งสามารถใช้เป็นเครื่องมือทดลองในห้องปฏิบัติการได้ การศึกษาค้นคว้าในลักษณะเช่นนี้เป็นการศึกษาที่แยกมนุษย์ออกจากสภาพแวดล้อมในชีวิตประจำวัน เพื่อค้นหาคำอธิบายพฤติกรรมย่อยที่มีลักษณะเฉพาะตัวโดยการควบคุมตัวแปรอื่นให้คงที่ การศึกษาจิตวิทยาในแง่นี้จึงมีความเป็นสหวิทยาการน้อย

ต่อมานักจิตวิทยาเริ่มสนใจมนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อม โดยเห็นว่าทั้งสภาพแวดล้อมและมนุษย์ต่างก็มีการกระทำหรือผลกระทบต่อกันและกัน การศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ในลักษณะนี้เรียกว่าจิตวิทยาสภาพแวดล้อม (Enviromental Psychology)

หรือจิตวิทยานิเวศ (Ecological Psychology) ซึ่งมีได้ศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ โดยแยกเขาออกจากสภาพแวดล้อมในชีวิตประจำวันอีกต่อไป หลักการสำคัญของจิตวิทยานิเวศ ก็คือ สิ่งที่เรื่อกันว่า การเปลี่ยนแปลงร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ในขณะที่มนุษย์สร้างหรือเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมรอบตัว มนุษย์ก็ได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมนั้นจนต้องเปลี่ยนแปลงตัวเองไปด้วย (Ittelson and others. 1974 : 5; วิลลิสท์ ทรียงกูร 2521 : 81) - วิชาี้จึงมุ่งศึกษาปัญหาทางจิตวิทยาของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อม และพฤติกรรมของมนุษย์ในสภาพแวดล้อมต่าง ๆ กัน การศึกษาวิจัยในแง่ี้จะให้ข้อมูลเกี่ยวกับตัวแปรทางกายภาพและตัวแปรทางจิตวิทยา รวมทั้งช่วยให้เข้าใจกระบวนการทางจิตของมนุษย์ที่ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างพฤติกรรมกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เช่น การรับรู้และการมีความรู้สึกต่อสภาวะแวดล้อมทั้งทางสรีระและทางสังคม ซึ่งมีผลต่อจิตใจของคนเราและผลักดันให้เขาแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมา

นักจิตวิทยาสภาพแวดล้อม สนใจศึกษาปัญหาสังคมโดยพิจารณาพฤติกรรมของมนุษย์ที่ดำรงชีวิตอยู่ในเมืองใหญ่ เช่น ศึกษาเรื่องความแออัด (crowding) ของที่อยู่อาศัย การจัดแบบบ้าน (housing patterns) และการวางแผนสภาพแวดล้อมตามความต้องการของผู้ยู่หรือผู้ใช้ รวมทั้งศึกษาสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติในฐานะที่เป็นพื้นที่ทางสังคม (social area) เช่น แหล่งสละม ชุมชนเมือง (Ittelson and others. 1974 : 5 - 6) ปัญหาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของชุมชนที่สนใจกันมาก ก็คือการที่บางย่านของชุมชนมีสถิติอาชญากรรมสูงหรือมีผู้ป่วยเป็นโรคจิตจำนวนมาก หรือการศึกษาเกี่ยวกับอาการทางโรคประสาทของผู้ที่อาศัยบนตึกสูง ๆ เป็นจำนวนมาก ๆ รวมทั้งปัญหาทางสังคมของครอบครัวที่อาศัยอยู่ในชุมชนหรือเมืองที่สร้างใหม่ (วิลลิสท์ ทรียงกูร 2521 : 85) เป็นต้น

ในเรื่องที่เกี่ยวกับผลของการอยู่ร่วมกันอย่างแออัดนั้น ได้มีนักวิทยาศาสตร์หลายคนทดลองศึกษาพฤติกรรมของสัตว์ในสภาพปกติที่อยู่อย่างอิสระเปรียบเทียบกับสภาพที่อยู่กันอย่างหนาแน่นและเมื่อถูกจับขังกรงไว้ เช่น การทดลองกับหนู พบว่า สำหรับหนูป่า

ที่มีชีวิตอย่างอิสระนั้นจะมีค่อมเกรนัลโตกว่าหนูบ้าน แต่เมื่อถูกจับมาขังกรงและเลี้ยงให้สืบพันธุ์ในกรง จะพบว่า หนูรุ่นหลัง ๆ จะมีค่อมเกรนัลเล็กกว่าเดิมและชีวิตการต่อสู้ก็ดูเครียดน้อยกว่าเดิม ผลการศึกษาทดลองยังรายงานอีกว่า ถ้าฉีดแอมเฟตามีนเพียงเล็กน้อยให้หนูซึ่งอยู่แยกเดี่ยวในกรง หนูจะมีอันตรายเป็นชีวิต แต่ถ้าฉีดให้หนูที่มีชีวิตอิสระจะสู้ยาอย่างเดียวกันได้มากกว่าถึง 4 เท่า สำหรับพฤติกรรมของหนูจำนวนมากในกรงซึ่ง ปรากฏว่าแต่ละวันหนูจะทำแต่งงานประเภทพื้นฐานเท่านั้น เช่น กินอาหารและเลี้ยงลูก ไม่มีการเล่นหัวใจ ๆ หนึ่ง โดยปกติแล้ว ถ้าหนูเลี้ยงลูกในที่บางแห่งซึ่งคิดว่าไม่ปลอดภัย หนูจะคาบลูกไปซ่อนไว้ที่อื่น แต่กรณีที่อยู่กันมาก ๆ ในกรงซึ่งไม่สามารถคาบลูกไปอยู่ที่อื่นได้ หนูจะเลี้ยงลูกผิด ๆ แล้วก็ตายกว่า 80 % ก่อนที่จะโตถึงวัยรุ่น นอกจากนี้ผู้ศึกษาได้สังเกตพบว่า หนูตัวผู้ซึ่งถูกขังด้วยกันมาก ๆ จะเกะกะบังคับร่วมเพศกับหนูตัวอื่น แม้แต่ตัวผู้ด้วยกันและจะคุ้ยเขี่ยขนากัดกินลูกของตนเอง (ฝน แสงสิงแก้ว 2521 ค : 125)

นักวิทยาศาสตร์อีกคนหนึ่งชื่อ วอชเบิร์น ได้ศึกษาเรื่องความประพฤติคือสิ่งแวดล้อมของลิง พบว่าลิงที่อยู่ใกล้บ้านคนซึ่งมีไฟฟ้าไปมา แคม ชาคน้ำและอาหารนั้นมีอาการหงุดหงิด ไม่ปกติ และเจ็บไข้มาก ตรงกันข้ามกับลิงที่อยู่ป่า ห่างจากบ้านคน มีที่อยู่กว้างขวาง จะร่างกายแข็งแรง จะวิวาทกันเป็นครั้งคราวเฉพาะเพื่อให้คณะอยู่รอดเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีบาดแผลน้อยกว่าและเจ็บไข้น้อยกว่ามาก (ฝน แสงสิงแก้ว 2521 ค : 126)

ในส่วนของความแออัดที่ส่งผลกระทบต่อมนุษย์นั้น มอร์ริส คาสเตอร์ ประธานสหพันธ์สุขภาพจิตโลกปี 1968 ได้กล่าวไว้ในเรื่องความกระทบกระเทือนของสุขภาพจิตจากการเพิ่มจำนวนพลเมืองมาก ๆ ว่า ในการที่พลเมืองอยู่กันหนาแน่นนั้น ย่อมมีอัตราโรคจิตโรคประสาท (Psychoneurosis) สูง (ฝน แสงสิงแก้ว 2521 ค : 124) จากข้อสังเกตต่าง ๆ เหล่านี้ จึงได้มีการวิจัยเพื่อศึกษาผลกระทบของความแออัดต่อพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ รวมทั้งปฏิกิริยาทางจิตกันมากมาย แต่มีการให้คำนิยามและขนาดของความแออัดแตกต่างกันไป เช่น ขนาดของกลุ่ม (group size) ความ

หนาแน่นของประชากร (population density) หรือ ความแออัด (crowding) เป็นต้น ในต่างประเทศมีการค้นคว้าวิจัยในเรื่องผลของความแออัดต่อการปฏิบัติงาน การตัดสินใจ และปฏิกิริยาทางจิตของเด็ก ตัวอย่างเช่น การวิจัยของ ฮัท และ ไวซี (Ittelson and others. 1974 : 151 - 152 citing Hutt and Vaizey. 1966) เกี่ยวกับอิทธิพลของขนาดกลุ่มที่มีต่อพฤติกรรมของเด็กสามประเภท คือ เด็กปกติ เด็กที่ป่วยเป็นโรคจิตอย่างแรง (autistic children) และเด็กที่สมองพิการ โดยสังเกตในขณะที่อยู่ในห้องเด็กเล่น พบว่าเมื่อขนาดของกลุ่มโตขึ้น เด็กสมองพิการจะก้าวร้าวมากขึ้น เด็กปกติจะลดการปฏิสัมพันธ์น้อยลง ส่วนเด็กที่ป่วยเป็นโรคจิตจะใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ตรงริมห้อง และเมื่อกลุ่มมีขนาดใหญ่ที่สุด เด็กปกติจะมีความก้าวร้าวเพิ่มขึ้น ส่วนเด็กโรคจิตจะก้าวร้าวเล็กน้อยและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นน้อยกว่าเด็ก สำหรับการวิจัยของ เมอร์เรย์ (Stockdale. 1978 : 205 citing Murray. 1974) ซึ่งศึกษา กลุ่มเด็กชาวสกอต พบว่า เด็กที่อยู่ในกลุ่มแออัด ค่อนข้างจะก้าวร้าวและหงุดหงิด นอกจากนั้นเด็กชายค่อนข้างจะมีอาการของโรคประสาทมากกว่าเด็กหญิงในสภาพดังกล่าว กริฟฟิต และ ไวท์ (Griffit and Veitch. 1971) ยังพบว่า เมื่อจัดห้องให้มีขนาดคงที่แล้วเพิ่มจำนวนคนมากขึ้น กลุ่มคนดังกล่าวนี้จะมีพฤติกรรมในลักษณะต่อต้านสังคม งานวิจัยเหล่านี้แสดงว่า ขนาดของกลุ่มและความหนาแน่นของประชากร มีความเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับอาการป่วยหรือพยาธิสภาพทางสรีระและสังคม (social and physiological pathologies) หลายประการ แต่ในขณะเดียวกันงานวิจัยอีกหลายชิ้นที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้กลับไม่พบว่า ความหนาแน่นในอัตราสูง ๆ จะส่งผลทางลบต่อร่างกายและจิตใจของคนหรือมีผลร้ายต่อสังคมแต่อย่างใด (Saegert and others. 1975 : 160 citing de Groove and others. 1970, Draper. 1973, Freedman and others. 1971, Wilner and Baer. 1970) และบางคนยังพบว่า ในสถานการณ์บางอย่างความหนาแน่นในระดับสูงจะช่วยให้ผลในทางบวก เช่น สถานการณ์ที่มีการร่วมมือ หรือมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Marshall and Heslin. 1975) เมื่อมีข้อค้นพบที่ขัดแย้งกันเช่นนี้ จึงมีบุคคลอีกหลายคนได้ทำการศึกษาวิจัยกันมากขึ้น และสรุปได้ว่า

ความหนาแน่นระดับต่าง ๆ กันในสถานการณ์หนึ่ง ๆ จะมีผลกระทบทั้งทางจิตใจและทางสังคมต่อบุคคล แต่ผลนี้จะขึ้นอยู่กับลักษณะของพื้นที่ที่ใช้ประโยชน์ บรรทัดฐานทางสังคม ลักษณะของที่อยู่อาศัย เช่น ความสูงของห้องพัก และลักษณะส่วนบุคคล เช่น ความยากจน หรือเพศ (Saegert and others. 1975 : 160) ส่วน โปรชานสกี และคนอื่น ๆ (Proshansky and others. 1970) ระบุว่า ความหนาแน่นมาก ๆ จะมีผลที่เลวร้ายและทำให้พฤติกรรมของบุคคลเปลี่ยนไปจากเดิมก็ต่อเมื่อการมีคนอยู่หนาแน่นนี้ ก่อให้เกิดความรู้สึกขาดการควบคุมสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับตน

สำหรับ สโตคอล์ส (Stokols. 1972 : 275) ได้อธิบายความสัมพันธ์ไม่สอดคล้องกันระหว่างข้อค้นพบดังกล่าวว่าเป็นเพราะผู้วิจัยให้คำนิยามของความหนาแน่นและความแออัดปะปนกัน หรือใช้แทนกัน เขาจึงได้แยกความหมายของสองคำนี้ให้ชัดเจนขึ้นโดยถือว่า ความหนาแน่น (density) เป็นภาวะทางกายภาพที่วัดเฉพาะขอบเขตจำกัดของพื้นที่ ส่วนความแออัด (crowding) เป็นสภาพของแรงจูงใจที่ถูกกระตุ้นจากปัจจัยต่าง ๆ ร่วมกัน เช่น ข้อจำกัดของพื้นที่ ปัจจัยทางสังคม และปัจจัยส่วนบุคคล โดยมีจุดประสงค์ที่จะลดหรือบรรเทาความรู้สึกที่ว่าตนมีขีดจำกัดด้านพื้นที่ ส่วน ราโปพอร์ต (Rapoport. 1975) ก็ได้ให้คำนิยามของสองคำนี้เสียใหม่ในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ ความหนาแน่นเป็นเรื่องของภาวะทางกายภาพ แต่ความแออัดเป็นความรู้สึกที่เกิดจากการที่บุคคลรับรู้ว่ามีสิ่งรบกวนต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสมหรือไม่สอดคล้องกับความต้องการ และสภาพทางสังคมวัฒนธรรมของตน

จะเห็นได้ว่า ความหนาแน่นของประชากรเป็นแค่เพียงดัชนีทางกายภาพหรือการวัดทางภววิสัย (objective measure) โดยดูจากจำนวนคนต่อขนาดพื้นที่ที่มีอยู่ การศึกษาในแง่ความหนาแน่นจึงมิได้ช่วยให้เข้าใจประสบการณ์และความรู้สึกของคนที่อยู่ในสภาพดังกล่าวมากนัก เพราะยังไม่สามารถระบุได้ชัดเจนว่า ความหนาแน่นในแต่ละระดับนั้นแตกต่างกันอย่างไร และระดับไหนคนเราถึงจะทนไม่ได้ เนื่องจากปฏิกิริยาการตอบสนองของแต่ละบุคคลหรือแต่ละกลุ่มที่อยู่ในความหนาแน่นระดับหนึ่ง ๆ จะแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับลักษณะต่าง ๆ ของบุคคลหรือของกลุ่มนั้น เช่น เพศ อายุ ระดับ

เศรษฐกิจ เป้าหมายของการปฏิสัมพันธ์ โอกาสที่มีให้เลือก และความคาดหวังของบุคคล ความหนาแน่นจึงเป็นตัวแปรที่จำเป็น แต่ไม่เพียงพอที่จะทำให้คนมีความรู้สึกแออัด ข้อจำกัดในเรื่องขอบเขตหรืออาณาบริเวณอาจทำให้คนเคลื่อนไหวไม่สะดวก ความเป็นลัทธิเป็นส่วน (Privacy) และอาจทำให้บุคคลรู้สึกอึดอัดไม่สะดวกสบายได้ แต่สำหรับบางคน การอยู่ในสภาพดังกล่าวไม่ได้ทำให้เขารู้สึกแออัดหรือท้อแท้ เพราะเขาเคยชินกับการอยู่ในที่คับแคบมาก่อน และบางครั้งการที่มีคนอยู่หนาแน่นกลับจะทำให้คนในกลุ่มมีความรู้สึกที่ดีต่อกัน ถ้าเป็นภาวะการณ์ที่ต้องอาศัยความร่วมมือกันและคนในกลุ่มมีความเป็นมิตรสนิทสนมกันอยู่แล้ว (Stokols. 1972 : 276) ดังนั้นสภาพที่มีคนอยู่หนาแน่นจะทำให้คนรู้สึกชดช้อยหรือตึงเครียดก็ต่อเมื่อ ภาวะดังกล่าวไม่สอดคล้องกับความต้องการและความคาดหวังของบุคคลนั้น ๆ ตัวอย่าง เช่น คนที่ตั้งใจไปชมการแข่งขันกีฬานักสำคัญ บ่มความหมายไว้ก่อนแล้วว่า เขาต้องเผชิญกับอะไร ดังนั้นเมื่อเข้าไปในสนามกีฬาที่มีคนเบียดเสียดอัดเบียดและมีเสียงอีกทีก็รู้สึกไม่ทำให้เขารู้สึกเบื่อหรือชดช้อยใจ กลับจะกระตุ้นให้เกิดความสนุกสนานเสียด้วยซ้ำ

จึงสรุปได้ว่า ความหนาแน่นหรือความแออัดทางกายภาพอาจทำให้บุคคลมีความพอใจหรือชดช้อยใจได้ แล้วแต่ประสบการณ์ของบุคคลนั้นว่าเคยอยู่ในสภาพแวดล้อมอย่างไรมาก่อน และยังขึ้นอยู่กับลักษณะส่วนบุคคลดังกล่าวแล้ว การศึกษาวิจัยในด้านนี้จึงกระทำได้สองทาง ทางแรกก็คือ การศึกษาความแออัดทางกายภาพ ควบคู่ไปกับลักษณะส่วนตัวของบุคคลหรือของกลุ่ม ส่วนแนวทางที่สองคือ การศึกษาความรู้สึกแออัดของบุคคลโดยตรง แทนที่จะวัดจากสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สำหรับการวิจัยนี้จะศึกษาทั้งสองแนวทางตามที่กล่าวมานี้ โดยจะแยกพิจารณาเป็นสองขั้นตอน ขั้นแรก จะศึกษาความแออัดทางกายภาพ (physical crowdedness) ของบริเวณโรงเรียน ร่วมกับลักษณะเก็บตัว - แสกงตัว ซึ่งมีทฤษฎีและผลการทดลองพบว่า มีส่วนสัมพันธ์กับปริมาณการรับสิ่งเร้าทางกายภาพของคนเรา อันจะทำให้บุคคลมีความรู้สึกแออัดในปริมาณที่แตกต่างกัน ส่วนขั้นที่สองจะศึกษาต่อไปว่า นักเรียนที่มีความรู้สึกแออัดต่อสภาพแวดล้อมของโรงเรียนในปริมาณที่แตกต่างกัน จะมีสุขภาพจิตหรือเสื่อมต่างกันอย่างไร แต่ใน

ส่วนนี้จะไต่กล่าวถึงความหมายของความรู้สึกแออัดเสียก่อน เพื่อเป็นพื้นฐานที่จะทำความเข้าใจในประเด็นเหล่านี้ต่อไป

ความหมายและการวัดความรู้สึกแออัด

เนื่องจากขนาดของกลุ่ม ความหนาแน่น และความแออัด เป็นภาวะทางกายภาพที่อาจทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกแออัดหรือไม่ก็ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว นักจิตวิทยาจึงสนใจศึกษาความแออัดทางจิตของบุคคล ซึ่งได้แก่ ความรู้สึกแออัดอันเกิดจากการรับรู้ความแออัดทางกายภาพของสถานที่อยู่ หรือที่ทำงาน รวมทั้งสภาพแวดล้อมรอบตัว ความรู้สึกแออัด (perceived crowding) ซึ่งเป็นลักษณะทางจิตนี้ได้มีการศึกษาวิจัยไว้มากมายหลายแง่มุม เพิ่งจะได้ข้อสรุปเมื่อเร็ว ๆ นี้ว่า ความรู้สึกแออัดเป็นความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับการขาดความสามารถในการควบคุมสภาพแวดล้อม (perceived lack of environmental control) ซึ่งมีความหมายแยกออกเป็นสองด้าน (Stockdale, 1978 : 209 - 218) คือ

ด้านที่หนึ่ง เรียกว่า ความรู้สึกถูกเรียกร้อง (felt demand) เป็นลักษณะที่บุคคลต้องเผชิญกับสิ่งเร้าในปริมาณมากเกินไป จนทำให้รู้สึกทนไม่ได้ การอยู่ในสภาพแออัดยัดเยียดของเมืองใหญ่ ๆ เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดถึงอิทธิพลของสิ่งเร้าต่าง ๆ เช่น เสียงรบกวนนานาชนิด การจราจรที่ติดขัดวุ่นวาย และการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ตนไม่ต้องการ แนวคิดของความรู้สึกแออัดในแง่นี้ มิได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะประสบการณ์ในเมืองใหญ่ แต่รวมถึงสิ่งเร้าที่วิกฤติต่าง ๆ เช่น การติดต่อกับผู้อื่นกับคนอื่นในลักษณะที่ไม่คุ้นเคยหรือไม่พึงประสงค์ ต้องพบปะหักทลายกับบุคคลประเภทต่าง ๆ ตลอดเวลา ทำให้เกิดการรบกวน แทรกแซงหรือขัดขวางกิจกรรมที่ตนจะต้องกระทำหรือกำลังกระทำอยู่ ในบางครั้ง บุคคลจะเกิดการรับรู้ว่าการที่บุคคลอื่นอยู่ตรงหน้าจำนวนมาก ๆ ทำให้ขัดขวางการไปสู่เป้าหมายของตน รวมทั้งไม่สามารถทำนายพฤติกรรมของคนอื่นได้ จึงไม่รู้ว่าร่วมมือหรือประสานงานกับเขาอย่างไร สภาพดังกล่าวทำให้บุคคลรู้สึกว่าตนสูญเสียการควบคุมสิ่งเร้าเหล่านั้น ต้องปล่อยให้สิ่ง

ต่าง ๆ เข้ามารบกวนและขัดขวางพฤติกรรมต่าง ๆ ของตน รวมทั้งทำให้ภาระหน้าที่ของตนยุ่งยากหรือเพิ่มขึ้นจนไม่อาจจะพักผ่อนได้มากเท่าที่ควร ความรู้สึกถูกรบกวนมากเกินไปจนเกินไป จะทำให้บุคคลมีปฏิกิริยาตอบโต้ไปในทางการเลือกรับรู้รับฟังความต้องการ และข้อเรียกร้องของคนอื่น ขาดความสนใจเอาใจใส่บุคคลอื่น กลายเป็นคนเมินเฉยเฉื่อยชา และในบางครั้งจะเกิดความรู้สึกอียากราวหรือมุ่งร้ายต่อผู้ที่มาขัดขวางหรือรบกวนการทำงานของตน

งานที่สอง เรียกว่า ความรู้สึกขาดความเป็นอิสระและความเป็นสักเป็นส่วน (lack of freedom and privacy) เป็นการรับรู้ความไม่สอดคล้องกันระหว่างพฤติกรรมที่ต้องการกระทำและพฤติกรรมที่สามารถทำได้จริงในสภาพแวดล้อมนั้น ทำให้บุคคลมีความรู้สึกว่า ตนไม่มีอิสระที่จะทำอะไรได้ตามต้องการโดยเฉพาะเมื่อมีบุคคลอื่นอยู่ต่อหน้าเป็นจำนวนมาก เช่น ไม่สามารถจะเข้าห้องน้ำในเวลาที่ต้องการได้เพราะต้องคอยคนอื่น ๆ ไปถึงโรงเรียนไม่ทันเวลาเพราะรถติดและต้องเบียดเสียดกันอยู่ในรถประจำทาง ไม่สามารถจะพักผ่อนได้ในเวลาและสถานที่ที่ต้องการ เพราะถูกรบกวนจากสภาพต่าง ๆ รวมทั้งการที่ไม่สามารถจะหาทางเลือกที่ดีกว่าได้ เช่น ต้องทนอยู่ในสถานที่คับแคบ มีเสียงรบกวนหรือผู้คนพลุกพล่าน สภาพดังกล่าวทำให้บุคคลรู้สึกว่าตนขาดอิสรภาพส่วนบุคคล (personal autonomy) ซึ่งเรียกกันว่า ความเป็นสักเป็นส่วน อันเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้คนเรามีเอกลักษณ์แห่งตน (self -- identity) ไปในลักษณะต่าง ๆ กัน เนื่องจากความเป็นสักเป็นส่วนเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของความมั่นคงทางจิตใจ การสูญเสียความเป็นสักเป็นส่วนจึงมีผลกระทบต่อนิภาพแห่งตนของบุคคลนั้นโดยตรง ความเป็นสักเป็นส่วน ในที่นี้มีได้หมายถึงแค่เพียงความเป็นอิสระที่จะทำอะไรได้โดยไม่ถูกขัดขวางรบกวน แต่ยังรวมถึงอิสรภาพในการที่จะให้คนอื่นตอบสนองความต้องการของตนตามสิทธิที่ตนมีอยู่ด้วย เช่น นักเรียนมีอิสระที่จะนั่งอ่านหนังสือหรือทำการบ้านโดยไม่ถูกรบกวน และสามารถที่จะไปพบครูเพื่อให้ครูอธิบายหรือชี้แจงข้อสงสัยเรื่องการเรียนรู้ให้แก่ตนได้ด้วย ถ้าหากบุคคลใดไม่มีความเป็นสักเป็นส่วน หรือมีแต่ต้องใช้คำตอบแทนสูง ๆ ไปแลกมา จะทำให้เขาเกิดความตึงเครียดทางจิตใจได้มาก การถูก

จำกัดพฤติกรรมที่ต้องการกระทำ การถูกรบกวน และการถูกบังคับให้ทำในสิ่งที่ตนไม่ชอบ จะทำให้บุคคลมีความรู้สึกแออัด คือรู้สึกว่าไม่สามารถบำเพ็ญความต้องการของตนในกาละเทศะที่ตนเลือกได้

จะเห็นว่า ความรู้สึกถูกเรียวรัดมากเกินไปและขาดความเป็นลักเป็นส่วนซึ่งประกอบกันเป็นความรู้สึกแออัดของบุคคลนั้น แสดงถึงการที่บุคคลนั้นไม่สามารถจะควบคุมสภาพแวดล้อมรอบตัวได้ การวัดความรู้สึกแออัดในการวิจัยนี้จะวัดจากความหมายสองท่านดังกล่าว เพราะผู้วิจัยเห็นว่า เป็นความหมายที่แสดงให้เห็นถึงการรับรู้ของบุคคลที่มีต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น การที่นักเรียนรายงานว่าตนไม่มีสมาธิที่จะทำการบ้านให้เสร็จลงได้ เพราะมีเสียงรบกวนหรือมีเพื่อน ๆ เดินพลุกพล่านไปมา แสดงถึงอิทธิพลของสิ่งเร้าซึ่งมากเกินไปและมีผลต่อการปฏิบัติภารกิจของเขา หรือการที่นักเรียนรายงานว่า รู้สึกขัดเคืองใจที่ต้องรอเข้าห้องน้ำเป็นเวลานาน หรือต้องแย่งกันหาที่นั่งรับประทานอาหาร ปฏิกริยาต่าง ๆ เหล่านี้แสดงถึงความรู้สึกที่เกิดจากข้อจำกัดทางกายภาพที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนโดยตรง การวัดความรู้สึกแออัดจากความหมายดังกล่าวจึงสอดคล้องกับจุดหมายของการวิจัยครั้งนี้

ลักษณะเก็บตัว - แสดงตัว กับความรู้สึกแออัด

ดังกล่าวนมาแล้วว่า ความแออัดทางกายภาพอาจทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกแออัดหรือไม่ก็ได้ขึ้นอยู่กับพื้นฐานและประสบการณ์ของบุคคลนั้น ลักษณะประจำตัวบุคคลที่จะลดหรือเพิ่มความรู้สึกแออัด และทำให้คนในสภาพเดียวกันรู้สึกแออัดต่างกัน ได้แก่ ลักษณะเก็บตัว - แสดงตัว ซึ่งเป็นบุคลิกลักษณะหนึ่งที่นักจิตวิทยาสนใจศึกษากันมาก บุคคลแรก ๆ ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ คือ คาร์ล จี ยุง (Carl G. Jung) จิตแพทย์ชาวเมืองซูริค ยุงได้ตั้งทฤษฎี "จิตวิทยาเชิงวิเคราะห์" (Analytical Psychology) และอธิบายว่า ทศนคติทั่วไปของคนเรามีสองแบบ คือ พวกเก็บตัว (Introverts) ซึ่งมีการแสดงออกในลักษณะหันเข้าหาตนเอง และพวกแสดงตัว (Extroverts or Extroverts) ซึ่งมีลักษณะตอบโต้กับภายนอก บุคคลประเภทแรกจะสนใจแต่เรื่องที่

เกี่ยวกับตนเอง ยึดความรู้สึกและอุดมคติของคนเป็นหลัก ขี้อาย เชื่องช้า และทำอะไรด้วยความระมัดระวัง ส่วนบุคคลประเภทหลังจะสนใจโลกภายนอก มีความรู้สึกฉิวไวต่อบรรทัดฐานและความต้องการของสังคม เป็นผู้ที่มีความกระฉับกระเฉง ขiang พุก เชื้อมั่นในตนเอง กล้าแสดงออก มีการกระทำที่หุนหัน ใจเร็ว (Olson. 1950 : 808 - 809) สำหรับ แคทเทล (Cattell. 1950 : 39 - 40)

ได้อธิบายลักษณะและพฤติกรรมของบุคคลสองประเภทนี้เอาไว้ว่า พวกเก็บตัวเป็นบุคคลที่ขี้อาย ซลาด ชอบแยกตัวตามลำพัง ขาดความสนใจในการเข้าสมาคม ขี้อึดสันโดษ ขาเย็น ไม่กระตือรือร้น เฉื่อยชาต่อสิ่งเร้า ขาดความสนใจในบ้านและครอบครัว เป็นตัวของตัวเอง มุ่งร้าย ซ่อนเร้น ใจดำ อารมณ์อ่อนไหว เคร่งขรึม ไม่ค่อยเห็นด้วยกับใคร ไม่รับรู้ และไม่ชอบออกกำลังกาย ส่วนพวกแสดงตัว ได้แก่ บุคคลที่ชอบคบค้าสมาคม ร่วมมือ เข้ากลุ่มเข้าพวก ชอบผจญภัย สนใจกิจกรรมสังคม เสนอตัวตอบสนอง มีความสนใจในบ้านและครอบครัว เป็นมิตร จริงใจ อารมณ์ดี มีความร่าเริงแจ่มใส เห็นด้วยกับผู้อื่นเสมอ รับรู้ได้ดี และชอบออกกำลังกาย

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าลักษณะบุคลิกภาพทั้งสองประเภทจะแตกต่างกันไป คนละทาง แต่ ยุงก็กล่าวไว้ว่า คนเรามีใจจะเป็นคนเก็บตัวหรือแสดงตัวตลอดเวลา แต่ต้องมีทัศนคติที่จะหันเข้าและหันออกจากตัวเองกำลังกันจึงจะเหมาะสม ถ้ามีแนวโน้มไปในทางใดทางหนึ่งอย่างสุดขั้ว ก็จะลำบากใจในการปรับตัวเข้ากับคนอื่น ยุงเชื่อว่าบุคลิกภาพเก็บตัวและแสดงตัวนั้น มีลักษณะดึงดูดซึ่งกันและกันในเบื้องต้น เพราะทัศนคติทั้งสองนี้ช่วยประกอบซึ่งกันและกันให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น คนทั้งสองประเภทนี้จึงมักจะเลือกเพื่อนที่มีลักษณะตรงข้ามกับตน (ประมวญ กิคคินสัน 2511 : 79 - 80)

ต่อมา สแตกเนอร์ (Stagner. 1974 : 310) ได้รวบรวมแนวคิดของนักจิตวิทยาในเรื่องการเก็บตัวและแสดงตัวว่ามีอยู่อย่างน้อย 3 แนว คือ

แนวแรก ถือว่าพวกที่เก็บตัวและแสดงตัวจะมีลักษณะแยกกันอย่างเด็ดขาด ไม่มีอะไรเกี่ยวเนื่องกัน แต่เป็นลักษณะที่ตรงข้ามกัน สามารถขีดเส้นแบ่งได้อย่างชัดเจน

แนวที่สอง ถือว่าพวกที่เก็บตัวและแสดงตัวจะมีลักษณะต่อเนื่องกัน (continuum) โดยลักษณะเก็บตัวจะอยู่สุดปลายด้านหนึ่ง และลักษณะแสดงตัวอยู่อีกปลายข้างหนึ่ง มีลักษณะการกระจายแบบโค้งปกติ

แนวสุดท้าย ถือว่าลักษณะเก็บตัวและแสดงตัวมีการกระจายเป็นกลุ่ม ๆ (multimodal) ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีผู้นิยมกันมาก โดยแบ่งมนุษย์ออกเป็นสามกลุ่ม คือ กลุ่มแสดงตัว (Extravert) กลุ่มแอมไบเวรต (Ambivert) และกลุ่มเก็บตัว (Introvert) สำหรับพวกแอมไบเวรตเป็นพวกที่มีบุคลิกภาพกลาง ๆ ไม่เก็บตัวหรือแสดงตัวจนเกินไป บุคคลพวกนี้มีจำนวนมาก

การที่คนเรามีบุคลิกภาพแตกต่างกันออกไป เป็นพวกเก็บตัวและแสดงตัวนั้น เกิดจากระบบการทำงานของสมองบางส่วน นักสรีรประสาทวิทยา (Neurophysiologists) เชื่อว่า โครงสร้างในก้านสมอง (brain stem) เป็นส่วนที่ทำให้เกิดอาการตื่นตัวขึ้นในมันสมองสี่เทาส่วนนอก (cerebral cortex) เมื่อมีสิ่งเร้าจากภายนอกมากระทบ คุณสมบัติของสมองสี่เทาส่วนนอกดังกล่าวนี้ เรียกว่า การตื่นตัวต่อสิ่งเร้า (arousal) ซึ่งมีส่วนทำให้เกิดความแตกต่างทางสรีระระหว่างคนที่มีบุคลิกภาพแบบเก็บตัวและแบบแสดงตัว

นักสรีระประสาทวิทยา ไค้ทคลองวัดคลื่นสมอง (Electroencephalograph - EEG) ของคนเรา พบว่าคลื่นสมองที่ปรากฏในแผนภาพ จะมีจังหวะการเต้นตรงกัน เมื่อบุคคลอยู่ในภาวะซึมเศร้า แต่จะมีจังหวะการเต้นที่ไม่ตรงกัน เมื่อจิตใจของบุคคลนั้นอยู่ในภาวะตื่นตัว อายเซนค (Eysenck, 1977 : 36 - 39) จึงได้ตั้งทฤษฎีขึ้นมาว่า โดยปกติพวกที่มีบุคลิกภาพแสดงตัวจะมีอาการตื่นตัวน้อยมาก ส่วนพวกเก็บตัวจะมีอาการตื่นตัวสูง เขาได้อ้างอิงผลการทดลองจากการวัดคลื่นสมองมายืนยันว่า ในสถานการณ์ปกติที่ไม่มีการกระตุ้นเร้า พวกแสดงตัวจะมีอาการแบบคนซึมเศร้า ส่วนพวกเก็บตัวจะมีลักษณะคลื่นสมองแบบคนที่มีการตื่นตัวสูง แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางชีววิทยาและบุคลิกภาพของคนเรา กล่าวคือ โครงสร้างทางก้านประสาท สรีระ และกายวิภาค ซึ่งเป็นลักษณะทางพันธุกรรมนั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับปฏิกริยาการ

ตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมของคนเรา ทำให้บุคคลมีปฏิกิริยาที่เชื่องช้า หรือฉับไว ขึ้นตัวมาก หรือขึ้นตัวน้อยได้ ความแข็งแกร่งของโครงสร้างที่ประกอบกันดังกล่าวนี้อจะเป็นสิ่งกำหนดพฤติกรรมของคนจนกลายเป็นนิสัยประจำตัว เป็นแบบแผนที่แน่นอน และคงทน ซึ่งเราเรียกกันว่า บุคลิกภาพนั่นเอง

ในส่วนที่เกี่ยวกับปฏิกิริยาของพวกเก็บตัวและแสดงตัวต่อสิ่งเร้าในสภาพแวดล้อมนั้น อายเซนค์ ได้ตั้งสมมุติฐานว่า ในสภาพการณ์ที่มีสิ่งเร้าแบบเดียวกันทุกประการ พวกที่มีบุคลิกภาพเก็บตัวจะถูกกระตุ้นให้ตื่นตัวมากกว่าพวกแสดงตัว มีกฎทั่วไปทางจิตวิทยาอยู่ข้อหนึ่ง กล่าวว่า ระดับที่เหมาะสมที่สุดของสิ่งเร้าทางประสาทสัมผัสที่คนเราจะทนได้ คือ สิ่งเร้าในระดับปานกลาง ไม่แฉะเบาและไม่รุนแรงเกินไป ผลของการสัมผัสกับสิ่งเร้าที่รุนแรงนั้นเห็นได้ชัด ไม่ว่าจะเป็นแสงสีที่เจิดจ้าและเสียงที่อึกทึกครึกโครม จะทำให้รู้สึกเจ็บปวดรำคาญใจได้ คนเราจึงมักจะหลีกเลี่ยง สำหรับการสัมผัสกับสิ่งเร้าแต่เพียงเล็กน้อยหรือไม่มีเลยซึ่งเรียกกันว่า การถูกกักกันทางประสาท (Sensory deprivation) นั้น เป็นเรื่องที่มีการทดลองกันมาก เพื่อจะศึกษาว่า ถ้าให้บุคคลไปอยู่ในที่ที่ไม่ได้รับการกระตุ้นใด ๆ ทางประสาทเลย เขาจะรู้สึกอย่างไร เช่น จับไปขังไว้ในห้องมืดที่เสียงผ่านเข้าไปได้ ให้สวมถุงผ้าหนา ๆ ที่มีมือและเท้าเพื่อไม่ให้ได้รับความรู้สึกใด ๆ หรือไม่ก็ให้ค้างไปอยู่ใต้น้ำและหายใจผ่านท่อ ภาวะเช่นนี้จะทำให้คนเรามีความรู้สึกหวาดกลัวเหมือนถูกขังเดี่ยว และมักจะทนไม่ค่อยได้ ยิ่งกว่าให้เผชิญกับสิ่งเร้าที่รุนแรงที่สุดเสียอีก เกี่ยวกับเรื่องนี้ยังมีการค้นพบอีกว่า คนเรามีขีดจำกัดทางประสาท (sensory thresholds) ที่จะทนต่อสิ่งเร้าที่รุนแรงได้ไม่เท่ากัน พวกที่มีบุคลิกภาพแบบเก็บตัวจะทนต่อความเจ็บปวดรำคาญได้น้อยกว่าพวกแสดงตัว เพราะประสาทสัมผัสของบุคคลประเภทนี้มีความฉับไว สามารถดักจับสิ่งเร้าแม้เพียงบางเบาได้เป็นอย่างดี ในขณะที่พวกแสดงตัวไม่ค่อยจะไวต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ มากนัก ยิ่งกว่านั้นพวกที่มีบุคลิกภาพแสดงตัวจะมีลักษณะที่เรียกกันว่า "หิวสิ่งเร้า" (stimulus hunger) คือ ชอบแสวงหาและมีความพอใจกับสิ่งเร้าทางประสาทที่มีความรุนแรง อายเซนค์ (Eysenck. 1977 : 46 citing Weisen. 1965) ได้ทำการทดลองโดยสร้าง

ห้องมืดซึ่งมีปุ่มสัญญาณที่กดแรง ๆ แล้วจะมีเสียงดนตรีดังขึ้นพร้อมกับแสงไฟหลากสีส่องจ้าออกมาบนผนังห้อง เสียงและแสงดังกล่าวยังคงปรากฏอยู่ตลอดไปถ้ากลุ่มตัวอย่างยังกดปุ่มนั้นอยู่ แต่ถ้าเอามือออก เสียงและแสงนั้นจะหายไป ก่อนการทดลองได้มีการวัดแรงกดโดยเฉลี่ยที่กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดกดปุ่มสัญญาณ แล้วบันทึกไว้ หลังจากนั้นจึงให้กลุ่มตัวอย่างซึ่งประกอบด้วยพวกที่มีบุคลิกภาพเก็บตัวและแสดงตัวแยกกัน เข้าไปในห้องมืด แล้วให้กดปุ่มสัญญาณทีละคน ผลปรากฏว่า พวกแสดงตัวจะกดปุ่มสัญญาณแรงขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนพวกเก็บตัวจะกดปุ่มเบาลง ๆ แสดงว่าพวกแสดงตัวนิยมชมชอบสิ่งเร้าทางประสาทที่รุนแรง แต่พวกเก็บตัวจะพยายามหลีกเลี่ยงสิ่งดังกล่าวนั้น ผลการค้นคว้านี้เป็นไปตามทฤษฎีการตื่นตัวต่อสิ่งเร้าของ ฮายเซนค์ กล่าวคือ พวกที่มีบุคลิกภาพแบบเก็บตัวจะมีอาการตื่นตัวต่อสิ่งเร้ามากกว่าพวกที่มีบุคลิกภาพแบบแสดงตัว และจะอดทนต่อสิ่งเร้าที่รุนแรงได้น้อยกว่า ในกรณีของนักเรียนซึ่งอยู่ในสถานศึกษาที่มีสภาพแออัดมาก มีกลิ่น เสียง และสิ่งเร้าที่น่ารำคาญใจมากมาย ผู้ที่จะมีความรู้สึกแออัดมากกว่าคนอื่น ๆ ก็คือ พวกที่มีลักษณะเก็บตัว ซึ่งจะรับสิ่งเร้าที่มากกระทบในปริมาณมากที่สุด ทำให้ประสาทมีความตึงเครียดตลอดเวลา เนื่องจากมีความอดทนต่อสิ่งเร้าได้น้อยกว่านักเรียนที่มีบุคลิกภาพแบบแสดงตัว

การวิจัยในส่วนนี้จึงต้องการที่จะศึกษาปฏิกริยาร่วม (interaction effect) ระหว่างความแออัดทางกายภาพ กับลักษณะเก็บตัว - แสดงตัวว่าจะมีผลต่อความรู้สึกแออัดของนักเรียนต่างกันอย่างไร ซึ่งจากหลักฐานการวิจัยที่ได้กล่าวมาแล้ว สรุปเป็นสมมุติฐานได้ว่า นักเรียนที่อยู่ในโรงเรียนที่มีสภาพแวดล้อมแออัดมาก และมีลักษณะเก็บตัว จะมีความรู้สึกแออัดมากกว่านักเรียนที่อยู่ในสภาพเดียวกันแต่มีลักษณะแสดงตัว รวมทั้งมีความรู้สึกแออัดมากกว่านักเรียนที่อยู่ในโรงเรียนที่แออัดน้อย ไม่ว่าจะมีความเก็บตัวหรือแสดงตัวก็ตาม

ความรู้สึกแออัดกับสุขภาพจิต

สภาพแวดล้อมทางกายภาพจะมีความแออัดคับแคบมากน้อยเพียงไรก็ตาม ถ้าทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกแออัดแล้ว จะมีผลเสียต่อภาวะจิตใจของเขาอย่างยิ่ง และเมื่อบุคคลตกอยู่ในภาวะดังกล่าวนานเกินไป ก็อาจจะกลายเป็นนิสัยติดตัวไปได้ การศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบของความรู้สึกแออัดต่อสภาพจิตของคนเรานั้นยังมีน้อย ส่วนมากจะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความแออัดกับสุขภาพจิตโดยตรง ซึ่งพบผลที่แตกต่างกันและนำไปสู่ข้อเสนอแนะให้มีการศึกษาความรู้สึกแออัดดังกล่าวมาแล้วตามข้อสรุปของ สตีคเคิล (Stockdale. 1978) ปรากฏว่า ความรู้สึกแออัดเป็นความรู้สึกของบุคคลที่ไม่สามารถจะควบคุมสิ่งเร้าในสภาพแวดล้อมและผลกระทบจากสภาพดังกล่าวได้ การขาดความสามารถในการควบคุมของบุคคลนี้มีหลายลักษณะ เช่น ไม่สามารถหาช่องทางหรือทางเลือกที่ตนพอใจได้ ไม่สามารถบรรลุถึงเป้าหมายที่ตนต้องการได้ หรือการถูกบังคับให้เผชิญกับสิ่งที่ตนไม่เต็มใจเลือก นักจิตวิทยาหลายท่านพบว่า เมื่อบุคคลต้องเผชิญกับภาวะที่ตนควบคุมไม่ได้ จะทำให้เกิดความคับข้องทางจิตใจที่รุนแรงหลายประการ (Wortman and Brehm. 1975 : 278) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสิ่งที่มีมนุษย์ให้ความสำคัญที่สุดในการดำรงชีวิต คือ ความสามารถในการทำนายและควบคุมสภาพแวดล้อมให้เป็นไปตามความต้องการของตน ลักษณะเช่นนี้มีอยู่ในตัวคนตั้งแต่ยังเป็นเด็กเล็ก ๆ ไวท์ (White. 1959 : 329) เคยสรุปไว้ว่า พฤติกรรมต่าง ๆ ของเด็กเล็ก เช่น การกวาดสายตามองสิ่งต่าง ๆ การคว้าจับสิ่งของ การคลาน การเดิน การรับรู้ การคิด และการพูด เป็นสิ่งที่เกิดจากการกระตุ้นของความต้องการทางสรีระ เพื่อให้อินทรีย์เรียนรู้ที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเมื่อใดที่ไม่เป็นไปตามเป้าประสงค์ ก็จะทำให้เกิดการตอบโต้ในลักษณะของความไม่พอใจเฉียวหรือก้าวร้าว นอกจากนี้ เลินเนอร์ (Wortman and Brehm. 1975 : 280 - 281 citing Learner. 1970, 1971) ยังอธิบายว่า คนเราได้รับการจูงใจให้เชื่อว่า โลกนี้มีความยุติธรรม บุคคลทุกคนจะได้รับสิ่งที่เขาควรจะได้ แต่ถ้าเขารับรู้ว่าบางคนซึ่งมีชีวิตอยู่ในแวดวงเดียวกัน ได้รับความทุกข์ร้อนในสิ่งที่ไม่สมควร และไม่ได้รับในสิ่งที่

เขาควรจะได้แล้ว บุคคลนั้นจะเริ่มลังเลว่า เขาควรจะทำสิ่งแวดลอมรอบตัวเขาได้มากน้อยเพียงไร ถ้าหากเขาไม่อาจจะไว้วางใจอะไรได้ ก็ไม่มีประโยชน์อันใดที่จะต่อสู้กันรบ วางแผนการหรือมานะพยายามทำงานเพื่อสร้างอนาคตที่มั่นคงให้แก่ตนเองและครอบครัว การรับรู้ดังกล่าวจึงอาจเป็นสาเหตุทำให้คนเฉื่อยชาหรือทอดนอยได้

นักจิตวิทยาได้ศึกษาทดลองเกี่ยวกับผลของการที่บุคคลไม่สามารถทำนายและควบคุมสภาพแวดลอมของตนกันมานานแล้ว จนเกิดเป็นทฤษฎีต่าง ๆ มากมาย แต่ทฤษฎีที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลายและเป็นรากฐานของการค้นคว้าวิจัยในด้านนี้มีอยู่สองทฤษฎี คือ ทฤษฎีการตอบโต้ของ เบรม (Brehm's Reactance Theory) ซึ่งทำนายว่า เมื่อบุคคลขาดความสามารถในการควบคุมผลที่จะเกิดขึ้นกับตน จะมีอาการตอบโต้ในลักษณะก้าวร้าวหรือมุ่งร้าย และทฤษฎีการเรียนรู้ ความสิ้นหวังของ เซลิกันแมน (Seligman's Learned Helplessness Model) ซึ่งทำนายว่า คนเราจะเกิดความหมดหวังห่อเหี่ยวเมื่อรู้สึกว่าคุณสมบัติการควบคุมแวดลอมไม่ได้ หรือเมื่อรับรู้ความไม่สอดคล้องกันระหว่างการกระทำกับผลที่ได้รับ ต่อมา เวิร์ทแมน และ เบรม (Wortman and Brehm, 1975) ก็ได้รวมทฤษฎีทั้งสองนี้เข้าเป็นทฤษฎีเดียวกัน เรียกว่า ทฤษฎีบูรณาการ (Integrative Model) ทฤษฎีต่าง ๆ เหล่านี้สามารถนำมาใช้อธิบายและทำนายลักษณะสุขภาพจิตของนักเรียนที่มีความรู้สึกแออัดต่อสภาพแวดลอมในสถานศึกษาของตนได้เป็นอย่างดี ดังจะได้กล่าวถึงโดยละเอียดต่อไป

ทฤษฎีการตอบโต้ของเบรม

ทฤษฎีของเบรม (Wortman and Brehm, 1975 : 285 - 286 citing Brehm, 1966, 1972) สนใจตัวแปรเกี่ยวกับความสามารถในการควบคุม โดยเน้นในด้านการขาดความเป็นอิสระ กล่าวคือ เมื่อบุคคลได้รับการขัดขวางไม่ให้แสดงพฤติกรรมของตนได้อย่างอิสระ เขาจะเกิดแรงกระตุ้นทางจิตใจขึ้นเรียกว่า การตอบโต้ (reactance) โดยปกติบุคคลจะมีความรู้สึกว่าเขาสามารถทำอะไรได้ตามที่เขาต้องการ

และไม่ต้องการในสิ่งที่เขาไม่อยากจะทำ ดังนั้นเมื่อใดที่เขาควบคุมผลที่ตนเองต้องการไม่ได้ หรือไม่มีทางเลือกไปสู่เป้าหมายที่พึงประสงค์ หรือต้องเผชิญกับผลใดที่ตนไม่พอใจแล้ว เขาจะรู้สึกว่าคุณสมบัติของตนถูกข่มขู่คุกคาม ทำให้เกิดปฏิกิริยาตอบโต้ที่ปรารถนา คือ

ประการแรก บุคคลจะประเมินค่าสิ่งที่ตนต้องการ แต่ไม่ได้รับในแง่ที่มากขึ้น กล่าวคือ เขาจะรู้สึกนิยมชมชอบและเห็นคุณค่าในสิ่งนั้นหรือพฤติกรรมนั้นมากขึ้นกว่าเดิม

ประการที่สอง เมื่อพฤติกรรมที่ต้องการจะกระทำถูกขัดขวาง บุคคลจะเพิ่มความพยายามที่จะกระทำพฤติกรรมนั้นมากขึ้น เข้าทำนอง "ยิ่งห้ามเหมือนยิ่งยุ" เนื่องจากเขาต้องการที่จะได้อิสรภาพในการกระทำพฤติกรรมนั้นกลับคืนมา

ประการที่สาม เมื่ออิสรภาพในการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดถูกจำกัดหรือถูกขัดขวางบุคคลนั้นจะหันไปกระทำพฤติกรรมอื่นที่เกี่ยวข้องกันแทนพฤติกรรมที่ถูกห้าม เพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่าเขาสามารถจะทำอะไรก็ได้ถ้าเขาต้องการ ตัวอย่างเช่น เด็กที่พ่อแม่ห้ามว่าอย่าขึ้นรถ จะหันไปแกล้งหรือแกล้งล้อล้อรถของ แทนการดี

ประการที่สี่ บุคคลจะเกิดความรู้สึกก้าวร้าว และเป็นศัตรูกับสิ่งที่มาขัดขวางอิสรภาพของตน

ผลที่เกิดขึ้นจากการขาดการควบคุมทั้งสี่ลักษณะนี้ พอจะแยกออกเป็นข้อทำนายที่เฉพาะเจาะจงได้สองประเด็นคือ ข้อทำนายที่เกี่ยวกับการประเมินคุณค่าของข้อเลือก (options) ที่ถูกจำกัดหรือถูกบังคับให้เลือกว่าจะออกมาในแง่บวกหรือลบ และข้อทำนายที่เกี่ยวกับผลกระทบจากการที่บุคคลไม่สามารถควบคุมสิ่งที่เกิดขึ้น (outcomes) ได้ว่าจะส่งผลต่อพฤติกรรม อารมณ์ และภาวะจิตใจของบุคคลนั้นอย่างไร ซึ่งประเด็นหลังนี้เกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตของบุคคลโดยตรง

การทดลองเพื่อทดสอบข้อทำนายอันแรกนั้น จะใช้วิธีให้กลุ่มตัวอย่างไปอยู่ในสถานการณ์ที่เขาคาดหวังว่าสามารถเลือกทำอะไรได้อย่างอิสระเสรี มีทางเลือกหลายทาง แต่ต่อมาพบว่าอิสรภาพในการเลือกนั้นหมดไป อันเนื่องจากสภาพการณ์ที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของเขา ทำให้ทางเลือกต่าง ๆ หมดไป หรือเหลือเพียงอย่างเดียว ตัวอย่าง

เช่น เบรม และคนอื่น ๆ (Wortman and Brehm. 1975 : 284 citing Brehm and others. 1966) ได้ทดลองให้กลุ่มตัวอย่างจัดอันดับแผ่นเสียง โดยทำให้กลุ่มหนึ่งเชื่อว่าพวกเขาสามารถจะเลือกแผ่นเสียงเก็บไว้เป็นของตัวเองได้หนึ่งแผ่น หลังจากเสร็จงานแล้ว ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งจะได้รับการบอกเล่าว่า พวกเขาจะได้รับแผ่นเสียงหนึ่งแผ่นเหมือนกัน แต่จะได้มาแบบสุ่ม (ไม่ได้เลือกเอง คนอื่นจะเลือกให้แบบสุ่ม) ต่อมาผู้ทดลองจะบอกว่า มีแผ่นเสียงขาดหายไปหนึ่งแผ่นเพราะข้อบกพร่องในการขนส่ง ปรากฏว่า พวกที่คาดหวังว่าจะเลือกแผ่นเสียงได้อย่างเสรี มักจะเห็นว่าแผ่นที่หายไปน่าดึงดูดใจมาก ส่วนพวกที่ไม่สามารถจะเลือกแผ่นเสียงเองได้จะพูดถึงแผ่นที่หายไปทางเสีย ๆ หาย ๆ ส่วน วอร์เชล และ อาร์โนลด์ (Worchel and Arnold. 1973 : 365 - 377) ได้ทดลองทำให้กลุ่มตัวอย่างเชื่อว่า พวกเขาสามารถที่จะเลือกฟังปาฐกถาเรื่องหนึ่งหรือไม่ก็ได้ แต่ต่อมาได้รับการบอกเล่าว่า ปาฐกถานั้นถูกห้ามไม่ให้แสดง พวกเขาจึงไม่สามารถจะเข้าฟังได้ ผลปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างเกิดความต้องการที่จะรับฟังปาฐกถาที่ถูกห้ามมากกว่าเดิม ผลการวิจัยดังกล่าวและการวิจัยอื่น ๆ อีกมาก แสดงว่าบุคคลจะมีปฏิกิริยาต่อผลที่ควบคุมไม่ได้แตกต่างกัน ถ้าเขามีความคาดหวังในเรื่องอิสระในการเลือก (freedom of choice) ต่างกัน ในกรณีที่เขาถูกบังคับหรือมีทางเลือกน้อย เขาจะประเมินคุณค่าของผลได้นั้นในทางลบ แต่ถ้าเขามีอิสระในการเลือกช่องทางมากและถูกชักชวนเขาจะประเมินผลหรือทางเลือกนั้นในแง่บวก

สำหรับข้อหานายของทฤษฎีคอมไคท์ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมและภาวะจิตใจอันเกิดจากการขาดความสามารถในการควบคุมสภาพการณ์แวดล้อมนั้น ได้รับการยืนยันจากผลการทดลองของบุคคลหลายคน เช่น วอร์เชล (Worchel. 1974 : 300 - 318) ซึ่งศึกษากับคน อุลริค และ อาซริน อาซริน และคนอื่น ๆ (Wortman and Brehm. 1975 : 287 citing Ulrich and Azrin. 1962; Azrin and others. 1965) ซึ่งศึกษากับสัตว์ ปรากฏว่า เมื่อเผชิญกับสิ่งเร้าที่เจ็บปวดและควบคุมไม่ได้ สัตว์จะมีปฏิกิริยาสะท้อนก่วยการต่อสู้ ส่วนบุคคลที่สูญเสียความสามารถในการควบคุมภาวะแวดล้อม

นั้นจะแสดงความเกลียดชังหรือเป็นศัตรู รวมทั้งมีพฤติกรรมที่ก้าวร้าวต่อบุคคลหรือสิ่งที่มาจำกัดเสรีภาพของเขา ปริมาณของอาการตอบโต้ดังกล่าวจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับหลายตัวแปร เช่น ความคาดหวังที่จะมีเสรีภาพในการเลือก ความรุนแรงของการข่มขู่คุกคาม ความสำคัญของผลได้ เป็นต้น

เมื่อไม่นานมานี้ มาชิส (Weiner. 1980 : 263 - 264 citing Mazis. 1975) ได้ทำการทดสอบทฤษฎีตอบโต้กับสถานการณ์จริงในชีวิตประจำวัน กล่าวคือที่ไมอามี รัฐฟลอริดา ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ออกกฎหมายป้องกันมลพิษโดยประกาศห้ามประชาชนใช้ผงซักฟอกที่มีสารฟอสเฟตผสมอยู่ กฎหมายนี้ทำให้แม่บ้านเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ได้น้อยลง ทฤษฎีการตอบโต้จะทำนายว่า ผู้ซื้อสินค้าจะต้องการซื้อผลิตภัณฑ์ที่ถูกสั่งห้ามมากขึ้นและมีทัศนคติต่อสินค้าดังกล่าวในทางดียิ่งขึ้น มาชิส ได้เปรียบเทียบทัศนคติของคนในไมอามี กับคนในเมืองแทมปา ซึ่งกฎหมายดังกล่าวไม่มีผลบังคับใช้ เพื่อต้องการทดสอบทฤษฎีนี้ เขาได้ให้กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นแม่บ้านที่มีบุตรอย่างน้อย 1 คน ประเมินประสิทธิภาพของผงซักฟอกยี่ห้อต่าง ๆ ที่ใช้กันอยู่ในระหว่าง 6 เดือนก่อนที่จะมีการสำรวจ พบว่าแม่บ้านในไมอามีจะประเมินค่าผงซักฟอกที่มีสารฟอสเฟตผสม (และถูกห้ามจำหน่ายในไมอามี) สูงกว่าแม่บ้านในแทมปาอย่างมีนัยสำคัญ หลังจากนั้น มาชิส ยังได้ทำการวิจัยภาคสนามต่อไป เนื่องจากการผลิตผงซักฟอกบางยี่ห้อที่ถูกห้ามกลับมาขายในท้องตลาดอีกโดยไม่มีฟอสเฟตผสม ส่วนยี่ห้ออื่นที่ถูกห้ามขายจะเลิกผลิตไปเลย ดังนั้นจะมีแม่บ้านบางกลุ่มที่ซื้อผงซักฟอกยี่ห้อเดิมมาใช้ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งจะหันไปซื้อยี่ห้อใหม่ มาชิส ได้เปรียบเทียบทัศนคติของคนทั้งสองกลุ่มนี้ที่มีต่อผงซักฟอกที่ตนใช้ ปรากฏว่า แม่บ้านที่เปลี่ยนไปใช้ยี่ห้อใหม่ จะประเมินประสิทธิภาพของผงซักฟอกชนิดนั้นต่ำกว่าพวกที่ใช้ยี่ห้อเดิม ตามความเป็นจริงแล้วมิได้หมายความว่า แม่บ้านต้องการซื้อผงซักฟอกที่มีฟอสเฟตมากขึ้น แต่เป็นเพราะมีทัศนคติในทางลบต่อคุณภาพของผงซักฟอกอื่น ๆ อย่างรุนแรง นับเป็นการตอบโต้ที่ถูกจำกัดอิสระในการเลือกซื้อสินค้าของพวกตน

คนที่คาดหวังว่า คนมีเสรีภาพที่จะเลือกทำอะไรได้หลายอย่าง แต่กลับมีสิ่งมาขัดขวาง หรือจำกัดทางเลือกต่าง ๆ ของคน นอกจากจะทำให้เขาประเมินคุณค่าของสิ่งนั้นผิดไปจากเดิมแล้ว ยังทำให้เกิดการตอบโต้ที่รุนแรงเพื่อให้ได้อิสรภาพนั้นคืนมา โดยเฉพาะถ้าข้อเลือกหรือผลใดนั้นมีความสำคัญต่อเขามาก ภาวะเช่นนี้ทำให้บุคคลมีบุคลิกภาพและพฤติกรรมที่ผิดไปจากคนปกติ อาจส่งผลถึงสุขภาพจิตของบุคคลนั้นได้ ตัวแปรเกี่ยวกับการไร้ความสามารถในการควบคุม จึงเป็นตัวแปรที่สำคัญในการวิจัยเกี่ยวกับสุขภาพจิตของนักเรียน กล่าวคือ นักเรียนที่รู้สึกว่าการศึกษาศึกษาของตนมีสภาพแออัดมากจนไม่สามารถเข้าไปยุ่งเกี่ยวหรือทำให้บรรเทาเบาบางลงได้ เช่น มีเสียงรบกวนจากยานพาหนะในท้องถนน หรือมีนักเรียนกลุ่มอื่นเดินพลุกพล่านอยู่หน้าห้องจนตนเรียนหนังสือไม่ได้ เวลาจะรับประทานอาหารหรือเข้าห้องน้ำ ก็ต้องคอยนาน จะเข้าพบปรึกษาหารือกับครูอาจารย์ก็ไม่ได้เพราะครูไม่ค่อยจะว่าง สภาพเช่นนี้จะทำให้นักเรียนเกิดความรู้สึกในทางลบ และมีความคับข้องใจ รวมทั้งแสดงออกในลักษณะก้าวร้าว เช่น ทำลายสิ่งของ ขีดเขียนถ้อยคำมั่วสวาทในที่ต่าง ๆ และบางครั้งอาจมีการทะเลาะวิวาทซึ่งกันและกันได้

ดังนั้น ในส่วนที่กล่าวมานี้จึงสรุปได้ว่านักเรียนที่มีความรู้สึกแออัดเกี่ยวกับสภาพของสถานศึกษา ซึ่งตนไม่สามารถจะควบคุมแก้ไขได้ จะเกิดอาการตอบสนองในลักษณะของความก้าวร้าว ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีของเบรม

ทฤษฎีการเรียนรู้ความสิ้นหวังของเซลิเกแมน

ในการทดลองกับหนูและสุนัขในห้องปฏิบัติการที่มีการควบคุมอย่างถี่ถ้วนหลายครั้ง เซลิเกแมน และไมเออร์ (Seligman and Maier, 1967) ได้พบว่าเมื่อสัตว์เหล่านี้ตกอยู่ในภาวะที่ควบคุมไม่ได้ และถูกไฟฟ้าช็อตอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง จะทำให้การเรียนรู้ในการหลบหลีกภัยอันตราย (escape - avoidance learning) ของมันถูกแทรกแซง เกิดการเรียนรู้ใหม่ในลักษณะที่ว่า พฤติกรรมการตอบสนองของมันกับแรงเสริม (reinforcement) หรือผลที่ได้รับจะไม่สอดคล้องกัน สัตว์เหล่านี้จะเกิด

อาการสิ้นหวัง เฉื่อยชา ยอมรับการร้ายต่าง ๆ โดยไม่ต่อสู้ดิ้นรน ภาวะเช่นนี้
 เซลิกแมน และคนอื่น ๆ เรียกว่า การเรียนรู้ความสิ้นหวัง (learned helplessness)
 การทดลองเพื่อพิสูจน์ทฤษฎีนี้มักจะทำโดยการให้อินทรีย์ของสัตว์และคนเผชิญกับสิ่งเร้า
 ที่เจ็บปวด (aversive stimulation) และความคุมไม่ได้ แล้วสังเกตพฤติกรรมการ
 คอบสนองที่เกิดขึ้น โดยมากมักจะพบว่าหลังจากที่เผชิญกับภาวะเลวร้ายที่ควบคุมไม่ได้
 เช่น การถูกไฟฟ้าช็อตแล้วปฏิบัติการแก้ปัญหาที่กระฉับกระเฉงว่องไว ซึ่งสัตว์เหล่านั้น
 มีอยู่แต่เดิมจะถูกทำลายไป อินทรีย์ (ร่างกาย) ที่เผชิญกับภาวะที่เลวร้ายหรือเจ็บปวด
 จะมีอาการเฉื่อยชา ตกเป็นฝ่ายรับการกระทำ ทฤษฎีนี้จึงให้ข้อทำนายในลักษณะที่ว่า
 เมื่อเผชิญกับสิ่งเร้าที่เจ็บปวด ควบคุมไม่ได้ บุคคลจะเรียนรู้ว่าตนไม่สามารถควบคุม
 ผลลัพธ์ที่จะเกิดกับตนได้ เกิดการยอมรับสภาวะนั้นโดยกะล่อน กลายเป็นคนเฉื่อยชา
 สิ้นหวัง ซึ่งเป็นอาการของโรคจิตประเภทเก็บกด (depressive) และเฉื่อยชา
 (apathy) ตามการจำแนกของจิตเวชศาสตร์ (สมภพ เรื่องตระกูล 2523 : 4,
 27)

ทฤษฎีของ เซลิกแมน ให้ข้อทำนายที่น่าสนใจหลายประการ แต่ที่สำคัญคือ
 ข้อทำนายที่ว่าคนที่คน (หรือสัตว์) เกิดการเรียนรู้ความหมดหวังนี้มิได้เกิดจากการ
 เผชิญกับสิ่งเร้าที่เจ็บปวด แต่เกิดจากการไม่สามารถควบคุมการเกิดขึ้นหรือการสิ้นสุดลง
 ของภาวะเลวร้ายนั้นได้ บุคคลจะเกิดความสิ้นหวังต่อแท้ เมื่อถูกทำให้เชื่อว่าไม่มีความ
 เกี่ยวของสัมพันธ์กันระหว่างพฤติกรรมการคอบสนองของเขากับผลที่ได้รับ เช่น พยายาม
 หลบหนีแล้ว แต่ยังโดนไฟฟ้าช็อต ข้อทำนายนี้ได้รับการยืนยันจากการทดลองกับสุนัข โดย
 เซลิกแมน และ ไมเออร์ (Seligman and Maier. 1967) ทั้งสองคนนี้ได้จัดทำ
 เครื่องมือคล้ายเครื่องเทียมม้า (harness) ทำด้วยผ้า โดยเจาะช่องให้ขาทั้งสองของ
 สุนัขห้อยลงมา แต่ลำตัวจะติดอยู่กับบาน ส่วนหัวจะถูกขนาบไว้ทั้งสองด้านด้วยแผ่นไม้
 สุนัขที่ใช้ทดลองจะมีสามกลุ่ม กลุ่มแรกจะถูกไฟฟ้าช็อตที่อวัยวะเพศ แต่มันสามารถใช้หัวดัน
 แผ่นไม้เพื่อไม่ให้ไฟฟ้าช็อตได้ กลุ่มที่สองจะถูกไฟฟ้าช็อตเหมือนกัน โดยไม่สามารถจะ
 หลีกเลี้ยงได้ ส่วนกลุ่มที่สามเป็นกลุ่มควบคุม ซึ่งไม่ได้รับการจิกกระทำ หลังจาก

ทดลองอยู่เป็นเวลา 24 ชั่วโมง ก็จะนำสุนัขทั้งสามพวกไปเข้ากล่องสองทาง (two-way shuttlebox) ซึ่งใช้ทดสอบปฏิบัติการหลบหลีกอันตราย กล่องนี้แบ่งเนื้อที่ออกเป็นสองห้องโดยมีผนังกันตรงกลาง เมื่อปล่อยไฟฟ้าเข้าไป สุนัขสามารถจะกระโดดข้ามผนังกันเพื่อหลีกเลียงไม่ให้ไฟฟ้าช็อตได้ ผลปรากฏว่า สุนัขกลุ่มที่สามารถใช้หัวกันแผ่นไม้เพื่อหลีกไฟฟ้าช็อตได้ จะไม่มีข้อบกพร่องในเรื่องการหนีภัย คือจะทำได้ดีพอ ๆ กับกลุ่มควบคุม แต่กลุ่มที่เลียงไฟฟ้าช็อตไม่ได้จะทนให้ไฟฟ้าช็อตอยู่นานกว่าที่จะคิดค้นหลบหลีก ผลการวิจัยแสดงว่า การไร้ความสามารถในการควบคุมไฟฟ้าช็อตจะทำให้เกิดความสิ้นหวัง ห่อเหี่ยว เพราะสุนัขที่สามารถควบคุมไม่ให้ไฟฟ้าช็อตได้จะมีปฏิกิริยาตอบสนองเป็นปกติ

เชลิกแมน ได้ให้ข้อสังเกตจากการทดลองต่าง ๆ นี้ว่า ข้อมูลที่ได้จากการศึกษากับสัตว์สามารถนำไปใช้ทำนายพฤติกรรมมนุษย์ได้ การที่บุคคลรู้สึกว่าเขาความสามารถในการควบคุมผลได้ของตนเอง จะทำให้เกิดอาการเก็บกด (deactive depressive) ขึ้น เขายืนยันว่าไม่ว่าจะเป็นคนหรือสัตว์ ถ้าเกิดความรู้สึกเช่นนี้แล้วจะตกอยู่ในภาวะสิ้นหวังทั้งสิ้น เนื่องจากมีประสบการณ์ที่ว่า การกระทำของตนกับผลที่ได้รับไม่สอดคล้องกัน ตนเองไม่สามารถทำนายได้ว่าอะไรจะเกิดขึ้น ข้อทำนายนี้ได้รับการยืนยันจากการศึกษาทดลองของนักวิจัยหลายท่านตามที่ เวิร์ทแมน และ เบรม (Wortman and Brehm. 1975 : 292 - 300) ได้ประมวลเอาไว้แต่ก็มีผลการวิจัยอีกจำนวนหนึ่งซึ่งปรากฏผลขัดแย้งกัน กล่าวคือ พวกที่เผชิญกับภาวะเลวร้ายที่ควบคุมไม่ได้ บางพวกจะไม่มีอาการที่แสดงถึงความสิ้นหวังเลย บางพวกก็จะสิ้นหวังห่อเหี่ยวน้อยกว่าพวกที่ไม่ได้เผชิญกับภาวะเลวร้าย ในกรณีนี้ เวิร์ทแมน และ เบรม ชี้แจงว่าอาจเป็นเพราะการวัดตัวแปรตามมีวิธีการแตกต่างกัน ส่วนมากในการทดลองกับคนเพื่อพิสูจน์ทฤษฎีนี้จะวัดความสิ้นหวังโดยดูจากพฤติกรรมในการแก้ปัญหา เช่น งานพิสูจน์อักษร การเรียงลำดับหรือเติมตัวอักษร โดยทั่วไป กลุ่มตัวอย่างที่ถูกจัดให้เผชิญกับสิ่งที่ตนควบคุมไม่ได้ จะแก้ปัญหาเหล่านี้ได้ไม่ค่อยดี ผู้วิจัยก็สรุปว่า คนเหล่านั้นห่อเหี่ยวสิ้นหวัง แต่หากกลุ่มตัวอย่างเป็นคนที่ไม่สนใจงานพิสูจน์อักษร การที่เขาทำงานนี้ได้ไม่ดี มิได้

หมายความว่า เขามีความสิ้นหวังต่อแท้ เวอร์ทแมน และ เบรม ได้อย่างอย่างงานวิจัยของ กลาส และ ซิงเงอร์ (Glass and Singer. 1972) มาอ้างว่า ถ้ามีการวัดความรู้สึกสิ้นหวังโดยตรง คือ ให้กลุ่มตัวอย่างประเมินค่าอารมณ์และความรู้สึกของตนเอง (ใช้มาตราค่าคุณศัพท์) พวกที่ถูกไฟฟ้าช็อตเพราะแก้ปัญหาไม่ได้ จะประเมินตนเองว่ารู้สึกสิ้นหวังมากกว่าพวกที่แก้ปัญหาได้และไม่โดนไฟฟ้าช็อต แสดงว่าถ้าวัดตัวแปรตามให้ตรงประเด็นแล้ว ผลการทดลองก็จะเป็นไปตามสมมุติฐานที่วางไว้

สรุปได้ว่า บุคคลที่ไม่สามารถควบคุมสภาพแวดล้อมที่ตนไม่ต้องการได้นั้นจะมีความรู้สึกสิ้นหวังและต่อแท้ตามที่ เซลิกแมน และคนอื่น ๆ ได้ศึกษาทดลองเอาไว้ เมื่อนำทฤษฎีดังกล่าวนี้มาใช้กับสภาพแวดล้อมในโรงเรียนก็จะได้ข้อทำนายว่า นักเรียนที่มีความรู้สึกแออัดจากสภาพในบริเวณโรงเรียนของตน เช่น ไม่มีที่นั่งพักผ่อนหรือที่ทำงานเป็นสัดส่วน ไม่เข้าใจบทเรียนที่ครูสอนเพราะมีเสียงดังรบกวนตลอดเวลา ไม่สามารถจะรับประทานอาหารหรือเข้าห้องน้ำในเวลาที่ตนต้องการ ฯลฯ จะเกิดการเรียนรู้ความสิ้นหวัง และยอมรับโดยคุณิ ว่าตนไม่สามารถจะแก้ไขสภาพการณ์ดังกล่าวได้ จึงเกิดการปรับตัวในลักษณะที่เลิกสนใจบุคคลอื่นและสิ่งต่าง ๆ รอบตัว พยายามลดการกระตุ่นของสิ่งเร้าและการเรียกร้องต่าง ๆ ลงด้วยการปลีกตัวหนี กลายเป็นคนเฉื่อยชา ต่อแท้ และซึมเศร้าในที่สุด

ที่กล่าวมานี้จะเห็นว่า ความรู้สึกแออัดในสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา จะทำให้นักเรียนมีปฏิกริยาทางสุขภาพจิตแตกต่างกันไปตามคำอธิบายในทฤษฎีของเบรม และทฤษฎีของเซลิกแมน ทฤษฎีแรกจะทำนายว่านักเรียนที่ควบคุมสภาพการณ์ต่าง ๆ ในโรงเรียนไม่ได้ผลจนเกิดความรู้สึกแออัดขึ้นจะมีปฏิกริยาตอบสนองในทางก้าวร้าว ส่วนทฤษฎีหลังทำนายว่า นักเรียนที่รู้สึกแออัดมาก จะยอมรับสภาพต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจนเกิดความรู้สึกสิ้นหวัง เฉื่อยชา เป็นที่น่าสังเกตว่า ทั้งความก้าวร้าว และความสิ้นหวังต่างก็เป็นผลที่เกิดจากการไร้ความสามารถในการควบคุม จึงทำให้สงสัยได้ว่าเมื่อใดบุคคลจะก้าวร้าวและในสภาพการณ์เช่นใด จะรู้สึกสิ้นหวัง ข้อสังเกตนี้นำไปสู่การคิดค้นทฤษฎีใหม่ที่เกิดจากการรวมทฤษฎีของเบรมและของเซลิกแมนเข้าด้วยกัน

ทฤษฎีตอบโต้และทฤษฎีการเรียนรู้ความสิ้นหวัง มีความคล้ายคลึงกันในเรื่องของตัวแปรที่เป็นสาเหตุ ซึ่งได้แก่ การที่บุคคลรู้สึกว่าคุณสมบัติในการควบคุมภาวะการณ์ที่จะเกิดขึ้นกับตน ทฤษฎีการตอบโต้เน้นทำนายว่า ถ้าบุคคลมีความคาดหวังหรือคิดว่าตนมีอิสระเสรีจะกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดแต่ถูกจำกัดหรือขัดขวางไม่ให้ทำ เขาจะมีการต่อต้านและค้นรนเพื่อที่จะควบคุมการกระทำนั้นให้ได้ บุคคลที่สูญเสียการควบคุมจะมีปฏิกิริยาต่อต้านด้วยการแสดงอาการก้าวร้าวหรือเป็นปฏิกิริยากับวัตถุหรือบุคคลที่มาขัดขวางการกระทำของเขา นอกจากนี้การขาดความสามารถในการควบคุม ยังทำให้บุคคลประเมินคุณค่าของสิ่งนั้นต่างไปจากเดิม ในกรณีที่เขาคงทนอยู่กับสิ่งที่ไม่เต็มใจเลือก เขาจะประเมินคุณค่าของสิ่งนั้นในทางลบหรือเสียหาย แต่ในกรณีที่บุคคลถูกจำกัดอิสรภาพที่จะเลือกทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด เขาจะประเมินว่าสิ่งนั้นมีคุณค่ามากกว่าเดิม ส่วนทฤษฎีการเรียนรู้ความสิ้นหวังทำนายว่า เมื่อบุคคลตกอยู่ในภาวะเลวร้ายที่ควบคุมไม่ได้จะเกิดการเรียนรู้ว่าการกระทำของตนกับผลตอบแทนที่ได้รับไม่มีความสัมพันธ์กัน ถึงแม้จะเป็นผลตอบแทนในทางบวก แต่ถ้าขาดความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันกับพฤติกรรมหรือความพยายามของเขาแล้ว จะทำให้เขารู้สึกสิ้นหวัง ยอมรับผลการกระทำนั้นโดยทวนซ้ำ เพราะเข้าใจว่าไม่ว่าตนจะแสดงพฤติกรรมอย่างไร ก็ไม่สามารถหยุดยั้งหรือเปลี่ยนแปลงภาวะเลวร้ายนั้นได้ ทฤษฎีการเรียนรู้ความสิ้นหวังนี้ไม่ได้สนใจศึกษาเรื่องการประเมินคุณค่าของผลได้เหมือนทฤษฎีการตอบโต้ และถามอย่างผิวเผินแล้วดูเหมือนว่าทฤษฎีทั้งสองนี้จะให้ข้อทำนายที่ขัดแย้งกัน แต่ถ้าพิจารณาโดยละเอียดจะพบว่าการตอบโต้ของบุคคลนั้นจะเกิดขึ้นภายใต้สภาพการณ์หรือเงื่อนไขบางประการเท่านั้น คนที่เผชิญกับสิ่งที่คุณควบคุมไม่ได้จะมีปฏิกิริยาต่อต้านเฉพาะในกรณีที่เขาคาดหวังว่าจะควบคุมสิ่งนั้นได้ และผลที่จะเกิดขึ้นนั้นต้องมีความสำคัญต่อเขามากเท่านั้น จากลักษณะของโครงสร้างทางทฤษฎีเช่นนี้เองทำให้ เวอร์ทแมน และเบรม (Wortman and Brehm, 1975) ได้รวมเอาทฤษฎีการตอบโต้และทฤษฎีการเรียนรู้ความหมดหวังเข้าเป็นทฤษฎีเดียวกัน เรียกว่า ทฤษฎีรวมหรือทฤษฎีบูรณาการ

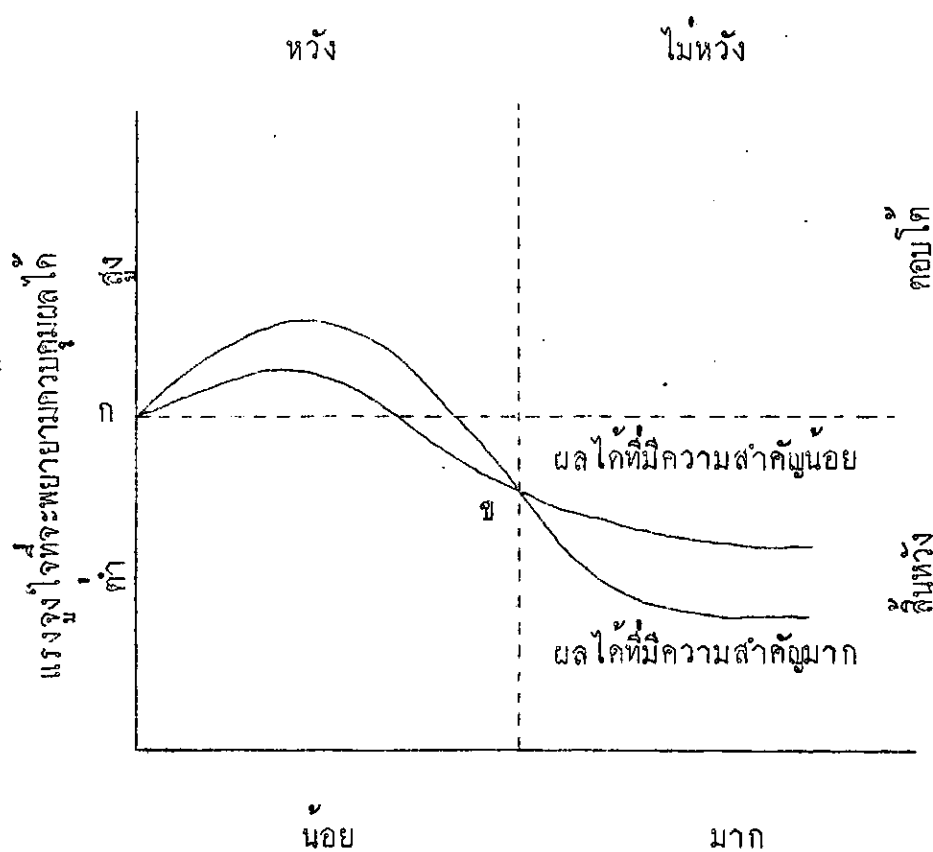
ทฤษฎีบูรณาการ (Integrative Model)

ถ้าบุคคลใดคิดว่า เขาสามารถที่จะควบคุมผลที่จะเกิดกับตนได้และผลนั้นมีความสำคัญกับเขามาก แต่กลับพบว่าสิ่งนั้นอยู่นอกเหนือการควบคุมของเขา จิตใจของเขาจะเกิดปฏิกิริยาตอบโต้ บุคคลพวกนี้เมื่อเผชิญกับสิ่งที่ควบคุมไม่ได้ในระยะแรกจะรู้สึกว่ อิศรภาพของตนถูกคุกคามหรือขัดขวางจึงพยายามที่จะควบคุมผลนั้นให้ได้ ยิ่งผลนั้นมีความสำคัญต่อเขามากเพียงไร เขาก็จะมีปฏิกิริยาตอบโต้มากและนานเท่านั้น นานเข้าเมื่อเขารับรู้ว่าไม่สามารถจะควบคุมสิ่งนั้นได้แน่นอนแล้ว ก็จะเลิกความพยายามและเกิดความท้อแท้ เฉื่อยชา สำหรับบุคคลที่มีได้คาดหวังว่าจะสามารถควบคุมสิ่งนั้นได้ตั้งแต่แรก ย่อมไม่มีปฏิกิริยาต่อต้าน แต่จะมีอาการท้อแท้สิ้นหวังในทันที ทฤษฎีของเชลิกแมน นั้นไม่ได้คำนึงถึงความสำคัญของผลที่เกิดขึ้นกับบุคคล แต่ เวอร์ทแมน และ เบรม เห็นว่าความสำคัญของผลได้เป็นตัวแปรที่สำคัญ เพราะบุคคลทั่วไปจะไม่รู้สึกสิ้นหวังหรือกระเหือนใจจากการที่การกระทำของตนไม่สอดคล้องกับผลที่ได้รับ ถ้าหากว่าผลนั้นเป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ไร้สาระ แต่ถ้าวผลได้นั้นเกี่ยวข้องกับคนที่เขารักใคร่หรือเป็นเรื่องของชื่อเสียง เกียรติยศ หรือความสำเร็จในอาชีพการงาน ถ้าเขาควบคุมไม่ได้ทั้งใจ จะเกิดความท้อแท้และหมดหวังได้ง่าย เบรม และ เวอร์ทแมน จึงได้ตั้งสมมุติฐานว่า เมื่อบุคคลใดแน่ใจว่าเขาไม่สามารถควบคุมผลที่จะเกิดกับตนได้ อาการสิ้นหวัง เฉื่อยชา จะเกิดขึ้นตามสัดส่วนของความสำคัญของผลได้นั้น ๆ

ในภาพ 2 จากความคึกของ เวอร์ทแมน และ เบรม (Wortman and Brehm, 1975 : 309) แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความคาดหวังที่จะควบคุมผลได้ ความสำคัญของผลได้ และปริมาณของประสบการณ์ด้านการขาดความสามารถในการควบคุมซึ่งเป็นสิ่งจูงใจให้บุคคลพยายามควบคุมสิ่งนั้น กล่าวคือ ถ้าไม่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับภาวะที่ควบคุมไม่ได้มาก่อน หรือมีน้อยบุคคลจะใช้เวลาพยายามที่จะควบคุมสิ่งนั้นมาก หรือในทางกลับกัน

สมมติว่า ที่จุด ก. บุคคลหวังที่จะควบคุมผลที่จะเกิดกับตน ในกรณีนี้พวกที่ไม่เคยเผชิญกับภาวะการที่ควบคุมไม่ได้หรือเคยเผชิญมาบ้างเล็กน้อย จะมีปฏิกิริยาตอบโต้ และจะเพิ่มความพยายามในการควบคุมสิ่งนั้นมากขึ้น และบุคคลที่เคยประสบกับภาวะควบคุมไม่ได้เพียงเล็กน้อย จะมีแรงจูงใจที่จะเพิ่มความพยายามในการควบคุม

ความคาดหวังที่จะควบคุมผลที่เกิดขึ้น

ปริมาณของประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมภาวะต่าง ๆ ไม่ได้

ภาพประกอบ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ในทฤษฎีบูรณาการ

มากกว่าพวกที่ไม่เคยเผชิญกับภาวะดังกล่าวมาก่อนเลย ยิ่งผลที่จะเกิดขึ้นมีความสำคัญมาก ปฏิบัติยากอบโตก็จะมากขึ้นด้วย แต่เมื่อบุคคลนั้นเผชิญกับการควบคุมไม่ได้ นานเข้า ความหวังที่จะควบคุมสิ่งนั้นก็ลดลงและเริ่มสิ้นหวัง ที่จุด ข. ซึ่งใช้แทนบุคคลที่ไม่คาดหวังที่จะควบคุมผลได้ (อาจเป็นเพราะรู้ว่าไม่มีทางจะควบคุมได้ หรือเผชิญกับภาวะที่ควบคุมไม่ได้มาจนเคยชิน) จะไม่แสดงอาการคอบโตใด ๆ ไม่ว่าผลนั้นจะสำคัญกับตนหรือไม่ก็ตาม แต่การรับรู้ว่าจะไม่สามารถควบคุมสิ่งที่เกิดขึ้นได้นี้จะทำให้บุคคลสิ้นหวังห่อเหี่ยว ยิ่งผลนั้นมีความสำคัญมากเท่าใด เขาก็ยิ่งห่อเหี่ยวและเฉื่อยชามากเท่านั้น

กล่าวโดยสรุปทฤษฎีของ เวอร์ทแมน และ เบรม ได้ให้ข้อทำนายว่า การที่บุคคลไม่สามารถทำนายและควบคุมผลที่เกิดกับตนได้จะเกิดปฏิกิริยาสองชนิด แล้วแต่ว่าบุคคลนั้นจะมีประสบการณ์เกี่ยวกับการควบคุมผลได้อย่างไร ถ้าบุคคลคาดว่าจะสามารถควบคุมผลได้ และผลนั้นมีความสำคัญต่อเขามาก เขาจะพยายามทำนายและควบคุม ถ้าไม่เกิดผลก็จะมีอาการกังวล วิตกกังวล และก้าวร้าว แต่ถ้าบุคคลเคยชินกับสภาพความไม่สอดคล้องระหว่างการกระทำของตนกับผลที่ได้รับและไม่คิดจะควบคุมผลนั้น ก็จะกลายเป็นคนเฉื่อยชาและหมดหวัง

จะเห็นได้ว่าบุคคลจะมีปฏิกิริยาต่อการขาดความสามารถในการควบคุมภาวะแวดล้อมอย่างไหน ขึ้นอยู่กับลักษณะการเรียนรู้และประสบการณ์เดิมเกี่ยวกับการพยายามควบคุมสถานการณ์ ลักษณะดังกล่าวนี้คือ ความเชื่ออำนาจภายในตน ซึ่งหมายถึงการที่บุคคลมีความเชื่อว่า เหตุการณ์หรือสิ่งต่าง ๆ ที่ตนได้รับนั้นเกิดจากการกระทำของตนเอง และเชื่อว่าตนสามารถควบคุมสิ่งที่จะเกิดขึ้นกับตนเองได้ ซึ่งตรงกันข้ามกับความเชื่ออำนาจภายนอก ซึ่งหมายถึงการที่บุคคลเชื่อว่าสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเป็นผลจากอิทธิพลของสิ่งภายนอก เช่น โชคลาง หรือผู้มีอำนาจ โดยที่ตนเองไม่สามารถจะไปควบคุมหรือจัดการแก้ไขได้เลย ด้วยเหตุนี้จึงอาจคาดได้ว่าบุคคลที่มีความรู้สึกลึกแออัดจะมีลักษณะสุขภาพจิตแตกต่างกันอย่างไหน ขึ้นอยู่กับลักษณะความเชื่ออำนาจภายใน-ภายนอกคนของบุคคลนั้นด้วย การวิจัยในส่วนนี้จึงได้ศึกษาปฏิกิริยาร่วมระหว่างความรู้สึกแออัดและ

ความเชื่ออำนาจภายใน - ภายนอกว่าจะเกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตของนักเรียนในลักษณะใด แต่เนื่องจากความเชื่ออำนาจภายใน - ภายนอกนี้ ยังเกี่ยวข้องกับตัวแปร "ความแร้นแค้นทางจิต" อีกด้วย จึงจะขอล่าวถึงเรื่องนี้ หลังจากที่มีประมวลเอกสารเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางจิตแล้ว

ความแร้นแค้นกับสุขภาพจิต

เป็นที่น่าสังเกตมานานแล้วว่า ความยากจนมีความสัมพันธ์กับภาวะสุขภาพจิตเป็นอย่างมาก ซึ่งอาจจะเป็นเพราะคนที่อยู่ในฐานะยากจนย่อมมีความลำบากยากแค้นในการดำรงชีวิต มีสภาพความเป็นอยู่ที่ไม่สะดวกสบาย อาหารการกินก็ไม่อุดมสมบูรณ์ทำให้เกิดความอึดอัดตันใจขึ้น นายแพทย์ ฝน แสงสิงแก้ว (ฝน แสงสิงแก้ว 2521 ค : 123 - 124) ได้อ้างคำพูดของ กูตมาเตอร์ ว่าสุขภาพจิตของมนุษย์นั้นจะเสื่อมลงเพราะภาวะสังคมตามประการ หนึ่งในจำนวนนั้นคือ ความยากจน ดังจะเห็นว่าโรคจิตเภทจะมีจำนวนสูงในชุมชนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำมากกว่าชุมชนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง เรื่องโรคจิตโรคประสาทและฐานะทางเศรษฐกิจสังคมนั้น ได้มีการศึกษาค้นคว้ากันมาก ฮอลลิงส์เฮด และ เรดลิค (Hallingshead and Redlich, 1958) ได้พบว่าความแตกต่างทางชนชั้นมีความสัมพันธ์กับคนไข้โรคจิตโดยที่ว่า ชนชั้นยิ่งต่ำ จำนวนคนไข้ตามสัดส่วนของประชากรยิ่งเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ยังมีการวิจัยหลายครั้งที่แสดงว่าคนที่มิระดับเศรษฐกิจและสังคมสูงก็มีสุขภาพจิตเสื่อมได้เหมือนกัน เช่น สก็อต (Scott, 1958 b) พบว่า ในสังคมที่พัฒนาทางอุตสาหกรรมแล้วจะมีสถิติผู้ที่เป็นโรคประสาทสูงในกลุ่มผู้ที่มีอาชีพและรายได้สูงกว่ากลุ่มผู้ที่มีรายได้ต่ำ ในขณะที่โรคจิตมีการกระจายในทางตรงกันข้าม คือ พบมากในกลุ่มผู้ที่มีรายได้ต่ำ ผลการวิจัยนี้แสดงว่าผู้ที่มีฐานะยากจนและร่ำรวยต่างก็มีโอกาสที่สุขภาพจิตจะเสื่อมได้เช่นเดียวกัน ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าสาเหตุที่ทำให้สุขภาพจิตของคนเสื่อมลงนั้นเกี่ยวข้องกับตัวแปรอื่นที่มีไ้ระดับเศรษฐกิจข้อสันนิษฐานนี้มีผู้สนใจค้นคว้ามากขึ้น เมื่อมีผู้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับความแร้นแค้น (scarcity) และมีการค้นพบตัวแปรเกี่ยวกับความสามารถในการทำนายนและควบคุม

สภาพแวดล้อมซึ่งจะได้อธิบายต่อไป

ความหมายและความสำคัญของความแร้นแค้น

นักจิตวิทยาท่านหนึ่ง (Williams. 1975 : 52) ให้ความหมายของความแร้นแค้น (scarcity) ว่า เป็นข้อจำกัดที่มีอยู่จริง ๆ หรือข้อจำกัดที่บุคคลคิดเอาเองในด้านต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่มากมายหลายด้าน สำหรับข้อจำกัดทางเศรษฐกิจนั้น เป็นเพียงด้านหนึ่งเท่านั้น ด้านอื่น ๆ อาจจะเป็นความแร้นแค้นของปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การขาดแคลนความรัก การแนะแนวทาง ขมขื่นย้อนกลับและความขาดแคลนวัสดุสิ่งของ สภาพแร้นแค้นในด้านต่าง ๆ นี้อาจมีความสัมพันธ์กับความยากจนในทางเศรษฐกิจ แต่มันก็มีอยู่เฉพาะในหมู่คนจนและคนที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ยากจนก็ไม่ได้รู้สึกแร้นแค้นไปเสียทุกด้าน

แนวคิดเกี่ยวกับความแร้นแค้นนี้เกิดจากข้อบกพร่องของคำอธิบายถึงสาเหตุของความคดเคี้ยวพัฒนาที่ผ่านมา โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องความยากจนทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ นักสังคมศาสตร์และนักวิจัยมักจะอธิบายลักษณะของคนหรือสังคมที่ยากจนตามพื้นฐานของศาสตร์และความสนใจของคน เช่น อ้างว่า คนยากจนจะรู้สึกหิว อาลัยตายอยาก เชื่อถือโชครชะตา มุ่งบำบักความต้องการในปัจจุบันมากกว่ามุ่งอนาคต มีโครงสร้างอิโก้ที่อ่อนแอ เป็นต้น แนวคิดเหล่านี้บางอย่างเป็นค่านิยมที่นำมานิยามเชิงปฏิบัติการณ์ไม่ได้ และบางอย่างยังมีความซ้ำซ้อนกันอยู่ การวิจัยเกี่ยวกับระบบค่านิยมของคนจนในแนวนี้ เป็นที่ยอมรับกันกว้างขวางก็จริง แต่มีข้อโต้แย้งว่า ความยากจนทางเศรษฐกิจเป็นสาเหตุที่เพียงพอ แต่ไม่จำเป็นที่จะทำให้เกิดค่านิยมหรือวัฒนธรรมดังกล่าว เพราะในหมู่คนที่ร่ำรวยหรือคนชั้นสูงก็อาจมีค่านิยมและภาวะจิตใจที่คล้ายคลึงกันได้ ด้วยเหตุนี้จึงมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการได้มาและการคงอยู่ของระบบค่านิยมของคนยากจนโดยเน้นแนวความคิดเรื่องความแร้นแค้น

ในทางมานุษยวิทยา ซึ่งศึกษาวัฒนธรรมที่ยากจนแบบต่าง ๆ ได้นำเอาแนวคิดเรื่อง "ปริมาณอันจำกัดของสิ่งมีค่า" (Limited good) มาใช้อธิบายสังคมชาวนา

ชาวไร่ในวัฒนธรรมแบบต่าง ๆ (Foster. 1965) พบว่า บรรดาชาวไร่ชาวไร่จะมีระบบค่านิยมและความเชื่อที่คล้ายคลึงกันเมื่ออยู่ในสภาพแร้นแค้น กล่าวคือ ในสภาพที่ของดีมีคุณค่ามีปริมาณจำกัด เมื่อบุคคลใดได้ผลประโยชน์ คนอื่นที่เหลือก็จะอดคล้ายกับการเล่นเกมสร้าวนศูนย์ (Zero - sum game) คนในระบบความเชื่อดังกล่าวจึงมองชีวิตและมีปฏิกิริยาตอบสนองในลักษณะของการอิจนาริษาไม่ว่างใจใคร และต้องการบ่มักทันที่ พอสเตอร์ อธิบายสภาพแวดล้อมของสังคมของชาวไร่ว่ามีความแร้นแค้นทางด้านการทรัพยากรกายภาพและขาดความสามารถในการควบคุมทรัพยากรเหล่านั้น แต่เขายังอธิบายไม่ได้ว่ากลไกการเรียนรู้ (learning mechanism) ของคนรับเอาระบบค่านิยมและภาวะจิตใจแบบนั้นมาอย่างไร จนกระทั่งมีการวิจัยทางจิตวิทยาของสัตว์ในห้องปฏิบัติการที่ทำให้ เซลิกแมน และ มายเออร์ (Seligman and Maier. 1967) ได้แนวคิดที่สำคัญสองประการ คือ ความรู้สึกเกี่ยวกับการทำนายเหตุและผลที่เกิดขึ้น กับความรู้สึกว่าตนสามารถควบคุมสภาพแวดล้อมได้มากน้อยเพียงไร เมื่อพิจารณาหลักฐานต่าง ๆ ที่มักจะกล่าวกันว่า ชาวไร่ที่ยากจนเป็นผู้ที่หมดอาลัยตายอยากในชีวิต และรู้สึกว่าตนไม่สามารถจะควบคุมหรือทำนายสภาพการณ์ที่จะเกิดขึ้นกับตน ตัวแปรทั้งสองนี้จึงน่าจะใช้อธิบายภาวะจิตใจที่เปลี่ยนไปอันเนื่องมาจากความแร้นแค้นได้เป็นอย่างดี และยังสามารถรวมทัศนคติที่แตกต่างกันของนักสังคมศาสตร์สาขาต่าง ๆ เข้ามาสู่จุดเดียวกันได้ (Williams. 1973 : 51, 53)

ความแร้นแค้นในแง่มุมต่าง ๆ เช่น การขาดข้อมูลหรือเครื่องมือในการทำ ความเข้าใจหรือควบคุมสภาพแวดล้อม การได้รับรางวัลและการโดนลงโทษอย่างไม่สม่ำเสมอ และไม่สอดคล้องกับความพยายามหรือการกระทำของคน จะทำให้บุคคลรู้สึกว่าไม่สามารถจะทำนายและควบคุมผลที่เกิดกับตนได้ เมื่อบุคคลมีความรู้สึกหรืออยู่ในสภาพการณ์เช่นนี้ อาจมีปฏิกิริยาไม่ได้สองประการตามทฤษฎีของเบรมและทฤษฎีของเซลิกแมน ซึ่งเวิร์ทแมน และเบรม (Wortman and Brehm. 1975) ได้รวมกันเข้าเป็นทฤษฎีเดียว กล่าวคือ จะเกิดปฏิกิริยาสองชนิดขึ้นแล้วแต่บุคคล ถ้าใครคาดหวังว่าจะสามารถควบคุมผลได้และผลนั้นมีความสำคัญต่อเขามาก เขาก็จะพยายาม

ควบคุมและทำนาย ถ้าไม่เกิดผลก็จะมีสุขภาพจิตเสื่อม เกิดความวิตกกังวล คับข้องใจ และก้าวร้าว แต่ถ้ามบุคคลใดเคยชินกับสภาพความไม่สอดคล้องระหว่างความพยายาม กับผลที่เกิดขึ้น และสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพนั้นได้ ก็จะกลายเป็นคนเฉื่อยชา ท้อแท้ ความคิดนี้จากทางจิตวิทยาได้รับการสนับสนุนจากข้อมูลทางมานุษยวิทยาและ สังคมวิทยาที่ศึกษาวัฒนธรรมของชนนิโกรยากจน (Parker and Kleiner. 1970) โดยผู้วิจัยได้เปรียบเทียบทัศนคติและค่านิยมทางค่านิยมทางค่านิยมและความหวังในการ มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของคนสามกลุ่ม คือ นิโกรยากจนปกติ นิโกรยากจนที่เข้า รับการบำบัดสุขภาพจิต และนิโกรร่ำรวย ผลปรากฏตามสมมุติฐานว่า นิโกรยากจน ที่อาศัยอยู่ในชุมชนตามปกติสามารถปรับตัวได้ มีค่านิยมที่เหมาะสมกับสภาพของตน คือ หมกหมุ่น เฉื่อยชา แต่นิโกรยากจนที่เป็นโรคจิตนั้น ไม่ยอมรับสภาพของตน แต่มีความอยาก ความต้องการ ค่านิยม และทัศนคติแตกต่างไปจากนิโกรปกติ ไปคล้ายคลึง กับกลุ่มนิโกรร่ำรวยซึ่งอยู่ในสภาพแตกต่างกัน การวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า กลุ่มนิโกร ยากจนที่เป็นโรคจิตนั้นเกิดจากความคาดหวังที่ต้องการมีความเป็นอยู่แบบพวกนิโกรที่ ร่ำรวย แต่ไม่สามารถผลักดันตนเองไปสู่เป้าหมายดังกล่าวได้ ส่วนกลุ่มนิโกรที่สามารถ ปรับตัวได้เหมาะสมกับสภาพ คือ มีความต้องการเป็นอยู่ตามฐานะของตน รู้ว่าพยายาม คืบคลานไปก็ไร้ประโยชน์ จึงเพียงแต่เกิดความเฉื่อยชา หมกหมุ่น

ตามที่กล่าวมานี้จะเห็นว่า สภาพความแร้นแค้นของคนเรา แสดงออกในรูป ของความรู้สึกขาดความสามารถในการควบคุมผลได้ของตนหรือรับรู้ว่า ความพยายาม กับผลที่ได้รับไม่สอดคล้องกัน ความรู้สึกเช่นนี้อาจเรียกว่าเป็น "ความแร้นแค้นทางจิต" ซึ่งเมื่อเกิดกับบุคคลใดแล้ว จะทำให้สภาพจิตของเขาเปลี่ยนแปลงไป แต่จะมีผลใน ลักษณะใดหรือมากน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับประสบการณ์และความเชื่อของแต่ละคน

สภาพแร้นแค้นในโรงเรียน

สภาพแวดล้อมในโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับตัวนักเรียนนั้น นอกจากสภาพความ แออัดของบริเวณโรงเรียนที่ทำให้เกิดความรู้สึกแออัดและสภาพความสัมพันธ์ระหว่าง

นักเรียนกับครูและเพื่อนแล้วยังมีสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การประสบความสำเร็จในเรื่องการเรียนและการประพฤติตนเท่าที่ผ่านมา เป้าหมายของโรงเรียนและสังคมส่วนรวมในการให้เด็กเข้าเรียนในโรงเรียนเน้นหนักอยู่ที่ความสำเร็จทางด้านพุทธิปัญญา (Cognitive Learning) (Wilson and others. 1969 : 386) ทั้ง ๆ ที่จุดมุ่งหมายของการศึกษามีมากกว่านั้น เช่น ต้องการให้เด็กศึกษาหาความรู้และประสบการณ์ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตเมื่อโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ ให้เรียนรู้วิธีคบหาสมาคมกับคนอื่น ๆ รู้วิธีแก้ปัญหาและการปรับตัวที่เหมาะสมเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางใจ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม จุดมุ่งหมายของการศึกษาในปัจจุบันยังคงเน้นในด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเด็ก และความประพฤติของเด็กที่สอดคล้องกับบรรทัดฐานของสังคม

ความต้องการที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของบุคคลทั่วไป ก็คือ ความรู้สึกของการยอมรับนับถือตนเอง ถ้าเด็กเรียนสามารถพิสูจน์ให้ตัวเองเห็นว่าเขาสามารถเอาชนะ หรือควบคุมสภาพแวดล้อมในโรงเรียนได้ด้วยการประสบความสำเร็จในทางการเรียนและสามารถดูแลตนเองได้ เขาก็จะมีความภาคภูมิใจและความนับถือตนเอง ความสำเร็จในการเรียนจึงทำหน้าที่ในการสร้างสุขภาพจิตที่ดีแก่เด็กในทางหนึ่ง ที่โปรดินทำหน้าที่ให้คุณค่าทางอาหารที่ครบถ้วนแก่ร่างกาย (Redl and Wattenberg. 1959 : 207) แนวคิดนี้สอดคล้องกับคำอธิบายของ วิลสัน และคนอื่น ๆ (Wilson and others. 1969 : 392) ที่ว่า ส่วนประกอบที่สำคัญของสุขภาพจิตที่ดี ก็คือการที่บุคคลเรามีความรู้สึกว่าตนเป็นคนที่มีคุณค่า รู้ว่าเรามีชีวิตอยู่เพื่ออะไร และอยู่ในฐานะอะไร สำหรับนักเรียนแต่ละคน เขาจะรู้สึกพอใจในตนเอง จากการที่เขาสามารถเรียนรู้และเข้าใจเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี การที่เขามีผลสัมฤทธิ์ในการเรียนสูง ๆ จะทำให้เขามองเห็นว่าตนเองเป็นคนที่ประสบความสำเร็จและมีคุณค่า วิลสัน และคนอื่น ๆ (Wilson and others. 1969 : 394 - 395) ยังได้รายงานว่า ถ้าบุคคลใดประสบกับความล้มเหลวในเรื่องต่าง ๆ มากเกินไป โดยไม่เคยประสบความสำเร็จบ้างเป็นครั้งคราวแล้ว เขาจะรู้สึกว่าชีวิตของเขาล้มเหลวในทุกด้าน สำหรับเด็กนักเรียนนั้น เมื่อพบว่าตนเองประสบความล้มเหลวในทางการเรียนอยู่เสมอในภาพ

แห่งตนก็จะเสียไป และถ้าหากไม่สามารถแสวงหาผลสำเร็จในทางอื่น ๆ มาชดเชยบ้าง ก็จะเกิดอาการ "จิตแตก" (Mental breakdown) เด็กจะปรับตัวด้วยการสร้างความคิดเพื่อฝันหรือฝันกลางวันในเรื่องที่ห่างไกลจากโลกแห่งความเป็นจริง เช่น คิดว่าตนเองเป็นวีรบุรุษหรือเจ้าหญิงในเทพนิยาย อันเป็นลักษณะของการปรับตัวแบบถอยหนี ลักษณะดังกล่าวนี้ถ้ามีความรุนแรงมากก็จะเป็นอาการของพวกจิตเภท

(Schizophrenic) ส่วนพวกที่มีสภาพจิตคิดกว่านี้จะแสดงการหลบหนีด้วยการหนีโรงเรียน บางคนจะแกล้งทำเป็นเจ็บป่วยเพื่อหนีสถานการณ์ที่ตนไม่พึงใจ เช่น แกล้งปวดหัว ปวดหลัง นาน ๆ เข้าก็จะกลายเป็นโรคไฮโคโซมาติก ซึ่งเป็นโรคทางกายที่เกิดจากสาเหตุทางจิตใจ ซึ่งมีความเจ็บปวดจริง ๆ เท่า ๆ กับโรคทางกายอื่น ๆ

อย่างไรก็ตาม คงไม่มีนักเรียนคนใดที่จะประสบความล้มเหลวในทุกด้าน และคนที่ผิดหวังในเรื่องการเรียน ก็มีได้มีปัญหาด้านสุขภาพจิตเสียทุกคน ดังที่ บาวเออร์ (Bower. 1969 : 821) ได้รวบรวมผลการวิจัยเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและสุขภาพจิตแล้วสรุปว่า แม้จะมีงานวิจัยมากมายที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถในการเรียนกับสุขภาพจิต แต่ก็ยังสรุปไม่ได้ว่า ปัญหาความยุ่งยากทางการเรียนจะเกี่ยวพันกับปัญหาสุขภาพจิตเสมอไป ดังนั้นอาจเป็นไปได้ว่า สิ่งที่มีผลกระทบต่อสุขภาพจิตของนักเรียนนั้นมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยตรง แต่เป็นเพราะความคาดหวังเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ไม่เป็นไปตามความต้องการของตน นั่นคือ เกิดความไม่สอดคล้องกันระหว่างความพยายามหรือความตั้งใจในการเรียน กับผลการเรียนที่ได้รับ เป็นเหตุให้นักเรียนเกิดความคับข้องใจขึ้น ลักษณะเช่นนี้ตรงกับแนวคิดเรื่องความแร้นแค้นทางคำขวัญย้อนกลับ (scarcity of feedback) ที่ วิลเลียมส์ (Williams. 1973 : 62) ได้เสนอเอาไว้เมื่อนำเอาแนวคิดดังกล่าวมาประกอบกับความรู้สึกเกี่ยวกับการทำนายนและความคุมตามทฤษฎีของเฮลิกแมน ก็อธิบายได้ว่าการที่นักเรียนมีภาวะจิตใจเปลี่ยนไปเป็นเพราะไม่สามารถทำนายนและความคุมผลการเรียนและสิ่งเสริมแรงอื่น ๆ ให้สอดคล้องกับความพยายามของตนได้ เช่น แม้จะเอาใจใส่และใช้เวลาในการเรียนหนังสืออย่างเอาจริงเอาจัง แต่ผลการเรียนออกมาไม่ดีเท่า

ที่ควร นักเรียนก็จะรู้สึกผิดหวังและเสียใจ แต่สำหรับคนที่ไม่ได้ตั้งใจเรียนและมีผลการเรียนต่ำอาจจะไม่รู้สึกเศร้าโศกเสียใจอะไร เพราะคาดเอาไว้แล้วว่าจะเป็นเช่นนั้น เป็นต้น

มีหลักฐานจากผลการวิจัยบางชิ้น (สรุปโดย De Charms. 1968 in Solomon and Oberlander. 1974 : 125 - 126) แสดงให้เห็นว่า ถ้านักเรียนรู้สึกว่าเขามีบทบาทและความสามารถในการควบคุมสถานการณ์การเรียนในโรงเรียนแล้ว เขาก็จะมีความรู้สึกต่อครูในทางที่ดี และเต็มใจที่จะเล่าเรียนหรือทำงานมากกว่าเมื่อเขารู้สึกว่าไม่ค่อยมีส่วนเกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในห้องเรียน ได้มีการทดลองให้นักเรียนฟังคำบรรยายจากเทปบันทึกเสียง แล้วให้ศึกษาบทเรียนดังกล่าวพร้อมกับประเมินตัวผู้บรรยายบทเรียนนั้นด้วย โดยที่นักเรียนจะได้รับการบอกเล่าว่า นักเรียนกลุ่มนี้เรียนได้ไม่ค่อยดี และให้ขอคำแนะนำจากผู้บรรยายเพื่อที่จะช่วยให้พวกเขาเข้าใจบทเรียนได้ดีขึ้น เมื่อนักเรียนไปขอให้ผู้บรรยายสรุปบทเรียนให้อีกครั้ง ผู้บรรยายจะรับปากช่วยเหลือนักเรียนกลุ่มหนึ่ง ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งจะรีบปฏิเสธทันที กล่าวคือ ผู้บรรยายจะสรุปบทเรียนให้นักเรียนฟังเพียงกลุ่มเดียว เมื่อสิ้นสุดการบรรยายแล้วผู้ทดลองจะให้นักเรียนประเมินตัวผู้บรรยายตามแบบสอบถามที่แจกให้ ปรากฏว่ากลุ่มที่ได้รับการตอบสนองคำขอร้อง จะนิยมชมชอบผู้บรรยายมากกว่ากลุ่มที่ถูกปฏิเสธ และต่อมาเมื่อผู้บรรยายบอกให้นักเรียนทั้งหมดทำงานที่น่าเบื่อหน่ายขึ้นหนึ่ง นักเรียนที่ได้รับการตอบสนองจะเต็มใจทำงานนั้นมากกว่ากลุ่มที่ถูกปฏิเสธ แสดงว่านักเรียนที่รู้สึกว่าเขามีส่วนผลักดันให้สถานการณ์ในการเรียนเป็นไปตามที่ต้องการได้ (ไม่ใช่ยอมปฏิบัติตามข้อเรียกร้องจากภายนอกแต่เพียงอย่างเดียว) จะรู้สึกรักใคร่ชอบพอกันของคนและเกิดความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย รวมทั้งยินดีที่จะศึกษาเล่าเรียนอย่างเต็มอกเต็มใจ การวิจัยดังกล่าวจึงน่าจะทำให้เชื่อได้ว่า ถ้านักเรียนรับรู้ถึงความพยายามของตนและผลการเรียนที่ได้รับมีความสอดคล้องกัน ก็จะเกิดความสบายใจและมีสุขภาพจิตดี แต่ถ้าวินิจฉัยทั้งสองสิ่งนี้ไม่มีความเป็นเหตุเป็นผลต่อกันก็จะมีปฏิกริยาในลักษณะตรงกันข้าม คือ เกิดความไม่พอใจหรือคับแค้นใจได้

ดังนั้น การวิจัยนี้จึงต้องการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแรงกดดันทางจิต
ในโรงเรียน กับสุขภาพจิตของนักเรียน โดยมีสมมติฐานว่านักเรียนที่มีความแรงกดดัน
ทางจิตมากจะเป็นผู้ที่สุขภาพจิตเล็่่มกว่านักเรียนที่ไม่มีความแรงกดดันทางจิต หรือมี
น้อยกว่า

การวัดความแรงกดดันทางจิต

วิลเลียมส์ (Williams. 1973) ได้เสนอวิธีการวัดความแรงกดดันทางจิต
จากการรับรู้สภาพแวดล้อมของบุคคล เพราะการรับรู้สภาพแวดล้อมไปในทำนองต่าง ๆ
จะทำให้บุคคลเกิดแนวทางการรับรู้เกี่ยวกับความแรงกดดันของสภาพแวดล้อมว่ามีมากน้อย
เท่าใด เขาเสนอให้วัดการรับรู้สภาพแวดล้อมสองด้าน คือ ความสอดคล้องระหว่าง
ความพยายามและผลที่ได้รับของบุคคลกับความสมดุลระหว่างความพยายามและผลที่ได้
การรับรู้จึงกล่าวแบ่งออกเป็นสามลักษณะ คือ

1. ความพยายาม (Effort) และผลได้ (Return) ขึ้นต่อกันและ
สมดุลกัน

1.1 พยายามมาก ได้ผลมาก

1.2 พยายามน้อย ได้ผลน้อย

2. ความพยายามและผลได้ขึ้นต่อกันแต่ไม่สมดุลกัน

2.1 พยายามมาก แต่ได้ผลน้อย

2.2 พยายามน้อย แต่ได้ผลมาก

3. ความพยายามกับผลตอบแทนไม่ขึ้นต่อกันและไม่สมดุลกัน

3.1 พยายามมาก อาจได้ผลน้อยหรือมาก หรือไม่ได้เลย

3.2 พยายามน้อย อาจได้ผลมากหรือน้อย หรือไม่ได้เลย

ถ้าให้ E เป็นความพยายามมาก e เป็นความพยายามน้อย และ R
หมายถึงผลตอบแทนมาก r หมายถึงผลตอบแทนน้อย ความสัมพันธ์ทั้งสามลักษณะ
จะเป็นไปตามตาราง 1

ตาราง 1 ความสัมพันธ์ระหว่างความพยายามและผลตอบแทนในสามลักษณะ

ลักษณะที่	ความพยายาม - ผลตอบแทน	ความสัมพันธ์
1	$E = R$ และ $e = r$	สอดคล้อง สมบูรณ์
2.1	$E \rightarrow r$	สอดคล้อง ไม่สมบูรณ์
2.2	$e \rightarrow R$	
3.1	$E \rightarrow ?$	
3.2	$e \rightarrow ?$	ไม่สอดคล้อง ไม่สมบูรณ์

ความแรงจูงใจทางจิตจะเกิดจากการที่บุคคลรับรู้สภาพแวดล้อมหรือภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นไปในสามลักษณะข้างบน คือ รับรู้ว่าการลงทุนลงแรงของตนนั้นจะได้รับผลตอบแทนตามที่ต้องการหรือที่คาดไว้หรือไม่ ผลตอบแทนนั้นจะมีปริมาณที่เหมาะสมเพียงใด สภาพแรงจูงใจทางจิตจะมีมาก ถ้าบุคคลมีการรับรู้ในแบบที่ 3 และมีความแรงจูงใจน้อยลง เมื่อการรับรู้ของบุคคลเปลี่ยนมาอยู่ในลักษณะที่ 2 และที่ 1 ตามลำดับ

วิลเลียมส์ อธิบายต่อไปว่า ความแรงจูงใจในลักษณะดังกล่าวถ้ามีมากจะมีผลกระทบต่อการถ่ายทอดทางสังคมระหว่างบุคคลต่าง ๆ เช่น ระหว่างพ่อแม่กับลูก ระหว่างครูกับนักเรียน เพราะมีการส่งข้อมูลย้อนกลับที่ไม่สอดคล้องและไม่สมบูรณ์กัน ผลก็คือจะทำให้บุคคลที่ได้รับการถ่ายทอดลักษณะต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อมดังกล่าวนี้รู้สึกว่าคุณสามารถทำนายหรือควบคุมสภาพการณ์ต่าง ๆ ให้เกิดผลตามต้องการแทบไม่ได้เลย สิ่งสำคัญที่ผู้ถ่ายทอดทางสังคม (socializing agents) ใช้ในการส่งข้อมูลย้อนกลับ คือ รางวัลและการลงโทษ ในกรณีที่ 1 ผู้รับการถ่ายทอด (นักเรียนหรือบุตรหลาน) จะเกิดการเรียนรู้ว่าเขาทุ่มเทความพยายามไปในลักษณะใด ก็จะได้รับผลตอบแทนในลักษณะนั้น เช่น ถ้าเขาพยายามเรียนหนังสือหรือประพฤติตนแต่ในทางที่ถูกต้อง ก็จะได้

สอบได้คะแนนดี ๆ และเป็นที่รักใคร่ชมเชยของครู แต่ถ้าเขาเกียจคร้านในการเรียน และมีความประพฤติกเล่มีเสียมเสียมก็จะสอบตกและโดนครูตำหนิหรือลงโทษ การรับรู้เช่นนี้ จะทำให้เขารู้สึกว่าเขาสามารถทำนายและควบคุมสภาพแวดล้อมของตนได้ สุขภาพจิต ก็จะดีไปด้วย

ในกรณีที่ 2.1 เมื่อบุคคลทุ่มเทความพยายามอย่างมาก เช่น นักเรียนที่ ขยันอ่านหนังสือทำการบ้านอย่างสม่ำเสมอ และพยายามทำความดี แต่ได้รับผลตอบแทนน้อย เช่น ได้คะแนนไม่ค่อยดี ครูไม่ยกย่องหรือให้รางวัล บุคคลก็จะรับรู้ ในลักษณะที่ว่า เขาสามารถทำนายผลที่เกิดขึ้นได้แต่ไม่สามารถจะควบคุมได้ กรณีเช่นนี้ จะเกิดขึ้นในสภาพการณ์ที่ถ่ายทอดทางสังคมมีอำนาจควบคุมมาก ส่วนผู้ที่ได้รับการ ถ่ายทอดจะกลายเป็นคนที่สิ้นหวัง เชื่อโชคชะตา และไม่คอยประสบความสำเร็จ

ในกรณี 2.2 เป็นภาวะที่บุคคลได้รับผลตอบแทนสูง ๆ จากการลงทุนลงแรง เพียงเล็กน้อยซึ่งอาจจะเกิดขึ้นได้สำหรับ ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดทางสังคม (socialized person) ที่มีสถานะหรือชาติตระกูลสูง ๆ เช่น เด็กที่อยู่ในตระกูลร่ำรวย มีเกียรติยศ ชื่อเสียง มีรูปร่างหน้าตาดี เด็กพวกนี้อาจได้รับการเอาอกเอาใจจากครูจนเกินกว่าเหตุ ทำให้เสียคนได้ง่าย เพราะไม่ต้องใช้ความพยายามมากนัก แต่ได้รับผลตอบแทนที่คุ้มค่า

ในกรณีสุดท้าย ที่ความพยายามและผลตอบแทนไม่ขึ้นต่อกันและไม่สัมพันธ์กันเลย ทำให้บุคคลรับรู้สภาพความแร้นแค้นมากที่สุด เพราะมองไม่เห็นความสัมพันธ์เชิงเหตุและ ผลระหว่างการลงทุนลงแรงของตน กับผลที่ได้รับเลย เช่น พยายามทำความดี แต่ครู กลับลงโทษโดยไม่ทราบสาเหตุ หรือหนีโรงเรียนบ่อย ๆ แต่กลับได้คะแนนสูง บางครั้ง ทำดีหรือทำเลว แต่ก็ไม่เกิดผลย้อนกลับใด ๆ เลย บุคคลประเภทนี้จะรู้สึกว่าตนไม่สามารถทำนายและควบคุมสภาพต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตนได้เลย และจะเป็นพวกที่มี สุขภาพจิตเล่มีเสียมเสียมที่สุด คือ มีความคับข้องใจและความก้าวร้าวมาก

จะเห็นได้ว่าความแร้นแค้นทางจิตเป็นตัวแปรสำคัญที่จะส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิต ของนักเรียน ความแร้นแค้นทางจิตที่เกิดขึ้นในโรงเรียนนี้จะเน้นเฉพาะความแร้นแค้นทาง คำนข้อมูลย้อนกลับ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการที่ความพยายามของนักเรียนในด้านการเรียนและ

ความประพฤติไม่สอดคล้องกับผลตอบแทนที่เขาได้รับ การวัดความแน่นคั้นทางจิต ในการวิจัยนี้จึงมุ่งไปที่การรับรู้เรื่องความสอดคล้องและความสมดุลระหว่างการกระทำของนักเรียนและผลที่ได้รับ โดยที่ผู้วิจัยจะสร้างเครื่องมือวัดขึ้นตามแนวคิดที่ วิลเลียมส์ (Williams. 1973) ได้เสนอไว้

ความเชื่ออำนาจภายในตน การรับรู้สภาพแวดล้อมทางโรงเรียนและสุขภาพจิตของนักเรียน

บุคคลแต่ละคนอาจมีความแตกต่างกันในเรื่องปริมาณและความรุนแรงของความรู้สึกในด้านการทำนายหรือควบคุมสภาพแวดล้อม บางคนจะรู้สึกว่าเขามีอำนาจหรือความสามารถที่จะปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น หรือสามารถควบคุมเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นกับตนได้และเชื่อว่า ความสำเร็จหรือความล้มเหลวที่ตนได้รับ เกิดจากการกระทำของตนเอง บุคคลประเภทนี้เรียกว่า ผู้ที่เชื่ออำนาจภายในตน (Internal locus of control) ส่วนบางคนจะรู้สึกอยู่ตลอดเวลาว่าเขาไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมรอบตัว และไม่สามารถควบคุมสภาพการณ์ต่าง ๆ ได้ เพราะเชื่อว่าสิ่งต่าง ๆ นั้นเกิดจากอิทธิพลของปัจจัยภายนอกซึ่งเขาไม่อาจเข้าไปเกี่ยวข้องกับได้เลย เช่น โชคลาง อำนาจเหนือธรรมชาติ หรืออำนาจของคนอื่น บุคคลประเภทนี้เรียกกันว่า พวกที่เชื่ออำนาจภายนอกตน (External locus of control) ทศนคติหรือความเชื่อทั้งสองด้านนี้ รอตเตอร์ (Rotter. 1966) เป็นคนแรก ๆ ที่สนใจศึกษาค้นคว้าตามแนวคิดในทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social learning theory) ซึ่งอธิบายว่า ผลตอบแทนอันหนึ่งที่ได้มาจากพฤติกรรมของบุคคล ย่อมก่อให้เกิดความคาดหวังที่จะได้รับผลตอบแทนเช่นเดียวกันจากพฤติกรรมอันใหม่ ความคาดหวังเช่นนี้ก่อตัวขึ้นจากพฤติกรรมหรือเหตุการณ์เฉพาะอันใดอันหนึ่งก่อน แล้วจึงขยายไปครอบคลุมพฤติกรรมหรือเหตุการณ์อื่น ๆ จนกลายเป็นทศนคติหรือบุคลิกภาพที่สำคัญในตัวบุคคล นอกจากนั้นผลตอบแทนที่ได้รับแต่ละครั้งยังอาจทำให้ความคาดหวังครั้งต่อไปสูงขึ้นหรือต่ำลงได้อีกด้วย หลังจากรอตเตอร์ ได้ค้นพบจิตลักษณะดังกล่าวแล้ว

ก็ได้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความหมายและโครงสร้างทางทฤษฎีของตัวแปรนี้อย่างกว้างขวาง รวมทั้งศึกษาเรื่องความเชื่ออ่านาจนภายใน - ภายนอกของกลุ่มบุคคลหลายประเภทในสถานการณ์ต่าง ๆ มากมาย

ตามหลักความจริงเบื้องต้นในทฤษฎีแรงจูงใจทั่วไปจะระบุว่า "แรงจูงใจอันคับแค้นของมนุษย์เราก็คือ ความพยายามที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมให้ได้ผล" (Solomon and Oberlander. 1974 : 119 citing de Charms. 1968 : 269) ความเชื่อเกี่ยวกับการควบคุมจึงเป็นจิตลักษณะที่สำคัญของคนเรา โดยทั่วไปแล้ว "การควบคุม" นี้จะมีอยู่สองลักษณะตามที่โซโลมอน และโอเบอร์ลันเดอร์ (Solomon and Oberlander. 1974 : 120) ได้จำแนกไว้ ลักษณะแรกคือการควบคุมพฤติกรรมของตนเอง การที่คนเลือกกระทำพฤติกรรมตามที่ตนคิดหรือต้องการ เรียกว่า ความเป็นตัวของตัวเอง (autonomy) แต่การกระทำพฤติกรรมตามที่คนอื่นชักจูงหรือบังคับ จะเรียกว่า การคล้อยตาม (conformity) ส่วนลักษณะที่สองคือ การควบคุมผลได้หรือผลการกระทำ (outcomes) โดยพิจารณาว่า ผลดังกล่าวนั้นเกิดจากทักษะ ความสามารถ และความพยายามของตนเองหรือเป็นเพราะอำนาจของโชคกลาง โอกาส และการกระทำของคนอื่น ถ้าเป็นเพราะทักษะหรือความพยายามของตนเองก็จะเรียกว่า ความเชื่ออ่านาจนภายในตน แต่ถ้าเชื่อว่าเกิดจากโชคกลางหรือบุคคลอื่น จะเรียกว่าความเชื่ออ่านาจนภายนอก อย่างไรก็ตามการควบคุมพฤติกรรมและการควบคุมผลได้ อาจจะปะปนกันอยู่มากในหลายสถานการณ์

โซโลมอน และ โอเบอร์ลันเดอร์ (Solomon and Oberlander. 1974 : 123) กล่าวว่า การวิจัยส่วนใหญ่มุ่งไปที่การควบคุมผลได้ คือ ศึกษาเกี่ยวกับความคาดหวังของบุคคลว่าพฤติกรรมที่เขากระทำลงไป จะก่อให้เกิดผลตอบแทนตามที่ต้องการหรือไม่ รวมทั้งศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าหรือความสำคัญของผลตอบแทนที่มีต่อบุคคลนั้นด้วย ถ้าบุคคลใดเห็นว่าผลที่ได้รับนั้นมีได้เกิดจากการกระทำของเขา หรือมองเห็นความไม่สอดคล้องกันระหว่างผลตอบแทนกับความพยายามของตนแล้ว บุคคลนั้นจะรับรู้สถานการณ์ดังกล่าวว่าเกิดจากอำนาจภายใน ในทางตรงกันข้าม ถ้าบุคคลใดเชื่อว่าการกระทำ

ของเขา เป็นสิ่งที่ทำให้เขา ได้รับหรือไม่ได้รับผลตอบแทนตามที่ต้องการ บุคคลนั้นก็จะรับรู้สถานการณ์ดังกล่าวว่าเกิดจากอำนาจของตนเอง

ผลการค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับความเชื่ออำนาจภายใน - ภายนอก ของบุคคล ที่อยู่ในสถานการณ์ต่าง ๆ กัน พบว่าตัวแปรนี้สามารถใช้ทำนายและเกี่ยวข้องกับ พฤติกรรมหลายอย่างของคนเรา กล่าวคือ ผู้ที่เชื่ออำนาจภายในตนจะมีความกระตือรือร้นต่อความเป็นไปของสภาพแวดล้อมที่จะมีประโยชน์ต่อพฤติกรรมในอนาคตของเขา จะพยายามปรับปรุงสภาพการณ์ต่าง ๆ ให้ดีขึ้นตามลำดับขั้น ให้คุณค่าของทักษะหรือ ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดจากความพยายามเป็นสำคัญ รวมทั้งไม่ยอมให้ใครมาชักจูงโดยไม่มี เหตุผล (Rotter. 1966 : 25) ในสถานการณ์ที่ถูกข่มขู่และถูกทำลาย บุคคล ที่เชื่ออำนาจภายนอกจะมีความวิตกกังวลออกไปจากความรู้สึกของตนไ้มากกว่าพวก ที่เชื่ออำนาจภายใน เพราะถือว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอยู่นอกเหนืออำนาจควบคุมของเขา และเขาไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบในเหตุการณ์นั้น (Phares, Ritchie and Davis. 1968) นอกจากนี้พวกที่เชื่ออำนาจภายนอก ยังมีปฏิกิริยาต่อเหตุการณ์ทางลบ โดยเฉพาะ ความล้มเหลวเรื่องการเรียนรู้ได้อย่างเป็นปกติ คือ ยอมรับความผิดพลาดและเห็นเป็น เรื่องธรรมดา ต่างกับพวกที่เชื่ออำนาจภายในตน เมื่อประสบความล้มเหลวทาง การเรียนรู้ จะใช้วิธีป้องกันตนเองในลักษณะที่ผิดปกติ เช่น แกล้งทำเป็นจำไม่ได้ใน เรื่องที่ตนประสบความล้มเหลว (Efran. 1964) ทั้งนี้เป็นเพราะเขามีความวิตก กังวลที่ไม่สามารถควบคุมผลการเรียนรู้ได้ตามที่ต้องการ ส่วนในด้านการเรียนรู้และ จดจำข้อมูลที่จะมีผลต่อเป้าหมายในอนาคตของคนนั้น บุคคลที่เชื่ออำนาจภายในตนจะ พยายามแสวงหาความรู้และจดจำได้ดีกว่า ดังที่ ซีแมน (Solomon and Oberlander. 1974 : 130 citing Seeman. 1963) ได้วิจัยพบว่า ในกลุ่มคนไข้วัณโรค พวกที่ เชื่ออำนาจภายในตนจะรู้สึกระต่าง ๆ เกี่ยวกับสุขภาพและข้อปฏิบัติในการรักษาตัว มากกว่าพวกที่เชื่ออำนาจภายนอก สำหรับในสถานการณ์ที่มีอิทธิพลชักจูงนั้น สรุปได้ว่า พวกที่เชื่ออำนาจภายนอกมักจะคล้อยตามการเรียกร้องหรือชักจูงจากคนอื่น และยอมให้ อิทธิพลภายนอกมากำหนดการกระทำของตน โดยเฉพาะพวกที่จัดว่าเป็นผู้เชื่อชาวเขาใน

ค่านั่น ๆ ส่วนพวกที่เชื่ออำนาจภายในตน ไม่เพียงแต่จะชักชวนอิทธิพลต่าง ๆ ที่มา
กกดั้นการกระทำของตน แต่ยังมีปฏิกิริยาต่อต้านที่รุนแรงโดยเฉพาะในกรณีที่เขา
ต้องสูญเสียอิสรภาพส่วนตัว บุคคลพวกนี้จะมีความรับผิดชอบในการควบคุมสถานการณ์
ต่าง ๆ ด้วยตนเองมากกว่าพวกที่เชื่ออำนาจภายนอก (Strickland. 1977 : 245)

จากผลการวิจัยที่กล่าวมาแล้วและอื่น ๆ อีกมาก แสดงให้เห็นความสัมพันธ์
ระหว่างลักษณะความเชื่ออำนาจภายใน - ภายนอก กับการรับรู้ของบุคคลสองด้าน
ด้านแรก ความเชื่ออำนาจภายใน - ภายนอกจะสัมพันธ์กับความรู้สึกที่จะพยายาม
ควบคุมหรือยอมจำนนต่อสภาพแวดล้อมของตน และด้านที่สองจะเกี่ยวข้องกับการรับรู้
ความสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องระหว่างการกระทำกับผลที่ได้รับ การรับรู้ใน
ประเด็นแรกเป็นเรื่องของความรู้สึกแอ็คตามความหมายที่ สโตคเคิล (Stockdale.
1978) ได้สรุปไว้ ส่วนการรับรู้ในประเด็นหลัง เป็นเรื่องของความแน่นแค้นทางจิต
ตามที่ วิลเลียมส์ (Williams. 1973) ได้ให้ความหมายไว้ อย่างไรก็ตามการรับรู้
ทั้งสองด้านนี้มีลักษณะใกล้เคียงกันมาก กล่าวคือ การที่บุคคลได้ใช้ความพยายามที่จะ
ควบคุมสถานการณ์บางอย่าง แล้วไม่ได้ผลตามที่ต้องการหรือไม่สามารถควบคุมได้
ย่อมแสดงว่า การกระทำของเขาไม่สอดคล้องกับผลที่ได้รับ จึงอาจคาดได้ว่า
ปฏิกิริยาของผู้ที่มีความเชื่ออำนาจแบบเดียวกันซึ่งมีต่อความรู้สึกแอ็ค และความแน่นแค้น
ทางจิตจะปรากฏออกมาในรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน บุคคลที่มีความเชื่ออำนาจภายในตน
เมื่อมีความรู้สึกแอ็คหรือความแน่นแค้นทางจิตมาก คาดว่า จะมีการตอบโต้ด้วยการ
ก้าวร้าวในรูปแบบต่าง ๆ ส่วนผู้ที่มีความเชื่ออำนาจภายนอกจะมีปฏิกิริยาไปในทาง
ซึมเศร้า ท้อแท้ และสิ้นหวัง ตามทฤษฎีบูรณาการที่กล่าวไว้แล้ว

การวิจัยทางจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับปฏิภณร่วมระหว่างความเชื่อเรื่องอำนาจทั้ง
สองแบบ กับความรู้สึกแอ็คและความแน่นแค้นทางจิตนั้น ยังมีน้อยเนื่องจากความหมาย
ของความรู้สึกแอ็คและความแน่นแค้นทางจิตเพิ่งจะปรากฏเด่นชัดเมื่อไม่นานมานี้ แต่ก็
มีการศึกษาทดลองจำนวนหนึ่ง เกี่ยวกับการขาดความสามารถในการควบคุมสถานการณ์
และความไม่สอดคล้องกันระหว่างการกระทำกับผลที่ได้รับ ซึ่งเป็นคำนิยามของตัวแปรใหม่

ทั้งสองนี้จะทำให้ผู้ที่มีความเชื่ออำนาจภายใน - ภายนอกมีความก้าวร้าว หรือ ชี้มเศร้า - เฉื่อยชา ต่างกันอย่างไร

จิตลักษณะของผู้ที่มีความซึมเศร้าเฉื่อยชา

งานวิจัยเท่าที่พบในต่างประเทศ ได้ยืนยันความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะ ความเชื่ออำนาจภายนอกกับความซึมเศร้า ท่อแท้ กล่าวคือ เมื่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตไม่ได้เป็นไปด้วยดีเหมือนที่คาดไว้ พวกที่เชื่ออำนาจภายนอกจะเกิดความท้อแท้ สิ้นหวัง บางครั้งแม้เผชิญกับภาวะที่เลวร้ายหรือสิ่งเร้าที่เจ็บปวด ก็มักจะไม่หลบหลีก หรือหลีกเลี่ยงได้ช้ากว่าพวกที่เชื่ออำนาจภายในตน ฮิโรโต (Hiroto. 1974) ได้ ทดลองให้นิสิตมหาวิทยาลัยเผชิญกับเสียงรบกวน (aversive tone) ในลักษณะต่าง ๆ กัน คือ ให้กลุ่มที่หนึ่งเผชิญกับเสียงรบกวน โดยที่ไม่มีทางหลบหลีกได้ ไม่ว่าจะพยายาม แก้ไขด้วยวิธีใด กลุ่มที่สอง จะเผชิญกับเสียงรบกวน แต่สามารถหลีกเลี่ยงได้ด้วยการ เลื่อนปุ่มบังคับ และกลุ่มที่สามจัดเป็นกลุ่มควบคุมคือ ไม่ได้รับการจัดกระทำ ทั้งสาม กลุ่มนี้จะมีลักษณะเท่าเทียมกันในด้านเพศและความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจควบคุม หลัง จากนั้นผู้ทดลองได้ทดสอบการเรียนรู้ความหมกหมัวของนิสิตทั้งสามกลุ่ม ปรากฏว่านิสิต กลุ่มแรกหาวิธีหลบหลีกเสียงรบกวนได้ช้ากว่าอีกสองกลุ่ม เพราะเกิดความท้อแท้สิ้นหวัง จากการจัดกระทำครั้งแรก และพบว่านิสิตที่มีความเชื่ออำนาจภายนอกจะมีอาการ ท้อแท้สิ้นหวังมากกว่าพวกที่เชื่ออำนาจภายในตน เพราะเกิดการรับรู้ว่าการกระทำ ของตนไม่ได้ทำให้เกิดผลตามที่ต้องการ งานวิจัยที่สนับสนุนประเด็นนี้อีกชิ้นหนึ่งคือ การวิจัยของ คเวค และ รีพูชชี (Dweck and Reppucci. 1973) ซึ่งได้แบ่ง เด็กนักเรียนออกเป็นสองกลุ่ม แต่ละกลุ่มจะถูกกำหนดให้ลองปฏิบัติการกิจ 30 ชิ้น ซึ่งล้วนแต่เป็นงานที่ยากไม่อาจทำได้สำเร็จได้ หลังจากนั้นก็จะให้ปฏิบัติงานง่าย ๆ อีกสองชิ้น เป็นงานที่ใคร ๆ ก็สามารถทำได้สำเร็จ ปรากฏว่าหลังจากทำงาน 30 ชิ้นแรกไม่ได้เลยแล้ว จะมีคนกลุ่มหนึ่งที่สามารถแก้ปัญหาสองชิ้นหลังได้สำเร็จ ซึ่งผู้วิจัยเรียกว่า เป็นกลุ่มคงทน ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งที่ไม่สามารถแก้ปัญหาสองชิ้นหลังได้

จัดเป็นพวกที่สิ้นหวัง จากการทดสอบความเชื่ออ่านาจาการควบคุมของทั้งสองกลุ่มด้วยแบบวัด IAR (Intellectual Achievement Responsibility Questionnaire) พบว่า กลุ่มคงทนจะมีความเชื่ออ่านาจากภายในตน โดยเชื่อว่าความล้มเหลวของเขาเกิดจากการที่เขาใช้ความพยายามน้อยไป และความสำเร็จที่ได้รับเกิดจากการที่เขาเพิ่มความพยายามมากขึ้น ส่วนกลุ่มสิ้นหวังจะอ้างว่า ความล้มเหลวเกิดจากอิทธิพลของปัจจัยภายนอก (สิ่งแวดล้อม) ซึ่งเขาไม่สามารถจะควบคุมได้ อันเป็นลักษณะของผู้ที่เชื่อเรื่องอ่านาจากภายนอก จะเห็นได้ว่าการที่ผู้วิจัยจัดให้กลุ่มตัวอย่างทำงานยาก ๆ 30 ชิ้น จะทำให้นักเรียนเกิดการรับรู้ว่าจะพยายามอย่างไร ก็ไม่เกิดผลสำเร็จที่ต้องการ แต่พวกที่เชื่ออ่านาจากภายในคนซึ่งถือว่า ความสำเร็จของตนเกิดจากปัจจัยที่เขาสามารถควบคุมได้ยังสามารถทำงานสองชิ้นหลังได้สำเร็จ ส่วนกลุ่มที่เชื่ออ่านาจากภายนอกเมื่อเผชิญกับความไม่สอดคล้องระหว่างการกระทำกับผลตอบแทนก็เกิดความสิ้นหวังต่อแท้ ไม่อาจทำงานให้สำเร็จได้ จากผลวิจัยนี้จึงสามารถกำหนดเป็นสมมติฐานได้ว่า เมื่อนักเรียนมีความรู้สึกแออัดมาก คือรู้สึกว่าจะไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ได้ พวกที่มีความเชื่ออ่านาจากภายนอกจะมีความท้อแท้สิ้นหวังมากกว่าพวกที่เชื่ออ่านาจากภายใน และในทำนองเดียวกันกับนักเรียนที่มีความแค้นทางจิต คือรับรู้ว่าการพยายามที่ตนทุ่มเทลงไปไม่สอดคล้องกับผลที่ได้รับ กลุ่มที่เชื่ออ่านาจากภายนอกจะมีอาการท้อแท้สิ้นหวังมากกว่ากลุ่มที่มีความเชื่ออ่านาจากภายใน

จิตลักษณะของผู้ที่มีความก้าวร้าว

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่ออ่านาจากภายในตน กับการตอบโต้และก้าวร้าว นั้น มีการวิจัยพบว่าพวกที่เชื่ออ่านาจากภายในจะมีปฏิกิริยาต่อต้านการกระทำที่เจมา มีอิทธิพลเหนือตน จากการศึกษาของ ริชชี และ แฟร์ (Ritchie and Phares, 1969) พบว่า พวกที่เชื่ออ่านาจากภายในจะต่อต้านการกระทำหรืออิทธิพลที่ครอบงำหรือชักจูงคน (Influence Attempt) ไม่ว่าอิทธิพลนั้นจะแสดงออกอย่างชัดเจนหรือคลุมเครือ ในขณะที่พวกที่เชื่ออ่านาจากภายนอกจะยอมคล้อยตามอิทธิพลดังกล่าว เพราะ

บุคคลประเภทนี้ไว้อุปถัมภ์และการเรียกร้องของคนอื่น โดยเฉพาะคนที่มีความรู้
ฐานะสูงหรือมีความสามารถสูงกว่าคน พฤติกรรมของคนที่เชื่ออำนาจภายในคนต่อ
อิทธิพลชักจูงจึงกล่าวเป็นไปในลักษณะเกี่ยวกับการตอบโต้ตามทฤษฎีของเบรม แต่มี
ผลวิจัยของบุคคลบางคน เช่น งานวิจัยของ กอร์ (Biondo and MacDonald,
1971 : 408 citing Gores. 1962) ที่ระบุว่า พวกที่เชื่ออำนาจภายในคนจะมี
ปฏิกิริยาตอบโต้เมื่ออิทธิพลชักจูงนั้นมีลักษณะคลุมเครือไม่ชัดเจนเท่านั้น บางคนก็พบว่า
พวกที่เชื่ออำนาจภายในและภายนอกมีปฏิกิริยา ไม่แตกต่างกันในสถานการณ์ที่มีการชักจูง
ครอบงำ (Crowne and Liverant. 1963) บิออนโด และ แมคโดนัลด์ (Biondo
and MacDonald. 1971) จึงได้ศึกษาเรื่องนี้อีกครั้งหนึ่ง โดยทดลองกับนิสิตระดับ
ปริญญาตรี 144 คน แบ่งออกเป็นสามกลุ่ม คือ พวกที่เชื่ออำนาจภายในคนสูง พวกที่
อยู่ในระดับกลาง ๆ และพวกที่เชื่ออำนาจภายนอกสูง ทั้งสามกลุ่มนี้จะถูกจัดให้อยู่ใน
ภาวะการทดลองสามระดับ คือ การถูกชักจูงมาก ถูกชักจูงน้อย และไม่ถูกชักจูงเลย
วิธีการก็คือ ผู้ทดลองจะขอให้กลุ่มตัวอย่างประเมินค่าวิธีการให้คะแนนหลาย ๆ แบบว่า
วิธีใดดีที่สุด เพื่อฝ่ายบริหารของมหาวิทยาลัยจะนำไปใช้ต่อไป ต่อจากนั้นจะมีผู้ทดลอง
อีกคนหนึ่งอ้างตัวว่าจะมาทำการวิจัยเกี่ยวกับการให้คะแนน และพูดชักจูงนิสิตกลุ่มต่าง ๆ
ให้เลือกวิธีที่เขาเห็นว่าดีที่สุด แต่จะพูดชักจูงในปริมาณที่แตกต่างกันในแต่ละกลุ่ม ผลการ
ทดลองพบว่านิสิตที่เชื่ออำนาจภายนอกจะคล้อยตามการชักจูง ไม่ว่าจะมีความมากหรือน้อย
ส่วนพวกที่เชื่ออำนาจภายในคน จะมีอาการต่อต้าน คือ ไม่เห็นด้วยกับวิธีที่ผู้ทดลอง
มาชักจูง โดยเฉพาะการชักจูงในปริมาณมาก การที่ กอร์ (Gores. 1962) พบว่า
พวกที่เชื่ออำนาจภายในจะตอบโต้อิทธิพลจากคนอื่นเฉพาะที่ปรากฏอย่างคลุมเครือนั้น
อาจเป็นเพราะผลตอบแทนที่กลุ่มผู้ถูกทดลองได้รับไม่ค่อยมีความสำคัญกับพวกเขา แต่ใน
การทดลองของ บิออนโด และ แมคโดนัลด์ ใช้วิธีการให้คะแนนมาทดสอบปฏิกิริยาของ
กลุ่มนิสิตซึ่งถูกทำให้เชื่อว่าจะมีผลต่อคะแนนของเขา ผลการวิจัยนี้จึงสอดคล้องกับทฤษฎี
บูรณาการของ เบรม และ เวอร์ทแมน ที่ว่า ถ้าหากผลใดนั้นมีความสำคัญมากและบุคคล
ไม่สามารถควบคุมได้ เขามักมีปฏิกิริยาตอบโต้อย่างรุนแรง ถึงแม้ว่าการทดลองต่าง ๆ

ที่กล่าวมานี้มิได้ศึกษาเรื่องความรู้สึกแอ็คและความแน่นแน่นทางจิตโดยตรง แต่ลักษณะของอิทธิพลชักจูงนั้นจะทำให้บุคคลรับรู้ว่าคุณทำอะไร (เพื่อให้เกิดผล) ตามต้องการไม่ได้ เช่น ต้องการจะเลือกวิธีให้คะแนนแบบหนึ่ง แต่ถูกชักจูงให้เลือกอีกวิธีหนึ่ง ซึ่งถ้าทางมหาวิทยาลัยนำวิธีนั้นไปใช้จริง ตนเองก็อาจเสียผลประโยชน์ บ้างถึงว่าการกระทำของเขาจะไม่สอดคล้องกับผลที่จะได้รับนั่นเอง จึงเชื่อได้ว่านักเรียนที่อยู่ในสถานศึกษา เมื่อเผชิญกับความแน่นแน่นทางจิตและมีความรู้สึกแอ็คเกิดขึ้น พวกที่เชื่ออ่านาจากภายในตน จะมีการตอบโต้เพื่อให้ตนสามารถควบคุมสภาพการณ์ต่าง ๆ ให้เป็นไปตามที่คาดหวัง ถ้าสำเร็จก็จะเกิดความพึงพอใจ, ถ้าไม่สำเร็จก็จะเกิดความคับข้องใจ และแสดงอาการก้าวร้าวมากกว่าพวกที่เชื่ออ่านาจากภายนอก

จะเห็นได้ว่าบุคคลที่มีจิตลักษณะแตกต่างกัน เมื่อมีความรู้สึกแอ็คและความแน่นแน่นทางจิตขึ้น ก็จะมีปฏิกิริยาทางสุขภาพจิตแตกต่างกันไป พวกที่เชื่อเรื่องอ่านาจากภายนอกคนเห็นว่า ตนไม่สามารถจะควบคุมหรือเปลี่ยนแปลงภาวะนั้นได้ จึงมีลักษณะเป็นคนที่เฉื่อยชา ท้อถอย หรือสิ้นหวังมากกว่าคนที่เชื่ออ่านาจากภายในตน ส่วนพวกที่เชื่ออ่านาจากภายในตนจะมีความก้าวร้าวมากกว่าเนื่องจากมีความต้องการที่จะควบคุมสถานการณ์แวดล้อม แต่ไม่สามารถจะทำได้

บรรยากาศในห้องเรียนกับสุขภาพจิต

เป็นที่ยอมรับกันว่า สภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งสำหรับเด็กคือ บ้านและโรงเรียน โดยเฉพาะในปัจจุบันนี้ โรงเรียนมีบทบาทมากขึ้นในด้านการถ่ายทอดวิชาความรู้ ลักษณะนิสัย อาชีพการงาน และสิ่งจำเป็นอื่น ๆ ที่จะช่วยให้เด็กสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างราบรื่น สิ่งแวดล้อมที่เด็กต้องเผชิญอยู่เป็นประจำก็คือ ครูและกลุ่มเพื่อน ถ้าโรงเรียนสามารถจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็ก และสร้างบรรยากาศที่ดีให้เกิดขึ้นได้ เด็กจะมีความสบายใจ เป็นสุข และมีความมั่นคงทางอารมณ์ แต่ถ้าหากโรงเรียนมีบรรยากาศที่ไม่เป็นมิตรมีแต่สภาพที่สับสนวุ่นวาย หรือเข้มงวดกวดขัน มีความสัมพันธ์แบบตัวใครตัวมัน เด็กจะเกิดความ

รู้สึกไม่มั่นคงปลอดภัยและมีความวิตกกังวล ดังนั้นบรรยากาศในโรงเรียนจึงมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อสุขภาพจิตของนักเรียน ซึ่งนอกจากจะช่วยให้นักเรียนคลายความตื่นเต้นตึงเครียด มีจิตใจมั่นคงแจ่มใสแล้ว ประสบการณ์ที่ดีในโรงเรียนอาจจะช่วยฟื้นฟูจิตใจของเด็กที่ได้รับการกระทบกระเทือนมาจากบ้านหรือในละแวกชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงได้บางส่วน ดังที่ วิลสัน และคนอื่น ๆ (Wilson and others. 1969 : 385) ได้อธิบายว่า เด็กจำนวนมากที่ได้รับการช่วยเหลือให้สร้างนิสัยที่สามารถผ่อนคลายความตึงเครียดในการดำเนินชีวิตประจำวันในโรงเรียนได้ดี สามารถที่จะเผชิญกับปัญหาทางบ้านและปัญหาที่พบในชุมชนได้อย่างฉลาด และไม่ถูกผลักดันให้กลายเป็นคนที่มีสุขภาพจิตเสื่อมง่าย ๆ

บรรยากาศในที่นี้หมายถึง ภาวะทางอารมณ์ทั่ว ๆ ไปที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่อยู่ในกลุ่ม ซึ่งมีการพบปะเผชิญหน้ากันอยู่เสมอ และเป็นสิ่งที่จะชี้บ่งถึงปริมาณการยอมรับซึ่งกันและกันของสมาชิกภายในกลุ่ม ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายและความต้องการของแต่ละคน (Withall. 1967 : 49) การศึกษาเกี่ยวกับบรรยากาศในกลุ่มต่าง ๆ นั้น อาจจะแยกออกได้เป็นสองแนวคือ บรรยากาศในกลุ่มงาน กับบรรยากาศในกลุ่มถ่ายทอดทางสังคม

บรรยากาศในกลุ่มงานมักจะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมในด้านการบริหารของบุคคลในองค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วยผู้นำและคณะสมาชิกในกลุ่มนั้น โดยมากมักจะศึกษากันว่าผู้นำและลูกน้องจะมีความสัมพันธ์กันแบบใด จึงจะช่วยให้ผลสัมฤทธิ์หรือประสิทธิผลของงาน รวมทั้งขวัญและกำลังใจในการทำงานของสมาชิกดีขึ้น ทั้งนี้เพราะพฤติกรรมของผู้นำประเภทต่าง ๆ ย่อมมีผลโดยตรงต่อบรรยากาศการทำงานในกลุ่มนั้น สำหรับบรรยากาศของกลุ่มในสถานศึกษานั้น ได้แก่ บรรยากาศของโรงเรียนหรือบุคลิกภาพของโรงเรียนนั่นเอง ฮาลปิน (Halpin. 1966 : 134) ได้สรุปว่าบรรยากาศของโรงเรียนนั้นเกิดจากพฤติกรรมการบริหารของครูใหญ่ที่พยายามทำให้คณะครูและนักเรียนร่วมกันดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่โรงเรียนได้ตั้งไว้ เมื่อพฤติกรรมการบริหารดังกล่าวเกิดการสะสมและพัฒนามาเป็นลำดับจนมีลักษณะ

เป็นเอกลักษณ์ของโรงเรียนแล้ว จึงเรียกคุณลักษณะนี้ว่า บรรยากาศของโรงเรียน ดังนั้น บรรยากาศของโรงเรียนจึงเป็นลักษณะของความสัมพันธ์ทางสังคมทุกด้านของสมาชิกทุกคนในองค์กร ตัวอย่างของการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้แก่ งานของ ฮาลปิน และ กรอฟท์ (Halpin. 1966 : 133 citing Halpin and Croft. 1963) ที่ได้ศึกษาพฤติกรรมของคณะครูและผู้บริหารในโรงเรียน แล้วนำมาวิเคราะห์ที่แบ่งออกเป็นบรรยากาศขององค์กร 6 ประเภท รวมทั้งได้สร้างแบบสอบถามวัดบรรยากาศในโรงเรียนขึ้น เรียกว่า Organization Climate Description Questionnaire (OCDQ) ซึ่งมีผู้สนใจนำไปใช้กันอย่างแพร่หลาย อย่างไรก็ตาม บรรยากาศในลักษณะดังกล่าวอยู่เหนือขอบเขตของการวิจัยในครั้งนี้ ถึงแม้ว่าจะมีอิทธิพลต่อบรรยากาศในห้องเรียนของเด็กอยู่บ้าง กล่าวคือ ถ้าโรงเรียนมีการบริหารงานที่ดี ทำให้ครูมีขวัญและกำลังใจในการทำงานแล้ว ครูอาจจะสร้างบรรยากาศที่ดีขึ้นในห้องเรียนด้วย

ส่วนบรรยากาศในกลุ่มถ่ายทอดทางสังคม ได้แก่ บรรยากาศในบ้านและในโรงเรียน ซึ่งมีพ่อแม่และครูเป็นผู้ถ่ายทอดลักษณะต่าง ๆ ให้แก่เด็ก เพื่อจะได้เติบโตขึ้นเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม สำหรับบรรยากาศในโรงเรียนนั้นมักจะเน้นเฉพาะในห้องเรียน ซึ่งแต่เดิมยังมีส่วนปะปนอยู่กับแนวคิดเรื่องขวัญและกำลังใจอยู่บ้าง ถึงแม้จะเห็นว่ามิใช่ให้ความหมายของบรรยากาศในห้องเรียนในลักษณะของขวัญหรือกำลังใจ (Classroom morale) อันหมายถึง ความรู้สึกทั่ว ๆ ไปในหมู่นักเรียนและครู เกี่ยวกับความเป็นมิตรต่อกัน การร่วมมือกัน ความสามารถที่จะทนรับภาระอันหนักอึ้ง และความคับข้องใจที่เกิดขึ้นในบางครั้งบางคราว รวมทั้งความเห็นอกเห็นใจหรือการคำนึงถึงคนอื่น ขวัญหรือกำลังใจนี้ยังรวมถึงความรู้สึกของการทำงานเป็นหมู่คณะ ความเต็มใจที่จะร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ความมั่นคงทางใจ ความรู้สึกของการเป็นพวกเดียวกัน ความเชื่อถือในการปฏิบัติต่อกันอย่างยุติธรรม และการยอมรับนับถือตนเองและผู้อื่น ขวัญของห้องเรียนจะมีมากขึ้นหรือน้อยขึ้นขึ้นอยู่กับพฤติกรรมและทัศนคติของครู เป็นส่วนใหญ่ และยังขึ้นอยู่กับการปฏิบัติสัมพันธ์ภายในห้องเรียน ระหว่างครูและนักเรียนอีกด้วย

บรรยากาศในห้องเรียนจะเกี่ยวข้องกับบุคคลสองประเภท คือ ครู และนักเรียน แต่การศึกษาวิจัยในเรื่องนี้มีจุดเน้นและมีขอบข่ายที่แตกต่างกัน บางคนสนใจเฉพาะบุคลิกภาพของครูที่มีผลต่อพฤติกรรมและจิตใจของเด็ก ตัวอย่างเช่น การวิจัยของ เลย์คอค (Kaplan. 1959 : 313 - 319 citing Laycock. 1950) ซึ่งพบว่าบุคลิกภาพแบบต่าง ๆ ของครูมีความสัมพันธ์โดยตรงกับพฤติกรรมทั้งทางบวกและทางลบของนักเรียน หรือที่ เบอρνาร์ด (Bernard. 1961 : 124) ได้อ้างอิงผลการวิจัยของบุคคลต่าง ๆ สรุปได้ว่า บุคลิกภาพและสภาวะจิตใจของครูจะส่งผลต่อสภาวะจิตใจของนักเรียนอย่างเห็นได้ชัด ส่วนบางคนสนใจศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมระหว่างครูและนักเรียน เช่น การศึกษาพฤติกรรมทางวาจา (verbal behavior) ของ แอนเดอร์สัน (Anderson. 1967) และคณะ การวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ (Interaction Analysis) ของ แฟลนเคอร์ส (Flanders. 1959) นอกจากนี้ยังมีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักเรียนด้วยกันเอง เช่น การศึกษาของ ลิพพิท และ โกลด์ (Lippitt and Gold. 1959) เรื่องโครงสร้างทางอารมณ์ - สังคมในห้องเรียน หรือการศึกษาเกี่ยวกับสถานการณ์ทางสังคมมิติของกรอนลัน และ วิทนี (Thorpe. 1960 : 409 citing Gronlund and Whitney. 1956) เป็นต้น จนกระทั่งมีผู้สรุปความหมายและขอบข่ายของบรรยากาศในห้องเรียนไว้ว่า เป็นสภาพทางจิตและสังคมซึ่งประกอบด้วยพฤติกรรมของครู ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน และปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนด้วยกันเอง (Lawrenz. 1976) อย่างไรก็ตาม พฤติกรรมที่ครูแสดงออกในห้องเรียนนั้นมักจะมีเป้าหมายอยู่ที่ตัวนักเรียนโดยตรง พฤติกรรมของครูกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียนจึงเป็นองค์ประกอบที่ไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาด ในทางปฏิบัติจึงมักจะศึกษารวมกันเป็นองค์ประกอบเดียว ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนด้วยกันเองนั้น มีผลงานวิจัยพบว่า เกิดจากอิทธิพลของครูเป็นส่วนใหญ่ (Turner. 1977 : 181; Kaplan. 1959 : 324) นักวิจัยจึงสนใจศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียนเป็นองค์ประกอบหลักของบรรยากาศในห้องเรียน การวิจัยนี้จึงต้องการพิจารณาว่า ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าว

จะมีผลกระทบต่องานจิตของนักเรียนมากน้อยเพียงไร

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียนกับสุขภาพจิต

แคพเพลน (Kaplan. 1959 : 317) กล่าวว่า ห้องเรียนเป็นหน่วยที่สำคัญอย่างยิ่งในระบบโรงเรียนพอ ๆ กับหลักสูตร ระบบระบณ สิ่งอำนวยความสะดวก และการบริหารโรงเรียน ครูเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อภาวะสุขภาพจิตของนักเรียนเป็นอันมาก โรงเรียนจะประสบความสำเร็จในการส่งเสริมสุขภาพจิตของนักเรียนเพียงไรขึ้นอยู่กับสิ่งที่ครูได้กระทำต่อเด็กในแต่ละวันอันเป็นวิถีชีวิตภายในห้องเรียน ครูมีบทบาทต่อชีวิตของนักเรียนในสองลักษณะ คือ บทบาทในฐานะวิชาชีพ และบทบาทส่วนตัว บทบาทประการแรกเกี่ยวข้องกับหน้าที่ครูจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในตัวเด็ก มีทักษะที่ดีในการสอนและมีความสามารถทางเทคนิคของกระบวนการศึกษา เป็นแหล่งความรู้แก่เด็ก เป็นผู้นำของกลุ่มและเป็นตัวแทนของสังคมได้ ในด้านบทบาทส่วนตัวของครูก็มีความสำคัญเท่าเทียมกัน เพราะโดยธรรมชาติของตำแหน่งแล้วครูเป็นภาพแทนตัวพ่อแม่ของเด็ก เป็นเป้าหมายที่เด็กจะยึดเป็นตัวแทน แสดงความมั่นใจ ความก้าวร้าว และความมั่นคงทางอารมณ์ อาชีพครูเป็นหนึ่งในอาชีพพิเศษเพียง 2 - 3 ประเภทที่ความสำเร็จในอาชีพมีความเกี่ยวข้องกับคุณสมบัติส่วนตัวของผู้ประกอบอาชีพนั้น ครูจะพบความสำเร็จไถ่กันเท่าที่ยังสามารถให้ความอบอุ่นและมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับเด็กและมีความรู้สึกนับไวก่อความต้องการของเด็ก

ความสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียนนั้นอยู่ในรูปของปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในห้องเรียน (classroom interaction) ซึ่งรวมทั้งพฤติกรรมทางวาจา และลักษณะอื่น ๆ ที่ครูปฏิบัติต่อนักเรียน ริงเนส (Ringness. 1969 : 66) อธิบายว่าปฏิสัมพันธ์ในห้องเรียนมีลักษณะแพร่กระจายชัดเจน และมีผลกระทบต่อนักเรียนไม่ว่าจะเกี่ยวข้องโดยตรงหรือไม่ก็ตาม เพราะนักเรียนทุกคนจะเรียนรู้ไปด้วยกัน จากการพบเห็นลักษณะที่ครูปฏิบัติต่อเพื่อนคนอื่น ๆ เด็กที่ซุกซนจะเกิดความกระวนกระวายเมื่อเห็นเด็กคนอื่นถูกขู่เข็ญโดยครูหรือกลุ่มเพื่อน แม้ว่าเขาจะไม่ได้รับผลกระทบโดยตรง

จากปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ นักเรียนจะเรียนรู้และเทียบเคียงซึ่งกันและกัน พวกเขาจะพัฒนาทัศนคติ ความรู้สึก และพฤติกรรมต่าง ๆ จากสิ่งที่คนอื่น ๆ แสดงออกมา ซึ่งอาจจะเกิดผลดีและผลเสียต่อสุขภาพจิตของเขาได้ ทอร์ป (Thorpe, 1960 : 403) ชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ที่ตึงเครียดระหว่างครูและนักเรียนอาจจะเป็นก้าวแรกที่น่าไปสู่ภาวะการปรับตัวที่ไม่เหมาะสม (maladjustment) ของเด็ก และอาจเป็นสิ่งชักขวางต่อผลสัมฤทธิ์ในการเรียนของเด็กดังที่มีตัวอย่างมากมาย บางครั้งปรากฏว่า ครูมีภาวะการปรับตัวที่ไม่เหมาะสมเสียเอง ไม่ยอมเข้าใจพฤติกรรมการแสดงออกของนักเรียน มัวสนใจอยู่แต่ลักษณะอาการภายนอก ระเบียบวินัย หรือเน้นแต่เนื้อหาความรู้ ซึ่งจะทำให้เกิดปัญหายิ่งขึ้น

บุคคลกลุ่มแรกที่ไต่ทำการทดลองสร้างบรรยากาศแบบต่าง ๆ ขึ้นในห้องเรียน เพื่อศึกษาปฏิกริยาของนักเรียน ได้แก่ เลวิน และคณะ (Lewin, Lippitt and White, 1967) บุคคลทั้งสามได้ศึกษากลุ่มเด็กชายอายุประมาณ 10 ขวบ ซึ่งจะพบกันเป็นประจำทุกวันหลังเลิกเรียน มีการแบ่งเด็กเหล่านี้ออกเป็นสี่กลุ่ม ให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ รวมกัน โดยมีหัวหน้ากลุ่มซึ่งเป็นผู้ใหญ่คอยสร้างบรรยากาศขึ้นสามแบบ คือ แบบประชาธิปไตย แบบอิตาเลียน และแบบปล่อยเสรี หัวหน้าทั้งสามแบบนี้จะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันในทุกสี่กลุ่ม ทำให้เด็กในแต่ละกลุ่มได้หัวหน้าแตกต่างกันในแต่ละครั้ง หัวหน้าที่สร้างบรรยากาศแบบประชาธิปไตย จะใช้วิธีให้สมาชิกในกลุ่มทุกคนร่วมวางนโยบาย มีการอธิบายขั้นตอนการทำงานล่วงหน้า เด็ก ๆ ในกลุ่มสามารถเสนอแนะการเปลี่ยนแปลงการทำงานและเลือกผู้ร่วมงานได้ตามใจชอบ หัวหน้าจะติชมผลงานของกลุ่มอย่างเที่ยงธรรม ส่วนหัวหน้าแบบอิตาเลียนจะเป็นผู้ที่วางนโยบายการทำงานในกลุ่มเสียเอง แล้วแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามคำสั่งเป็นตอน ๆ ไป นอกจากนั้นยังเป็นผู้กำหนดผู้ร่วมงานให้แก่เด็ก พร้อมทั้งติชมงานของกลุ่มตามใจชอบของตัวเอง สำหรับหัวหน้าแบบปล่อยเสรีจะไม่เข้าร่วมทำงานกับกลุ่มปล่อยให้กลุ่มวางนโยบายและกำหนดหน้าที่การงานเอาเอง เพียงแต่ให้คำอธิบายหรือจัดหาวัสดุให้เมื่อกลุ่มเรียกร้องเท่านั้น ส่วนการติชมผลงานก็ไม่ค่อยทำบ่อยนัก ผลจากการสร้างบรรยากาศแบบต่าง ๆ นี้ ปรากฏว่าเด็กชายเกือบทั้งหมด (19 ใน 20 คน) รายงานว่าชอบหัวหน้าแบบ

ประชาธิปไตยมากกว่าหัวหน้าแบบอิตาเลียน และแบบปรัสเซีย และยังพบว่า เด็กในกลุ่มที่มีหัวหน้าแบบอิตาเลียน แสดงพฤติกรรมก้าวร้าวมาก อาจเนื่องจาก รู้สึกว่าตนถูกกดขี่บังคับ มีการก้าวร้าวกันเองในกลุ่มและจะมีเด็กบางคนทนไม่ไหว ลาออกไปจากกลุ่มก็มี เด็กในกลุ่มนี้จะขาดความรับผิดชอบและไม่รู้จักริเริ่ม ซึ่งต่างกับเด็กในกลุ่มที่มีหัวหน้าแบบประชาธิปไตย จะมีความรับผิดชอบต่องานให้ความร่วมมือ และเคารพซึ่งกันและกัน มีความคิดสร้างสรรค์และเป็นผู้หน้าที่ดีได้

ต่อมา สไตส์ และ คอรัซี (Stiles and Dorsey. 1950) ได้แบ่ง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียนเป็นสองแบบคือ ปฏิสัมพันธ์แบบอิตาเลียน และ ปฏิสัมพันธ์แบบประชาธิปไตย เพื่อศึกษาถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับนักเรียน ผลการศึกษาพบว่าปฏิสัมพันธ์แบบอิตาเลียนซึ่งครูจะเป็นผู้สั่งการทุกอย่าง เด็กจะต้องเชื่อฟัง โดยไม่มีข้อโต้แย้ง ครูจะใช้กฎเกณฑ์ตามที่ตนพอใจ และบังคับให้นักเรียนปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด โดยไม่คำนึงถึงธรรมชาติของจิตใจและความแตกต่างระหว่างบุคคล นักเรียนจะเรียนเพื่อตนเอง ไม่ได้มีความสัมพันธ์กับเพื่อนหรือทำอะไรเพื่อชั้นเรียนเลย ปฏิสัมพันธ์แบบนี้ทำให้เด็กมีบุคลิกภาพแบบตัวใครตัวมัน ไม่รู้จักอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม นักเรียนจะสนใจในบทเรียน เพื่อคะแนนของตนโดยไม่คำนึงถึงการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น แต่สำหรับปฏิสัมพันธ์แบบประชาธิปไตย ครูจะสร้างสถานการณ์ให้เด็กมีส่วนร่วมในการวางแผน และร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมในชั้นเรียน ครูยอมรับในเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคลของเด็กทั้งด้านความสามารถ ความสนใจ และทัศนคติ เด็กสนใจเรียนเพราะต้องการความรู้มากกว่าคะแนน ครูทำตัวเป็นที่ปรึกษาของนักเรียน ความสัมพันธ์แบบนี้ทำให้เด็กในกลุ่มมีความเป็นกันเอง มีลักษณะเป็นตัวของตัวเอง มีความเชื่อมั่นและให้ความร่วมมือกับหมู่คณะ

ส่วน วิทอลล์ (Withall. 1951) ได้พยายามจัดแบ่งห้องเรียนออกเป็นสองแบบ โดยพิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน ห้องเรียนแบบแรก ยึดครูเป็นศูนย์กลาง เพราะครูเป็นฝ่ายชี้แนะ ขอบเขตถูกดูแลและแสดงอาการไม่พอใจอยู่เสมอ โดยถือว่าจำเป็นต้องปกป้องตนเองเอาไว้ก่อน ส่วนห้องเรียนอีกแบบหนึ่ง

ถือนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ครูจะมีความคิดเห็นพ้องกับนักเรียนและคอยกระตุ้นหรือให้กำลังใจให้นักเรียนอยู่เสมอ ครูจะรับฟังคำถามและใช้ถ้อยคำที่กระตุ้นให้นักเรียนคิดถึงปัญหาที่เป็นอยู่ แพลนเคอร์ (Withall and Lewis. 1971 : 42 - 43 citing Flanders. 1949) เคยทดลองให้นักเรียนชั้นมัธยมเข้าเรียนในห้องเรียนที่มีบรรยากาศทั้งสองแบบนี้ โดยเรียนในเนื้อหาเดียวกัน กลุ่มแรกจะเข้าไปอยู่ในสถานการณ์ที่ยืดครูเป็นศูนย์กลางครูจะมีพฤติกรรมที่ยึดตัวเองเป็นหลัก โดยจะเน้นปัญหาและตัวเด็กรองลงมา ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งจะอยู่ในห้องเรียนที่ยืดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยครูจะสนใจนักเรียนเป็นอันดับแรก เน้นปัญหารองลงมาและตัวครูเองในอันดับสุดท้าย หลังจากนั้นจึงวัดพฤติกรรมของเด็กในห้องเรียนทั้งสองแบบทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ผลปรากฏว่าในห้องเรียนที่ยืดครูเป็นศูนย์กลาง เด็กมักทำอะไรไม่ค่อยถนัด เกิดความวิตกกังวล เนื่องจากครูชอบออกคำสั่งและคอยบอกนักเรียนให้ปฏิบัติตาม ทำให้เด็กมีพฤติกรรมที่ลอยหนี เฉื่อยชา ในด้านการเรียน แต่จะก้าวร้าวและเป็นปฏิปักษ์กับเพื่อนนักเรียนด้วยกัน รวมทั้งมีความสับสนทางอารมณ์ (emotional disintegration) ส่วนห้องเรียนที่ยืดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เด็กจะมีบทบาทในตำแหน่งต่าง ๆ และเข้าใจฐานะของตนเอง มีการเน้นในเรื่องการแก้ปัญหา ใช้วิธีการต่าง ๆ ตามกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้อย่างแจ่มชัด ทำให้นักเรียนมีความวิตกกังวลน้อย สามารถแก้ปัญหาได้ดี และมีบูรณาการทางอารมณ์ (emotional integration)

ส่วนอีกด้านหนึ่งก็มีผู้สนใจศึกษาพฤติกรรมทางวาจาของครู ในฐานะที่เป็นปัจจัยสำคัญของบรรยากาศในห้องเรียน วิธีการศึกษาก็คือ การสังเกตพฤติกรรมของครูและนักเรียนอย่างมีระบบภายใต้สภาพการณ์ที่มีการควบคุมอย่างดี เทคนิคแบบนี้เรียกว่า "การวิเคราะห์การปฏิสัมพันธ์" (Interaction Analysis Techniques) การวิจัยในลักษณะนี้มีอยู่เป็นจำนวนมากในช่วงสองทศวรรษที่แล้ว แต่ส่วนใหญ่มุ่งศึกษาห้องเรียนในระดับประถมศึกษา นักวิจัยคนแรกที่ได้บันทึกการสื่อสารทางวาระหว่างครูและนักเรียนในชั้นเรียนอย่างมีระบบ คือ แอนเดอร์สัน และคณะ (Flanders. 1959 : 30 - 31 citing Anderson and Brewer. 1945, 1946) เขาได้แบ่งลักษณะ

ของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นออกเป็นสองประเภท คือ "การครอบงำ" (Domination) และ "การผสมผสาน" (Integration) พฤติกรรมประเภทแรก หมายถึง การที่ครูมีอำนาจเหนือนักเรียน และควบคุมกิจกรรมเกือบทุกอย่างในห้องเรียน เช่น สั่งให้นักเรียนย้ายที่นั่ง ตักเตือนหรือขู่เข็ญนักเรียน ลงโทษด้วยการไล่ออกนอกห้องเรียน เป็นต้น ส่วนพฤติกรรมประเภทหลัง หมายถึง การที่ครูและนักเรียนร่วมมือกันในการทำกิจกรรมต่าง ๆ มีการพูดคุยกันในเรื่องที่น่าสนใจ ครูช่วยนักเรียนแก้ปัญหา กระตุ้นและยอมรับพฤติกรรมการริเริ่มของนักเรียน เป็นต้น การครอบงำเป็นวิธีการของพวกอิตาเลียนโดย หรือพวกเผด็จการซึ่งขัดขวางกระบวนการเจริญเติบโตของบุคคลอื่น ต้องการให้คนอื่นปฏิบัติตามมาตรฐานและเป้าหมายประสงค์ของตนเอง เป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับทัศนคติแบบวิทยาศาสตร์และความมีจิตใจกว้างขวาง ส่วนการผสมผสานเป็นพฤติกรรมที่จะนำไปสู่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความยืดหยุ่น มีการติดต่อสัมพันธ์ด้วยความเข้าใจอันดี ไม่มีการบังคับหรือใช้กำลัง เป็นลักษณะของคนที่ยพยายามจะเข้าใจคนอื่นพร้อมที่รับฟังข่าวสารใหม่ ๆ การผสมผสานจึงเป็นวิธีการแบบประชาธิปไตยที่ยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล มีการปรับตัวที่ดีและทำอะไรอย่างมีเป้าหมาย (Anderson, 1967 : 4 - 5) พฤติกรรมทั้งสองประเภทนี้ ยังแบ่งออกเป็นประเภทย่อย ๆ อีกมากมาย เพื่อใช้อธิบายลักษณะของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน หรือระหว่างนักเรียนด้วยกันเอง

ผู้ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องเทคนิคการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์อีกคนหนึ่ง คือ เบลส์ (Bales, 1950) เขาได้ศึกษาการอภิปรายกลุ่มแบบตัวต่อตัว และโครงสร้างขั้นตอนต่าง ๆ ของการพูดจากันในกลุ่มที่มีจุดประสงค์ในการแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่ง นอกจากนี้เขายังศึกษาค้นวิธีการอันลึกซึ้งสำหรับใช้ฝึกอบรมผู้สังเกตพฤติกรรม รวมทั้งการหาความเชื่อมั่นของข้อมูลที่ได้จากการสังเกต

ต่อมา แฟลนเดอร์ส (Flanders, 1959) ได้พัฒนาระบบการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ขึ้นสำหรับใช้วิเคราะห์อิทธิพลของครูขณะที่อยู่ในห้องเรียนโดยอาศัยแนวคิดเรื่อง "การครอบงำและการผสมผสาน" ของแอนเดอร์สัน เขาได้ศึกษาการสื่อสารสัมพันธ์

ทุกรูปแบบที่เกิดขึ้นในห้องเรียน แล้วจัดแบ่งออกเป็น 12 ประเภท คือ (1) การยอมรับความรู้สึกและทัศนคติของนักเรียนทั้งในคำดีและไม่ดี พร้อมทั้งช่วยชี้ให้นักเรียนเข้าใจ โดยไม่มีการชี้แจง (2) การยกย่องชมเชย และให้กำลังใจแก่นักเรียน เพื่อให้เขามีความกล้าที่จะแสดงพฤติกรรมออกมา (3) การตอบสนองต่อความคิดเห็นของนักเรียน เช่น รับฟังความคิดเห็นของนักเรียนและนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในทางใดทางหนึ่ง (4) การตั้งคำถามเพื่อหวังที่จะให้นักเรียนตอบสนอง เพื่อตรวจสอบว่านักเรียนมีความรู้หรือความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ อย่างไรบ้าง (5) การพูดจาในเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเรียนการสอนในขณะนั้น (6) การบรรยายที่นำเอาข้อเท็จจริงความคิดเห็นหรือเรื่องราวต่าง ๆ มาบอกเล่าให้นักเรียนทราบ (7) การให้คำแนะนำหรือออกคำสั่งให้นักเรียนปฏิบัติตาม (8) การวิพากษ์วิจารณ์เพื่อให้นักเรียนเปลี่ยนพฤติกรรมตามที่ครูต้องการ (9) การใช้อำนาจหรือแสดงให้นักเรียนเห็นว่าพฤติกรรมของตนเป็นสิ่งที่ถูกต้องและชอบด้วยเหตุผล (10) นักเรียนพูดหรือแสดงออกเพื่อเป็นการตอบสนองต่อการริเริ่มของครู (11) นักเรียนพูดหรือแสดงออกเนื่องจากมีนักเรียนคนอื่นริเริ่มการพูดจาขึ้นก่อน (12) ช่วงที่เงียบ หยุดพัก หรือช่วงที่มีการพูดคุยน้อยอย่าง สลับจนไม่สามารถแยกแยะได้ว่าใครพูดอะไร

จะเห็นว่า การพูดจาสื่อสารประเภทที่ 1 - 9 เป็นลักษณะการพูดจา ของครู ส่วนประเภทที่ 10 - 11 เป็นการพูดของนักเรียน สำหรับพฤติกรรม 4 ประเภทแรก ของครูเรียกว่า อิทธิพลทางอ้อม (Indirect influence) ซึ่งหมายถึง การกระทำที่ช่วยให้นักเรียนมีอิสระในการแสดงออกมากขึ้น ตรงกับแนวคิดเรื่อง "การผสมผสานของ แอนเดอร์สัน" แต่พฤติกรรมประเภทที่ 5 - 9 จัดเป็นอิทธิพลทางตรง (Direct Influence) ซึ่งเป็นการกระทำที่จำกัดอิสรภาพในการแสดงออกของนักเรียน ตรงกับแนวคิดเรื่อง "การครอบงำ" ที่แอนเดอร์สันได้ศึกษาไว้

จากการจัดประเภทลักษณะการสื่อสารสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ แพลนเคอร์ส ได้นำไปใช้ในการเปรียบเทียบปฏิสัมพันธ์ของคนสามกลุ่ม คือ การพูดจาระหว่างนักจิตวิทยาคลินิกกับคนไข้ การประชุมสัมมนาของอาจารย์มหาวิทยาลัย และการพูดคุยระหว่างครู

และนักเรียน พบว่าในขณะที่นักจิตวิทยาพยายามพูดจาให้น้อยที่สุดเพื่อเปิดโอกาสให้ คนไข้ที่มีปัญหาทางอารมณ์ได้แสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดของตนเองให้มากที่สุด โดยที่ นักจิตวิทยาจะเป็นฝ่ายรับฟังหรือใช้อิทธิพลทางอ้อมช่วยให้คนไข้เข้าใจปัญหาของตนเอง แต่ครูที่อยู่ในชั้นเรียนค่อนข้างจะเป็นฝ่ายแสดงบทบาทเหนือนักเรียนด้วยการใช้อิทธิพล ทางตรง คือ ใช้เวลาส่วนใหญ่ในการบรรยายเนื้อหาวิชาหรือให้นักเรียนทำงานที่ได้รับ มอบหมายโดยไม่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของนักเรียน

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตนั้น ผลการวิจัยของ แอนเดอร์สัน (Anderson, 1967) แสดงให้เห็นว่า เมื่อครูมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กในลักษณะของการผสมผสาน เด็กจะมีพฤติกรรมที่ร่วมมือหรือช่วยเหลือกัน มีการริเริ่มสิ่งใหม่ ๆ และมีการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างเต็มใจโดยไม่ต้องมีใครไปเร่งรัด แต่เมื่อใดที่ครูมีปฏิสัมพันธ์แบบครอบงำ เด็กจะรู้สึกกลัวหรือไขว้เขวในเรื่องการเรียน และจะตอบสนองการแสดงอำนาจของ ครูในสองลักษณะ คือ ส่วนหนึ่งจะยอมทำตามครูทุกอย่าง แต่อีกส่วนหนึ่งจะปฏิเสธการ ครอบงำของครู การที่ครูมีแบบแผนการปฏิสัมพันธ์แบบใช้อำนาจครอบงำ ทำให้เด็กมี พฤติกรรมก้าวร้าว เป็นปฏิปักษ์กับครูและเพื่อนด้วยกัน ทำให้ห้องเรียนมีบรรยากาศที่ไม่ เอื้ออำนวยต่อการปรับตัวทางสังคมที่ดีของเด็ก และทำให้การเรียนรู้ไม่ค่อยจะได้ผลเมื่อ เปรียบเทียบกับห้องเรียนที่มีแบบแผนการปฏิสัมพันธ์แบบผสมผสาน ส่วน แฟลนเดอร์ส (Flanders, 1959) ได้ประมวลผลวิจัยในด้านการเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันระหว่างครู กับนักเรียน พบว่า การกระทำในลักษณะของอิทธิพลทางอ้อมซึ่งช่วยให้นักเรียนมีอิสระ ในการแสดงออก เช่น การยอมรับความคิดเห็นของนักเรียน การยกย่องชมเชย ฯลฯ มีความสัมพันธ์กับทัศนคติที่ดีของนักเรียน และช่วยให้นักเรียนมีนิสัยในการทำงานที่ดีขึ้น และสรุปว่าลักษณะการปฏิสัมพันธ์ประเภทที่สอง (การยกย่องและให้กำลังใจเด็ก) และ ประเภทที่สาม (การรับฟังความคิดเห็นของเด็ก) จะช่วยกระตุ้นให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี ทางด้านอารมณ์และสังคมภายในห้องเรียน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อ สุขภาพจิตของนักเรียน

สำหรับการวิจัยในประเทศไทยที่เกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียนนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียนกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและคุณลักษณะอื่น ๆ ของนักเรียน เช่น ความคิดสร้างสรรค์ (พินิจ นิวาตะบุตร 2519) ลักษณะความเป็นผู้นำ (สมบูรณ์ ทองศิลป์ 2519) บุคลิกภาพแบบเก็บตัว - แสวงตัว (จิรพร โพธิ์สุวรรณ 2519) การปรับตัวของนักเรียน (ประคอง ประสิทธิ์พร 2519) และความสามารถในการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรม (สกล เทียงแท้ 2524) ซึ่งมักจะพบผลวิจัยว่า นักเรียนที่มีปฏิสัมพันธ์กับครูแบบประชาธิปไตย มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความคิดสร้างสรรค์ และลักษณะความเป็นผู้นำสูงกว่านักเรียนที่ได้รับปฏิสัมพันธ์จากครูแบบอัตตาธิปไตย และแบบปล่อยปละละเลย นอกจากนี้ยังพบว่า นักเรียนที่มีปฏิสัมพันธ์กับครูแบบประชาธิปไตย มีบุคลิกภาพแบบกลาง ๆ คือไม่เก็บตัวหรือแสวงตัวมากเกินไป สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและมีสัมพันธภาพกับคนอื่นได้ดีที่สุด รวมทั้งมีพัฒนาการในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนในกลุ่มอื่น ๆ อีกด้วย การที่นักเรียนซึ่งได้รับการปฏิสัมพันธ์จากครูแบบประชาธิปไตยมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงสุดและปรับตัวได้ดีที่สุดอาจเป็นเพราะในการปฏิสัมพันธ์แบบนี้ ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงออกอย่างเต็มที่ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ช่วยเหลือร่วมมือกัน เด็กที่เรียนอ่อนก็มีโอกาสซักถามเพื่อนฝูงหรือครู ซึ่งเป็นกันเองกับเด็ก เห็นอกเห็นใจเด็ก ทำให้เด็กรู้สึกว่าคุณเป็นที่พึ่งของเขาได้ นักเรียนจึงเรียนด้วยความสบายใจ ไม่วิตกกังวล ส่วนนักเรียนที่ได้รับการปฏิสัมพันธ์แบบอัตตาธิปไตยนั้น ครูมีอำนาจเหนือเด็กทุกอย่าง และบังคับให้เด็กอยู่ในระเบียบแบบแผนในกรณีที่เด็กปฏิบัติตามไม่ได้ ก็จะเกิดความคับข้องใจ มีความวิตกกังวลและความตึงเครียดทางจิตใจ มีผลกระทบไปถึงผลการเรียนของเด็กด้วย ส่วนการปฏิสัมพันธ์แบบปล่อยปละละเลยนั้น ยิ่งทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำลงไปอีก เพราะเด็กไม่ได้รับการเอาใจใส่ ครูจะปล่อยตามเรื่องตามราว เด็กจึงขาดที่ยึดเหนี่ยว รู้สึกว่าตนเองถูกทอดทิ้ง ล้มหวัง ไม่แน่ใจว่าตนเองทำตัวถูกต้องหรือไม่ ทำให้ขาดความเชื่อมั่นและปรับตัวได้ไม่ดี

ต่อมา มันทนา เฟิงนู (มันทนา เฟิงนู 2522) ได้วิเคราะห์เปรียบเทียบ พฤติกรรมกล้าแสดงออก (Assertive behavior) ของนักเรียนตามตัวแปรการอบรมเลี้ยงดู ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ภูมิสำเนา ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ฐานะทางเศรษฐกิจ การศึกษาของบิดามารดา และเพศ โดยให้นิยามพฤติกรรมกล้าแสดงออกว่าหมายถึง การแสดงออกของความรู้สึกนึกคิดและอารมณ์ที่เหมาะสมตามสิทธิที่บุคคลมีต่อบุคคลอื่นโดยปราศจากความเกรงกลัว และความวิตกกังวล และพฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นเป็นที่ยอมรับในสังคมประชาธิปไตย พบว่านักเรียนที่ได้รับปฏิสัมพันธ์กับครูแบบประชาธิปไตย มีพฤติกรรมกล้าแสดงออกสูงกว่านักเรียนที่มีปฏิสัมพันธ์กับครูแบบอิตาเลียนและปล่อยปละละเลยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จากการวิจัยครั้งนี้ทำให้ทราบเพิ่มเติมว่า ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนแบบประชาธิปไตยช่วยให้นักเรียนมีการแสดงออกที่เหมาะสมอันเป็นลักษณะส่วนหนึ่งของผู้มีสุขภาพจิตดี

จากการค้นคว้าวิจัยทั้งในและต่างประเทศตามที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของบรรยากาศในห้องเรียน และถึงแม้ว่า ผู้ศึกษาวิจัยจะใช้ถ้อยคำที่แตกต่างกันในการจัดประเภทของบรรยากาศในห้องเรียน เช่น แอนเดอร์สัน ใช้แนวคิดของการครอบงำและการผสมผสาน เลวิน และคณะ รวมทั้ง สไตล และ คอรัซี ใช้หลักการของประชาธิปไตยและอิตาเลียน วิทฮอล ใช้คำว่า ห้องเรียนที่มีครูเป็นศูนย์กลางและที่มีนักเรียนเป็นศูนย์กลาง แพลนเคอร์ส ใช้แนวคิดเรื่องอิทธิพลทางตรงและทางอ้อม เป็นต้น แต่หลักการและแนวคิดต่าง ๆ นี้ค่อนข้างจะสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน (Amidon and Hough. 1967 : 2) นั่นคือ บรรยากาศในห้องเรียน (โดยเฉพาะปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน) จะมีเพียง 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ แบบประชาธิปไตย และแบบที่ไม่เป็นประชาธิปไตย ในบรรยากาศแบบประชาธิปไตยนั้น ครูจะให้ความรักความอบอุ่น และสนับสนุนให้เด็กได้ใช้ความสามารถของตนอย่างเต็มที่ตามความถนัดและความสนใจของแต่ละคน เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ครูจะไม่ตามใจเด็กหรือเข้มงวดเกินไป แต่จะปฏิบัติต่อนักเรียนด้วยความยุติธรรม มีการยกย่องชมเชย

นักเรียน และพร้อมที่จะรับฟังซึ่งกันและกันด้วยความเข้าใจอันดี ไม่มีการบังคับขู่เข็ญ ส่วนในบรรยากาศที่ไม่เป็นประชาธิปไตยหรือนักเรียนมักจะใช้อำนาจควบคุมและบังคับนักเรียนอย่างเข้มงวด ไม่มีเหตุผล มีการข่มขู่ ตำหนิและทำให้เกิดความอับอาย ครูเอาแต่ใจตัวเองและยึดถือตัวเองเป็นหลัก ไม่คำนึงถึงความต้องการหรือคุณประโยชน์ของนักเรียน เมื่อมีความขัดแย้งก็จะตัดสินด้วยอารมณ์หรือกฎเกณฑ์ที่ตนพอใจมากกว่าจะใช้เหตุผล รวมทั้งชอบออกคำสั่งให้นักเรียนปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

จากการประมวลเอกสารดังกล่าวมาแล้ว แสดงให้เห็นว่านักเรียนที่อยู่ในชั้นเรียนที่มีแบบแผนปฏิสัมพันธ์แบบประชาธิปไตย จะมีความมั่นคงทางอารมณ์ มักจะประสบผลสำเร็จในด้านการเรียน มีความรับผิดชอบ ไม่ค่อยวิตกกังวลหรือมีความเครียดทางจิตใจ ซึ่งเป็นลักษณะของผู้ที่มีสุขภาพจิตดี ในทางตรงข้ามนักเรียนที่ตกอยู่ในชั้นเรียนที่มีปฏิสัมพันธ์แบบอัตตาธิปไตย จะเป็นผู้ที่มีความก้าวร้าว มุ่งร้าย และมีความสับสนทางอารมณ์ บางคนกลับมีอาการเฉื่อยชา เหมินเฉย หรือยอมอยู่ใต้อาณัติของครูทุกประการ กลายเป็นคนที่มีความวิตกกังวล แก้ปัญหาตัวเองไม่ได้ และมีการปรับตัวที่ไม่เหมาะสม อันเป็นลักษณะของผู้ที่มีสุขภาพจิตบกพร่อง การวิจัยนี้จึงได้ตั้งสมมติฐานไว้ว่า นักเรียนที่รายงานว่าตนได้รับการปฏิสัมพันธ์จากครูแบบประชาธิปไตยจะมีสุขภาพจิตดีกว่านักเรียนที่รายงานว่าตนได้รับการปฏิสัมพันธ์แบบที่ไม่เป็นประชาธิปไตย หรือเป็นน้อย

การวัดบรรยากาศในห้องเรียน

การศึกษาเรื่องบรรยากาศในห้องเรียนนั้นมิถิมนานแล้วทั้งที่เป็นบรรยากาศทางวิชาการ และบรรยากาศทางอารมณ์ - สังคม สำหรับบรรยากาศชนิดแรกมุ่งศึกษาสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ เช่น แบบวัด Learning Enviromental Inventory ของ วาลเบิร์ก (Walberg. 1972) ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้ ส่วนบรรยากาศทางอารมณ์ - สังคม (Socio - emotional climate) หรือสภาพแวดล้อมทางจิต - สังคม (Psychosocial environment) นั้น มีผู้คิดหาวิธีวัดไว้มากมาย พอสรุปได้เป็นสามประเภทคือ การสังเกต การถ่ายภาพหรือบันทึกเทปโทรทัศน์ และการใช้แบบสอบถาม

การวัดบรรยากาศในห้องเรียน ในระยะแรกนั้นมักจะใช้วิธีการสังเกต พฤติกรรมทางวาจาของครูและนักเรียนในห้องเรียนโดยมีการควบคุมสภาพการณ์ต่าง ๆ อย่างมีระบบ เช่น จัดประเภทพฤติกรรมต่าง ๆ ไว้ล่วงหน้าเพื่อจะสามารถตรวจนับได้ถูกต้อง วิธีการนี้ แอนเดอร์สัน (Anderson. 1967) เป็นผู้ที่ใช้เป็นคนแรก ๆ ต่อมาก็มี วิทอลล์ (Withall. 1951) และ แฟลนเคอร์ส (Flanders. 1959) ซึ่งได้ปรับปรุงแก้ไขจนมีประสิทธิภาพสูง การสังเกตนี้มีข้อคิดตรงที่ว่าผู้สังเกตที่ได้รับการฝึกฝนมาแล้ว สามารถบันทึกการปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างใกล้เคียงสภาพจริง แต่มีข้อเสียที่ว่าบางครั้งพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ไม่เป็นไปตามธรรมชาติ เพราะผู้สังเกตต้องเข้าไปนั่งอยู่ในกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษาค้นคว้า ปัญหานี้จะหมดไปถ้าผู้ศึกษามีห้องเรียนที่ติดกระจกมองเห็นด้านเดียว

ในกรณีที่ต้องการศึกษาบรรยากาศในห้องเรียนที่เกิดขึ้นจริงอย่างละเอียดครบถ้วน โดยไม่มีความลำเอียงและไม่มีการแทรกแซงของบุคคลภายนอก ผู้ศึกษาจะใช้วิธีซ่อนกล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง หรือเครื่องบันทึกเทปโทรทัศน์ไว้ในห้องเพื่อบันทึกภาพ เสียง และพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งหมด แล้วนำไปศึกษาวิเคราะห์ในภายหลัง แต่วิธีนี้มักจะสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายและเสียเวลามากเกินไปจึงมีผู้นิยมใช้กันน้อย

วิธีวัดที่ผู้นิยมใช้กันมากที่สุดก็คือ แบบสอบถามหรือแบบวัดบรรยากาศในห้องเรียน เพราะเป็นการประหยัดทั้งเงินและเวลา ใช้ได้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวนมาก ยิ่งเป็นการวัดการรับรู้สภาพแวดล้อมด้วยแล้ว แบบสอบถามจะยิ่งมีความเหมาะสมมากที่สุด เพราะผู้ตอบจะตอบตามความรู้สึก หรือการรับรู้ของตน มิใช่วัดแต่เฉพาะสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

สำหรับการวัดสภาพแวดล้อมทางจิตสังคมของห้องเรียนในระดับมัธยมศึกษาชั้น ได้มีผู้สร้างและพัฒนาเครื่องมือวัดที่เรียกว่า Classroom Environment Scale (CES) ขึ้น ประกอบด้วยลักษณะทางจิตสังคม 9 ด้านที่นักเรียนทุกคนในห้องเรียนรับรู้ร่วมกัน ซึ่งรวมถึงพฤติกรรมของครู ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน และปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักเรียนด้วยกันเอง ได้แก่ การมีส่วนร่วม ความผูกพันรักใคร่

การสนับสนุนของครู การมุ่งมั่น การแข่งขัน ระเบียบและการจัดระบบงาน ความแจ่มชัดของกฎระเบียบ การควบคุมของครู และการใช้วัตรกรรม ผู้ที่สร้างแบบวัตรนั้นคือ ทริกเกต และ มูส์ (Trickett and Moos, 1973) ทั้งสองคนได้อ้างว่า แบบวัตรสภาพแวดล้อมในห้องเรียนแบบนี้สามารถแยกแยะความแตกต่างของห้องเรียนทั้งหลายได้ดี รวมทั้งมีความเที่ยงตรงและมีความสัมพันธ์อย่างสูงกับวิธีการสังเกตและแบบสอบถามอื่น ๆ ที่ใช้วัดบรรยากาศในชั้นเรียน

แต่เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้ สนใจศึกษาเฉพาะปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียนเท่านั้น แบบวัดบรรยากาศในห้องเรียนที่กล่าวมาแล้วจึงไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ การวิจัยในประเทศไทยที่เกี่ยวกับเรื่องนี้เท่าที่ผ่านมาได้ใช้แบบวัดปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียนที่ จีรพร โพธิ์สุวรรณ และคณะ (จีรพร โพธิ์สุวรรณ 2519; พินิจ นิวาตะบุตร 2519; สมบูรณ์ ประคองศิลป์ 2519; ประคองประสิทธิ์พร 2519) รวมกันสร้างขึ้นจากการวิเคราะห์เนื้อหาเอกสารที่เกี่ยวข้องและการวิเคราะห์พฤติกรรมของครูและนักเรียนในห้องเรียนด้วยวิธีการ Critical incident technique แล้วนำมาสร้างเป็นนิยามศัพท์และข้อความของแบบวัด ซึ่งประกอบด้วยข้อความทั้งหมด 90 ข้อ แบ่งออกเป็นพฤติกรรมที่แสดงถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนแบบประชาธิปไตย แบบปล่อยปละละเลย และแบบอัตตาธิปไตย อย่างละ 30 ข้อ มีความเชื่อมั่นของแบบทดสอบสูงมาก ต่อมาเมื่อ มันทนา เพ็งหนู (2522) ศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมกล้าแสดงออกของนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 2 โดยมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียนเป็นตัวแปรอิสระตัวหนึ่ง ก็ได้คัดเลือกข้อความในแบบวัดดังกล่าวลงเหลือเพียง 60 ข้อ โดยที่ยังมีความเชื่อมั่นสูงเท่าเดิม แต่ผู้วิจัยเห็นว่า ลักษณะการปฏิสัมพันธ์แบบประชาธิปไตยมีความสำคัญที่สุด และมีส่วนคล้ายคลึงกับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยมาก กล่าวคือ การอบรมเลี้ยงดูแบบนี้จะให้ความรักและสนับสนุนเด็กอย่างจริงจัง เคารพในความคิดเห็นที่ถูกต้องของเด็ก ทำให้เด็กรู้สึกว่าเป็นที่ภาคภูมิใจของพ่อแม่ มีการใช้เหตุผลในการส่งเสริมหรือขัดขวางพฤติกรรมของเด็กมากกว่าที่จะใช้อารมณ์เมื่อเด็กทำผิดก็ใช้การลงโทษทางจิต เช่น ตักเตือน

ศัลยศาสตร์ หรือทำมันติงกับเด็กมากกว่าการลงโทษทางกาย นอกจากนี้ยังมีการควบคุมเด็กแบบปานกลาง คือไม่ตามใจและไม่เข้มงวดเกินไป (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และ เพ็ญแข ประจันต์จันติก 2520 : 10 - 11, 33) แบบวัดการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยนี้นิยมใช้กันมาก และ สกล เทียงแท้ (สกล เทียงแท้ 2524) เคยดัดแปลงไปใช้เป็นแบบวัดบรรยากาศในห้องเรียน (หมายถึงเฉพาะปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนเพียงด้านเดียว) มาแล้ว โดยแบ่งเป็นบรรยากาศแบบประชาธิปไตยมาก และแบบเป็นประชาธิปไตยน้อย ผู้วิจัยจึงได้เลือกแบบวัดดังกล่าวมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้โดยจะปรับปรุงให้สอดคล้องกับลักษณะปฏิสัมพันธ์ของครูกับนักเรียนตามที่ได้ประมวลไว้

กรอบทฤษฎีกับสภาพจิตใจของนักเรียนวัยรุ่น

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า คนเราจะมีสุขภาพจิตดีหรือเลือนั่นขึ้นอยู่กับสาเหตุที่สำคัญสองประการคือ ความผิดปกติทางกายและพันธุกรรม กับสภาพแวดล้อม การวิจัยนี้ได้ศึกษากับประชากรที่เป็นนักเรียนวัยรุ่นในสถานศึกษา ซึ่งเป็นกลุ่มคนปกติ ไม่มีปัญหาเรื่องความผิดปกติทางกายหรือทางกรรมพันธุ์ที่ร้ายแรง จึงได้เน้นหนักที่ตัวแปรด้านสภาพแวดล้อมในโรงเรียนตามที่กล่าวถึงโดยละเอียดแล้ว อย่างไรก็ตาม สภาพแวดล้อมที่สำคัญที่สุดของนักเรียนก็คือ บ้านหรือครอบครัว ผู้วิจัยจึงได้พิจารณาศึกษาตัวแปรทางบ้านที่เกี่ยวข้องกับภาวะสุขภาพจิตของนักเรียน เพื่อนำมาใช้เป็นตัวแปรควบคุมในการวิจัยนี้ด้วย

นักจิตวิทยาเชื่อกันว่าสาเหตุที่ทำให้คนเรามีสุขภาพจิตดีหรือเลือนได้แก่ วิธีการอบรมเลี้ยงดู ปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว การสูญเสียบิดามารดา สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว (Wechsler and others. 1970 : 2) การวิจัยเท่าที่มีอยู่ในประเทศไทยก็ได้ยืนยันความเชื่อดังกล่าวนี้นี้ ดวงเดือน พันธุมนาวิน และ เพ็ญแข ประจันต์จันติก (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และ เพ็ญแข ประจันต์จันติก 2524) ได้พบว่า วัยรุ่นที่รายงานว่าคนได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลมากเป็นผู้มีสุขภาพจิต

ดีกว่าวัยรุ่นที่รายงานว่าคนได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลในปริมาณที่น้อยกว่า ส่วนการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน ก็สัมพันธ์กับสุขภาพกาย (อันเนื่องมาจาก สุขภาพจิต) ในลักษณะเดียวกัน นอกจากนี้ยังพบว่า ปริมาณความขัดแย้งระหว่างบิดากับบุตร เกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตของบุตรอย่างเห็นได้ชัด

ประพันธ์ สุธาวาส (ประพันธ์ สุธาวาส 2519) ได้ศึกษาเชิงทดลองกับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา พบว่านักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบถูกทอดทิ้งและแบบได้รับการคุ้มครองมากเกินไป มีความก้าวร้าวมากกว่านักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ เสถียร ศรีรัตน์ (เสถียร ศรีรัตน์ 2522) ที่เปรียบเทียบความก้าวร้าวในหมู่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในจังหวัดสงขลา ส่วน สุพจน์ จักขุทิพย์ (สุพจน์ จักขุทิพย์ 2521) พบว่านักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพฯ ที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบรักน้อย และใช้เหตุผลน้อย มาจากครอบครัวขนาดใหญ่ จะกระพริบตาไม่สมควรแก่สภาพของนักเรียนและมีสุขภาพกายและจิตไม่ดีอีกด้วย ส่วนในด้านความวิตกกังวล สมัญญา เสียงไธ (สมัญญา เสียงไธ 2521) พบว่า นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายสายสามัญ ในกรุงเทพมหานคร กลุ่มที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบไม่ได้รับความอบอุ่น มีความวิตกกังวลด้านสังคม ด้านส่วนตัว ด้านการเรียน และอาชีพ มากกว่านักเรียนที่ได้รับการความอบอุ่นอย่างเพียงพอ

ไฉน พิริยะเกิด (ไฉน พิริยะเกิด 2514) พบว่า วัยรุ่นจากครอบครัวชั้นกลางมีมีโนภาพแห่งตนในค่านต่าง ๆ อยู่ในระดับที่ดีกว่าวัยรุ่นจากครอบครัวชั้นต่ำและวัยรุ่นจากครอบครัวชั้นต่ำ มีความวิตกกังวลสูงกว่าวัยรุ่นจากครอบครัวชั้นกลาง

จากการวิจัยของ นันทิกา แยมสรวล (นันทิกา แยมสรวล 2522) พบว่า นักเรียนที่พ่อแม่อยู่ด้วยกันและแยกกันอยู่ มีมีโนภาพแห่งตนแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ส่วน วินิจ เกตุขำ (วินิจ เกตุขำ 2515) พบว่าครอบครัวที่พ่อแม่อยู่ด้วยกัน บุตรจะได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรักมากกว่าในกลุ่มตัวอย่างรวมเล็กน้อย ส่วนครอบครัวที่พ่อแม่หย่าขาดจากกันหรือคนหนึ่งคนใดเสียชีวิต เด็กจะได้รับการเลี้ยงดูแบบให้ความรัก

น้อยกว่าในกลุ่มรวม และยังได้รับการเลี้ยงดูแบบลงโทษมากกว่าในกลุ่มรวมอีกด้วย และผลของการอบรมเลี้ยงดูที่แตกต่างกันนี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับปริมาณความวิตกกังวลของเด็กด้วย ส่วน วราภรณ์ อินทรชัยศรี (วราภรณ์ อินทรชัยศรี 2518) พบว่าวัยรุ่นที่พ่อแม่ด้วยกันมีความขัดแย้งกับพ่อแม่ในค่านต่าง ๆ น้อยกว่าวัยรุ่นที่พ่อแม่ถึงแก่กรรมหรือหย่าร้างกัน

สมจิตร พิมพ์นิคม และคนอื่น ๆ (สมจิตร พิมพ์นิคม และคนอื่น ๆ 2522) พบว่า นอกจากวิธีการอบรมเลี้ยงดูลูก เช่น การปล่อยปละละเลยจนเกินไป ทำให้เด็กมีปัญหาลุสสภาพจิตแล้ว ลักษณะบางประการของพ่อแม่ เช่น การศึกษา อาชีพ และนิสัยส่วนตัว ยังมีส่วนทำให้เกิดปัญหาด้วย ส่วนงานวิจัยเกี่ยวกับสุขภาพจิตของ ดวงเดือน พันธุมนาวิน และ เพ็ญแข ประจักษ์จันท์ (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และ เพ็ญแข ประจักษ์จันท์ 2524) พบผลที่สำคัญว่าทัศนคติของนักเรียนวัยรุ่นที่มีต่อบิดาเป็นตัวแทนอาการเจ็บป่วยทางกายและปัญหาทางจิตที่สำคัญที่สุดในวัยรุ่นหลายประเภท แสดงถึงความสำคัญของบิดาที่จะมีส่วนส่งเสริมหรือทำลายสุขภาพกายและจิตของลูก

สรุปได้ว่า ปัจจัยทางบ้านและครอบครัวที่มีผลต่อสภาพจิตใจค่านต่าง ๆ ของนักเรียนวัยรุ่นมีหลายประการคือ วิธีการหรือรูปแบบของการอบรมเลี้ยงดู ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว (การอยู่ร่วมกัน การแตกแยก ความขัดแย้ง การเสียชีวิตของบิดา และ/หรือมารดา ฯ) ทัศนคติของเด็กต่อบิดามารดา ระดับการศึกษาและอาชีพของบิดามารดา ระดับเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว เป็นต้น การที่จะนำเอาตัวแปรทั้งหมดนี้มาศึกษาร่วมกับตัวแปรทางโรงเรียนและตัวแปรค่านบุคลิกภาพของนักเรียน อาจทำให้เกิดความซับซ้อนยุ่งยากจนเกินไป ผู้วิจัยจึงได้เลือกมาศึกษาในฐานะตัวแปรควบคุมเพียง 3 ตัวแปร คือ ระดับเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง (บิดาหรือมารดาผู้ใกล้ชิดคนอื่น ๆ) และลักษณะของครอบครัว (ครอบครัวปกติ - ครอบครัวแตกแยก) ทั้งนี้เพราะมีผลการวิจัยมากมายยืนยันว่า ทั้งสามตัวแปรนี้มีความสัมพันธ์กับตัวแปรทางบ้านตัวอื่น ๆ สูงพอสมควร รวมทั้ง

มีความสัมพันธ์โดยตรงกับสุขภาพจิตด้วย เช่น ควงเคือน พันธมนาวิน และ บุญยิ่ง เจริญยิ่ง (ควงเคือน พันธมนาวิน และ บุญยิ่ง เจริญยิ่ง 2517) พบว่า นักเรียนที่มีระดับเศรษฐกิจและสังคมต่างกัน มีทัศนคติต่อบิดามารดาแตกต่างกัน วราภรณ์ อินทรชัยศรี (วราภรณ์ อินทรชัยศรี 2518) สังวาล สมสนิท (สังวาล สมสนิท 2518) และ อัญชลี ตันศิริ (อัญชลี ตันศิริ 2518) พบว่าวัยรุ่นจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจและสังคมต่างกัน มีลักษณะครอบครัวต่างกัน (พ่อแม่หย่าร้างหรืออยู่ด้วยกัน) มีความขัดแย้งกับพ่อแม่แตกต่างกัน นอกจากนี้ งานวิจัยอีกหลายชิ้นยังรายงานถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิธีการอบรมเลี้ยงดู กับระดับเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการศึกษาของบิดามารดา แสดงให้เห็นว่า ครอบครัวที่มีฐานะและสถานภาพแตกต่างกัน มีระดับการศึกษาต่างกัน ใช้วิธีการอบรมเลี้ยงดูบุตรไม่เหมือนกัน (ศิริพร หลิมศิริวงศ์ 2511; กฤตยา กฤษฏาวัณ 2514; ควงเคือน พันธมนาวิน และ เพ็ญแข ประจันปัจฉิน 2520)

นิยามปฏิบัติการของตัวแปร

ในล่วนนี้ จะได้อธิบายถึงความหมายของตัวแปรต่าง ๆ ตลอดจนวิธีการวัดตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ รวมทั้งการจัดประเภทของกลุ่มตัวอย่างตามค่าที่ได้จากการวัดนั้น ๆ ตัวแปรที่สำคัญ ๆ มีอยู่ 10 ตัว ดังต่อไปนี้

สุขภาพจิต หมายถึง สภาพอารมณ์และจิตใจของนักเรียนที่แสดงถึงความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อม ในการวิจัยนี้ได้แบ่งภาวะสุขภาพจิตออกเป็น 5 ด้าน ตามที่ได้ประมวลไว้แล้ว โดยแต่ละด้านมีความหมายและวิธีการวัดดังนี้

อาการทางกายที่เนื่องมาจากจิตใจ หมายถึง ความผิดปกติหรือความเจ็บป่วยเกี่ยวกับส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น ปวดศีรษะ หน้ามืด วิงเวียน อ่อนเพลีย เหนื่อยง่าย หายใจไม่ค่อยออก มือหรือเท้าสั่น ปวดท้อง อาหารไม่ย่อย เป็นต้น การวัดตัวแปรนี้จะใช้แบบวัดอาการทางกาย ซึ่งมีลักษณะเป็นประโยคที่มีมาตราส่วน

ประเมินค่า 5 หน่วย คือ "ไม่เคยเลย น้อยครั้ง ไม่มากไม่น้อย บ่อยครั้ง เป็นประจำ" แบบวัดนี้มี 10 ข้อ พิสัยของคะแนนจึงอยู่ระหว่าง 10 - 50 คะแนน ผู้ตอบที่ได้คะแนนต่ำ แสดงว่ามีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพกายมาก ส่วนผู้ที่ได้คะแนนสูง แสดงว่า ไม่ค่อยจะมีการเจ็บป่วยทางกาย ซึ่งบ่งถึงลักษณะของผู้ที่มีสุขภาพจิตดีด้วย

ความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตนเองหรือมีโนภาพแห่งตน หมายความว่า ความรู้สึกที่มีต่อตนเองทั้งในทางบวกและทางลบ เช่น ความภาคภูมิใจในตนเอง การยอมรับนับถือตนเอง ความมีปมค้อย ความสับสนทางจิตใจ เป็นต้น การวัดสุขภาพจิตด้านนี้จะใช้แบบวัดมีโนภาพแห่งตน ซึ่งมีอยู่ 10 ข้อ มีลักษณะเป็นประโยคประกอบมาตราส่วนประเมินค่า 6 หน่วย ตั้งแต่ "จริงที่สุด" ไปจนถึง "ไม่จริงเลย" พิสัยของคะแนนจากแบบวัดฉบับนี้จึงอยู่ระหว่าง 10 ถึง 60 คะแนน นักเรียนที่ได้คะแนนสูง แสดงว่ามีมีโนภาพแห่งตนสูง ผู้ที่ได้คะแนนต่ำ แสดงว่ามีมีโนภาพแห่งตนต่ำ ซึ่งบ่งถึงลักษณะสุขภาพจิตที่ไม่ค่อยดี

ความซึมเศร้า หมายถึง การมีอารมณ์เศร้าหมอง หดหู่ รู้สึกเปล่าเปลี่ยว หมดความสนใจในสิ่งต่าง ๆ บางครั้งจะรู้สึกท้อแท้ ลึนหวัง หรืออาจถึงกับคิดฆ่าตัวตาย ลักษณะดังกล่าวนี้ จะวัดโดยแบบวัดความซึมเศร้า ซึ่งมีอยู่ 10 ข้อ แต่ละข้อมีมาตราส่วนประเมินค่าประกอบอยู่ประโยคละ 6 หน่วย ตั้งแต่ "จริงที่สุด" ไปจนถึง "ไม่จริงเลย" พิสัยของคะแนนนี้จึงอยู่ระหว่าง 10 ถึง 60 คะแนน คำตอบที่นักเรียนรายงานมาจะแสดงถึงความซึมเศร้าของแต่ละคน ผู้ที่ได้คะแนนต่ำแสดงว่ามีความซึมเศร้าน้อย ส่วนผู้ที่ได้คะแนนสูง แสดงว่ามีความซึมเศร้ามาก ซึ่งเป็นลักษณะของผู้ที่มีสุขภาพจิตดี

ความวิตกกังวล หมายถึง ความรู้สึกว่าตัวเองมีเรื่องกลุ้มใจอยู่เสมอ มีความกลัวในเรื่องต่าง ๆ โดยไม่มีเหตุผลสมควร มีความกระวนกระวายและวิตกทุกข์ร้อนในเรื่องต่าง ๆ ตลอดเวลา การวัดสุขภาพจิตด้านนี้ จะใช้แบบวัดความวิตกกังวล ซึ่งมีอยู่ 10 ข้อ แต่ละข้อมีมาตราส่วนประเมินค่าประกอบอยู่ 6 หน่วย ตั้งแต่ "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" คะแนนที่ได้จากการตอบแบบวัดนี้จึงอยู่ระหว่าง 10 ถึง 60 คะแนน ผู้ตอบที่ได้คะแนนต่ำ แสดงว่ามีความวิตกกังวลมาก ส่วนผู้ที่ได้คะแนนสูง แสดงว่ามีความ

วิตกกังวลน้อย อันเป็นลักษณะของผู้ที่มีสุขภาพจิตดี

ความก้าวร้าว หมายถึง อารมณ์ ความคิด หรือการกระทำแบบโกรธแค้น ชุนเคือง อยากทำลายสิ่งของ อยากทำร้ายหรือทำร้ายคนอื่น มีความรู้สึกโต้แย้ง ควบคุมอารมณ์ไม่ได้ และมีเรื่องทะเลาะกับคนอื่น ๆ อยู่เสมอ การวัดตัวแปรนี้ใช้ แบบวัดความก้าวร้าว ซึ่งมีอยู่ 10 ข้อ แต่ละข้อมีมาตราส่วนประเมินค่า 6 หน่วย ประกอบอยู่ตั้งแต่ "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" พิสัยของคะแนนจากแบบวัดนี้จะอยู่ ระหว่าง 10 ถึง 60 คะแนน ผู้ตอบที่ได้คะแนนน้อย แสดงว่ามีปัญหาด้านความ ก้าวร้าวมาก ส่วนผู้ที่ได้คะแนนมาก แสดงว่าเป็นคนที่มีความก้าวร่วมน้อย อันเป็น ลักษณะสุขภาพจิตที่ดี

นอกจากนี้ ในการวิเคราะห์สุขภาพจิตทุกครั้งจะมีการใช้คะแนนรวมของ สุขภาพจิตทั้ง 5 ด้านนี้ เพื่อศึกษาภาวะสุขภาพจิตโดยรวมนอกเหนือจากการศึกษา สุขภาพจิตทีละด้านดังกล่าวแล้ว สุขภาพจิตโดยรวมนี้จะวัดโดยใช้แบบวัดทั้ง 5 ฉบับ รวมเป็น 50 ข้อ พิสัยของคะแนนจึงอยู่ระหว่าง 50 ถึง 250 คะแนน คำตอบที่ นักเรียนรายงานมาจะแสดงถึงภาวะสุขภาพจิตโดยรวมของแต่ละคน ผู้ตอบที่ได้ คะแนนสูง แสดงว่ามีสุขภาพจิตโดยทั่วไปดีมาก ซึ่งได้แก่ ผู้ที่มีอาการทางกายน้อย มีมีโนภาพแห่งตนสูง มีความขี้อายน้อย มีความวิตกกังวลน้อย และมีความก้าวร้าว น้อย ส่วนผู้ที่ได้คะแนนต่ำหรือมีลักษณะตรงกันข้ามกับที่กล่าวมานี้ เป็นผู้มีสุขภาพจิตเสื่อม

ความแออัดทางกายภาพ หมายถึง สภาพความแออัดคับแคบของสถานศึกษา ซึ่งในที่นี้จะพิจารณาทั้งบริเวณภายในและภายนอกสถานศึกษา สำหรับบริเวณภายในสถาน ศึกษาได้ใช้จำนวนเนื้อที่โดยเฉลี่ยสำหรับนักเรียนหนึ่งคน (จำนวนเนื้อที่ทั้งหมดภายใน บริเวณสถานศึกษา หาค่ายจำนวนนักเรียนทั้งหมด) เป็นเกณฑ์ กล่าวคือ ถ้าสถานศึกษา ใด มีจำนวนเนื้อที่โดยเฉลี่ยต่อนักเรียนหนึ่งคนมากกว่า 2.31 ตารางวา จัดเป็นสถาน ศึกษาที่มีความแออัดน้อย ส่วนสถานศึกษาที่มีจำนวนเนื้อที่โดยเฉลี่ยต่อนักเรียนหนึ่งคน น้อยกว่า 2.31 ตารางวา ก็จัดเป็นสถานศึกษาที่มีสภาพแออัดมาก

ส่วนความแออัดภายนอกสถานศึกษา ได้พิจารณาจากที่ตั้งของโรงเรียนหรือวิทยาลัยนั้น ๆ ว่าอยู่ในบริเวณที่แออัดหรือไม่แออัด เช่น อยู่ใกล้หรือไกลถนนใหญ่ที่มีการจราจรคับคั่ง อยู่นอกตัวเมืองหรืออยู่ใจกลางแหล่งธุรกิจการค้าหรืออุตสาหกรรม หรือแหล่งบันเทิง เป็นต้น

รายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับตัวแปรนี้อยู่ในภาคผนวก ก.

ระดับเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว หมายถึง ปริมาณการมีเงินมีใช้ของครอบครัวหนึ่ง ๆ ซึ่งวัดจากคำตอบเกี่ยวกับรายได้รวมที่ครอบครัวนั้นได้รับในแต่ละเดือน ประกอบกับจำนวนสมาชิกทั้งหมดในครอบครัวนั้น ซึ่งอาศัยใช้จ่ายจากรายได้ดังกล่าวถึงนี้ รายได้ประจำเดือน แบ่งออกเป็น 3 ระดับ และขนาดของครอบครัวก็มี 3 ระดับ เช่นเดียวกัน พิสัยของคะแนนสำหรับผู้ตอบแต่ละคนจึงอยู่ระหว่าง 1 ถึง 9 คะแนน 1 หมายความว่า ผู้ที่มาจากครอบครัวซึ่งมีระดับเศรษฐกิจและสังคมต่ำสุด คือ มีรายได้ต่อเดือนน้อยกว่า 3,000 บาท และมีคนในครอบครัวตั้งแต่ 9 คนขึ้นไป ส่วนคะแนน 9 หมายความว่า ผู้มาจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจและสังคมสูงสุด คือ เป็นครอบครัวที่มีรายได้ต่อเดือนมากกว่า 8,000 บาท และมีสมาชิกในครอบครัวไม่เกิน 3 คน ในบางกรณี ตัวแปรนี้จะแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ระดับเศรษฐกิจและสังคมต่ำ (คะแนน 1 - 3) ระดับปานกลาง (คะแนน 4 - 6) และระดับสูง (คะแนน 7 - 9)

นอกจากนี้ ยังได้พิจารณาสถานภาพทางสังคมจากลักษณะอาชีพของผู้ปกครองของผู้ตอบ ซึ่งแบ่งออกเป็น 6 ระดับ ตั้งแต่ไม่ทำงานหรือปลดเกษียณแล้วไปจนถึงรับราชการหรือเป็นผู้บริหารระดับสูง ในบางกรณีก็แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ อาชีพระดับต่ำ (คะแนน 0, 1, 2) และอาชีพระดับสูง (คะแนน 3, 4, 5, 6)

ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง หมายถึง ปริมาณการศึกษาที่ผู้ปกครองของผู้ตอบได้รับ วัดได้โดยให้ผู้ตอบเลือกคำตอบที่กำหนดไว้ 7 ระดับ ระดับต่ำสุด คือ ไม่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จนถึงระดับสูงสุดคือ ปริญญาโทหรือเอก ในบางกรณีได้แบ่งการศึกษาของผู้ปกครองออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับต่ำ ได้แก่ ผู้ที่จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 หรือ

เทียบเท่าลงมา และระดับสูง คือ ผู้ที่ได้รับการศึกษาสูงกว่าชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 หรือเทียบเท่าขึ้นไป

ลักษณะของครอบครัว หมายถึง สภาพของครอบครัว ซึ่งวัดจากคำถาม 2 ข้อ คือ บิคามารดาของผู้ตอบยังมีชีวิตอยู่หรือไม่ ถ้ายังมีชีวิตอยู่ทั้งสองคนอยู่ร่วมกันหรือแยกกันอยู่ (หย่าร้าง) ลักษณะของครอบครัวจึงมี 2 ประเภท คือ ครอบครัวปกติ ซึ่งหมายถึง ครอบครัวของผู้ตอบที่รายงานว่าบิคามารดายังมีชีวิตอยู่และอาศัยอยู่ด้วยกัน ส่วนครอบครัวแตกแยก หมายถึง ครอบครัวของผู้ตอบที่รายงานว่าบิดาและ/หรือมารดาเสียชีวิตไปแล้ว รวมทั้งครอบครัวที่ผู้ตอบรายงานว่าบิดาและมารดายังมีชีวิตอยู่ แต่แยกกันอยู่ หรือหย่าร้างกัน

ความรู้สึกแออัด หมายถึง การรับรู้ของนักเรียนเกี่ยวกับความแออัดของสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาของตน ซึ่งแบ่งออกเป็นสองระดับคือ ความรู้สึกแออัดมากกับความรู้สึกแออัดน้อย ลักษณะนี้วัดได้จากแบบวัดความรู้สึกแออัดซึ่งสร้างขึ้นโดยอาศัยความหมายสองด้านที่ สต็อคเดล (Stockdale. 1978) ได้ประมวลเอาไว้ คือ ความรู้สึกว่าถูกรบกวนจากสิ่งเร้าต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อมมากเกินไป รวมทั้งความรู้สึกขาดความเป็นอิสระและความเป็นส่วนตัว (privacy) จนไม่สามารถจะเลือกทำอะไรในเวลาและสถานที่ที่ต้องการได้เพราะมีสิ่งรบกวนมาก การวัดตัวแปรนี้จะใช้แบบวัดซึ่งประกอบด้วยข้อความ 15 ข้อ แต่ละข้อจะมีมาตราส่วนประกอบ 6 หน่วย ตั้งแต่ "จริงที่สุด" ไปจนถึง "ไม่จริงเลย" พิสัยของคะแนนที่ได้จากแบบวัดนี้จึงอยู่ระหว่าง 15 กับ 90 คะแนน นักเรียนที่ได้คะแนนต่ำ แสดงว่ามีความรู้สึกแออัดน้อย ถ้าได้คะแนนสูง แสดงว่ามีความรู้สึกแออัดมาก และในกรณีที่ต้องแบ่งผู้ตอบออกเป็นสองกลุ่ม โดยใช้คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มรวม คือ 50.38 เป็นเกณฑ์ในการแบ่งกลุ่ม

ความร้นแค้นทางจิต หมายถึง การรับรู้ของนักเรียนเกี่ยวกับความสอ่ดคล้องและความสมมูลระหว่างความพยายาม กับผลตอบแทนที่ตนได้รับทั้งในด้านการเรียนและความประพฤติของตนขณะที่อยู่ในสถานศึกษา ซึ่งถ้ามีความสอ่ดคล้องและสมมูลกันก็แสดงว่ามีความร้นแค้นทางจิตน้อย แต่ถ้าไม่สอ่ดคล้องและไม่สมมูลกันก็แสดงว่ามีความ

รู้สึกแน่นแน่นทางจิตมาก การวัดตัวแปรนี้จะใช้แบบวัดซึ่งมีอยู่ 14 ข้อ แต่ละข้อ ประกอบด้วยประโยคและมาตราส่วนประเมินค่า 6 หน่วย ตั้งแต่ "จริงที่สุด" ไปจนถึง "ไม่จริงเลย" ผู้ตอบสามารถจะไต่คะแนนจากแบบวัดนี้ตั้งแต่ 14 ถึง 84 คะแนน และจะใช้คะแนนรวมของทุกข้อแสดงปริมาณมากน้อยของความแน่นแน่นทางจิต ผู้ตอบที่ไต่คะแนนต่ำ ถือว่ามีความแน่นแน่นทางจิตน้อย ผู้ตอบที่ไต่คะแนนสูง แสดงว่ามีความแน่นแน่นทางจิตมาก และในกรณีที่ต้องแบ่งผู้ตอบออกเป็นสองกลุ่ม จะใช้คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มรวม คือ 38.38 เป็นเกณฑ์ในการแบ่ง

บรรยากาศในห้องเรียน หมายถึง การรับรู้ของนักเรียนเกี่ยวกับลักษณะ การปฏิสัมพันธ์ที่ครูอาจารย์แสดงกับตนในค่านต่าง ๆ ภายในชั้นเรียน ซึ่งแบ่งออกเป็น สองระดับ คือ บรรยากาศที่เป็นประชาธิปไตยมาก กับบรรยากาศที่เป็นประชาธิปไตย น้อย โดยที่บรรยากาศในห้องเรียนแบบประชาธิปไตย หมายถึง การที่นักเรียนรายงานว่า ครูอาจารย์มีปฏิสัมพันธ์กับตนแบบให้ความรักและการสนับสนุนมาก ใช้เหตุผลมากกว่า อารมณ์ ใช้วิธีลงโทษทางจิตมากกว่าการลงโทษทางกาย และมีการควบคุมให้นักเรียน ปฏิบัติตามครุในลักษณะที่เหมาะสม กล่าวคือ เข้มงวดในสิ่งที่นักเรียนควรประพฤติปฏิบัติ และปล่อยให้เด็กนักเรียนมีอิสระตามสมควรในเรื่องที่ควรปล่อยให้ปล่อย การวัดบรรยากาศในห้องเรียนจะเน้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนทั้งสี่ด้านนี้ โดยใช้แบบวัดซึ่งมีอยู่ 26 ข้อ แต่ละข้อจะมีข้อความและมาตราส่วนประกอบ 6 หน่วย ตั้งแต่ "จริงที่สุด" ไปจนถึง "ไม่จริงเลย" พิสัยของคะแนนที่ไต่จากแบบวัดนี้จะอยู่ระหว่าง 26 ถึง 156 คะแนน ในกรณีที่ต้องแบ่งผู้ตอบออกเป็น 2 กลุ่มตามคะแนนนี้ ได้ใช้คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มรวม เป็นเกณฑ์แบ่ง ผู้ตอบที่ไต่คะแนนสูงกว่า 105.54 จัดว่าอยู่ในห้องเรียนที่มีบรรยากาศแบบประชาธิปไตยมาก ถ้าไต่คะแนนต่ำกว่า 105.54 แสดงว่าอยู่ในห้องเรียนที่มี บรรยากาศแบบประชาธิปไตยน้อย

ลักษณะเก็บตัว - แสดงตัว หมายถึง บุคลิกภาพของบุคคลที่แสดงออกในลักษณะ ที่เป็นทัศนคติและพฤติกรรมซึ่งสามารถสอบวัดได้ บุคลิกภาพดังกล่าวนี้แบ่งออกเป็นสอง ลักษณะ คือ บุคลิกภาพแบบเก็บตัว และบุคลิกภาพแบบแสดงตัว บุคลิกภาพแบบเก็บตัวนั้น

เป็นลักษณะของบุคคลที่เจียมขีมี ชอบวิเคราะห์วิจารณ์ตนเอง ไม่ชอบพบปะพูดคุย
กับใครนอกจากเพื่อนสนิท ชอบอ่านหนังสือมากกว่าการพูดจา ชอบวางแผนการต่าง ๆ
ไว้วางหน้า ไม่ชอบความคึกคัก ใช้ชีวิตอย่างเคร่งครัดมีแบบแผน ควบคุมอารมณ์
และความรู้สึกได้ดี ค่อนข้างมองโลกในแง่ร้าย แต่จะยึดถือมาตรฐานทางศีลธรรม
ส่วนบุคลิกภาพแบบแสดงตัว เป็นลักษณะของบุคคลที่ชอบเข้าสังคม ชอบความรื่นเริง
ต่าง ๆ มีเพื่อนมาก ไม่ชอบการเรียนรู้หรือการทำงานตามลำพัง ชอบความคึกคัก
และการเปลี่ยนแปลง ชอบทำกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดเวลา ไม่ชอบอยู่นิ่ง ชอบความ
เป็นอิสระ ค่อนข้างมองโลกในแง่ดี แต่มีความก้าวร้าว และอารมณ์เสียได้ง่าย
ลักษณะทั้งสองประการนี้จะวัดโดยแบบวัดบุคลิกภาพเก็บตัว - แสดงตัว ซึ่งมีอยู่ 16 ข้อ
แบบวัดนี้มีลักษณะเป็นประโยคประกอบด้วยข้อความและมาตราส่วนประเมินค่า 6 หน่วย
ทุกข้อ ตั้งแต่ "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" พิสัยของคะแนนจากแบบวัดชุดนี้จึงอยู่
ระหว่าง 16 ถึง 96 คะแนน ผู้ตอบที่ได้คะแนนสูงกว่าค่าเฉลี่ยของกลุ่มรวม (60.88)
จัดเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพแบบแสดงตัว ส่วนผู้ตอบที่ได้คะแนนต่ำกว่าค่าเฉลี่ยดังกล่าวถือว่า
เป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพแบบเก็บตัว

ความเชื่ออำนาจภายใน - ภายนอก หมายถึง ความเข้ม (degree) ที่
บุคคลรับรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนขึ้นอยู่กับกระทำของตนเอง หรือขึ้นอยู่กับโชคชะตา
และพลังอำนาจที่อยู่นอกเหนือการควบคุมและความเข้าใจของตน คนที่เชื่ออำนาจภายในตน
หมายถึง บุคคลที่เชื่อว่าความสำเร็จหรือความล้มเหลวต่าง ๆ เกิดจากการกระทำของ
ตนเอง และตนสามารถควบคุมให้เป็นไปตามที่ต้องการได้ ส่วนคนที่เชื่ออำนาจภายนอกตน
หมายถึง บุคคลที่เชื่อว่าสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตนนั้นเป็นผลจากพฤติกรรมของบุคคลอื่นที่เขา
ไม่อาจจะเข้าไปเกี่ยวข้องได้ ในการวิจัยนี้สนใจเฉพาะความเชื่ออำนาจในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ
ความสำเร็จและความล้มเหลวของนักเรียน และจะวัดลักษณะความเชื่อดังกล่าวด้วยแบบวัด
ซึ่งมีอยู่ 15 ข้อ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า 6 หน่วย เช่นเดียวกับแบบวัดอื่นที่
กล่าวมาแล้ว ผู้ตอบสามารถจะได้คะแนนจากแบบวัดนี้ ตั้งแต่ 15 ถึง 90 คะแนน คะแนน
รวมของผู้ตอบแต่ละคน แสดงถึงลักษณะความเชื่ออำนาจของนักเรียนคนนั้น ผู้ตอบที่ได้

คะแนนสูง แสดงว่ามีความเชื่ออ่านาภายในตน ส่วนผู้ที่ตอบที่ได้คะแนนต่ำ แสดงว่ามีความเชื่ออ่านาภายนอก ในกรณีที่ต้องแบ่งผู้ตอบออกเป็นสองกลุ่ม ก็ได้ใช้คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มรวม คือ 64.06 เป็นเกณฑ์

สมมติฐานของการวิจัย

จากเอกสารทั้งทางทฤษฎีและผลการวิจัยที่ได้รวบรวมมาแล้วข้างต้นนี้ พอจะตั้งสมมติฐานเฉพาะที่สำคัญ ๆ ได้ดังนี้

สมมติฐาน 1 นักเรียนในสถานศึกษาของกรมอาชีวศึกษา ซึ่งมีสภาพแออัดมาก มีสุขภาพจิตเสื่อมกว่านักเรียนในกลุ่มอื่น ๆ (นักเรียนในสถานศึกษาของกรมอาชีวศึกษาที่มีสภาพแออัดน้อย นักเรียนในสถานศึกษาของกรมสามัญศึกษาที่มีสภาพแออัดมาก และนักเรียนในสถานศึกษาของกรมสามัญศึกษาที่มีสภาพแออัดน้อย)

สมมติฐาน 2 นักเรียนที่อยู่ในสถานศึกษาซึ่งมีสภาพแออัดมากและมีลักษณะเก็บตัว มีความรู้สึกแออัดมากกว่านักเรียนในกลุ่มอื่น ๆ (นักเรียนที่อยู่ในสภาพแออัดมากและมีลักษณะแสดงตัว นักเรียนที่อยู่ในสภาพแออัดน้อยและมีลักษณะเก็บตัว และนักเรียนที่อยู่ในสภาพแออัดน้อย แต่มีลักษณะแสดงตัว)

สมมติฐาน 3 นักเรียนที่มีความรู้สึกแออัดมาก มีสุขภาพจิตด้านต่าง ๆ เสื่อมกว่านักเรียนที่มีความรู้สึกแออัดน้อย เมื่อควบคุมระดับเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว กับลักษณะของครอบครัวแล้ว

สมมติฐาน 4 ในกลุ่มนักเรียนที่มีความรู้สึกแออัดมาก ผู้ที่มีความเชื่ออ่านาภายในตน มีสุขภาพจิตเสื่อมในด้านความก้าวร้าวมากกว่าผู้ที่มีความเชื่ออ่านาภายนอก แต่ผู้ที่มีความเชื่ออ่านาภายนอก มีสุขภาพจิตเสื่อมในด้านความซึมเศร้ามากกว่าผู้ที่มีความเชื่ออ่านาภายในตน

สมมติฐาน 5 นักเรียนที่มีความแร้นแค้นทางจิตมาก มีสุขภาพจิตด้านต่าง ๆ เสื่อมกว่านักเรียนที่มีความแร้นแค้นทางจิตน้อย เมื่อควบคุมตัวแปรเพศ และผลการเรียนแล้ว

สมมติฐาน 6 ในกลุ่มนักเรียนที่มีความแน่นแน่นทางจิตมาก ผู้ที่มีความเชื่ออ่านาภายในคนมีสุขภาพจิตเสื่อมในด้านความก้าวร้าวมากกว่าผู้ที่มีความเชื่ออ่านาภายนอก แต่ผู้ที่มีความเชื่ออ่านาภายนอก มีสุขภาพจิตเสื่อมในด้านความซึมเศร้ามากกว่าผู้ที่มีความเชื่ออ่านาภายในคน

สมมติฐาน 7 นักเรียนที่อยู่ในห้องเรียนซึ่งมีบรรยากาศแบบประชาธิปไตยน้อย มีสุขภาพจิตต่าง ๆ เสื่อมกว่านักเรียนที่อยู่ในห้องเรียนซึ่งมีบรรยากาศแบบประชาธิปไตยมาก เมื่อได้ควบคุมระดับเศรษฐกิจของครอบครัว และระดับการศึกษาของผู้ปกครองแล้ว

สมมติฐาน 8 ลักษณะทางจิตของนักเรียนวัยรุ่น 5 ตัวแปร (ความรู้สึกลึกแออัด ความแน่นแน่นทางจิต การรับรู้บรรยากาศในห้องเรียน ลักษณะเก็บตัว - แสกดัก และความเชื่ออ่านาภายใน - นอก) สามารถร่วมกันทำนายความแปรปรวนของคะแนนสุขภาพจิตต่าง ๆ ได้มากกว่ากลุ่มตัวแปรชีวสังคมและภูมิหลังทั้ง 8 ประการ

วิธีการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษา ทั้งทางด้านกายภาพและสภาพเชิงจิต - สังคม ซึ่งมีทฤษฎีและผลการวิจัยชี้ว่า น่าจะมีความสัมพันธ์กับสุขภาพจิตด้านต่าง ๆ ของนักเรียนวัยรุ่น ผู้วิจัยจึงได้เลือกศึกษาประชากรที่เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 และเทียบเท่าของสถานศึกษาที่อยู่ในกรุงเทพมหานคร เหตุที่เลือกศึกษาเฉพาะสถานศึกษาในกรุงเทพมหานครก็เพราะต้องการให้ประชากรที่ศึกษาเป็นกลุ่มที่อยู่ในสังคมที่มีสภาพต่าง ๆ ใกล้เคียงกัน เช่น ภาวะบีบคั้นทางเศรษฐกิจ วิกฤติการณ์ทางสังคม ฯลฯ เพื่อเป็นการควบคุมตัวแปรทางสังคมที่อาจเกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตของนักเรียนวัยรุ่น นอกจากนี้ กรุงเทพมหานครยังเป็นจังหวัดที่มีสภาพแวดล้อมทางกายภาพทั้งที่แออัดและไม่แออัดปะปนกัน รวมทั้งมีสถานศึกษาหลายสังกัด เป็นที่รวมของวัยรุ่นหลายประเภทอันจะทำให้ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้ได้กว้างขวาง

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วยนักเรียนวัยรุ่นจากสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร รวม 16 แห่ง โดยแบ่งออกเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 (ม.5) จากโรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษา 8 แห่ง จำนวน 563 คน และนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ชั้นปีที่ 2 (เทียบเท่าชั้น ม.5) จากวิทยาลัยในสังกัดกรมอาชีวศึกษาอีก 8 แห่ง จำนวน 559 คน รวมทั้งสิ้น 1,122 คน ทั้งหมดนี้แบ่งออกเป็นนักเรียนชาย 503 คน และนักเรียนหญิง 619 คน

เครื่องมือวัดตัวแปร

เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วยแบบสอบถามเกี่ยวกับตัวแปรภูมิหลัง หรือตัวแปรชีวสังคมของผู้ถูกศึกษา 1 ชุด และแบบวัดตัวแปรต่าง ๆ อีก 6 ชุด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

แบบสอบถามภูมิหลัง เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับลักษณะต่าง ๆ ของผู้ตอบ เช่น เพศ ชื่อสถานศึกษา เกรดเฉลี่ยสะสม และลักษณะหรือสถานภาพของครอบครัว ซึ่งได้แก่ ลักษณะของครอบครัว อาชีพของผู้ปกครอง ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง และระดับเศรษฐกิจของครอบครัว ลักษณะของแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นการให้เลือกตอบจากคำตอบที่จัดไว้ให้ ยกเว้นชื่อสถานศึกษาและเกรดเฉลี่ยสะสม ซึ่งให้ผู้ตอบเติมคำตอบลงในช่องว่างที่กำหนดไว้

แบบวัดสุขภาพจิต มีลักษณะเป็นแบบสอบถามสภาพอารมณ์ จิตใจ และความผิดปกติทางกายของนักเรียนในกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งมีทั้งหมด 50 ข้อ สร้างขึ้นจากการประมวลความหมายและลักษณะสุขภาพจิตของนักเรียนวัยรุ่น และจากการศึกษาแบบวัดสุขภาพจิตต่าง ๆ เทาที่มีอยู่ แล้วดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพของผู้ตอบในการวิจัยครั้งนี้ แบบวัดชุดนี้ แบ่งย่อยออกเป็น 5 ด้าน คือ

แบบวัดอาการทางกาย มีลักษณะเป็นแบบสอบถามให้ชี้คำตอบ มีจำนวน 10 ข้อ แต่ละข้อมีข้อความหนึ่งประโยค และมาตราส่วนประเมินค่า ตั้งแต่ "ไม่เคยเลย" ถึง "เป็นประจำ" รวม 5 หน่วยควบคู่กันไป ข้อความในแต่ละประโยคเกี่ยวข้องกับอาการผิดปกติทางกาย เช่น ปวดศีรษะ เหนื่อยง่าย เบื่ออาหาร ปวดท้อง เป็นต้น ในการตอบแบบวัดนี้ ผู้ตอบแต่ละคนจะได้คะแนนรวมจาก 10 ถึง 50 คะแนน การหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบวัดนี้ ทำโดยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Coefficient alpha) (Cronbach, 1970 : 160 - 161) จากคะแนนของผู้ตอบจำนวน 124 คน ได้ค่าความเชื่อมั่นอยู่ในระดับปานกลาง ($\alpha = .66$)

แบบวัดมโนภาพแห่งตน มีลักษณะเป็นแบบสอบถามให้ชี้คำตอบจำนวน 10 ข้อ แต่ละข้อประกอบด้วยประโยคบอกเล่าและมาตราส่วนประเมินค่าประกอบอยู่ทุกข้อจาก "จริงที่สุด" จนถึง "ไม่จริงเลย" รวม 6 หน่วย ข้อความในแบบวัดแต่ละข้อเกี่ยวข้องกับความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตนเองในด้านต่าง ๆ ทั้งทางบวก (ข้อ 1, 2, 5, 7 และ 8) เช่น ความภูมิใจในตัวเอง รู้สึกว่าตนเองมีค่า เป็นที่รักใคร่ของคนอื่น และความ รู้สึกเกี่ยวกับตนเองในทางลบ (ข้อ 3, 4, 6, 9 และ 10) เช่น เห็นว่าตนเองไม่มีคุณค่า มีบ่มก้อย หรือทำอะไรไม่เคยสำเร็จ เป็นต้น ในการตอบแบบวัดนี้ผู้ตอบแต่ละคน จะได้คะแนนแต่ละข้อจาก 1 ถึง 6 คะแนน และได้คะแนนรวมอยู่ระหว่าง 10 ถึง 60 คะแนน การหาค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดชุดนี้ได้จากการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ของคะแนนจากผู้ตอบ 124 คน ได้ค่าความเชื่อมั่นอยู่ในระดับปานกลาง ($\alpha = .67$)

แบบวัดความซึมเศร้า มีลักษณะและจำนวนข้อเช่นเดียวกับแบบวัดมโนภาพ แห่งตน ข้อความในแบบวัดแต่ละข้อเกี่ยวข้องกับสภาพอารมณ์ และจิตใจของผู้ตอบใน ด้านต่าง ๆ ได้แก่ ความรู้สึกเหงา เปล่าเปลี่ยว สิ้นหวัง ท้อแท้ หดความสนใจ ในสิ่งต่าง ๆ จนไม่อยากคิดทำอะไร บางครั้งถึงกับคิดฆ่าตัวตาย เป็นต้น การวิจัยนี้ ได้หาค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดชุดนี้ โดยการคำนวณหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของคะแนน จากผู้ตอบ 124 คน ปรากฏว่า ความเชื่อมั่นของแบบวัดนี้อยู่ในระดับค่อนข้างสูงเป็นที่ น่าพอใจ ($\alpha = .85$)

แบบวัดความวิตกกังวล มีลักษณะและจำนวนข้อเช่นเดียวกันกับแบบวัดมโนภาพ แห่งตน แต่เนื้อหาในแบบวัดทั้ง 10 ข้อ บรรยายถึงความกลุ้มใจ กระวนกระวาย ความกลัวในสิ่งต่าง ๆ โดยไม่มีเหตุผลสมควร รู้สึกเป็นทุกข์และหงุดหงิดง่าย เป็นต้น จากการให้ผู้ตอบจำนวน 124 คน ตอบแบบวัดชุดนี้ แล้วนำคะแนนที่ได้มาหาค่าความ เชื่อมั่นแบบสัมประสิทธิ์แอลฟา ปรากฏว่า ค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดนี้ค่อนข้างสูงเป็นที่ น่าพอใจ ($\alpha = .84$)

แบบวัดความก้าวร้าว มีลักษณะและจำนวนข้อเช่นเดียวกับแบบวัดมโนภาพ แห่งตน คือ เป็นแบบสอบถามให้ชี้คำตอบ จำนวน 10 ข้อ มีข้อความและมาตราส่วน

ประเมินค่าประกอบทุกข้อจาก "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" ข้อความในแบบวัดเกี่ยวข้องกับอารมณ์และความรู้สึกถาวรของผู้ตอบ เช่น มีอารมณ์พุ่งพล่านอยากขว้างปาสิ่งของ อยากทำร้ายคนอื่น มีเรื่องโต้เถียงกับคนอื่นอยู่เสมอ เป็นต้น ความเชื่อมั่นของแบบวัดชุดนี้อยู่ในระดับค่อนข้างสูงเช่นเดียวกัน ($\alpha = .83$)

ในบางกรณี การวิจัยครั้งนี้จะพิจารณาลักษณะสุขภาพจิตของผู้ตอบรวมทั้ง 5 ด้าน โดยการรวมคะแนนของผู้ตอบจากการตอบแบบวัดทั้ง 5 ชุดนี้เข้าด้วยกัน ผู้ตอบแต่ละคนจะได้คะแนนรวมทั้ง 50 ถึง 290 คะแนน ผู้วิจัยจึงได้คำนวณหาค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดสุขภาพจิตทั้ง 5 ด้าน รวมกันอีกครั้งหนึ่งจากคะแนนของผู้ตอบจำนวน 124 คน ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดสุขภาพจิตรวม 5 ด้าน อยู่ในระดับสูงมาก ($\alpha = .93$)

แบบวัดความรู้สึกแออัด มีลักษณะเป็นประโยคประกอบมาตราส่วนประเมินค่า 6 หน่วย ตั้งแต่ "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" มีจำนวนทั้งหมด 15 ข้อ เพื่อวัดความรู้สึกของผู้ตอบที่มีต่อสภาพแวดล้อมด้านต่าง ๆ ในสถานศึกษาของตน ซึ่งมีทั้งประโยคทางบวก (ข้อ 1, 2, 3, 5, 7, 8, 14) และประโยคทางลบ (ข้อ 4, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 15) เนื้อหาของแต่ละประโยคบรรยายถึงความรู้สึกถูกเรียกร้องจากสิ่งเร้าต่าง ๆ มากเกินไป เช่น เสียง ผู้คน รวมทั้งความรู้สึกขาดความเป็นอิสระและความเป็นอิสระเป็นส่วนจนไม่สามารถจะทำอะไรตามที่ต้องการได้ เช่น อยากพักผ่อนก็ไม่มีที่พักอันเหมาะสม อยากเล่นกีฬาก็ไม่มีสนามหรือขาดแคลนอุปกรณ์ อยากจะปรึกษาหารือกับอาจารย์ อาจารย์ก็บอกว่าไม่ว่าง เป็นต้น ในการวิจัยนี้ได้หาค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดนี้ด้วยการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของคะแนนผู้ตอบ 124 คน ได้ค่าความเชื่อมั่นในระดับสูงพอสมควร ($\alpha = .69$)

แบบวัดความแร้นแค้นทางจิต มีจำนวน 14 ข้อ ให้ผู้ตอบชี้ตอบ ประกอบด้วยประโยคบอกเล่ามีมาตราส่วนประกอบ 6 หน่วย มีเนื้อหาเกี่ยวกับการรับรู้ความสอดคล้องและความสมดุลระหว่างความพยายามในด้านการเรียนและความประพฤติของผู้ตอบ กับผลตอบแทนที่เขาได้รับ เช่น พยายามทำความดีแล้วได้รับคำยกย่อง

ชมเชยหรือไม่เพียงใด พยายามศึกษาเล่าเรียนแล้วได้ผลสอดคล้องกับความพยายามหรือไม่ เป็นต้น ผู้ตอบแต่ละคนจะได้คะแนนในแต่ละข้อจาก 1 ถึง 6 คะแนน และคะแนนรวมจาก 14 ถึง 84 คะแนน แบบวัดชุดนี้มีค่าความเชื่อมั่นแบบสัมประสิทธิ์แอลฟา จากคะแนนผู้ตอบ 124 คน อยู่ในระดับสูงพอสมควร ($\alpha = .75$)

แบบวัดบรรยากาศในห้องเรียน มีจำนวน 26 ข้อ มีลักษณะเป็นประโยคและมาตราส่วนประเมินค่าประกอบทุกประโยค เช่นเดียวกับแบบวัดอื่น ๆ เนื้อหาของแบบวัดนี้เกี่ยวกับลักษณะการปฏิสัมพันธ์ที่ครูอาจารย์แสดงออกกับผู้ตอบในค่านต่าง ๆ 4 ค่าน คือ การให้ความรักและการสนับสนุน การใช้เหตุผลมากกว่าใช้อารมณ์ การใช้วิธีลงโทษทางจิตมากกว่าการลงโทษทางกาย และการควบคุมบังคับนักเรียนในลักษณะที่เหมาะสม ผู้ตอบจะต้องเลือกตอบจาก "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" ทั้งนี้ผลลัพธ์ของคะแนนรวมของผู้ตอบแต่ละคน คือ 26 ถึง 156 คะแนน การหาค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดชุดนี้จากคะแนนของผู้ตอบ 124 คน ผลปรากฏว่า ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาอยู่ในระดับปานกลาง ($\alpha = .65$)

แบบวัดลักษณะเก็บตัว - แสดงตัว มีลักษณะเป็นแบบสอบถาม 16 ข้อ ให้ผู้ตอบชี้ตอบบนมาตราส่วนประเมินค่า 6 หน่วย เหมือนแบบวัดอื่น ๆ ข้อความในแบบวัดนี้ ผู้วิจัยได้ดัดแปลงมาจากแบบสำรวจบุคลิกภาพของ อายเซนค์ (Eysenck Personality Inventory) ซึ่งเดิมมีอยู่ 20 ข้อ หลังจากนำไปทดลองใช้แล้วจึงตัดไว้เพียง 16 ข้อ ผลลัพธ์ของคะแนนที่ผู้ตอบแต่ละคนจะทำได้จึงอยู่ระหว่าง 16 ถึง 96 คะแนน ค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดชุดนี้อยู่ในระดับปานกลาง ($\alpha = .60$)

แบบวัดความเชื่ออำนาจภายใน - ภายนอก มีลักษณะเป็นแบบสอบถาม 15 ข้อ แต่ละข้อมีประโยคและมาตราส่วนประเมินค่า 6 หน่วย ให้ผู้ตอบชี้ตอบตามระดับที่ตรงกับลักษณะความเชื่อของตน ข้อความในแบบวัดนี้ผู้วิจัยได้เลือกมาจากข้อคำถามในแบบวัด Intellectual Achievement Responsibility (IAR scale) ของ แกรนคอลล และคนอื่น ๆ (Crandall and others. 1965) โดยแต่ละข้อความเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ด้านความสำเร็จและความล้มเหลวของผู้ตอบว่า เกิดจากการกระทำของ

ตนเองหรือเพราะบุคคลอื่น พิสัยของคะแนนจากการตอบแบบวัดชุดนี้ อยู่ระหว่าง 15 ถึง 90 คะแนน การหาค่าความเชื่อมั่นกระทำโดยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของคะแนนผู้ตอบ 124 คน ได้ค่าความเชื่อมั่นในระดับค่อนข้างสูง ($\alpha = .76$)

อนึ่ง แบบวัดชุดฉบับที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำไปทดลองใช้ (try - out) กับผู้ตอบ จำนวน 124 คน ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างจริงทุกประการ และได้ทำการวิเคราะห์รายข้อ เพื่อหาค่าอำนาจจำแนกด้วยค่าสถิติ t (Ferguson, 1976 : 164 - 166) แล้วเลือกเอาเฉพาะข้อความหรือประโยคที่มีค่าอำนาจจำแนกสูงในระดับที่ยอมรับได้มาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ กล่าวคือ เลือกเฉพาะข้อความที่มีค่า t มากกว่า 2.00 ขึ้นไป (เมื่อ $df = 64$) แบบวัดทั้งหมดที่กล่าวมานี้ อยู่ในภาคผนวก ข.

วิธีดำเนินการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยนี้ เป็นการศึกษาภาคสนามและศึกษาลักษณะต่าง ๆ ในตัวบุคคลซึ่งมีอยู่ก่อนแล้ว ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมแบบวัดต่าง ๆ เข้าเป็นเล่มเดียวกัน แล้วนำไปให้กลุ่มตัวอย่างตอบพร้อม ๆ กันขณะที่อยู่ในชั้นเรียน การวิจัยนี้จึงมีการดำเนินการสามขั้นตอนด้วยกัน คือ การลุ่มตัวอย่าง การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

การลุ่มตัวอย่าง จุดมุ่งหมายประการหนึ่งของการวิจัยนี้ก็คือ การศึกษาภาวะสุขภาพจิตของนักเรียนวัยรุ่นในสถานศึกษาของกรมสามัญศึกษา และกรมอาชีวศึกษาที่มีสภาพแออัดทางกายภาพแตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงได้ใช้วิธีลุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified sampling) ตามสังกัดของสถานศึกษาและความแออัดทางกายภาพ โดยดำเนินการ ดังนี้

1. นำรายชื่อของสถานศึกษาที่เปิดสอนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 5 และประกาศนียบัตรวิชาชีพปีที่ 2 ในเขตกรุงเทพมหานคร มาแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มตามสังกัดของสถานศึกษาและระดับความแออัด (รายชื่อและรายละเอียดของสถานศึกษาทั้งหมดได้

ในภาคผนวก ก.) สำหรับสังกัดของสถานศึกษามีอยู่ 2 ประเภท คือ โรงเรียนมัธยมของกรมสามัญศึกษา และวิทยาลัยในสังกัดกรมอาชีวศึกษา ส่วนสภาพแออัดทางกายภาพมี 2 ระดับ คือ สถานศึกษาที่แออัดมาก (มีเนื้อที่โดยเฉลี่ยต่อนักเรียนหนึ่งคนน้อยกว่า 2.31 ตารางวา และตั้งอยู่ในบริเวณแออัด เช่น แหล่งธุรกิจการค้า ฯ) กับสถานศึกษาที่แออัดน้อย (มีเนื้อที่โดยเฉลี่ยต่อนักเรียนหนึ่งคนมากกว่า 2.31 ตารางวา และมีที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่แออัดน้อย เช่น อยู่นอกเมืองหรือห่างไกลถนนใหญ่)

2. เลือกโรงเรียนหรือวิทยาลัยจากสถานศึกษาทั้ง 4 กลุ่ม โดยการสุ่มแบบง่าย (Simple Random Sampling) มากลุ่มละ 4 โรงเท่า ๆ กัน ดังนี้

สถานศึกษาของกรมสามัญศึกษา ที่มีสภาพแวดล้อมแออัดน้อย ได้แก่ โรงเรียนวัดหนองจอก โรงเรียนเศรษฐบุตรบำเพ็ญ โรงเรียนบางกะปิ และโรงเรียนวัดจันทร์ประดิษฐาราม

สถานศึกษาของกรมสามัญศึกษา ที่มีสภาพแออัดมาก ได้แก่ โรงเรียนราชวินิจมัธยม โรงเรียนโยธินบูรณะ โรงเรียนวัดประดู่ในทรงธรรม และโรงเรียนสตรีมหาพฤฒาราม

สถานศึกษาของกรมอาชีวศึกษา ที่มีสภาพแออัดน้อย ได้แก่ วิทยาลัยเทคนิคมนตรี วิทยาลัยเทคนิคสุโขทัย วิทยาลัยพัฒนการบางนา และวิทยาลัยพัฒนการธนบุรี

สถานศึกษาของกรมอาชีวศึกษา ที่มีสภาพแออัดมาก ได้แก่ วิทยาลัยอาชีวศึกษาเอี่ยมละออ วิทยาลัยอาชีวศึกษาเสาวภา วิทยาลัยอาชีวศึกษาธนบุรี และวิทยาลัยพัฒนการเชตุพน

3. เลือกนักเรียนหรือนักศึกษาจากสถานศึกษาทั้ง 16 แห่ง โดยสุ่มมาแห่งละสองห้องเรียน รวมทั้งสิ้น 32 ห้องเรียน

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ติดต่อกับโรงเรียนและวิทยาลัยทั้ง 16 แห่ง เพื่อขอใช้เวลาให้นักเรียนและนักศึกษาตอบแบบสอบถาม เมื่อถึงวันนัดหมายกับสถานศึกษา ผู้วิจัยได้เดินทางไปขอเก็บข้อมูลจากนักเรียนและนักศึกษาโดยแจกแบบสอบถาม

ที่เข้บรวมนกันเป็นเล่มให้นักเรียนช้คตอบในชั้นเรียน และควบคุมการตอบให้ครบถ้วน ซึ่งใช้เวลาประมาณหนึ่งชั่วโมงก็เก็บแบบสอบถามทั้งหมดกลับคืน การเก็บรวบรวม ข้อมูลนี้ไ้กระทำในระหว่างเดือนพฤศจิกายน และธันวาคม พ.ศ. 2525 ได้คำตอบ จากนักเรียนนักศึกษาประมาณ 1,150 คน เมื่อนำคำตอบเหล่านั้นมาให้คะแนนและ ลงรหัส พบว่ามีบางฉบับที่ไม่สมบูรณ์ครบถ้วนจึงคัดออกไปเหลือที่ใช้ในการวิเคราะห์ทาง สถิติ 1,122 ฉบับ เป็นคำตอบของนักเรียนเพศต่างกัน จากสถานศึกษาที่มีสภาพแออัด ต่างกัน และต่างสังกัดกัน ดังในตาราง 2

ตาราง 2 จำนวนนักเรียนวัยรุ่นในกลุ่มตัวอย่างแบ่งตามเพศ สังกัดของสถานศึกษา และความแออัดทางกายภาพของสถานศึกษา

เพศและสังกัด	แออัดน้อย	แออัดมาก	รวม
ชาย สามัญศึกษา	127	137	264
ชาย อาชีวศึกษา	148	91	239
หญิง สามัญศึกษา	145	154	299
หญิง อาชีวศึกษา	135	185	320
ชาย	275	228	503
หญิง	280	339	619
สามัญศึกษา	272	291	563
อาชีวศึกษา	283	276	559
กลุ่มรวม	555	567	1,122

การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แบ่งตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์ออกเป็นสองประเภทคือ ตัวแปรอิสระ และตัวแปรตาม

ตัวแปรอิสระ ประกอบด้วยตัวแปรต่าง ๆ 3 กลุ่ม คือ

1. ตัวแปรชีวสังคมและภูมิหลังของนักเรียน ได้แก่ เพศ สังกัด

ของสถานศึกษา ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง ระดับเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว ลักษณะของครอบครัว และเกรดเฉลี่ยสะสม ตัวแปรในกลุ่มนี้มีได้เป็นตัวแปรหลักในการวิจัยนี้ แต่ได้ใช้ในการแบ่งประเภทของผู้ตอบ แล้วเปรียบเทียบคะแนนตัวแปรหลักของกลุ่มตัวอย่างประเภทต่าง ๆ เพื่อทำการวิเคราะห์ทางสถิติว่า นักเรียนวัยรุ่นประเภทใด มีสภาพเชิงจิต - สังคม และสุขภาพจิตดีกว่าหรือเลวกว่านักเรียนประเภทอื่น ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการนำผลการวิจัยนี้ไปใช้ชี้แนะในการปฏิบัติต่อไป นอกจากนี้ ในกรณีที่การวิเคราะห์ข้อมูลตามสมมติฐานไม่พบผลที่เด่นชัดในกลุ่มตัวอย่างรวม หรือต้องการวิเคราะห์ข้อมูลตามสมมติฐานให้ละเอียดยิ่งขึ้น ก็อาจแบ่งกลุ่มผู้ตอบตามตัวแปรรองเหล่านี้ ซึ่งทำให้ไม่จำเป็นจะต้องปฏิเสธสมมติฐานนั้นโดยสิ้นเชิง หรืออาจทำให้พบผลการวิจัยในแง่มุมใหม่ ๆ ได้

2. ตัวแปรสภาพแวดล้อม ได้แก่ สภาพแออัดทางกายภาพ การรับรู้สภาพแออัด (ความรู้สึกแออัด) สภาพแวดล้อมทางสังคม (การรับรู้บรรยากาศในห้องเรียน) และสภาพแวดล้อมทางจิต (ความรู้สึกเร้นแค้นทางจิต) ในบางกรณีได้ใช้ตัวแปรสามตัวหลังเป็นตัวแปรตามด้วย

3. ตัวแปรค่านิยมบุคลิกภาพของนักเรียน ได้แก่ ลักษณะเก็บตัว-แสดงตัว และความเชื่ออ่านาจากภายใน-ภายนอก สำหรับตัวแปรแรก ใช้ศึกษาควบคู่กับความแออัดทางกายภาพ เพื่ออธิบายความแปรปรวนของความรู้สึกแออัด ส่วนตัวแปรหลัง ใช้วิเคราะห์ควบคู่กับความรู้สึกแออัดและความเร้นแค้นทางจิต เพื่ออธิบายความแปรปรวนของคะแนนสุขภาพจิตตามแนวคิดเรื่อง บุคคล x สถานการณ์แวดล้อมของ บลาส (Blass. 1977 : 19 - 20) ดังกล่าวแล้ว

ตัวแปรตาม ได้แก่ สุขภาพจิต 5 ด้าน คือ อารมณ์ทางกาย มโนภาพ
 แห่งตน ความวิตกกังวล ความก้าวร้าว และความซึมเศร้า ในการวิจัยนี้จะวิเคราะห์
 ตัวแปรตามดังกล่าวทั้งที่แยกกันทีละด้าน และรวมกันทุกด้าน

เนื่องจากการวิจัยนี้ ต้องการเปรียบเทียบภาวะสุขภาพจิตของนักเรียนวัยรุ่น
 ประเภทต่าง ๆ และเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระทั้งหมดที่กล่าวแล้วกับ
 สุขภาพจิตว่าสามารถอธิบายความแปรปรวนของสุขภาพจิตนักเรียนวัยรุ่นได้มากน้อย
 เพียงใด จึงต้องมีการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณเพื่อทดสอบความสามารถในการ
 ทำนายภาวะสุขภาพจิตของนักเรียนในกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ตัวแปรอิสระทุกตัวที่นำมา
 ศึกษาเป็นตัวทำนาย

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ จึงประกอบด้วย

1. การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบ 3 ทาง (Three - way Analysis
 of variance) (Myers. 1971 : 113 - 120) และการเปรียบเทียบความ
 แตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ตามแบบของ เชฟเฟ (Glass and Stanley. 1970 :
 388 - 395)

2. การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบเพิ่มตัวแปรทีละขั้น (Stepwise
 Multiple Regression) (Kerlinger and Pedhazur. 1973 : 56 - 71)

ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้คือ เครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้
 โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS (Statistical Package for the Social Sciences)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือ การศึกษาเปรียบเทียบภาวะสุขภาพจิต
 ด้านต่าง ๆ ของนักเรียนวัยรุ่นในสถานศึกษาที่มีความแออัดทางกายภาพต่างกัน
 มีการรับรู้สภาพแวดล้อมด้านต่าง ๆ แตกต่างกัน และมีลักษณะบุคลิกภาพบางประการ
 แตกต่างกัน โดยจะมีการแบ่งนักเรียนเหล่านี้ให้ละเอียดยิ่งขึ้นตามลักษณะชีวสังคม
 ภูมิหลังทางครอบครัวและทางโรงเรียนอีกหลายประการ คือ เพศ สังเกตของสถาน
 ศึกษา คะแนนเฉลี่ยสะสม ลักษณะครอบครัว อาชีพของผู้ปกครอง ระดับการศึกษา
 ของผู้ปกครอง และระดับเศรษฐกิจของครอบครัว นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังมีจุดประสงค์
 ที่จะศึกษาความสามารถในการทำนายสุขภาพจิตด้านต่าง ๆ ของตัวแปรอิสระทั้ง 13 ตัว
 ที่ใช้ในการวิจัยนี้ด้วยว่าจะสามารถอธิบายความแปรปรวนของคะแนนสุขภาพจิตทั้งห้าด้าน
 และสุขภาพจิตรวมของนักเรียนในกลุ่มตัวอย่างได้มากน้อยเพียงไร ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยนี้
 ส่วนใหญ่เป็นคะแนนที่ถือว่าอยู่ในมาตราส่วนแบบช่วงเท่า (Interval scale) คือ
 มีความหมายเชิงปริมาณว่า ช่องว่างระหว่างหน่วยแต่ละหน่วยมีค่าเท่ากัน จึงสามารถใช้
 สถิติแบบพารามेटริกต่าง ๆ ได้ การวิจัยนี้จึงได้ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวน
 และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบเพิ่มตัวแปรเป็นขั้น ๆ สำหรับวิเคราะห์ข้อมูลที่
 เก็บรวบรวมมาได้

การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในบทนี้จะแบ่งเป็น 4 ขั้นตอนตามลำดับ คือ
 ลักษณะเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่าง การรับรู้สภาพแวดล้อมสามด้านของผู้ที่มีลักษณะชีวสังคม
 และภูมิหลังต่างกัน สุขภาพจิตของผู้ที่มีลักษณะต่าง ๆ แตกต่างกัน และความสัมพันธ์
 ระหว่างองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ของสุขภาพจิต ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ลักษณะเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่าง

ก่อนที่จะศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ ทั้งที่กำหนดไว้ในสมมติฐาน และการวิเคราะห์ข้อมูลนอกเหนือจากสมมติฐานที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้พิจารณาการแจกแจงของลักษณะบางประการของกลุ่มตัวอย่างโดยส่วนรวม และแยกพิจารณาในกลุ่มตัวอย่างย่อยในบางกรณี เพื่อนำผลที่ได้จากการแจกแจงนี้ไปช่วยให้การแปลผลเป็นไปอย่างละเอียดรอบคอบยิ่งขึ้น

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้ตัวแปรอิสระ 2 ตัวเป็นเกณฑ์ในการสุ่มตัวอย่าง คือ สังกัดของสถานศึกษา และสภาพแวดล้อมทางกายภาพของสถานศึกษาที่ผู้ตอบกำลังเรียนอยู่ หลังจากการสุ่มตัวอย่างจึงได้นักเรียนวัยรุ่นประเภทต่าง ๆ ตามตัวแปรทั้งสองนี้ในปริมาณที่ต้องการ จากการสุ่มตัวอย่างดังกล่าวนี้ทำให้มีตัวแปรอื่น ๆ ซึ่งเป็นลักษณะของผู้ตอบที่ผู้วิจัยไม่ได้ควบคุมในขณะที่สุ่มตัวอย่าง แต่ก็มีความสำคัญเกี่ยวกับการวิจัยอยู่ด้วย ตัวแปรเหล่านั้นได้แก่ ผลการเรียน (คะแนนเฉลี่ยสะสม) ลักษณะของครอบครัว สถานภาพทางสังคมของผู้ปกครอง การศึกษาของผู้ปกครอง ระดับเศรษฐกิจของครอบครัว บุคลิกภาพแบบเก็บตัว - แสวงตัว และความเชื่ออ่านาจภายใน - ภายนอก

ตัวแปรต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้เป็นตัวแปรอิสระชั้นรองที่จะใช้ในการแบ่งประเภทของผู้ตอบในขณะที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระที่สำคัญ กับตัวแปรตามที่เป็นหลักซึ่งกำหนดไว้ในสมมติฐานของการวิจัย ทั้งนี้เพื่อให้สามารถทดสอบสมมติฐานได้ในกลุ่มตัวอย่างที่ละเอียดยิ่งขึ้น เนื่องจากตัวแปรอิสระทั้งหลายนี้มีความเกี่ยวข้องกันอยู่มาก กล่าวคือ เมื่อผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มตัวอย่างตามตัวแปรอิสระตัวหนึ่งมีบ่อยครั้งที่กลุ่มย่อยเหล่านี้จะแตกต่างกันในระดับของตัวแปรอื่นด้วย การทราบว่ากลุ่มย่อยเหล่านั้นแตกต่างกันในลักษณะอื่นใดอีกบ้างนั้นย่อมเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการคาดคะเนถึงสาเหตุของปรากฏการณ์ที่กำลังศึกษาอยู่นี้ได้ละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ในภาคผนวก ค. ได้มีการแจกแจงจำนวนผู้ตอบที่ถูกจัดประเภทตามตัวแปรอิสระชั้นรองทีละตัว และเนื่องจากการพิจารณาข้อมูลในส่วนนี้เป็นการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น จึงมิได้ทำการวิเคราะห์ทางสถิติเพื่อหาระดับนัยสำคัญของความสัมพันธ์หรือความแตกต่างทั้งหลาย แต่จะถือว่า ความแตกต่างระหว่างนักเรียนสองกลุ่มใดที่มากกว่า 20 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไป เป็นความแตกต่างที่สำคัญพอจะนำมาเป็นข้อสังเกตได้

ในการจำแนกผู้ตอบตามระดับของตัวแปรแต่ละตัวนี้ จะมีการพิจารณาในกลุ่มรวม 1,122 คน ก่อน แล้วจึงพิจารณาตามเพศ สังกัดของสถานศึกษา และสภาพแออัดทางกายภาพของสถานศึกษา จากรายละเอียดในภาคผนวก ค. อาจสรุปได้ว่า ในกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 1,122 คน นั้น เป็นนักเรียนจากครอบครัวปกติซึ่งบิดามารดาอยู่ด้วยกันเป็นส่วนใหญ่ (80%) ส่วนที่เหลือเป็นนักเรียนจากครอบครัวที่มีสภาพแตกแยก (20%) ในกลุ่มรวมนี้ ยังเป็นนักเรียนที่ครอบครัวมีระดับเศรษฐกิจปานกลางเป็นส่วนใหญ่ (57%) ที่เหลือเป็นผู้ที่มาจากครอบครัวระดับเศรษฐกิจสูงและต่ำจำนวนเท่า ๆ กัน (21%) สำหรับการศึกษาของผู้ปกครองของวัยรุ่นในกลุ่มรวมนี้ ส่วนมากอยู่ในระดับต่ำ คือ ไม่เกินมัธยมศึกษาปีที่ 3 หรือเทียบเท่า (70%) นอกนั้นเป็นผู้ที่มีการศึกษาในระดับสูงกว่ามัธยมศึกษาปีที่ 3 (30%) ส่วนลักษณะอื่น ๆ ของผู้ตอบในกลุ่มรวม ปรากฏว่า ไม่มีความแตกต่างกันมากนัก

จากการพิจารณาลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง โดยแบ่งตามสังกัดของสถานศึกษา ทำให้พบว่า นักเรียนวัยรุ่นของกรมสามัญศึกษามีลักษณะบางประการแตกต่างไปจากนักเรียนในสังกัดกรมอาชีวศึกษา ลักษณะเหล่านี้ ได้แก่ คะแนนเฉลี่ยสะสม และอาชีพของผู้ปกครอง กล่าวคือ นักเรียนในสังกัดกรมอาชีวศึกษาได้คะแนนเฉลี่ยสะสมสูงกว่า 2.37 เป็นส่วนใหญ่ (62%) ในขณะที่นักเรียนของกรมสามัญศึกษามีผลการเรียนในระดับนี้กันเป็นส่วนน้อย (36%) และเมื่อพิจารณากลุ่มย่อยที่แยกตามเพศ และสังกัดของสถานศึกษาพร้อมกัน ก็พบความแตกต่างในระหว่างนักเรียนสังกัดกรมอาชีวศึกษาอีกด้วย นั่นคือ ในวิทยาลัยของกรมอาชีวศึกษานักเรียนหญิงได้คะแนนเฉลี่ยสะสมสูงเป็นจำนวนมากกว่านักเรียนชาย (70.0% และ 51.5% ตามลำดับ) ในด้านอาชีพ

ของผู้ปกครอง นักเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษามีผู้ปกครองซึ่งมีอาชีพระดับสูงจำนวน 61% แต่นักเรียนสังกัดกรมอาชีวศึกษามีเพียง 46% ที่ผู้ปกครองมีสถานภาพทางสังคม ในระดับนี้ แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มว่าอาจมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง สำหรับ ลักษณะอื่น ๆ ไม่ปรากฏว่ามีความแตกต่างที่เด่นชัดระหว่างนักเรียนจากสถานศึกษา ทั้งสองสังกัด

ส่วนการเปรียบเทียบการแจกแจงลักษณะอื่น ๆ ของผู้ตอบเมื่อแบ่งตามสภาพ แอ็คทางกายภาพ ก็ไม่ปรากฏว่ามีความแตกต่างกันอย่างเด่นชัด นอกจากในด้านอาชีพ หรือสถานภาพทางสังคมของผู้ปกครอง ซึ่งมีแนวโน้มว่าจะแตกต่างกันอยู่บ้าง กล่าวคือ นักเรียนจากสถานศึกษาที่แอ็คมากนั้น มีผู้ปกครองซึ่งมีสถานภาพทางสังคมสูงเป็นส่วนใหญ่ (60%) ในขณะที่ผู้ปกครองของนักเรียนจากสถานศึกษาที่แอ็คน้อยส่วนใหญ่ (53%) มีสถานภาพทางสังคมต่ำ

สำหรับการแจกแจงลักษณะของกลุ่มตัวอย่างเมื่อแบ่งตามเพศของผู้ตอบก็ปรากฏว่า นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลังด้านต่าง ๆ ไม่แตกต่างกัน ยกเว้นในด้านความเชื่ออ่านาจากภายใน - ภายนอก ซึ่งมีแนวโน้มว่า วัยรุ่นเพศชาย ส่วนใหญ่มีความเชื่ออ่านาจากภายนอกคน (61%) ส่วนนักเรียนวัยรุ่นหญิงส่วนใหญ่ (52%) มีความเชื่ออ่านาจากภายในคน

จึงอาจกล่าวได้ว่า ลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลังทั้ง 7 ประการ ซึ่งเป็น ตัวแปรระดับรองดังกล่าวนั้น มีการแจกแจงที่เกือบจะเป็นเอกเทศจากเพศและสภาพ แอ็คทางกายภาพของสถานศึกษา แต่มีลักษณะการแจกแจงที่แตกต่างกันในด้านคะแนนเฉลี่ย สะสมของนักเรียนจากสถานศึกษาต่างสังกัดกัน โดยเชื่อได้ว่า นักเรียนในสังกัดกรม อาชีวศึกษาได้คะแนนเฉลี่ยสะสมสูงกว่านักเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษา ฉะนั้น ถ้าพบว่า ตัวแปรตามตัวใดแปรปรวนไปตามสังกัดของสถานศึกษาของผู้ตอบ ก็ควรคำนึงว่า ส่วนหนึ่ง ของความแปรปรวนในตัวแปรตามนั้นเกิดจากคะแนนเฉลี่ยสะสมของผู้ตอบด้วย ผลส่วนนี้ จะได้ใช้เป็นข้อพึงสังวรณในการตีความหมายของผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องต่อไป

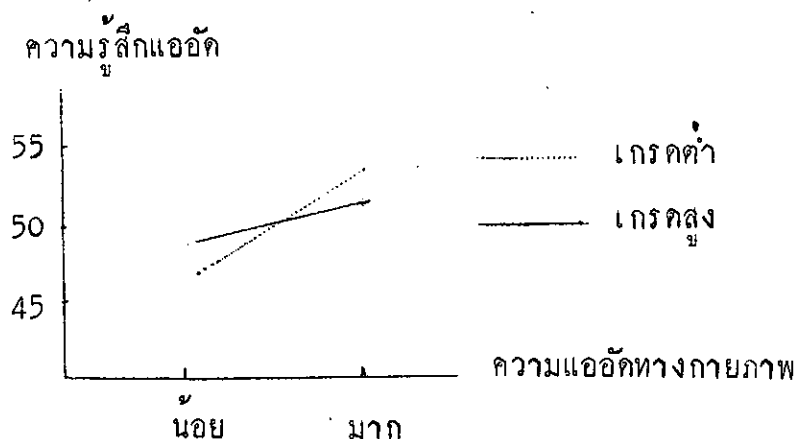
การรับรู้สภาพแวดล้อมสามด้านของผู้ที่มีลักษณะชีวสังคมและภูมิหลังต่างกัน

การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายสำคัญที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้สภาพแวดล้อมสามด้าน (ความรู้สึกแออัด ความร้นแค้นทางจิต และบรรยากาศในห้องเรียน) กับภาวะสุขภาพจิตห้าด้านของนักเรียนวัยรุ่นในกลุ่มตัวอย่าง แต่ก่อนที่จะทำการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ดังกล่าว ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบคำถามเบื้องต้นว่า นักเรียนที่มีลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลังแตกต่างกันนั้น มีการรับรู้สภาพแวดล้อมทั้งสามด้านนี้แตกต่างกันหรือไม่ ดังนั้น ตัวแปรเกี่ยวกับการรับรู้สภาพแวดล้อมทั้งสามตัวจึงถูกใช้เป็นตัวแปรตามในการวิเคราะห์ทางสถิติ โดยมีลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลัง 8 ประการ เป็นตัวแปรอิสระซึ่งได้แก่ เพศ สังกัดของสถานศึกษา สภาพแออัดทางกายภาพ คะแนนเฉลี่ยสะสม ลักษณะของครอบครัว อาชีพของผู้ปกครอง ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง และระดับเศรษฐกิจของครอบครัว การวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้เป็นการวิเคราะห์ความแปรปรวนโดยใช้ตัวแปรอิสระที่ละสามตัว (Three - Way Analysis of Variance, Factorial Design) การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลจะแยกออกเป็นสามส่วน คือ ส่วนแรกเกี่ยวกับความรู้สึกแออัด ส่วนที่สองเกี่ยวกับความร้นแค้นทางจิต และส่วนที่สามเกี่ยวกับบรรยากาศในห้องเรียน

ความรู้สึกแออัดของผู้ที่มีลักษณะชีวสังคมและภูมิหลังต่างกัน

ความรู้สึกแออัด หมายถึง การรับรู้ของนักเรียนเกี่ยวกับความแออัดของสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาของตน อันประกอบด้วยความรู้สึกที่ว่าตนถูกรบกวนจากสิ่งเร้าต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อมมากเกินไป เช่น มีกลิ่นสกปรกและเสียงรบกวนมารบกวน หรือต้องพบปะพูดคุยกับคนจำนวนมากจนแทบจะทำกิจกรรมที่ตนต้องการไม่ได้ และความรู้สึกขาดความเป็นอิสระหรือความเป็นสักเป็นส่วนตัว (privacy) จนไม่สามารถจะเลือกทำอะไรในเวลาและสถานที่ที่ต้องการได้ เพราะมีสิ่งรบกวนขัดขวางมาก ในการเปรียบเทียบปริมาณความรู้สึกแออัดจากการรายงานของผู้ตอบในกลุ่มตัวอย่างรวมตามลักษณะชีวสังคมและภูมิหลังที่ละสามตัว พบผลดังนี้

จากการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความรู้สึกแออัด โดยพิจารณาตามสังกัดของสถานศึกษา ความแออัดทางกายภาพ และคะแนนเฉลี่ยสะสม ปรากฏว่าคะแนนนี้แปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างความแออัดทางกายภาพ และคะแนนเฉลี่ยสะสมอย่างเชื่อมั่นได้ (ดูตาราง 1 ภาคผนวก ง.) เมื่อทำการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยเป็นรายคู่ของกลุ่มย่อยที่แบ่งตามความแออัด และคะแนนเฉลี่ยสะสมพร้อมกันสองตัวตามวิธีของ เซฟเฟ (Glass and Stanley. 1970 : 388 - 395) ก็พบผลดังตาราง 2 ภาคผนวก ง. ซึ่งได้แสดงไว้ในภาพ 3

ภาพประกอบ 3 ความรู้สึกแออัดของนักเรียนซึ่งมีผลการเรียนต่างกัน และอยู่ในสถานศึกษาที่มีสภาพแออัดต่างกัน

จากภาพประกอบ 3 จะเห็นว่า ปริมาณความรู้สึกแออัดของนักเรียนที่อยู่ในสถานศึกษาที่แออัดมาก และแออัดน้อยแตกต่างกันไปตามระดับคะแนนเฉลี่ยสะสม แต่ความแตกต่างนี้ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ สำหรับในกลุ่มนักเรียนที่มีผลการเรียนสูง ผู้ที่อยู่ในสถานศึกษาที่แออัดมาก มีความรู้สึกแออัดมากกว่าผู้ที่อยู่ในสถานศึกษาที่แออัดน้อยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่ในกลุ่มนักเรียนที่มีผลการเรียนต่ำก็พบความแตกต่างในทำนองเดียวกัน นอกจากนี้ นักเรียนที่อยู่ในสถานศึกษาที่แออัดมากทั้งที่มีผลการเรียนสูงและต่ำ มีความรู้สึกแออัดมากกว่านักเรียนที่อยู่ในสถานศึกษาที่แออัดน้อยไม่ว่าจะมีผลการเรียนต่ำหรือสูง จึงอาจสรุปได้ว่า นักเรียนที่อยู่ในสถานศึกษาที่แออัดมาก มีความรู้สึกแออัดมากกว่านักเรียนที่อยู่ใน

ในสถานศึกษาที่แออัดน้อย โดยไม่เกี่ยวข้องกับระดับผลการเรียนเลย

เมื่อพิจารณาความแปรปรวนของคะแนนความรู้สึกแออัดตามตัวแปรอิสระแต่ละตัว (Main effect) ก็พบว่า คะแนนนี้แปรปรวนไปตามสังกัดของสถานศึกษา และความแออัดทางกายภาพอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ดูตาราง 1 ภาคผนวก ง.) และจากการพิจารณาคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มย่อยที่แยกตามตัวแปรทั้งสองนี้ พบว่า นักเรียนจากโรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษา มีความรู้สึกแออัดมากกว่านักเรียนในวิทยาลัยของกรมอาชีวศึกษา (สามัญ = 51.04, อาชีวะ = 49.71) ส่วนวัยรุ่นจากสถานศึกษาที่แออัดมากรายงานว่า ตนมีความรู้สึกแออัดมากกว่าวัยรุ่นจากสถานศึกษาที่มีสภาพแออัดน้อย (กลุ่มแออัดมาก = 52.83, กลุ่มแออัดน้อย = 47.87) ซึ่งตรงกับข้อสรุปที่กล่าวมาแล้ว

จากการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนตัวแปรตามเดียวกันนี้ โดยใช้ตัวแปรอิสระตัวอื่น ๆ ปรากฏผลว่า คะแนนความรู้สึกแออัดแปรปรวนไปตามอาชีพของผู้ปกครอง และระดับการศึกษาของผู้ปกครองอย่างเชื่อมั่นได้ (ดูตาราง 3 ภาคผนวก ง.) เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยในกลุ่มย่อยก็พบว่า นักเรียนวัยรุ่นที่ผู้ปกครองมีสถานภาพทางสังคม (อาชีพ) สูง มีความรู้สึกแออัดมากกว่านักเรียนที่ผู้ปกครองมีสถานภาพทางสังคมต่ำ (สูง = 51.33, ต่ำ = 49.27) ส่วนนักเรียนที่ผู้ปกครองมีระดับการศึกษาสูงกว่า มศ.3 ขึ้นไป รายงานว่า ตนมีความรู้สึกแออัดมากกว่านักเรียนที่ผู้ปกครองมีระดับการศึกษาต่ำกว่า ม.ศ.3 หรือเทียบเท่า (การศึกษาสูง = 52.31, การศึกษาต่ำ = 49.56)

จะเห็นว่า ในส่วนที่เกี่ยวกับความรู้สึกแออัดต่อสภาพแวดล้อมของสถานศึกษานั้น ตัวแปรอิสระที่มีบทบาทเด่นชัดกับปริมาณความรู้สึกแออัดที่นักเรียนวัยรุ่นได้รายงานไว้ มี 4 ตัว คือ สังกัดของสถานศึกษา ความแออัดทางกายภาพ สถานภาพทางสังคมของผู้ปกครอง และระดับการศึกษาของผู้ปกครอง โดยอาจกล่าวได้ว่า วัยรุ่นจากโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา วัยรุ่นจากสถานศึกษาที่มีสภาพแออัดมาก วัยรุ่นที่ผู้ปกครองมีสถานภาพทางสังคมสูง และมีระดับการศึกษาสูง รายงานว่า มีความรู้สึกแออัดมากกว่าวัยรุ่นประเภทที่ตรงกันข้าม นอกจากนี้วัยรุ่นที่อยู่ในสถานศึกษาที่มีความแออัดมากทั้งที่มี

ผลการเรียนต่ำและสูง รายงานว่า ตนมีความรู้สึกแออัดมากกว่าวัยรุ่นจากสถานศึกษาที่มีสภาพแออัดน้อย ไม่ว่าจะมึผลการเรียนต่ำหรือสูง

ในการวิจัยนี้ ได้ตั้งสมมติฐาน 2 ไว้ว่า "นักเรียนที่อยู่ในสถานศึกษาซึ่งมีสภาพแออัดมาก และมีบุคลิกภาพแบบเก็บตัว มีความรู้สึกแออัดมากกว่านักเรียนในกลุ่มอื่น ๆ อีกสามกลุ่ม" จากการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทดสอบสมมติฐานนี้ด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความรู้สึกแออัดโดยพิจารณาตามเพศ ความแออัดทางกายภาพ และบุคลิกภาพแบบเก็บตัว - แสดงตัว (ดูตาราง 3) ผลปรากฏว่า คะแนนความรู้สึกแออัดแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพศ ความแออัดทางกายภาพ และลักษณะเก็บตัว - แสดงตัวพร้อมกันสามตัวแปร เมื่อทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ในกลุ่มย่อยที่แบ่งตามตัวแปรทั้งสามแล้ว (ดูตาราง 4 ภาคผนวก ง.) ปรากฏว่า นักเรียนที่มีความรู้สึกแออัดมากที่สุด (53.66) คือ นักเรียนหญิงที่อยู่ในสถานศึกษาที่แออัดมาก และมีลักษณะแสดงตัว ซึ่งกลุ่มนี้มีความรู้สึกแออัดแตกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ อีกสี่กลุ่ม คือ นักเรียนหญิงและนักเรียนชายจากสถานศึกษาที่แออัดน้อยและมีบุคลิกภาพแบบแสดงตัว นักเรียนชายและนักเรียนหญิงจากสถานศึกษาที่แออัดน้อยและมีบุคลิกภาพแบบเก็บตัว ส่วนกลุ่มที่มีความรู้สึกแออัดน้อยที่สุด ได้แก่ นักเรียนหญิงจากสถานศึกษาที่แออัดน้อยและมีบุคลิกภาพแบบแสดงตัว (คะแนนเฉลี่ย = 46.47) ซึ่งมีความรู้สึกแออัดน้อยกว่ากลุ่มอื่น ๆ อีกหลายกลุ่มอย่างเด่นชัด

นอกจากนี้ ยังพบว่า คะแนนความรู้สึกแออัดแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างความแออัดทางกายภาพ และลักษณะเก็บตัว - แสดงตัวอีกด้วย จากผลของการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ของนักเรียนทั้งสี่กลุ่มตามวิธีของ เชฟเฟ (ดูตาราง 5 ภาคผนวก ง.) ปรากฏว่า นักเรียนจากสถานศึกษาที่แออัดมากทั้งที่มีบุคลิกภาพแบบเก็บตัวและแบบแสดงตัว มีความรู้สึกแออัดมากกว่านักเรียนจากสถานศึกษาที่แออัดน้อย ไม่ว่าจะมึบุคลิกภาพแบบใด (ดูภาพประกอบ 4) จึงกล่าวได้ว่า นักเรียนที่อยู่ในสถานศึกษาที่แออัดเหมือนกัน การมีบุคลิกภาพแบบเก็บตัวหรือแบบแสดงตัวก็ไม่ได้ทำให้เขารู้สึกแออัดต่างกัน ดังนั้น การวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้จึงไม่สนับสนุนสมมติฐาน 2 และเมื่อ

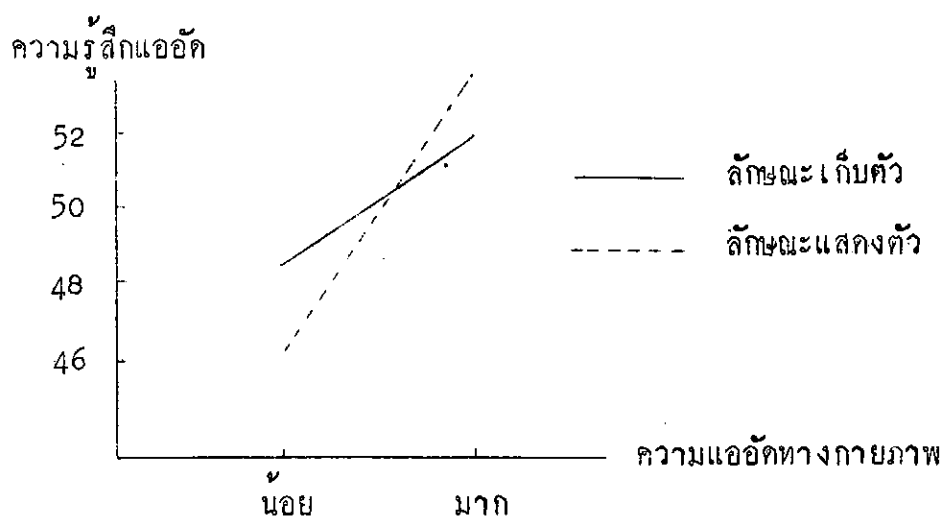
ตาราง 3 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความรู้สึกรักแอด์ เมื่อพิจารณาตามเพศ สภาพแวดล้อมกายภาพ และลักษณะ
เก็บตัว - แสดงตัว ในกลุ่มนักเรียนบางประเภท

แหล่งความแปรปรวน	กลุ่มรวม			สภาพ			อาชีพ		
	df	MS	F	df	MS	F	df	MS	F
เพศ (ก)	1	0.21	< 1	1	23.49	< 1	1	30.09	< 1
แออัดกายภาพ (ข)	1	6842.04	89.09***	1	2898.81	36.91***	1	3926.01	52.65***
เก็บตัว - แสดงตัว (ค)	1	58.82	< 1	1	43.52	< 1	1	3.30	< 1
ก x ข	1	0.09	< 1	1	134.67	1.72	1	72.19	< 1
ก x ค	1	0.01	< 1	1	115.72	1.47	1	97.08	1.30
ข x ค	1	568.41	7.40**	1	313.09	3.99*	1	150.04	2.01
ก x ข x ค	1	309.65	4.03*	1	250.67	3.19	1	88.93	1.19
ส่วนที่เหลือ	1,114	76.79		555	78.54		551	74.57	

*มีนัยสำคัญระดับ .05

**มีนัยสำคัญระดับ .01

***มีนัยสำคัญระดับ .001

ภาพประกอบ 4 ความรู้สึกแออัดของนักเรียนที่มีบุคลิกภาพต่างกันและอยู่ในสถานศึกษาที่มีสภาพแออัดต่างกัน

แบ่งกลุ่มวิเคราะห์ตามสังกัดของสถานศึกษาแล้ว ปรากฏว่า คะแนนความรู้สึกแออัดแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างความแออัดทางกายภาพ กับลักษณะเก็บตัว - แสดงตัว เฉพาะในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษาเท่านั้น

ส่วนการพิจารณาความแปรปรวนของคะแนนความรู้สึกแออัดตามตัวแปรอิสระแต่ละตัว ก็พบว่า คะแนนนี้แปรปรวนไปตามความแออัดทางกายภาพอย่างเชื่อมั่นได้เพียงตัวเดียว โดยนักเรียนในสถานศึกษาที่แออัดมากมีความรู้สึกแออัดมากกว่านักเรียนในสถานศึกษาที่แออัดน้อย ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ที่รายงานไว้ก่อนหน้านี้แล้ว แม้ว่าจะมีการแบ่งกลุ่มย่อยตามสังกัดของสถานศึกษาข้อสรุปนี้ก็ยังเป็นจริงอยู่

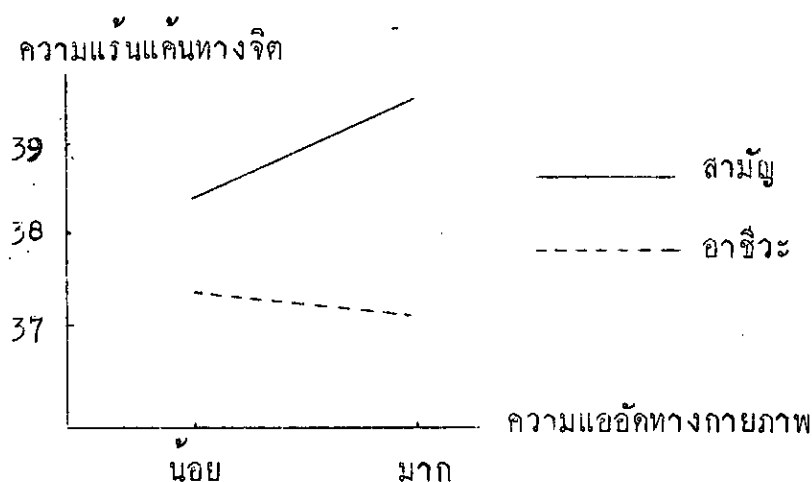
ความแร้นแค้นทางจิตของผู้ที่มีลักษณะชีวสังคมและภูมิหลังต่างกัน

ความแร้นแค้นทางจิตในการวิจัยนี้ หมายถึง การรับรู้ของนักเรียนเกี่ยวกับความสอดคล้องและความสมมูลระหว่างความพยายาม กับผลตอบแทนที่ตนได้รับทั้งในด้านการเรียนและความประพฤติของตนเองที่อยู่ในสถานศึกษา ความแร้นแค้นทางจิตนี้แบ่งเป็นสองระดับ คือ ความรู้สึกแร้นแค้นมากเพราะรับรู้ถึงความพยายามกับผลตอบแทนที่ได้รับ

ไม่สอดคล้องและไม่พอกัน กับความรู้สึกแค้นน้อย เนื่องจากรับรู้ความพยายาม หรือการกระทำของคนข้างจะสอดคล้องและสอดคล้องกับผลตอบแทนที่ได้รับ

จากการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความแค้นทางจิตโดยพิจารณาตามตัวแปรอิสระ 3 ตัว คือ เพศ สังกัดของสถานศึกษา และความแออัดทางกายภาพของสถานศึกษา ผลปรากฏว่า คะแนนนี้แปรปรวนไปตามเพศ และสังกัดของสถานศึกษา อย่างเชื่อมั่นได้ (ดูตาราง 6 ภาคผนวก ง.) เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยของกลุ่มย่อยก็พบว่า นักเรียนชาย รายงานว่าตนมีความแค้นทางจิตมากกว่านักเรียนหญิง (ชาย = 40.01, หญิง = 37.06) และนักเรียนจากโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา มีความแค้นทางจิตมากกว่านักเรียนที่เรียนสายอาชีพศึกษาอย่างเด่นชัด (สามัญ = 39.07, อาชีวะ = 37.68)

ต่อมา ได้ทำการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความแค้นทางจิตตามสังกัดของสถานศึกษา ความแออัดทางกายภาพ และคะแนนเฉลี่ยสะสม (ดูตาราง 7 ภาคผนวก ง.) พบว่า คะแนนนี้แปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างสังกัดของสถานศึกษา และความแออัดทางกายภาพอย่างเชื่อถือได้ และจากการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของกลุ่มย่อยที่แบ่งตามตัวแปรทั้งสองนี้ด้วยวิธีของ เชฟเฟ (ดูตาราง 8 ภาคผนวก ง.) ก็พบว่า นักเรียนวัยรุ่นที่มีความแค้นทางจิตมากที่สุด (คะแนนเฉลี่ย = 39.59) คือ กลุ่มที่อยู่ในสถานศึกษาของกรมสามัญศึกษาที่มีสภาพแออัดมาก กลุ่มนี้มีความแค้นทางจิตมากกว่านักเรียนในสถานศึกษาของกรมอาชีวศึกษาที่มีสภาพแออัดมากอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนกลุ่มอื่น ๆ ไม่พบว่ามีความแค้นทางจิตแตกต่างกันพอที่จะยอมรับได้ (ดูภาพประกอบ 5)

ภาพประกอบ 5 ความแร้นแค้นทางจิตของนักเรียนในสถานศึกษาของกรมสามัญศึกษา และกรมอาชีวศึกษา ซึ่งมีสภาพแอ็ดทต่างกัน

ผลจากการวิเคราะห์ความแปรปรวนในตาราง 7 ภาคผนวก ง. นี้ ยังพบอีกว่า คะแนนความแร้นแค้นทางจิตแปรปรวนไปตามระดับคะแนนเฉลี่ยสะสมอย่าง เชื้อถั่วไก่ทางสถิติ โดยนักเรียนที่มีผลการเรียนต่ำรายงานว่า คนมีความแร้นแค้นทางจิตสูงกว่านักเรียนที่มีผลการเรียนสูง (พวกที่เรียนไม่ดี = 40.29, พวกเรียนดี = 36.38)

สุดท้าย ได้มีการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความแร้นแค้นทางจิต โดยใช้ตัวแปรอิสระอื่น ๆ อีก ดังตาราง 9 ในภาคผนวก ง. ปรากฏว่า คะแนนนี้แปรปรวนไปตามระดับการศึกษาของผู้ปกครองเพียงตัวเดียว กล่าวคือ นักเรียนวัยรุ่นที่ผู้ปกครองมีระดับการศึกษาสูงกว่าชั้น ม.ศ.3 รายงานว่า คนมีความแร้นแค้นทางจิตขณะที่อยู่ในโรงเรียนมากกว่านักเรียนที่ผู้ปกครองมีการศึกษาระดับต่ำกว่า (การศึกษาสูง = 39.43, การศึกษาต่ำ = 37.94)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้จึงสรุปได้ว่า นักเรียนชาย นักเรียนจากโรงเรียนของกรมสามัญศึกษา นักเรียนที่มีผลการเรียนต่ำ และนักเรียนที่ผู้ปกครองมีระดับการศึกษาสูง รายงานว่า คนมีความแร้นแค้นทางจิตมากกว่านักเรียนวัยรุ่นที่มีลักษณะตรงกันข้าม นอกจากนี้ วัยรุ่นจากสถานศึกษาของกรมสามัญศึกษาที่มีสภาพแอ็ดทมาก

ยังมีความแน่นแน่นทางจิตมากกว่าวัยรุ่นในสถานศึกษาของกรมอาชีวศึกษาที่มีสภาพแออัดมากอีกด้วย

การรับรู้บรรยากาศในชั้นเรียนของผู้ที่มีลักษณะชีวสังคมและภูมิหลังต่างกัน

บรรยากาศในชั้นเรียนของการวิจัยนี้ หมายถึง การรับรู้ของนักเรียนเกี่ยวกับลักษณะการปฏิสัมพันธ์ที่ครูแสดงออกกับคนขณะที่อยู่ในชั้นเรียนว่าเป็นประชาธิปไตยมากหรือน้อย ลักษณะของบรรยากาศที่เป็นประชาธิปไตยมาก ได้แก่ การที่นักเรียนรายงานว่า ครูอาจารย์ให้ความรักและสนับสนุนตนมาก ใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ มีการลงโทษทางจิตมากกว่าการลงโทษทางกาย และมีการควบคุมบังคับให้ตนปฏิบัติตามครูในปริมาณปานกลาง ส่วนบรรยากาศที่เป็นประชาธิปไตยน้อย ได้แก่ การที่นักเรียนรายงานถึงการปฏิสัมพันธ์ที่ครูอาจารย์แสดงกับตนในลักษณะตรงกันข้าม จากการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนตัวแปรตามนี้ในกลุ่มวัยรุ่นที่มีลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลังต่างกัน ปรากฏผลดังต่อไปนี้

ในการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนบรรยากาศในชั้นเรียน โดยพิจารณาตามเพศ สังกัดของสถานศึกษา และความแออัดทางกายภาพ (ดูตาราง 10 ภาคผนวก ง.) ผลปรากฏว่า คะแนนนี้แปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างสังกัดของสถานศึกษา และความแออัดทางกายภาพอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จากการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยเป็นรายคู่ของกลุ่มย่อยที่แบ่งตามตัวแปรทั้งสองนี้ด้วยวิธีของ เชฟเฟ (ดูตาราง 11 ในภาคผนวก ง.) ปรากฏว่า นักเรียนที่รายงานว่าบรรยากาศในชั้นเรียนของตนเป็นประชาธิปไตยน้อยที่สุด ก็คือ นักเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษาที่มีสภาพแออัดมาก (คะแนนเฉลี่ย = 103.17) ซึ่งแตกต่างจากวัยรุ่นกลุ่มอื่น ๆ อีกสามกลุ่มอย่างเชื่อมั่นได้ คือ วัยรุ่นในวิทยาลัยของกรมอาชีวศึกษาที่มีสภาพแออัดน้อยและที่มีสภาพแออัดมาก รวมทั้งวัยรุ่นในโรงเรียนของกรมสามัญศึกษาที่มีสภาพแออัดน้อย ซึ่งรับรู้ว่าห้องเรียนของตนมีบรรยากาศเป็นแบบประชาธิปไตยมากที่สุด (คะแนนเฉลี่ย = 106.49) ดังปรากฏในภาพประกอบ 6

บรรยากาศในชั้นเรียน

ภาพประกอบ 6 การรับรู้บรรยากาศในชั้นเรียนของนักเรียนในสถานศึกษาของกรมสามัญศึกษาและอาชีวศึกษา ซึ่งมีสภาพความแอ็ดต่างกัน

จากภาพประกอบ 6 จะเห็นได้ว่า ในกลุ่มนักเรียนที่อยู่ในสถานศึกษาที่แอ็ดมาก วิทยุในโรงเรียนของกรมสามัญศึกษารับรู้ว่ามีบรรยากาศในชั้นเรียนของตนเป็นประชาธิปไตยน้อยกว่านักเรียนในวิทยาลัยของกรมอาชีวศึกษาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สำหรับกลุ่มนักเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษานั้นผู้ที่อยู่ในโรงเรียนที่มีสภาพแอ็ดมากเห็นว่าบรรยากาศในชั้นเรียนของตนเป็นประชาธิปไตยน้อยกว่าผู้ที่อยู่ในโรงเรียนที่แอ็ดน้อย

ผลจากการวิเคราะห์ความแปรปรวนตามตาราง 10 ภาคผนวก ง. ยังปรากฏอีกว่า คะแนนการรับรู้บรรยากาศในห้องเรียนแปรปรวนไปตามเพศของผู้ตอบอย่างเชื่อมั่นได้ทางสถิติ โดยพบว่า วิทยุชายรับรู้บรรยากาศในชั้นเรียนของตนว่าเป็นประชาธิปไตยน้อยกว่าวิทยุหญิง (ชาย = 103.99, หญิง = 106.79) สำหรับการแปรปรวนของคะแนนตัวแปรตามนี้ตามสังกัดของสถานศึกษา และความแอ็ดทางกายภาพ (Main effect ของแต่ละตัว) นั้นจะไม่กล่าวถึงอีก เพราะได้อธิบายไว้แล้วในส่วนที่เกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งสองนี้

ต่อมา ได้มีการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนบรรยากาศในชั้นเรียน โดยพิจารณาตามตัวแปรภูมิหลังด้านอื่น ๆ อีก พบผลนอกเหนือไปจากที่รายงานไว้แล้ว คือ การรับรู้บรรยากาศในชั้นเรียนแปรปรวนไปตามระดับคะแนนเฉลี่ยสะสมของผู้ตอบ (ดูตาราง 12 ในภาคผนวก ง.) และระดับการศึกษาของผู้ปกครองอย่างเชื่อมั่นได้ทางสถิติ (ดูตาราง 13 ภาคผนวก ง.) เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยของกลุ่มย่อย ก็พบว่า นักเรียนที่มีผลการเรียนต่ำ รับรู้วามบรรยากาศในชั้นเรียนของตนเป็นประชาธิปไตยน้อยกว่านักเรียนที่มีผลการเรียนสูงกว่า (พวกเรียนไม่ดี = 104.45, พวกเรียนดี = 106.68) ส่วนนักเรียนที่ผู้ปกครองมีการศึกษาสูง รับรู้วามบรรยากาศในชั้นเรียนของตนเป็นประชาธิปไตยน้อยกว่านักเรียนที่ผู้ปกครองมีการศึกษาค่ำ (กลุ่มการศึกษาสูง = 104.38, กลุ่มการศึกษาค่ำ = 106.03)

สรุปได้ว่า การรับรู้บรรยากาศในชั้นเรียนมีความแตกต่างกันในวัยรุ่นหลายประเภท คือ วัยรุ่นชาย วัยรุ่นที่มีผลการเรียนต่ำ และวัยรุ่นที่ผู้ปกครองมีระดับการศึกษาเท่ากับหรือสูงกว่า ม.ศ.3 วัยรุ่นเหล่านี้รับรู้วามตนอยู่ในห้องเรียนที่มีบรรยากาศเป็นประชาธิปไตยน้อยกว่ากลุ่มวัยรุ่นที่มีลักษณะชีวสังคม และภูมิหลังตรงกันข้าม นอกจากนี้ นักเรียนในโรงเรียนของกรมสามัญศึกษาที่มีสภาพแออัดมาก ยังรับรู้วามบรรยากาศในชั้นเรียนของตนเป็นประชาธิปไตยน้อยกว่ากลุ่มอื่น ๆ อีกสามกลุ่มด้วย

สรุปการรับรู้สภาพแวดล้อมของผู้ที่มีลักษณะชีวสังคมและภูมิหลังต่างกัน

ในการวิจัยนี้มีการศึกษาการรับรู้สภาพแวดล้อมในสถานศึกษาสามด้าน คือ ความรู้สึกแออัด ความแน่นแน่นทางจิต และบรรยากาศในชั้นเรียน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้พบว่า ระดับการศึกษาของผู้ปกครองเกี่ยวข้องกับการรับรู้สภาพแวดล้อมทั้งสามด้านของนักเรียนในกลุ่มตัวอย่าง กล่าวคือ นักเรียนที่ผู้ปกครองมีการศึกษาสูง รายงานว่า ตนรู้สึกแออัดมากกว่า แน่นแน่นทางจิตมากกว่า และรับรู้วามชั้นเรียนของตนมีบรรยากาศเป็นประชาธิปไตยน้อยกว่านักเรียนที่ผู้ปกครองมีการศึกษาค่ำ สำหรับลักษณะที่เกี่ยวข้องกับความแน่นแน่นทางจิต และการรับรู้บรรยากาศในห้องเรียนพร้อมกันมี 3 ลักษณะ

คือ เพศ ผลการเรียน และปฏิสัมพันธ์ระหว่างสังกัดของสถานศึกษากับความแออัดทางกายภาพ กล่าวคือ นักเรียนชายมีความร่ำแค้นทางจิตมากกว่า และเห็นว่าห้องเรียนของตนมีความเป็นประชาธิปไตยน้อยกว่านักเรียนหญิง นักเรียนที่มีคะแนนเฉลี่ยสะสมต่ำ มีความร่ำแค้นทางจิตมากกว่า และเห็นว่าห้องเรียนเป็นประชาธิปไตยน้อยกว่านักเรียนที่ได้คะแนนเฉลี่ยสะสมสูง ส่วนนักเรียนที่มีความร่ำแค้นทางจิตมากที่สุด และเห็นว่าห้องเรียนของตนมีบรรยากาศแบบประชาธิปไตยน้อยที่สุด ก็คือนักเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษาที่มีสภาพแออัดมาก สำหรับความแออัดทางกายภาพนั้นเกี่ยวข้องกับความรู้สึกแออัดและการรับรู้บรรยากาศในชั้นเรียน แต่ไม่เกี่ยวข้องกับความร่ำแค้นทางจิต กล่าวคือ นักเรียนในสถานศึกษาที่แออัดมาก รู้สึกแออัดมากกว่าและรับรู้ว่ามีบรรยากาศในชั้นเรียนเป็นประชาธิปไตยน้อยกว่านักเรียนในสถานศึกษาที่แออัดน้อย ในด้านสังกัดของสถานศึกษานั้นเกี่ยวข้องกับความรู้สึกแออัดและความร่ำแค้นทางจิตโดยนักเรียนในโรงเรียนกรมสามัญศึกษามีความรู้สึกแออัดและความร่ำแค้นทางจิตมากกว่านักเรียนในวิทยาลัยกรมอาชีวศึกษา ส่วนอาชีพของผู้ปกครองเกี่ยวข้องกับการรับรู้สภาพแวดล้อมเพียงด้านเดียว คือ ความรู้สึกแออัด โดยนักเรียนที่ผู้ปกครองมีอาชีพระดับสูงมีความรู้สึกแออัดมากกว่านักเรียนที่ผู้ปกครองมีอาชีพระดับต่ำ

สุขภาพจิตของนักเรียนที่มีลักษณะต่าง ๆ แตกต่างกัน

การวิจัยนี้สนใจศึกษาสภาพเชิงจิต - สังคมในโรงเรียนกับสุขภาพจิตของนักเรียนวัยรุ่นเป็นประเด็นสำคัญ แต่เนื่องจากสุขภาพจิตของนักเรียนยังขึ้นอยู่กับตัวแปรอื่นอีกหลายประการ การวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้จึงแบ่งออกเป็นสองตอน ตอนแรกจะวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนสุขภาพจิตด้านต่าง ๆ ตามลักษณะชีวสังคม ภูมิหลังทางโรงเรียนและทางครอบครัว 8 ตัวแปร และตอนที่สอง จะวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนสุขภาพจิตตามการรับรู้สภาพแวดล้อม 3 ด้าน คือ ความรู้สึกแออัด ความร่ำแค้นทางจิต และบรรยากาศในห้องเรียน ตามลำดับ

สุขภาพจิตของผู้ที่มีลักษณะชีวสังคมและภูมิหลังต่างกัน

ดังกล่าวนี้อาจกล่าวได้ว่า การวิจัยนี้ได้ศึกษาภาวะสุขภาพจิตของนักเรียนวัยรุ่น 5 ด้าน ซึ่งประกอบด้วย อาการเจ็บป่วยทางร่างกาย มโนภาพแห่งตน ความซึมเศร้า ความวิตกกังวล และความก้าวร้าว นอกจากนั้น ยังได้ศึกษาภาวะสุขภาพจิตทั้ง 5 ด้านนี้รวมกันอีกด้วย สำหรับคะแนนรวมของสุขภาพจิต 5 ด้านนี้มีความหมายว่า ผู้ตอบที่ได้คะแนนนี้สูง จะมีสุขภาพจิตดีกว่าผู้ตอบที่ได้คะแนนรวมน้อยกว่า ส่วนความหมายของคะแนนจากแบบวัดสุขภาพจิตแยกทีละด้านนั้นมีความหมายแตกต่างกันขึ้นอยู่กับลักษณะทางลบและทางบวกของสุขภาพจิตแต่ละด้าน ในด้านมโนภาพแห่งตนนั้น คะแนนมาก หมายความว่า มีมโนภาพแห่งตนสูง แสดงว่า มีสุขภาพจิตดีกว่า ส่วนคะแนนน้อย แสดงว่า มีมโนภาพแห่งตนต่ำ ซึ่งเป็นลักษณะของผู้ที่มีสุขภาพจิตเสื่อม แต่สำหรับคะแนนสุขภาพจิตอีก 4 ด้านนั้นมีความหมายกลับกัน กล่าวคือ คะแนนต่ำ หมายความว่า มีปัญหาในเรื่องนั้น ๆ มาก เช่น มีอาการทางกายมาก ซึมเศร้ามาก วิตกกังวลมาก หรือก้าวร้าวมาก เป็นต้น ซึ่งแสดงว่า สุขภาพจิตไม่ค่อยดี แต่ถ้าผู้ตอบได้คะแนนสุขภาพจิตทั้ง 4 ด้านนี้สูง หมายความว่า เขามีปัญหาในเรื่องนั้น ๆ น้อย คือ มีอาการทางกายน้อย ซึมเศร้าน้อย วิตกกังวลต่ำ และไม่ก้าวร้าว ซึ่งเป็นลักษณะของผู้ที่มีสุขภาพจิตดี จะเห็นได้ว่า ความหมายของคะแนนที่ได้จะยึดถือลักษณะสุขภาพจิตเป็นหลัก

ในส่วนแรกนี้จะเสนอผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนสุขภาพจิตด้านต่าง ๆ โดยพิจารณาตามตัวแปรอิสระหลายตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลังของผู้ตอบ ซึ่งได้แก่ เพศ ลัทธิของสถานศึกษา ความแออัดทางกายภาพ คะแนนเฉลี่ยสะสม ลักษณะครอบครัว อาชีพของผู้ปกครอง ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง และระดับเศรษฐกิจของครอบครัว โดยจะเสนอผลการวิเคราะห์ปัญหาสุขภาพจิตไปที่ละด้านและรวมทั้งห้าด้าน

องค์ประกอบแรกของสุขภาพจิตที่ศึกษา คือ อาการทางกายของผู้ตอบ จากการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนนี้โดยพิจารณาตามเพศ ลัทธิของสถานศึกษา และความแออัดทางกายภาพพร้อมกันสามตัวแปร (ดูตาราง 14 ภาคผนวก ง.) ปรากฏว่า

อาการทางกายแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระทั้งสามนี้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มย่อยที่แบ่งตามตัวแปรทั้งสาม โดยทำเป็นรายคู่ตามวิธีของ เชฟเฟ (ตาราง 15 ภาคผนวก ง.) พบว่า นักเรียนที่มีปัญหาทางกายน้อยที่สุด (คะแนนเฉลี่ย = 40.75) คือ นักเรียนชายจากวิทยาลัยของกรมอาชีวศึกษาที่มีสภาพแออัดน้อย นักเรียนกลุ่มนี้มีสุขภาพจิตค่านี้นี้ดีกว่านักเรียนหญิงในโรงเรียนของกรมสามัญศึกษาทั้งที่มีสภาพแออัดมากและที่มีสภาพแออัดน้อย รวมทั้งนักเรียนหญิงในวิทยาลัยของกรมอาชีวศึกษาที่มีสภาพแออัดน้อยอย่างเด่นชัด

ผลจากการวิเคราะห์ความแปรปรวนในตาราง 14 นี้ ยังพบอีกว่า คะแนนอาการทางกายแปรปรวนไปตามตัวแปรอิสระอีกสองตัว คือ เพศ และสังกัดของสถานศึกษาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยที่นักเรียนหญิงมีอาการป่วยทางกายมากกว่า (สุขภาพจิตเสื่อมกว่า) นักเรียนชาย (หญิง = 38.35, ชาย = 39.64) ส่วนนักเรียนในโรงเรียนของกรมสามัญศึกษามีอาการป่วยทางกายมากกว่านักเรียนในวิทยาลัยของกรมอาชีวศึกษา (สามัญ = 38.56, อาชีวะ = 39.30)

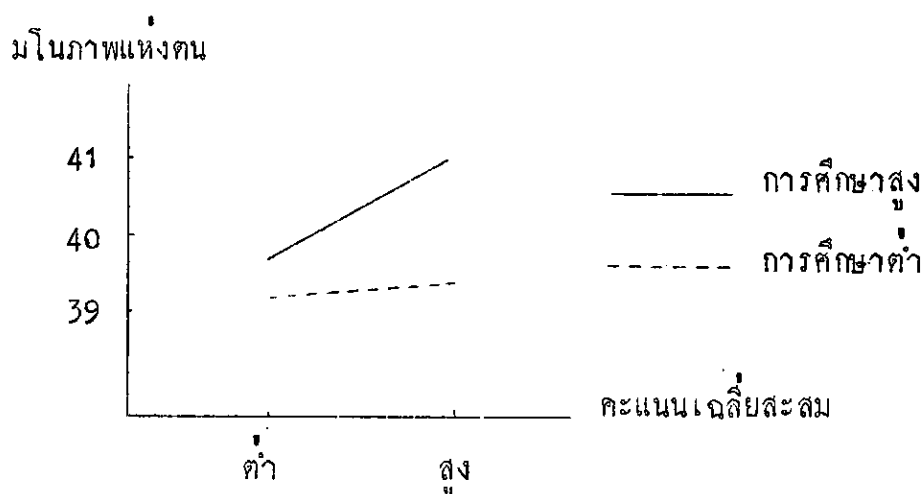
ส่วนการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนตัวแปรตามเดียวกันนี้โดยใช้ตัวแปรอิสระอื่น ๆ ปรากฏว่า นักเรียนที่แตกต่างกันตามตัวแปรเหล่านั้นมิได้รายงานปัญหาทางกายที่เนื่องมาจากจิตใจในปริมาณที่แตกต่างกัน

องค์ประกอบที่สองของสุขภาพจิตในที่นี้ คือ มโนภาพแห่งตน จากการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนมโนภาพแห่งตนของผู้ตอบทั้งหมดโดยใช้ตัวแปรอิสระหลายชุดพบว่า คะแนนนี้แปรปรวนไปตามลักษณะชีวสังคมและภูมิหลังของผู้ตอบหลายประการตามรายละเอียด ดังนี้

ในครั้งแรก ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนตัวแปรตามนี้โดยใช้เพศ สังกัดของสถานศึกษา และความแออัดทางกายภาพเป็นตัวแปรอิสระพร้อมกัน 3 ตัว ปรากฏว่า คะแนนมโนภาพแห่งตนแปรปรวนไปตามเพศอย่างเชื่อถือได้ (ดูตาราง 16 ภาคผนวก ง.) เพียงตัวเดียว โดยนักเรียนหญิงรายงานว่าตนมีมโนภาพแห่งตนต่ำกว่านักเรียนชาย (หญิง = 38.98, ชาย = 40.07) ส่วนสังกัดของสถานศึกษาและ

ความแออัดทางกายภาพไม่ปรากฏว่ามีความเกี่ยวข้องกับโมโนภาพแห่งตนของนักเรียน
แต่อย่างใด

ต่อมา ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนตัวแปรตามนี้อีกโดย
พิจารณาตามตัวแปรอิสระตัวอื่น ๆ พบว่า คะแนนโมโนภาพแห่งตนยังแปรปรวนไปตาม
ลักษณะครอบครัว และระดับเศรษฐกิจอย่างยอมรับได้ (ดูตาราง 17 ภาคผนวก ง.)
โดยปรากฏในรายละเอียดว่า นักเรียนจากครอบครัวแตกแยกมีคะแนนโมโนภาพแห่งตน
ต่ำกว่านักเรียนที่มาจากครอบครัวปกติ (ครอบครัวแตกแยก = 38.00, ครอบครัวปกติ
= 39.84) และจากการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของกลุ่มย่อยที่แบ่งตามระดับ
เศรษฐกิจตามวิธีการของ เชฟเฟ ก็พบว่า นักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจต่ำ
มีโมโนภาพแห่งตนต่ำกว่านักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจปานกลางและสูง
(ดูตาราง 18 ภาคผนวก ง.) ส่วนนักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจสูงและ
ที่มีระดับเศรษฐกิจปานกลาง มีคะแนนโมโนภาพแห่งตนไม่แตกต่างกัน นอกจากนี้คะแนน
โมโนภาพแห่งตนยังแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างคะแนนเฉลี่ยสะสมและระดับการ
ศึกษาของผู้ปกครองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ดูตาราง 19 ภาคผนวก ง.) จากการ
เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของกลุ่มย่อยที่แบ่งตามตัวแปรทั้งสองนี้พร้อมกัน (ดูตาราง 20
ภาคผนวก ง.) ปรากฏว่า กลุ่มที่มีโมโนภาพแห่งตนสูงสุด คือ นักเรียนที่มีคะแนนเฉลี่ย
สะสมสูง และผู้ปกครองมีการศึกษาระดับสูง (ค่าเฉลี่ย = 41.08) นักเรียนกลุ่มนี้มี
โมโนภาพแห่งตนแตกต่างจากนักเรียนที่มีคะแนนเฉลี่ยสะสมต่ำ และผู้ปกครองมีการศึกษาต่ำ
รวมทั้งนักเรียนที่มีคะแนนเฉลี่ยสะสมสูง และผู้ปกครองมีการศึกษาต่ำอย่างเชื่อมั่นได้
ดังที่แสดงไว้ในภาพประกอบ 7

ภาพประกอบ 7 มโนภาพแห่งตนของนักเรียนที่มีผลการเรียนต่างกัน และผู้ปกครอง
มีระดับการศึกษาต่างกัน

จึงสรุปได้ว่า คะแนนมโนภาพแห่งตนของนักเรียนในกลุ่มรวมแปรปรวน
ไปตามเพศ ลักษณะครอบครัว ระดับเศรษฐกิจของครอบครัว และปฏิสัมพันธ์ระหว่าง
คะแนนเฉลี่ยสะสมกับระดับการศึกษาของผู้ปกครอง

องค์ประกอบด้านที่สามของสุขภาพจิต คือ ความซึมเศร้า ซึ่งผู้วิจัยได้
วิเคราะห์ความแปรปรวนโดยพิจารณาตามตัวแปรชีวสังคมและภูมิหลังของผู้ตอบในด้าน
ต่าง ๆ พบว่า คะแนนความซึมเศร้านี้แปรปรวนไปตามเพศ (ดูตาราง 21 ภาคผนวก ง.)
ลักษณะของครอบครัว และระดับเศรษฐกิจของครอบครัว (ดูตาราง 22 ภาคผนวก ง.)
ในระดับที่เชื่อมั่นได้ จากการพิจารณาคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มย่อยทำให้ทราบว่า นักเรียนหญิง
รายงานว่ามีคะแนนความซึมเศร้ามากกว่า (สุขภาพจิตเสื่อมกว่า) นักเรียนชาย (หญิง =
40.48, ชาย = 42.32) นักเรียนวัยรุ่นจากครอบครัวแตกแยกมีความซึมเศร้ามากกว่า
นักเรียนที่อยู่ในครอบครัวปกติ (ครอบครัวแตกแยก = 38.31, ครอบครัวปกติ = 42.08)
และจากการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของกลุ่มย่อยที่แบ่งตามระดับเศรษฐกิจของครอบครัว
(ดูตาราง 23 ภาคผนวก ง.) พบว่า นักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจต่ำมี
สุขภาพจิตด้านนี้เสื่อมกว่า (ซึมเศร้ามากกว่า) นักเรียนจากครอบครัวที่มีฐานะปานกลาง

และสูง ส่วนนักเรียนจากครอบครัวที่มีฐานะสูงและที่มีฐานะปานกลางไม่ปรากฏว่า มีความซึมเศร้าแตกต่างกันพอที่จะยอมรับได้ สำหรับลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลัง ตัวอื่น ๆ ไม่ปรากฏว่ามีความเกี่ยวข้องกับคะแนนความซึมเศร้าแต่ประการใด

องค์ประกอบที่สี่ของสุขภาพจิต คือ ความวิตกกังวล การวิจัยนี้ได้วิเคราะห์ ความแปรปรวนของคะแนนความวิตกกังวลตามลักษณะชีวสังคมและภูมิหลังของผู้ตอบ ที่ละสามตัว พบว่า คะแนนความวิตกกังวลแปรปรวนไปตามสังกัดของสถานศึกษา (ตาราง 24 ในภาคผนวก ง.) คะแนนเฉลี่ยสะสม อาชีพของผู้ปกครอง (ตาราง 25 ภาคผนวก ง.) ลักษณะครอบครัว และระดับเศรษฐกิจของครอบครัว (ตาราง 26 ภาคผนวก ง.) ในระดับที่เชื่อมั่นได้ และเมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยของกลุ่มย่อยที่แบ่งตามตัวแปรดังกล่าวทีละตัว ก็พบว่า วิจัยจากสถานศึกษาของกรมอาชีวศึกษา รายงานว่า คนมีสุขภาพจิตเสื่อมกว่า (วิตกกังวลมากกว่า) นักเรียนในโรงเรียนของกรมสามัญศึกษา (อาชีพ = 35.50, สามัญ = 36.74) นักเรียนที่มีผลการเรียนต่ำ รายงานว่า คนมีสุขภาพจิตเสื่อมกว่า (วิตกกังวลมากกว่า) นักเรียนที่มีผลการเรียนสูง (พวกเรียนไม่ดี = 35.22, พวกเรียนดี = 37.05) วิจัยที่ผู้ปกครองมีอาชีพระดับต่ำ รายงานว่า คนมีความวิตกกังวลมากกว่าวิชนที่ผู้ปกครองมีอาชีพสูงกว่า (อาชีพต่ำ = 35.31, อาชีพสูง = 36.81) ส่วนวิจัยจากครอบครัวแตกแยก รายงานว่า มีความวิตกกังวลมากกว่าวิชนจากครอบครัวปกติ (ครอบครัวแตกแยก = 34.35, ครอบครัวปกติ = 36.53) และเมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของผู้ตอบที่มีระดับเศรษฐกิจต่างกันตามวิธีของ เชฟเฟ (ตาราง 27 ภาคผนวก ง.) ก็พบว่า นักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจต่ำ มีความวิตกกังวลมากกว่านักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจปานกลางและสูง ส่วนนักเรียนที่ครอบครัวมีฐานะสูง และที่มีฐานะปานกลาง มีความวิตกกังวลไม่แตกต่างกัน

องค์ประกอบด้านที่ห้าของสุขภาพจิต คือ ความก้าวร้าว นั้น ปรากฏว่า เมื่อได้วิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนนี้ตามลักษณะชีวสังคมและภูมิหลังของผู้ตอบทั้ง 8 ตัวแปร โดยพิจารณาพร้อมกันทีละ 3 ตัวแปรแล้วพบว่า นักเรียนวิชนที่มีลักษณะทั้ง 8 ประการต่างกัน มิได้รายงานปัญหาค้นความก้าวร้าวในปริมาณที่แตกต่างกันแต่อย่างใด

ในตอนสุดท้าย ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนสุขภาพจิตรวม ทั้งห้าด้าน เพื่อศึกษาว่าสุขภาพจิตโดยทั่วไปของนักเรียนในกลุ่มตัวอย่างแปรปรวนไป ตามตัวแปรชีวสังคมและภูมิหลังลักษณะใดบ้าง ผลปรากฏว่า คะแนนรวมสุขภาพจิต แปรปรวนไปตามเพศ คะแนนเฉลี่ยสะสม ลักษณะครอบครัว และระดับเศรษฐกิจ เพียง 4 ตัวแปร (ดูตาราง 28, 29 และ 30 ในภาคผนวก ง.) เมื่อพิจารณา ค่าเฉลี่ยของกลุ่มย่อยที่แบ่งตามตัวแปรอิสระดังกล่าวทีละตัว พบว่า นักเรียนหญิงมี สุขภาพจิตรวมเสื่อมกว่านักเรียนชาย (หญิง = 195.21, ชาย = 200.65) นักเรียน ที่มีผลการเรียนต่ำ มีสุขภาพจิตรวมเสื่อมกว่านักเรียนที่มีผลการเรียนสูง (พวกเรียนไม่ดี = 195.67, พวกเรียนดี = 199.71) ส่วนนักเรียนจากครอบครัวแตกแยกรายงานว่า ตนมีสุขภาพจิตรวมเสื่อมกว่านักเรียนจากครอบครัวปกติ (ครอบครัวแตกแยก = 191.04, ครอบครัวปกติ = 199.36) สำหรับนักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจต่ำรายงานว่า มีสุขภาพจิตรวมเสื่อมกว่านักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจปานกลางและสูง (ดูการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่จากตาราง 31 ภาคผนวก ง.)

สรุปได้ว่า ลักษณะทางชีวสังคมกับภูมิหลังทางครอบครัวและโรงเรียนหลาย ประการ มีบทบาทที่สำคัญต่อการมีสุขภาพจิตดีหรือเสื่อมในด้านต่าง ๆ สำหรับนักเรียนใน กลุ่มตัวอย่างนี้ กล่าวคือ เพศ มีบทบาทที่สำคัญต่อลักษณะสุขภาพจิต 3 ด้าน และสุขภาพ จิตรวม และให้ผลที่สอดคล้องกันคือ นักเรียนหญิงมีอาการป่วยทางกายมากกว่า มี มโนภาพแห่งตนต่ำกว่า ซึมเศร้ามากกว่า และมีปัญหาสุขภาพจิตโดยรวมมากกว่า นักเรียนชาย ลักษณะครอบครัวและระดับเศรษฐกิจของครอบครัวก็มีบทบาทสำคัญต่อ สุขภาพจิต 3 ด้าน และสุขภาพจิตรวมเช่นเดียวกัน โดยพบผลที่ตรงกันว่า นักเรียน จากครอบครัวแตกแยก กับนักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจต่ำ มีมโนภาพ แห่งตนต่ำกว่า ซึมเศร้ามากกว่า วิตกกังวลมากกว่า และมีปัญหาสุขภาพจิตโดยรวม มากกว่านักเรียนจากครอบครัวปกติ และนักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจ ปานกลางและสูง สำหรับสังกัดของสถานศึกษาเกี่ยวข้องกับภาวะสุขภาพจิตเพียง 2 ด้าน คือ อาการเจ็บป่วยทางกาย และความวิตกกังวล โดยพบว่า นักเรียนในโรงเรียน

สังกัดกรมอาชีวศึกษา มีอาการป่วยทางกายน้อยกว่า แต่มีความวิตกกังวลมากกว่า นักเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษา ส่วนคะแนนเฉลี่ยสะสมก็มีบทบาทต่อภาวะสุขภาพจิต สองด้านเช่นเดียวกัน โดยนักเรียนที่มีคะแนนเฉลี่ยสะสมต่ำ มีความวิตกกังวลมากกว่า และมีปัญหาสุขภาพจิตโดยรวมมากกว่านักเรียนที่มีคะแนนเฉลี่ยสะสมสูง สำหรับอาชีพของผู้ปกครองมีบทบาทเกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตเพียงด้านเดียว คือ ความวิตกกังวล โดยนักเรียนที่ผู้ปกครองมีอาชีพระดับต่ำ มีความวิตกกังวลมากกว่านักเรียนที่ผู้ปกครองมีอาชีพระดับสูง ตัวแปรภูมิหลังสองตัวที่ไม่มีบทบาทเป็นเอกเทศกับสุขภาพจิตด้านหนึ่ง ด้านใดเลย ได้แก่ ความแออัดทางกายภาพ และระดับการศึกษาของผู้ปกครอง แต่การศึกษาของผู้ปกครอง มีบทบาทในลักษณะของปฏิสัมพันธ์ร่วมกับคะแนนเฉลี่ยสะสม เมื่อวิเคราะห์ความแปรปรวนของมโนภาพแห่งตน และที่น่าสังเกต คือ ลักษณะชีวสังคม และภูมิหลังทั้ง 8 ด้าน ไม่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับความก้าวร้าวของนักเรียนในกลุ่มตัวอย่างนี้เลย

สำหรับสมมติฐาน 1 ซึ่งกำหนดไว้ว่า "นักเรียนในสถานศึกษาของกรมอาชีวศึกษา ซึ่งมีสภาพแวดล้อมมาก มีสุขภาพจิตด้านต่าง ๆ เสื่อมกว่านักเรียนในกลุ่มอื่น ๆ (นักเรียนในสถานศึกษาของกรมอาชีวศึกษาที่มีสภาพแวดล้อมน้อย นักเรียนในสถานศึกษาของกรมสามัญศึกษาที่มีสภาพแวดล้อมมาก และนักเรียนในสถานศึกษาของกรมสามัญศึกษาที่มีสภาพแวดล้อมน้อย)" นั้น ปรากฏว่า มิได้รับการยืนยันจากการวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้ นั่นคือ ไม่พบความแตกต่างระหว่างสุขภาพจิตทั้งห้าด้าน และสุขภาพจิตรวมของนักเรียนที่อยู่ในสถานศึกษา และสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน

สุขภาพจิตของนักเรียนที่มีการรับรู้สภาพแวดล้อมต่างกัน

จุดมุ่งหมายสำคัญของการวิจัยนี้ คือ การศึกษาภาวะสุขภาพจิตห้าด้านของนักเรียนวัยรุ่นที่มีการรับรู้สภาพแวดล้อมด้านต่าง ๆ ในสถานศึกษาแตกต่างกัน การรับรู้สภาพแวดล้อมดังกล่าวประกอบด้วย ความรู้สึกแออัด ความร้นแค้นทางจิต และบรรยากาศในห้องเรียน อย่างไรก็ตามบทบาทของการรับรู้สภาพแวดล้อมเหล่านี้จะ

เกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตของนักเรียนหรือไม่เพียงใด ยังขึ้นอยู่กับลักษณะบุคลิกภาพ บางประการของผู้ตอบอีกด้วย การวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้จึงเป็นการทดสอบ สมมติฐาน 3 ถึงสมมติฐาน 7 โดยมีตัวแปรชีวสังคมและภูมิหลังบางตัวเข้ามา เกี่ยวข้องในฐานะตัวแปรควบคุมด้วย ผู้วิจัยจึงได้วิเคราะห์ความแปรปรวนของ คะแนนสุขภาพจิตด้านต่าง ๆ โดยพิจารณาตามตัวแปรอิสระที่ละ 3 ตัว ซึ่งประกอบ ด้วยตัวแปรการรับรู้สภาพแวดล้อมเป็นตัวแปรหลัก 1 ตัว และตัวแปรควบคุมอีก 2 ตัว แล้วแต่กรณี นอกจากนี้ ยังได้เลือกวิเคราะห์แยกกลุ่มย่อยตามตัวแปรควบคุมที่เกี่ยวข้อง กับสมมติฐานแต่ละข้ออีกด้วย

ความรู้สึกแออัดในสถานศึกษากับสุขภาพจิต

สมมติฐาน 3 กล่าวว่า "นักเรียนที่มีความรู้สึกแออัดมาก มีสุขภาพจิตด้านต่าง ๆ เลื่อมกว่านักเรียนที่มีความรู้สึกแออัดน้อยเมื่อควบคุมตัวแปรลักษณะของครอบครัว และระดับเศรษฐกิจของครอบครัวแล้ว" จากการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนอาการทางกายโดยพิจารณาตามลักษณะครอบครัว ระดับเศรษฐกิจของครอบครัว และความรู้สึกแออัดของผู้ตอบทั้งหมด ผลปรากฏว่า คะแนนอาการทางกายแปรปรวนไปตามความรู้สึกแออัดของกลุ่มตัวอย่างอย่างเด่นชัด (ดูตาราง 4) โดยนักเรียนที่รายงานว่า มีความรู้สึกแออัดมาก มีการเจ็บป่วยทางกายมากกว่า (สุขภาพจิตเลื่อมกว่า) นักเรียนที่มีความรู้สึกแออัดน้อย (ผู้ที่รู้สึกแออัดมาก = 38.22, รู้สึกแออัดน้อย = 39.56) ส่วนนักเรียนจากครอบครัวที่มีลักษณะต่างกัน และมีระดับเศรษฐกิจต่างกัน มีอาการเจ็บป่วยทางกายไม่แตกต่างกัน

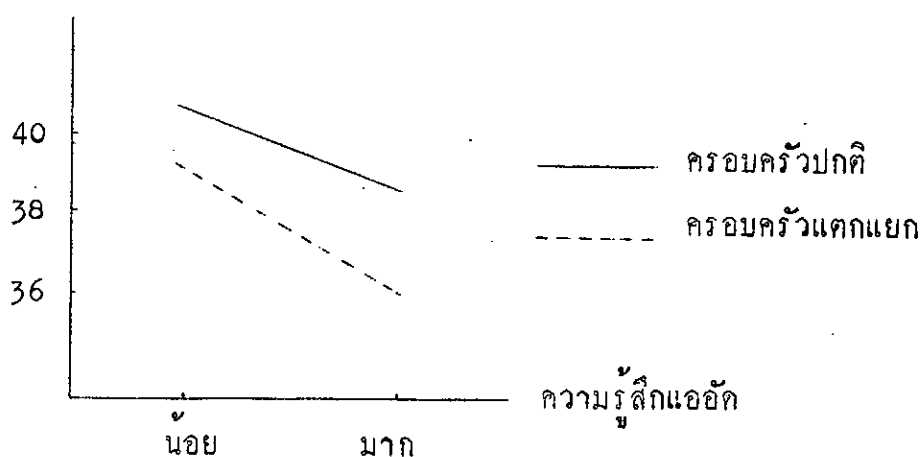
ตาราง 4 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนอาการทางกาย โดยพิจารณาตามลักษณะครอบครัว ระดับเศรษฐกิจ และความรู้สึกแออัด

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
ลักษณะครอบครัว (ก)	1	36.29	1.45
ระดับเศรษฐกิจ (ข)	2	21.16	< 1
ความรู้สึกแออัด (ค)	1	523.49	20.91***
ก × ข	2	10.97	< 1
ก × ค	1	2.26	< 1
ข × ค	2	56.90	2.27
ก × ข × ค	2	12.61	< 1
ส่วนที่เหลือ	1,109	25.04	

***มีนัยสำคัญที่ระดับ .001

ในการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนโนภาพแห่งตนโดยใช้ตัวแปรอิสระชุดเดียวกันนี้ (ดูตาราง 5) พบว่า มีโนภาพแห่งตนแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างลักษณะของครอบครัว และความรู้สึกแออัด เมื่อทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของกลุ่มย่อยที่แบ่งตามตัวแปรทั้งสองด้วยวิธีของ เชฟเฟ (ดูตาราง 32 ภาคผนวก ง.) ก็พบว่า นักเรียนจากครอบครัวแตกแยก และมีความรู้สึกแออัดมาก มีมีโนภาพแห่งตนต่ำที่สุด (36.05) แตกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ อีกสามกลุ่มอย่างเชื่อมั่นได้ทางสถิติ ซึ่งได้แก่ นักเรียนจากครอบครัวปกติที่รู้สึกแออัดมาก นักเรียนจากครอบครัวแตกแยก และรู้สึกแออัดน้อย รวมทั้งนักเรียนจากครอบครัวปกติ และรู้สึกแออัดน้อย ซึ่งมีมีโนภาพแห่งตนสูงสุด (40.64) ดังที่เห็นในภาพประกอบ 8

มโนภาพแห่งตน

ภาพประกอบ 8 มโนภาพแห่งตนของนักเรียนจากครอบครัวต่างประเภทกัน และมีความรู้สึกแอ็คแตกต่างกัน

ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนในตาราง 5 ยังปรากฏผลอีกว่า คะแนนมโนภาพแห่งตนแปรปรวนไปตามลักษณะของครอบครัว ระดับเศรษฐกิจของครอบครัว และความรู้สึกแอ็คอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยพบรายละเอียดว่า นักเรียนจากครอบครัวแตกแยก มีมโนภาพแห่งตนต่ำกว่านักเรียนจากครอบครัวปกติ (ครอบครัวแตกแยก = 38.00, ครอบครัวปกติ = 39.84) นักเรียนที่มีความรู้สึกแอ็คมาก รายงานว่า มีมโนภาพแห่งตนต่ำกว่านักเรียนที่มีความรู้สึกแอ็คน้อย (กลุ่มที่รู้สึกแอ็คมาก = 38.43, กลุ่มที่รู้สึกแอ็คน้อย = 40.39) และจากการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของกลุ่มย่อยที่แบ่งตามระดับเศรษฐกิจของครอบครัวด้วยวิธีของ เชฟเฟ (ดูตาราง 18 ภาคผนวก ง.) พบว่า นักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจต่ำ มีมโนภาพแห่งตนต่ำกว่านักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจปานกลางและสูง แต่นักเรียนในสองกลุ่มหลังมีคะแนนมโนภาพแห่งตนไม่แตกต่างกัน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้ แสดงให้เห็นว่า นอกจากความรู้สึกแอ็คต่อสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาแล้ว ตัวแปรภูมิหลังทางครอบครัวที่นำมาพิจารณาร่วมด้วยอีกสองตัว ยังเกี่ยวข้องกับมโนภาพแห่งตนของนักเรียนในกลุ่มตัวอย่างด้วย

ตาราง 5 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนโนภาพแห่งคน โดยพิจารณาตามลักษณะครอบครัว ระดับเศรษฐกิจ และความรู้สึกแออัด

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
ลักษณะครอบครัว (ก)	1	473.07	11.71**
ระดับเศรษฐกิจ (ข)	2	231.42	5.73**
ความรู้สึกแออัด (ค)	1	1243.49	30.78***
ก × ข	2	51.49	1.27
ก × ค	1	234.74	5.81*
ข × ค	2	45.22	1.12
ก × ข × ค	2	97.79	2.42
ส่วนที่เหลือ	1,109	40.40	

*มีนัยสำคัญที่ .05

**มีนัยสำคัญที่ .01

***มีนัยสำคัญที่ .001

สำหรับการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความซึมเศร้า โดยพิจารณาตามตัวแปรอิสระชุดเดิม คือ ลักษณะของครอบครัว ระดับเศรษฐกิจ และความรู้สึกแออัด (ตาราง 6) ปรากฏว่า คะแนนนี้แปรปรวนไปตามตัวแปรอิสระทั้งสามตัวในระดับที่เชื่อมั่นได้ เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยของกลุ่มย่อยก็พบว่า นักเรียนจากครอบครัวแตกแยก มีสุขภาพจิตด้านความซึมเศร้า เลื่อมกว่านักเรียนจากครอบครัวปกติ (ครอบครัวแตกแยก = 38.31, ครอบครัวปกติ = 42.08) นักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับ

ตาราง 6 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความซึมเศร้า โดยพิจารณาตามลักษณะครอบครัว ระดับเศรษฐกิจ และความรู้สึกแออัด

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
ลักษณะครอบครัว (ก)	1	2131.03	30.13***
ระดับเศรษฐกิจ (ข)	2	435.31	6.16**
ความรู้สึกแออัด (ค)	1	2057.88	29.09***
ก x ข	2	29.92	< 1
ก x ค	1	210.31	2.97
ข x ค	2	38.47	< 1
ก x ข x ค	2	77.99	1.10
ส่วนที่เหลือ	1,109	70.72	

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

*** มีนัยสำคัญที่ระดับ .001

เศรษฐกิจต่ำ รายงานว่า คนมีความซึมเศร้าเฉื่อยชามากกว่านักเรียนที่มาจากครอบครัวซึ่งมีระดับเศรษฐกิจปานกลางและสูง (ดู การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ตามวิธีของเชฟเฟ ในตาราง 23 ภาคผนวก ง.) ส่วนนักเรียนที่มีความรู้สึกแออัดมาก รายงานว่า คนมีสุขภาพจิตด้านนี้เลวเกินกว่านักเรียนที่มีความรู้สึกแออัดน้อย (พวกรู้สึกแออัดมาก = 39.98, พวกรู้สึกแออัดน้อย = 42.49)

จากการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความวิตกกังวล โดยพิจารณาตามตัวแปรอิสระชุดเดิม (ดูตาราง 7) พบผลที่คล้ายคลึงกับเมื่อใช้ความซึมเศร้าเป็นตัวแปรตาม กล่าวคือ นักเรียนที่มีลักษณะครอบครัวต่างกัน มีระดับเศรษฐกิจต่างกัน

และมีความรู้สึกแออัดต่างกัน มีความวิตกกังวลแตกต่างกันในระดับที่ยอมรับได้ จากการพิจารณาค่าเฉลี่ยของกลุ่มย่อย ปรากฏว่า นักเรียนจากครอบครัวแตกแยก มีความวิตกกังวลสูงกว่า (สุขภาพจิตเสื่อมมากกว่า) นักเรียนจากครอบครัวปกติ (ครอบครัวแตกแยก = 34.55, ครอบครัวปกติ = 36.53) นักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจต่ำ มีความวิตกกังวลมากกว่านักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจปานกลางและสูง (ดูการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่จากตาราง 27 ภาคผนวก ง.) ส่วนผู้ที่มีความรู้สึกแออัดมาก รายงานว่า ตนมีความวิตกกังวลสูงกว่าผู้ที่มีความรู้สึกแออัดน้อย (พวกรู้สึกแออัดมาก = 34.71, พวกที่รู้สึกแออัดน้อย = 37.38)

ตาราง 7 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความวิตกกังวล โดยพิจารณาตามลักษณะครอบครัว ระดับเศรษฐกิจ และความรู้สึกแออัด

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
ลักษณะครอบครัว (ก)	1	445.19	6.61 ^{**}
ระดับเศรษฐกิจ (ข)	2	733.05	10.88 ^{***}
ความรู้สึกแออัด (ค)	1	2285.17	33.92 ^{***}
ก x ข	2	35.20	< 1
ก x ค	1	67.59	1.00
ข x ค	2	69.62	1.03
ก x ข x ค	2	94.48	1.40
ส่วนที่เหลือ	1,109	67.38	

^{**} มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

^{***} มีนัยสำคัญที่ระดับ .001

ต่อมา ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความก้าว โดยพิจารณาตามลักษณะของครอบครัว ระดับเศรษฐกิจ และความรู้สึกแออัด (ดูตาราง 8) ผลปรากฏว่า คะแนนความก้าวร้าวแปรปรวนไปตามตัวแปรอิสระเพียงตัวเดียว คือ ความรู้สึกแออัดต่อสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา กล่าวคือ ผู้ที่มีความรู้สึกแออัดมาก รายงานว่า คนมีความก้าวร้าวมากกว่าผู้ที่มีความรู้สึกแออัดน้อยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (กลุ่มรู้สึกแออัดมาก = 40.75, กลุ่มรู้สึกแออัดน้อย = 42.78) ส่วนนักเรียนที่มีลักษณะครอบครัวต่างกัน และนักเรียนที่มาจากครอบครัวซึ่งมีระดับเศรษฐกิจต่างกัน มีความก้าวร้าวไม่แตกต่างกัน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวจึงสนับสนุนสมมติฐาน 3 เพียง

ตาราง 8 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความก้าวร้าว โดยพิจารณาตามลักษณะครอบครัว ระดับเศรษฐกิจของครอบครัว และความรู้สึกแออัด

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
ลักษณะครอบครัว (ก)	1	10.18	< 1
ระดับเศรษฐกิจ (ข)	2	52.92	< 1
ความรู้สึกแออัด (ค)	1	1155.48	15.86***
ก × ข	2	0.98	< 1
ก × ค	1	23.91	< 1
ข × ค	2	4.55	< 1
ก × ข × ค	2	114.12	1.57
ส่วนที่เหลือ	1,109	72.84	

*** มีนัยสำคัญที่ระดับ .001

บางส่วน กล่าวคือ นักเรียนที่มีความรู้สึกแออัดต่างกัน มีความก้าวร้าวในปริมาณที่แตกต่างกันโดยไม่มีอิทธิพลของลักษณะครอบครัว และระดับเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง

สำหรับการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนรวมสุขภาพจิต 5 ด้าน โดยพิจารณาตามลักษณะครอบครัว ระดับเศรษฐกิจ และความรู้สึกแออัด (ดูตาราง 9) ผลปรากฏว่า คะแนนนี้แปรปรวนไปตามตัวแปรอิสระทั้งสามตัวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อพิจารณาจากค่าเฉลี่ยของกลุ่มย่อย พบว่า นักเรียนจากครอบครัวแตกแยก มีสุขภาพจิตรวมเสื่อมกว่านักเรียนจากครอบครัวปกติ (ครอบครัวแตกแยก = 191.04, ครอบครัวปกติ = 199.35) ส่วนนักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจต่ำมี

ตาราง 9 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนสุขภาพจิตห้าด้าน โดยพิจารณาตามลักษณะครอบครัว ระดับเศรษฐกิจของครอบครัว และความรู้สึกแออัด

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
ลักษณะครอบครัว (ก)	1	9648.56	12.53***
ระดับเศรษฐกิจ (ข)	2	5384.41	6.99**
ความรู้สึกแออัด (ค)	1	34337.07	44.59***
ก x ข	2	282.17	< 1
ก x ค	1	1001.92	1.30
ข x ค	2	449.99	< 1
ก x ข x ค	2	1182.75	1.54
ส่วนที่เหลือ	1,109	770.01	

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

*** มีนัยสำคัญที่ระดับ .001

สุขภาพจิตรวมต่ำกว่านักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจปานกลางและสูง (จากการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ตามแบบ เชฟเฟ ในตาราง 31 ภาคผนวก ง.) นอกจากนี้ นักเรียนที่มีความรู้สึกแอ็คมาก ยังรายงานว่า คนมีสุขภาพจิตรวมทุกด้าน เลื่อมกว่านักเรียนที่มีความรู้สึกแอ็คน้อยอย่างเด่นชัด (กลุ่มที่รู้สึกแอ็คมาก = 192.09, กลุ่มรู้สึกแอ็คน้อย = 202.61)

สรุปได้ว่า คะแนนสุขภาพจิตทุกด้านที่ศึกษาในการวิจัยนี้แปรปรวนไปตามความรู้สึกแอ็คของนักเรียนในกลุ่มตัวอย่าง โดยผู้ที่มีความรู้สึกแอ็คมาก มีสุขภาพจิตทั้ง 5 ด้าน และสุขภาพจิตรวมเลื่อมมากกว่าผู้ที่มีความรู้สึกแอ็คน้อยอย่างเด่นชัดและมั่นใจได้มาก นอกจากนั้น สุขภาพจิตยังแปรปรวนไปตามลักษณะครอบครัว และระดับเศรษฐกิจของครอบครัวอีกด้วย โดยนักเรียนจากครอบครัวแตกแยก มีมโนภาพแห่งตนต่ำกว่า ซึมเศร้ามากกว่า วิตกกังวลมากกว่า และสุขภาพจิตรวมเลื่อมกว่านักเรียนจากครอบครัวปกติ และนักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจต่ำ มีสุขภาพจิตทั้ง 4 ด้านต่ำกว่า เลื่อมกว่านักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจปานกลางและสูง

ส่วนการพิจารณาคะแนนสุขภาพจิตของนักเรียนว่าแตกต่างกันในระหว่างบุคคลที่มีความรู้สึกแอ็คต่างกันหรือไม่เมื่อควบคุมลักษณะของครอบครัว และระดับเศรษฐกิจของครอบครัวนั้นจะต้องพิจารณาในครอบครัวแต่ละประเภทหรือในระดับเศรษฐกิจแต่ละระดับแยกต่างหากจากกัน รวมทั้งการพิจารณาในระดับผสมระหว่างลักษณะครอบครัว และระดับเศรษฐกิจของครอบครัวพร้อมกัน แต่การที่จะทำเช่นนี้ได้ นั้น ค่าเอฟของปฏิสัมพันธ์แต่ละคู่ ($g \times x$, $g \times c$, $x \times c$ และ $g \times x \times c$) จะต้องมีระดับนัยสำคัญที่ยอมรับได้ ซึ่งผลการวิเคราะห์พบว่า มีแต่ค่าเอฟของ $g \times c$ ในตัวแปรตามมโนภาพแห่งตนเท่านั้นที่มีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยปรากฏว่า ในกลุ่มครอบครัวปกติ นั้นนักเรียนที่มีความรู้สึกแอ็คมาก มีมโนภาพแห่งตนต่ำกว่านักเรียนที่รู้สึกแอ็คน้อย และในกลุ่มครอบครัวแตกแยก พวกที่รู้สึกแอ็คมากก็มีมโนภาพแห่งตนต่ำกว่าพวกที่รู้สึกแอ็คน้อยเช่นเดียวกัน ส่วนค่าเอฟของปฏิสัมพันธ์อื่น ๆ ไม่มีนัยสำคัญพอที่จะยอมรับได้

กล่าวโดยสรุป ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้แสดงว่า วัยรุ่นที่มีความรู้สึก
แออัดมาก มีสุขภาพจิตห้านและสุขภาพจิตรวมเสื่อมกว่าวัยรุ่นที่มีความรู้สึกแออัดน้อย
โดยไม่ต้องควบคุมตัวแปรอีกสองตัว ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวจึงสนับสนุนสมมติฐาน 3
เป็นส่วนใหญ่

ความเชื่ออ่านาจภายใน - ภายนอก ความรู้สึกแออัดกับสุขภาพจิตของนักเรียน วัยรุ่น

สมมติฐาน 4 กล่าวว่า "ในกลุ่มนักเรียนที่มีความรู้สึกแออัดมาก ผู้ที่มี
ความเชื่ออ่านาจภายในตน มีสุขภาพจิตเสื่อมในด้านการก้าวร้าวมากกว่าผู้ที่มีความเชื่อ
อ่านาจภายนอก ส่วนผู้ที่มีความเชื่ออ่านาจภายนอก มีสุขภาพจิตด้านความซึมเศร้าเสื่อม
กว่าผู้ที่มีความเชื่ออ่านาจภายในตน" การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทดสอบสมมติฐานนี้ได้แบ่งออก
เป็นสองส่วน ส่วนแรก จะทดสอบว่า ในกลุ่มนักเรียนที่มีความรู้สึกแออัดมากนั้น ผู้ที่มี
ความเชื่ออ่านาจต่างกันมีความซึมเศร้าแตกต่างกันหรือไม่ ส่วนที่สอง จะทดสอบว่า
ในกลุ่มนักเรียนที่มีความรู้สึกแออัดมาก ผู้ที่มีความเชื่ออ่านาจต่างกัน มีความก้าวร้าว
แตกต่างกันหรือไม่

ในการทดสอบสมมติฐานทั้งสองส่วนนี้ ผู้วิจัยได้กระทำโดยการวิเคราะห์
ความแปรปรวนของสุขภาพจิตทั้งสองด้าน (วิเคราะห์ที่ละด้าน) โดยพิจารณาตามเพศ
ลักษณะความเชื่ออ่านาจ และความรู้สึกแออัดโดยวิเคราะห์ทั้งในกลุ่มรวม กลุ่มนักเรียน
สามัญศึกษา กลุ่มนักเรียนอาชีวศึกษา กลุ่มนักเรียนในสถานศึกษาที่แออัดน้อย และกลุ่ม
นักเรียนในสถานศึกษาที่แออัดมาก เพื่อพิจารณาว่า ความซึมเศร้าและความก้าวร้าว
จะแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างลักษณะความเชื่ออ่านาจและความรู้สึกแออัดหรือไม่
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏว่า ตัวแปรตามทั้งสองนี้มิได้แปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์
ระหว่างความเชื่ออ่านาจและความรู้สึกแออัดไม่ว่าจะเป็นนักเรียนในกลุ่มใด (ดูตาราง
33, 34, 35 และ 36 ในภาคผนวก ง.)

แต่เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นไปอย่างละเอียดรอบคอบ ผู้วิจัยจึงได้วิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความซึมเศร้า และความก้าวร้าว (วิเคราะห์ทีละด้าน) ตามลักษณะความเชื่ออำนาจของผู้ตอบเพียงตัวแปรเดียว (One - Way Analysis of Variance) โดยใช้ข้อมูลของผู้ที่รายงานว่ามีความรู้สึกแอสึกมากเท่านั้น ซึ่งได้แก่ ผู้ที่ได้คะแนนความรู้สึกแอสึกต่ำกว่าคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มรวม (50.38) ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ปรากฏว่า ผู้ที่มีความเชื่ออำนาจแตกต่างกัน มีความซึมเศร้าและความก้าวร้าวไม่แตกต่างกันพอที่จะยอมรับได้ (ค่า $F_{1, 527}$ น้อยกว่าหนึ่ง) สมมติฐาน 4 จึงไม่ได้รับการยืนยันจากข้อมูลในการวิจัยนี้

ความแร้นแค้นทางจิตในโรงเรียนกับสุขภาพจิต

สมมติฐาน 5 กล่าวว่า "นักเรียนที่มีความแร้นแค้นทางจิตมากมีสุขภาพจิตด้านต่าง ๆ เลื่อมกว่านักเรียนที่มีความแร้นแค้นทางจิตน้อยเมื่อควบคุมตัวแปรเพศ และผลการเรียนแล้ว" การวิเคราะห์ข้อมูลในล่วนนี้จะใช้ตัวแปรอิสระ 3 ตัว คือ เพศ ผลการเรียน และความแร้นแค้นทางจิตในการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนสุขภาพจิตไปทีละด้าน การรายงานผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับเพศ และผลการเรียน จะพยายามไม่ให้ซ้ำซ้อนกับผลการวิเคราะห์ที่ทำไว้แล้วในหัวข้อลักษณะชีวสังคมและภูมิหลังกับสุขภาพจิตของนักเรียน

จากการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนอาการทางกาย โดยพิจารณาตามเพศ คะแนนเฉลี่ยสะสม และความแร้นแค้นทางจิตของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ปรากฏผลตามตาราง 10 ว่า คะแนนอาการทางกายแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพศ และความแร้นแค้นทางจิต เมื่อทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของกลุ่มย่อยทั้ง 4 กลุ่มที่แบ่งตามตัวแปรทั้งสองนี้ (ดูตาราง 37 ภาคผนวก ง.) ก็พบว่า นักเรียนกลุ่มที่มีอาการป่วยทางกายน้อยที่สุด (คะแนนเฉลี่ย = 40.80) คือ นักเรียนชายที่มีความแร้นแค้นทางจิตน้อย โดยกลุ่มนี้มีคะแนนอาการทางกายแตกต่างจากนักเรียนหญิงที่มีความแร้นแค้นทางจิตมาก อันเป็นกลุ่มที่มีปัญหาทางกายมากที่สุด (คะแนนเฉลี่ย = 37.83) นอกจากนี้ นักเรียนในกลุ่มแรกยังมีอาการทางกายน้อยกว่านักเรียนกลุ่มอื่น

อีกสองกลุ่มอย่างเชื่อมั่นได้ คือ กลุ่มนักเรียนหญิงที่มีความร้อนแค้นทางจิตน้อย และนักเรียนชายที่มีความร้อนแค้นทางจิตน้อย

ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนตามตาราง 10 ยังพบอีกว่า นักเรียนที่มีความร้อนแค้นทางจิตมาก รายงานว่า ตนมีอาการป่วยทางกายมากกว่า (สุขภาพจิตเสื่อมกว่า) นักเรียนที่มีความร้อนแค้นทางจิตน้อย (กลุ่มร้อนแค้นมาก = 38.29, กลุ่มร้อนแค้นน้อย = 39.52) และพบว่า นักเรียนหญิงมีอาการป่วยทางกายมากกว่านักเรียนชาย ส่วนนักเรียนที่มีคะแนนเฉลี่ยสะสมต่างกัน มีการเจ็บป่วยทางกายไม่แตกต่างกันพอที่จะยอมรับได้

ตาราง 10 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนอาการทางกาย โดยพิจารณาตามเพศ คะแนนเฉลี่ยสะสม และความร้อนแค้นทางจิต

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
เพศ (ก)	1	605.24	24.68***
คะแนนเฉลี่ยสะสม (ข)	1	3.68	< 1
ร้อนแค้นทางจิต (ค)	1	522.77	21.31***
ก × ข	1	33.85	1.38
ก × ค	1	124.68	5.08*
ข × ค	1	48.70	1.99
ก × ข × ค	1	0.13	< 1
ส่วนที่เหลือ	1,114	24.53	

* มีนัยสำคัญที่ระดับ .05

*** มีนัยสำคัญที่ระดับ .001

ในด้านการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนโนภาพแห่งตนโดยใช้ตัวแปรอิสระชุดเดียวกัน ดังตาราง 11 ผลปรากฏว่า คะแนนโนภาพแห่งตนแปรปรวนไปตามความแร้นแค้นทางจิต และเพศอย่างเชื่อมั่นได้ โดยนักเรียนที่รายงานว่า ตนมีความแร้นแค้นทางจิตมาก มีโนภาพแห่งตนต่ำกว่านักเรียนที่มีความแร้นแค้นทางจิตน้อย (กลุ่มแร้นแค้นมาก = 38.21, กลุ่มแร้นแค้นน้อย = 40.66) และนักเรียนหญิงรายงานว่า มีโนภาพแห่งตนต่ำกว่านักเรียนชาย ส่วนนักเรียนที่มีระดับคะแนนเฉลี่ยแตกต่างกัน มีโนภาพแห่งตนไม่แตกต่างกัน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้จึงสอดคล้องกับสมมติฐาน 5

ตาราง 11 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนโนภาพแห่งตน โดยพิจารณาตาม เพศ คะแนนเฉลี่ยสะสม และความแร้นแค้นทางจิต

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
เพศ (ก)	1	599.71	14.79 ^{***}
คะแนนเฉลี่ยสะสม (ข)	1	13.06	< 1
แร้นแค้นทางจิต (ค)	1	1801.89	44.45 ^{***}
ก × ข	1	3.29	< 1
ก × ค	1	0.17	< 1
ข × ค	1	89.09	2.19
ก × ข × ค	1	44.51	1.09
ส่วนที่เหลือ	1,114	40.54	

*** มีนัยสำคัญที่ระดับ .001

ต่อมา ผู้วิจัยได้ใช้ตัวแปรอิสระชุดเดิมในการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความซึมเศร้า (ดูตาราง 12) ปรากฏผลที่คล้ายคลึงกับในสหภาพจิตคานอื่น ๆ กล่าวคือ นักเรียนหญิงมีความซึมเศร้ามากกว่านักเรียนชายอย่างเชื่อมั่นได้ และนักเรียนที่มีความรุนแรงทางจิตต่างกัน มีความซึมเศร้าแตกต่างกัน โดยนักเรียนที่รายงานว่า ตนมีความรุนแรงทางจิตมาก มีความซึมเศร้ามากกว่านักเรียนที่รายงานว่า ตนมีความรุนแรงทางจิตน้อยกว่า (กลุ่มรุนแรงมาก = 39.28, กลุ่มรุนแรงน้อย = 43.21) แต่ไม่ปรากฏว่าคะแนนความซึมเศร้าจะแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระคู่ใดเลย

ตาราง 12 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความซึมเศร้า โดยพิจารณาตามเพศ คะแนนเฉลี่ยสะสม และความรุนแรงทางจิต

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
เพศ (ก)	1	1638.53	23.29***
คะแนนเฉลี่ยสะสม (ข)	1	13.44	< 1
รุนแรงทางจิต (ค)	1	4717.99	67.05***
ก x ข	1	18.63	< 1
ก x ค	1	22.15	< 1
ข x ค	1	50.44	< 1
ก x ข x ค	1	50.21	< 1
ส่วนที่เหลือ	1,114	70.36	

*** มีนัยสำคัญที่ .001

สำหรับการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความวิตกกังวล โดยพิจารณาตามเพศ คะแนนเฉลี่ยสะสม และความร่ำรวยทางจิต (ดูตาราง 13) ผลปรากฏว่าตัวแปรอิสระทั้งสามตัวนี้มีความสัมพันธ์กับคะแนนความวิตกกังวลอย่างเชื่อมั่นได้ กล่าวคือนักเรียนเพศต่างกัน มีความวิตกกังวลแตกต่างกัน โดยนักเรียนหญิงรายงานว่า ตนมีความวิตกกังวลมากกว่า (สุขภาพจิตเล็่้มกว่า) นักเรียนชาย (หญิง = 35.88, ชาย = 36.42) ส่วนนักเรียนที่มีคะแนนเฉลี่ยสะสมต่ำกว่า 2.37 รายงานว่า มีความวิตกกังวลสูงกว่านักเรียนที่ได้คะแนนเฉลี่ยสะสมมากกว่า 2.37 (พวกเรียนไม่ดี = 35.22, พวกเรียนดี = 37.05) สำหรับนักเรียนที่รายงานว่า ตนมีความร่ำรวยทางจิตมาก มีความวิตกกังวลสูงกว่านักเรียนที่รู้สึกร่ำรวยทางจิตน้อย (กลุ่มร่ำรวยมาก

ตาราง 13 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความวิตกกังวล โดยพิจารณาตามเพศ คะแนนเฉลี่ยสะสม และความร่ำรวยทางจิต

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
เพศ (ก)	1	488.47	7.55 ^{**}
คะแนนเฉลี่ยสะสม (ข)	1	264.29	4.08 [*]
ความร่ำรวยทางจิต (ค)	1	6192.91	95.67 ^{***}
ก x ข	1	139.27	2.15
ก x ค	1	0.02	< 1
ข x ค	1	0.07	< 1
ก x ข x ค	1	30.60	< 1
ส่วนที่เหลือ	1,114	64.73	

*มีนัยสำคัญที่ระดับ .05

**มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

***มีนัยสำคัญที่ระดับ .001

= 33.62, กลุ่มแรนแคนน้อย = 38.47) แสดงให้เห็นว่า ความวิตกกังวลของนักเรียนในกลุ่มตัวอย่างขึ้นอยู่กับผลการเรียน และความแรนแคนทางจิตทั้งสองประการรวมกัน

ในค่านคะแนนความก้าวร้าว ปรากฏผลว่า สุขภาพจิตค่านนี้แปรปรวนไปตามเพศ และความแรนแคนทางจิตอย่างเชื่อถือได้ (ดูตาราง 14). โดยนักเรียนหญิงมีปัญหาค่านความก้าวร้าวมากกว่านักเรียนชาย (หญิง = 41.52, ชาย = 42.20) ส่วนนักเรียนที่มีความแรนแคนทางจิตมาก รายงานว่า มีสุขภาพจิตเสื่อมในค่านความก้าวร้าวมากกว่านักเรียนที่มีความแรนแคนทางจิตน้อย (กลุ่มแรนแคนมาก = 40.44, กลุ่มแรนแคนน้อย = 43.12) และนักเรียนที่มีผลการเรียนในระดับแตกต่างกัน มีความก้าวร้าวไม่แตกต่างกัน แสดงว่า การที่นักเรียนมีความก้าวร้าวมาดนั้นเกี่ยวข้องกับความแรนแคนทางจิตมากกว่าจะเกี่ยวข้องกับผลการเรียน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐาน 5

ตาราง 14 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความก้าวร้าว โดยพิจารณาตามเพศ คะแนนเฉลี่ยสะสม และความแรนแคนทางจิต

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
เพศ (ก)	1	326.75	4.56 [*]
คะแนนเฉลี่ยสะสม (ข)	1	7.58	< 1
ความแรนแคนทางจิต (ค)	1	2068.43	28.86 ^{***}
ก × ข	1	98.48	1.37
ก × ค	1	47.50	< 1
ข × ค	1	78.63	1.09
ก × ข × ค	1	56.41	< 1
ส่วนที่เหลือ	1,114	71.67	

* มีนัยสำคัญที่ .05

*** มีนัยสำคัญที่ .001

การวิเคราะห์ข้อมูลในตอนสุดท้าย เมื่อใช้คะแนนรวมสุขภาพจิตทั้งห้าด้าน เป็นตัวแปรตาม และมีตัวแปรอิสระชุดเดิม คือ เพศ คะแนนเฉลี่ยสะสม และความร่ำรวยทางจิต ผลปรากฏดังในตาราง 15 กล่าวคือ คะแนนสุขภาพจิตรวมแปรปรวนไปตามเพศ และความร่ำรวยทางจิตอย่างเชื่อมั่นได้ทางสถิติ โดยนักเรียนหญิงมีสุขภาพจิตรวมเร็วกว่านักเรียนชาย และวัยรุ่นที่มีความร่ำรวยทางจิตมาก มีสุขภาพจิตรวมเร็วกว่าวัยรุ่นที่มีความร่ำรวยทางจิตน้อย (กลุ่มร่ำรวยมาก = 189.85, กลุ่มร่ำรวยน้อย = 204.98). ส่วนคะแนนเฉลี่ยสะสมนั้นไม่ปรากฏว่ามีความสัมพันธ์กับคะแนนสุขภาพจิตรวมแต่อย่างใด

ตาราง 15 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนรวมสุขภาพจิต 5 ด้าน โดยพิจารณาตามเพศ คะแนนเฉลี่ยสะสม และความร่ำรวยทางจิต

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
เพศ (ก)	1	16834.28	22.52***
คะแนนเฉลี่ยสะสม (ข)	1	795.66	1.06
ร่ำรวยทางจิต (ค)	1	66654.50	89.17***
ก × ข	1	1113.87	1.52
ก × ค	1	544.16	< 1
ข × ค	1	222.72	< 1
ก × ข × ค	1	0.12	< 1
ส่วนที่เหลือ	1,114	747.48	

*** มีนัยสำคัญที่ระดับ .001

ส่วนการพิจารณาคะแนนสุขภาพจิตของนักเรียนที่มีความแน่นแน่นทางจิตต่างกัน โดยควบคุมเพศ และผลการเรียนนั้น ได้พบผลของปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพศกับความแน่นแน่นทางจิต สำหรับตัวแปรอาการทางกายเพียงด้านเดียว ($g \times c$ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05) ซึ่งผลที่ได้แสดงว่า ในกลุ่มวัยรุ่นชายนั้นผู้ที่มีความแน่นแน่นทางจิตมากมีการเจ็บป่วยทางกายมากกว่าผู้ที่แน่นแน่นทางจิตน้อย ส่วนในกลุ่มวัยรุ่นหญิง ปรากฏว่าผู้ที่มีความแน่นแน่นทางจิตในปริมาณต่างกัน มีอาการทางกายไม่แตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงไม่ได้เปรียบเทียบสุขภาพจิตของนักเรียนที่มีความแน่นแน่นทางจิตต่างกันโดยแยกพิจารณาในแต่ละเพศ และในแต่ละระดับของผลการเรียน

สรุปได้ว่า สุขภาพจิตทุกด้านที่ศึกษาในการวิจัยนี้แปรปรวนไปตามความแน่นแน่นทางจิต โดยนักเรียนที่มีความแน่นแน่นทางจิตมากมีสุขภาพจิตทั้งห้าด้านและสุขภาพจิตรวมเสื่อมกว่านักเรียนวัยรุ่นที่มีความแน่นแน่นทางจิตน้อยอย่างมั่นใจได้ นอกจากนี้ สุขภาพจิตทุกด้านยังแปรปรวนไปตามเพศของผู้ตอบอีกด้วย โดยวัยรุ่นหญิงมีสุขภาพจิตด้านต่าง ๆ เสื่อมกว่าวัยรุ่นชาย

ความเชื่ออ่านาจภายใน - ภายนอก ความแน่นแน่นทางจิต และสุขภาพจิตของนักเรียนวัยรุ่น

สมมติฐาน 6 กล่าวว่า "ในกลุ่มนักเรียนที่มีความแน่นแน่นทางจิตมาก ผู้ที่มีความเชื่ออ่านาจภายในตน มีสุขภาพจิตเสื่อมในด้านความก้าวร้าวมากกว่าผู้ที่มีความเชื่ออ่านาจภายนอกตน แต่ผู้ที่มีความเชื่ออ่านาจภายนอกตน มีสุขภาพจิตเสื่อมในด้านความซึมเศร้ามากกว่าผู้ที่มีความเชื่ออ่านาจภายในตน" ในการทดสอบสมมติฐานข้อนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็นสองส่วน ส่วนแรก จะทดสอบว่า ในกลุ่มนักเรียนที่มีความแน่นแน่นทางจิตมากนั้น ผู้ที่มีความเชื่ออ่านาจต่างกัน มีความก้าวร้าวต่างกันหรือไม่ ส่วนที่สอง จะทดสอบว่า ในกลุ่มนักเรียนที่มีความแน่นแน่นทางจิตมากนั้น ผู้ที่มีความเชื่ออ่านาจต่างกัน มีความซึมเศร้าแตกต่างกันหรือไม่

ในการทดสอบสมมติฐานทั้งสองส่วนนี้ ผู้วิจัยได้กระทำโดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนของสุขภาพจิตทั้งสองด้าน (วิเคราะห์ทีละด้าน) โดยพิจารณาตามเพศ ลักษณะความเชื่ออำนาจ และความแน่นแน่นทางจิต โดยวิเคราะห์ทั้งในกลุ่มรวม กลุ่มที่แยกย่อยตามสังกัดของสถานศึกษา และกลุ่มย่อยที่แยกตามระดับคะแนนเฉลี่ยสะสม เพื่อพิจารณาว่า ความซึมเศร้าและความก้าวร้าวจะแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างลักษณะความเชื่ออำนาจและความแน่นแน่นทางจิตหรือไม่ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏว่า ตัวแปรสุขภาพจิตทั้งสองด้านมิได้แปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างลักษณะความเชื่ออำนาจและความแน่นแน่นทางจิตแต่อย่างใด (ดูตาราง 38, 39, 40 และ 41 ในภาคผนวก ง.)

แต่เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นไปอย่างละเอียดรอบคอบ ผู้วิจัยยังได้วิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความซึมเศร้าและความก้าวร้าว (วิเคราะห์ทีละตัว) ตามลักษณะความเชื่ออำนาจของผู้ตอบเพียงตัวแปรเดียว (One - Way Analysis of Variance) โดยวิเคราะห์เฉพาะในกลุ่มนักเรียนที่รายงานว่า ตนมีความแน่นแน่นทางจิตมาก (ได้คะแนนความแน่นแน่นทางจิตมากกว่า 38.38 ขึ้นไป) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลก็ปรากฏว่า ผู้ที่มีความเชื่ออำนาจต่างกัน มีความซึมเศร้าและความก้าวร้าวไม่แตกต่างกันพอที่จะยอมรับได้ ($F_{1, 542}$ มีค่าน้อยกว่า 1) สมมติฐาน 6 จึงไม่ได้รับการยืนยันจากข้อมูลในการวิจัยนี้

การรับรู้บรรยากาศในห้องเรียนกับสุขภาพจิต

สมมติฐาน 7 กล่าวว่า "นักเรียนที่อยู่ในห้องเรียนซึ่งมีบรรยากาศแบบประชาธิปไตยน้อย มีสุขภาพจิตด้านต่าง ๆ เสื่อมกว่านักเรียนที่อยู่ในห้องเรียนซึ่งมีบรรยากาศแบบประชาธิปไตยมาก เมื่อได้ควบคุมตัวแปรระดับเศรษฐกิจของครอบครัว และระดับการศึกษาของผู้ปกครองแล้ว" การทดสอบสมมติฐานข้อนี้จะทำโดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนสุขภาพจิตทีละด้าน โดยพิจารณาตามตัวแปรอิสระ 3 ตัว คือ บรรยากาศในห้องเรียน ระดับเศรษฐกิจของครอบครัว และระดับการศึกษาของผู้ปกครอง ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

จากการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนอาการทางกาย โดยพิจารณาตามระดับการศึกษาของผู้ปกครอง ระดับเศรษฐกิจของครอบครัว และบรรยากาศในห้องเรียนพร้อมกันสามตัวแปร ผลปรากฏว่า คะแนนนี้แปรปรวนไปตามบรรยากาศในห้องเรียนในระดับที่เชื่อมั่นได้ (ดูตาราง 16) จากการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของกลุ่มย่อย พบว่า นักเรียนที่รับรู้ว่าบรรยากาศในห้องเรียนของตนเป็นประชาธิปไตยน้อย มีปัญหาผิดปกติทางกายมากกว่า (คะแนนเฉลี่ย = 38.38) นักเรียนที่รับรู้ว่าห้องเรียนของตนมีบรรยากาศแบบประชาธิปไตยมาก (คะแนนเฉลี่ย = 39.45) ส่วนนักเรียนที่ผู้ปกครองมีระดับการศึกษาต่างกัน และนักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจต่างกัน ไม่ปรากฏว่า มีอาการเจ็บป่วยทางกายแตกต่างกันพอที่จะยอมรับได้

ตาราง 16 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนอาการทางกาย โดยพิจารณาตามระดับการศึกษาของผู้ปกครอง ระดับเศรษฐกิจของครอบครัว และบรรยากาศในห้องเรียน

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
การศึกษาผู้ปกครอง (ก)	1	5.71	< 1
ระดับเศรษฐกิจ (ข)	2	25.93	1.02
บรรยากาศ (ค)	1	320.28	12.65***
ก × ข	2	16.21	< 1
ก × ค	1	0.17	< 1
ข × ค	2	8.28	< 1
ก × ข × ค	2	4.57	< 1
ส่วนที่เหลือ	1,110	25.32	

*** มีนัยสำคัญที่ .001

ในด้านการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนโนภาพแห่งตน โดยพิจารณาตามตัวแปรอิสระชุดเดียวกันนี้ ปรากฏผลดังตาราง 17 กล่าวคือ คะแนนโนภาพแห่งตนแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษาของผู้ปกครอง ระดับเศรษฐกิจของครอบครัว และบรรยากาศในชั้นเรียนอย่างเด่นชัด จากการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ของกลุ่มย่อยที่แบ่งตามตัวแปรอิสระทั้งสามด้วยวิธีของ เซฟเฟ ผลปรากฏว่ากลุ่มที่มีคะแนนโนภาพแห่งตนต่ำที่สุด (35.99) คือ นักเรียนที่ผู้ปกครองมีการศึกษาต่ำ มีระดับเศรษฐกิจต่ำ และอยู่ในห้องเรียนที่มีบรรยากาศเป็นประชาธิปไตยน้อย (ดูตาราง 42 ภาคผนวก ง.) นักเรียนกลุ่มนี้มีโนภาพแห่งตนแตกต่างจากนักเรียนอีกสามกลุ่ม

ตาราง 17 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนโนภาพแห่งตน โดยพิจารณาตามระดับการศึกษาของผู้ปกครอง ระดับเศรษฐกิจของครอบครัว และบรรยากาศในห้องเรียน

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
การศึกษาผู้ปกครอง (ก)	1	66.25	1.66
ระดับเศรษฐกิจ (ข)	2	251.44	6.31**
บรรยากาศ (ค)	1	2121.62	53.23***
ก × ข	2	48.78	1.22
ก × ค	1	184.08	4.62*
ข × ค	2	10.65	< 1
ก × ข × ค	2	187.79	4.71**
ส่วนที่เหลือ	1,110	39.86	

*มีนัยสำคัญที่ระดับ .05

**มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

***มีนัยสำคัญที่ระดับ .001

อย่างเชื่อมั่นได้ ซึ่งได้แก่ นักเรียนที่ผู้ปกครองมีการศึกษาค่ำ มีระดับเศรษฐกิจปานกลาง และอยู่ในห้องเรียนที่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยมาก นักเรียนที่ผู้ปกครองมีการศึกษาสูง มีระดับเศรษฐกิจปานกลาง และอยู่ในห้องเรียนที่มีบรรยากาศเป็นประชาธิปไตยมาก รวมทั้งนักเรียนที่ผู้ปกครองมีการศึกษาค่ำ มีระดับเศรษฐกิจสูง และอยู่ในห้องเรียนที่มีบรรยากาศเป็นประชาธิปไตยมาก นอกจากนี้ นักเรียนกลุ่มแรกในสามกลุ่มนี้ยังมีโนภาพแห่งตนสูงกว่านักเรียนที่ผู้ปกครองมีการศึกษาสูง มีระดับเศรษฐกิจปานกลาง และอยู่ในห้องเรียนที่มีบรรยากาศแบบประชาธิปไตยน้อย อย่างยอมรับได้อีกด้วย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในตาราง 17 ยืนยันว่า คะแนนโนภาพแห่งตนแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษาของผู้ปกครอง และบรรยากาศในชั้นเรียน เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ของกลุ่มย่อย 4 กลุ่มที่แบ่งตามตัวแปรอิสระทั้งสองนี้ (ดูตาราง 43 ภาคผนวก ง.) พบว่า นักเรียนที่มีโนภาพแห่งตนต่ำที่สุด (คะแนนเฉลี่ย = 37.52) คือ กลุ่มที่ผู้ปกครองมีการศึกษาค่ำ และอยู่ในห้องเรียนที่มีบรรยากาศเป็นประชาธิปไตยน้อย โดยนักเรียนกลุ่มนี้มีโนภาพแห่งตนแตกต่างจากนักเรียนกลุ่มอื่น ๆ อีกสามกลุ่มอย่างเด่นชัด ซึ่งรวมถึงกลุ่มที่ผู้ปกครองมีการศึกษาสูง และอยู่ในห้องเรียนที่มีบรรยากาศแบบประชาธิปไตยมากอันเป็นกลุ่มที่มีคะแนนโนภาพแห่งตนสูงสุด (คะแนนเฉลี่ย = 40.84)

นอกจากนี้ ยังพบผลจากตาราง 17 อีกว่า คะแนนโนภาพแห่งตนแปรปรวนไปตามบรรยากาศในห้องเรียน และระดับเศรษฐกิจของครอบครัวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยนักเรียนที่รับรู้ว่ามีบรรยากาศในชั้นเรียนของตนเป็นประชาธิปไตยน้อย มีโนภาพแห่งตนต่ำกว่านักเรียนที่เห็นว่าตนอยู่ในห้องเรียนที่มีบรรยากาศเป็นประชาธิปไตยมาก (กลุ่มประชาธิปไตยน้อย = 38.11, กลุ่มประชาธิปไตยมาก = 40.75) ส่วนนักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจต่ำ มีโนภาพแห่งตนต่ำกว่านักเรียนจากครอบครัวที่มีฐานะสูงกว่า ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ที่เสนอไว้ก่อนหน้านี้แล้ว (ดูตาราง 18 ในภาคผนวก ง.)

สำหรับการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความซึมเศร้าเมื่อใช้ตัวแปรอิสระชุดเดิม คือ การศึกษาของผู้ปกครอง ระดับเศรษฐกิจของครอบครัว และบรรยากาศในห้องเรียน ปรากฏผลตามตาราง 18 โดยที่คะแนนความซึมเศร้าแปรปรวนไปตามตัวแปรทั้งสองตัวหลังในระดับที่เชื่อมั่นได้ กล่าวคือ นักเรียนที่รับรู้ว่ามีบรรยากาศในห้องเรียนของตนเป็นประชาธิปไตยน้อยมีความซึมเศร้า (สุขภาพจิตเสื่อม) มากกว่านักเรียนที่รับรู้ว่ามีบรรยากาศในห้องเรียนของตนเป็นประชาธิปไตยมากกว่า (พวกประชาธิปไตยน้อย = 39.85, พวกประชาธิปไตยมาก = 42.67) ส่วนนักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจต่ำมีความซึมเศร้ามากกว่านักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจปานกลางและสูง (ดูการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่แบบ เชฟเฟ ในตาราง 23 ภาคผนวก ง.)

ตาราง 18 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความซึมเศร้า เมื่อพิจารณาตามระดับการศึกษาของผู้ปกครอง ระดับเศรษฐกิจของครอบครัว และบรรยากาศในห้องเรียน

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
การศึกษาผู้ปกครอง (ก)	1	13.87	< 1
ระดับเศรษฐกิจ (ข)	2	606.42	8.39***
บรรยากาศ (ค)	1	2436.48	33.69***
ก × ข	2	58.92	< 1
ก × ค	1	91.09	1.26
ข × ค	2	99.52	1.38
ก × ข × ค	2	86.37	1.19
ส่วนที่เหลือ	1,110	72.32	

*** มีนัยสำคัญที่ระดับ .001

จากการวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะเดียวกัน โดยมีคะแนนความวิตกกังวลเป็น
ตัวแปรตาม ปรากฏว่า คะแนนนี้แปรปรวนไปตามบรรยากาศในห้องเรียน และระดับ
เศรษฐกิจของครอบครัวอย่างเชื่อมั่นได้ (ดูตาราง 19) โดยนักเรียนที่อยู่ในห้องเรียน
ซึ่งมีบรรยากาศแบบประชาธิปไตยน้อย รายงานว่า ตนมีความวิตกกังวลสูงกว่า (สุขภาพจิต
เลื่อมกว่า) นักเรียนในห้องเรียนที่มีบรรยากาศแบบประชาธิปไตยมากกว่า (พวกประชา
ธิปไตยน้อย = 34.79, พวกประชาธิปไตยมาก = 37.37) ส่วนนักเรียนจากครอบครัว
ที่มีระดับเศรษฐกิจต่ำ มีความวิตกกังวลสูงกว่านักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจ
ปานกลางและสูง (ดูการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่แบบ เชฟเฟ ในตาราง 27
ภาคผนวก ง.)

ตาราง 19 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความวิตกกังวล โดยพิจารณา
ตามระดับการศึกษาของผู้ปกครอง ระดับเศรษฐกิจของครอบครัว และบรรยากาศ
ในห้องเรียน

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
การศึกษาผู้ปกครอง (ก)	1	9.71	< 1
ระดับเศรษฐกิจ (ข)	2	760.39	11.18 ***
บรรยากาศ (ค)	1	2070.46	30.45 ***
ก × ข	2	20.80	< 1
ก × ค	1	66.56	< 1
ข × ค	2	103.18	1.52
ก × ข × ค	2	138.48	2.04
ส่วนที่เหลือ	1,110	67.99	

*** มีนัยสำคัญที่ระดับ .001

ต่อมา ผู้วิจัยได้ใช้ตัวแปรอิสระชุดเดียวกันนี้ในการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความก้าวร้าว ผลปรากฏว่า ตัวแปรที่มีความเกี่ยวข้องกับคะแนนความก้าวร้าวในระดับที่เชื่อมั่นได้มีเพียงตัวเดียว คือ บรรยากาศในห้องเรียน (ตาราง 20) กล่าวคือ ผู้ที่รับรู้บรรยากาศในห้องเรียนต่างกัน มีคะแนนความก้าวร้าวแตกต่างกันอย่างเด่นชัด โดยนักเรียนในชั้นเรียนที่มีบรรยากาศแบบประชาธิปไตยน้อย มีสุขภาพจิตด้านความก้าวร้าวเสื่อมกว่านักเรียนที่รายงานว่าบรรยากาศในชั้นเรียนของตนมีความเป็นประชาธิปไตยมากกว่า (พวกประชาธิปไตยน้อย = 40.09, พวกประชาธิปไตยมาก = 43.45)

ตาราง 20 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความก้าวร้าว โดยพิจารณาตามระดับการศึกษาของผู้ปกครอง ระดับเศรษฐกิจของครอบครัว และบรรยากาศในห้องเรียน

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
การศึกษาผู้ปกครอง (ก)	1	1.64	< 1
ระดับเศรษฐกิจ (ข)	2	58.34	< 1
บรรยากาศ (ค)	1	3165.85	44.75 ***
ก × ข	2	23.37	< 1
ก × ค	1	17.18	< 1
ข × ค	2	37.55	< 1
ก × ข × ค	2	245.43	3.47
ส่วนที่เหลือ	1,110	70.74	

*** มีนัยสำคัญที่ระดับ .001

ส่วนการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนรวมสุขภาพจิตทั้งห้าด้าน

โดยพิจารณาตามบรรยากาศในชั้นเรียน ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง และระดับเศรษฐกิจของครอบครัว (ดูตาราง 21) ปรากฏว่า คะแนนรวมสุขภาพจิตห้าด้านแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระทั้งสามตัวในชุดนี้ได้อย่างเชื่อถือได้ เมื่อทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ตามแบบ เชฟเฟ (ดูตาราง 44 ภาคผนวก ง.) ปรากฏว่า กลุ่มที่มีสุขภาพจิตรวมต่ำที่สุด คือ นักเรียนที่ผู้ปกครองมีการศึกษาค่ำ มีระดับเศรษฐกิจต่ำ และอยู่ในห้องเรียนที่เป็นประชาธิปไตยน้อย (คะแนนเฉลี่ย = 183.49) โดยนักเรียนในกลุ่มนี้มีสุขภาพจิตรวมต่ำกว่านักเรียนอีกสามกลุ่มอย่างเชื่อมั่นได้ ทั้งสามกลุ่มดังกล่าว ได้แก่ นักเรียนจากครอบครัวฐานะปานกลางอยู่ในห้องเรียนที่มีบรรยากาศเป็นประชาธิปไตยมาก ทั้งที่ผู้ปกครองมีการศึกษาสูง และที่ผู้ปกครองมีการศึกษาค่ำ (กลุ่ม 122 และ 222 ในตารางดังกล่าว) และนักเรียนที่ผู้ปกครองมีการศึกษาค่ำ มีระดับเศรษฐกิจสูง และอยู่ในห้องเรียนที่เป็นประชาธิปไตยมาก (กลุ่ม 132 ในตารางดังกล่าว)

ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนในตาราง 21 ยังพบว่า คะแนนสุขภาพจิตรวมห้าด้านแปรปรวนไปตามบรรยากาศในชั้นเรียน และระดับเศรษฐกิจของครอบครัว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยนักเรียนที่รับรู้บรรยากาศในชั้นเรียนว่าเป็นประชาธิปไตยน้อย มีสุขภาพจิตโดยรวมต่ำกว่านักเรียนที่รับรู้ว่ามีบรรยากาศในชั้นเรียนของตนเป็นประชาธิปไตยมาก (พวกประชาธิปไตยน้อย = 191.23, พวกประชาธิปไตยมาก = 203.69) ส่วนนักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจต่ำมีสุขภาพจิตรวมต่ำกว่านักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจปานกลางและสูง (ดูการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่แบบ เชฟเฟ ในตาราง 31 ภาคผนวก ง.)

ตาราง 21 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนสุขภาพจิตรวม 5 ด้าน
โดยพิจารณาตามระดับการศึกษาของผู้ปกครอง ระดับเศรษฐกิจของครอบครัว
และบรรยากาศในห้องเรียน

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
การศึกษาผู้ปกครอง (ก)	1	127.92	< 1
ระดับเศรษฐกิจ (ข)	2	6370.93	8.33 ***
บรรยากาศ (ค)	1	46262.09	60.48 ***
ก x ข	2	638.89	< 1
ก x ค	1	1283.41	1.68
ข x ค	2	592.79	< 1
ก x ข x ค	2	2597.40	3.39 *
ส่วนที่เหลือ	1,110	764.89	

* มีนัยสำคัญที่ระดับ .05

*** มีนัยสำคัญที่ระดับ .001

สำหรับการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนสุขภาพจิตตามการรับรู้
บรรยากาศในห้องเรียนโดยควบคุมระดับการศึกษาของผู้ปกครอง และระดับเศรษฐกิจ
ของครอบครัวนั้นสามารถทำได้เฉพาะในตัวแปรโมโนภาพเท่านั้น โดยที่ค่าเอฟของ
ปฏิสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาของผู้ปกครอง และบรรยากาศในห้องเรียน (ก x ค)
มีนัยสำคัญที่ระดับ .05 จึงสามารถพิจารณาโมโนภาพแห่งตนของนักเรียนที่รับรู้บรรยากาศ
ในชั้นเรียนต่างกันตามการศึกษาของผู้ปกครองที่ละระดับได้ ซึ่งปรากฏว่า ในกลุ่ม
นักเรียนที่ผู้ปกครองมีการศึกษาคำนั้น ผู้ที่อยู่ในห้องเรียนที่มีบรรยากาศเป็นประชา-

ชิปไทยน้อย มีมโนภาพแห่งตนต่ำกว่าผู้ที่อยู่ในบรรยากาศที่เป็นประชาธิปไตยมาก ส่วนในกลุ่มนักเรียนที่ผู้ปกครองมีการศึกษาสูงนั้น ผู้ที่อยู่ในห้องเรียนที่มีบรรยากาศต่างกัน มีมโนภาพแห่งตนไม่แตกต่างกัน สำหรับค่าเอฟของ $g \times x \times c$ ในตัวแปรมโนภาพแห่งตน และสุขภาพจิตรวมนั้นมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 และ .05 ตามลำดับ แต่จากการเปรียบเทียบคะแนนสุขภาพจิตทั้งสองด้านนี้ของผู้ที่รับรู้บรรยากาศในชั้นเรียนต่างกัน โดยพิจารณาในระดับสมรรถนะทางการศึกษาของผู้ปกครอง และระดับเศรษฐกิจของครอบครัว ก็ปรากฏผลในรายละเอียดที่ไม่เด่นชัดนัก (ดูตาราง 42 และ 44 ในภาคผนวก ง.) จึงไม่ขอรายงานผลในส่วนนี้ จึงสรุปได้ว่า นักเรียนที่รับรู้ว่ามีบรรยากาศในชั้นเรียนเป็นประชาธิปไตยน้อย มีสุขภาพจิตต่ำกว่า และสุขภาพจิตรวมเสื่อมกว่า นักเรียนที่รับรู้บรรยากาศในชั้นเรียนว่าเป็นประชาธิปไตยมากอย่างเด่นชัด แต่ผลของตัวแปรควบคุมยังไม่ชัดเจน

สรุปได้ว่า สุขภาพจิตทุกด้านที่ศึกษาในการวิจัยนี้แปรปรวนไปตามการรับรู้บรรยากาศในห้องเรียนอย่างมั่นใจได้ โดยปรากฏว่า นักเรียนที่รับรู้ว่ามีบรรยากาศในชั้นเรียนของตนเป็นประชาธิปไตยน้อย มีสุขภาพจิตทุกด้านเสื่อมกว่านักเรียนในชั้นเรียนที่มีบรรยากาศแบบประชาธิปไตยมาก นอกจากนี้ ยังพบว่าคะแนนสุขภาพจิต 3 ด้าน และสุขภาพจิตรวมยังแปรปรวนไปตามระดับเศรษฐกิจของครอบครัวอีกด้วย กล่าวคือ นักเรียนที่ครอบครัวมีระดับเศรษฐกิจต่ำ มีมโนภาพแห่งตนต่ำกว่า ซึมเศร้ามากกว่า วิตกกังวลมากกว่า และมีสุขภาพจิตรวมเสื่อมมากกว่านักเรียนที่ครอบครัวมีระดับเศรษฐกิจปานกลาง และสูง

สมมติฐาน 8 กล่าวไว้ว่า "ลักษณะทางจิต 5 ประการของนักเรียนวัยรุ่นสามารถอธิบายความแปรปรวนของคะแนนสุขภาพจิตด้านต่าง ๆ ได้มากกว่าลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลังทั้ง 8 ประการ" ในการทดสอบสมมติฐานนี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบเพิ่มตัวแปรทีละชั้นโดยใช้ตัวแปรอิสระสองชุด เพื่อทำนายภาวะสุขภาพจิตของนักเรียนในกลุ่มตัวอย่าง ตัวแปรอิสระชุดแรกประกอบด้วยลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลัง 8 ประการ คือ เพศ สังกัดของสถานศึกษา ความแออัด

ทางกายภาพ คะแนนเฉลี่ยสะสม ลักษณะของครอบครัว อาชีพของผู้ปกครอง ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง และระดับเศรษฐกิจของครอบครัว ส่วนตัวแปรอิสระ ชุดที่สอง ประกอบด้วยลักษณะทางจิต 5 ประการ คือ ลักษณะเก็บตัว - แสวงหา ความเชื่ออำนาจภายใน - ภายนอก ความรู้สึกแอวัก ความแน่นแน่นทางจิต และ บรรยากาศในชั้นเรียน

ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณจากการใช้ตัวแปรอิสระต่างกัน 2 ชุด เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการทำนายความแปรปรวนของภาวะสุขภาพจิต ด้านต่าง ๆ ปรากฏตามตาราง 22 ซึ่งเห็นได้ชัดเห็นว่า ตัวแปรทางจิตสามารถ ทำนายภาวะสุขภาพจิตของนักเรียนในกลุ่มตัวอย่างได้ในปริมาณที่สูงกว่าทุกด้าน แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการรับรู้สภาพแวดล้อมด้านต่าง ๆ และลักษณะบุคลิกภาพ ที่มีต่อภาวะสุขภาพจิตของวัยรุ่นอย่างเด่นชัด ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวจึงสนับสนุน สมมติฐาน 8 ทุกประการ และเมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า ลักษณะทางจิต อธิบายความแปรปรวนของภาวะสุขภาพจิตด้านต่าง ๆ ได้มากกว่าลักษณะทางชีวสังคม และภูมิหลัง ระหว่าง 1.4% ถึง 8.2% กล่าวคือ ลักษณะทางจิตอธิบายความแปรปรวน ของคะแนนอาการทางกายได้มากกว่าลักษณะชีวสังคมและภูมิหลังเพียง 1.4% ในขณะที่ อธิบายความแปรปรวนของคะแนนสุขภาพจิตรวมได้มากกว่าถึง 8.2% และเมื่อพิจารณา เบอร์เรนต์ของความแปรปรวนโดยเฉลี่ยที่ตัวแปรแต่ละกลุ่มสามารถทำนายสุขภาพจิตได้ ก็พบว่า ตัวแปรชีวสังคมและภูมิหลังสามารถทำนายสุขภาพจิตได้เพียง 3.4% ในขณะที่ ตัวแปรทางจิตหาตัวสามารถทำนายสุขภาพจิตได้ถึง 9.1% ซึ่งมากกว่าในตัวแปรกลุ่มแรก 5.7%

ตาราง 22 การเปรียบเทียบเปอร์เซ็นต์ของความแปรปรวนในตัวแปรตาม เมื่อใช้
ตัวแปรอิสระต่างกันสองชุด

ตัวแปรตาม	จำนวนเปอร์เซ็นต์ ที่ตัวแปรชีวสังคมและ ภูมิหลัง 8 ตัว อธิบายได้	จำนวนเปอร์เซ็นต์ ที่ตัวแปรทางจิต 5 ตัว อธิบายได้	เปอร์เซ็นต์ ที่ต่างกัน
อาการทางกาย	2.2	3.6	1.4
มโนภาพแห่งตน	3.3	8.7	5.4
ความซึมเศร้า	5.6	11.3	5.7
ความวิตกกังวล	4.9	11.7	6.8
ความก้าวร้าว	0.0	6.9	6.9
สุขภาพจิตรวม	4.3	12.5	8.2
เฉลี่ย	3.4	9.1	5.7

เนื่องจากลักษณะทางจิตทั้ง 5 ประการ มีบทบาทสำคัญต่อภาวะสุขภาพจิต
ด้านต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยจึงได้ทำการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณโดยใช้
ตัวแปรจิตลักษณะทั้ง 5 ตัว นี้ เป็นตัวแปรอิสระเพื่อร่วมกันทำนายภาวะสุขภาพจิตของ
นักเรียนกลุ่มต่าง ๆ ที่มีลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลัง 8 ประการแตกต่างกัน เพื่อให้
ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งและเฉพาะเจาะจงมากยิ่งขึ้น ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้ปรากฏ
อยู่ในตาราง 23 ซึ่งพบว่า ในด้านอาการทางกายนั้น ตัวแปรจิตลักษณะทั้งห้าสามารถ
ทำนายความแปรปรวนได้สูงสุดในกลุ่มนักเรียนชาย (8.8%) และต่ำสุดในกลุ่มนักเรียนหญิง

(1.3%) ในด้านโนภาพแห่งคน ความขี้เกียจ ความวิตกกังวล และสุขภาพจิตรวม นั้น ปรากฏว่า จิตลักษณะทั้งห้าประการสามารถอธิบายความแปรปรวนได้สูงสุดในกลุ่มนักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจสูง (12.9%, 17.8%, 20.3% และ 19.4% ตามลำดับ) และอธิบายได้ต่ำสุดในกลุ่มนักเรียนจากครอบครัวที่มีฐานะต่ำ (3.3%, 6.3%, 8.0% และ 4.9% ตามลำดับ) สำหรับสุขภาพจิตด้านความก้าวร้าว นั้น กลุ่มที่ตัวแปรอิสระทั้งห้าสามารถอธิบายความแปรปรวนได้สูงสุด คือ กลุ่มนักเรียนในสถานศึกษาที่มีสภาพแออัดมาก (10.4%) ส่วนกลุ่มที่ตัวแปรอิสระทั้งห้าสามารถอธิบายความแปรปรวนของความก้าวร้าวได้น้อยที่สุด คือ กลุ่มนักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจต่ำ (2.8%) ผลจากการวิเคราะห์ในกลุ่มย่อยดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงพลังความสามารถที่แตกต่างกันของตัวแปรทำนายทั้งห้าตัวในการอธิบายความแปรปรวนของตัวแปรตาม ความแปรปรวนที่อธิบายได้นี้ค่อนข้างสูงในกลุ่มย่อยบางกลุ่ม เมื่อเปรียบเทียบกับเมื่อตอนวิเคราะห์ในกลุ่มรวม

ตาราง 23 ปริมาณการทำนายภาวะสุขภาพจิตด้านต่าง ๆ โดยใช้ตัวแปรจิตลักษณะ
5 ตัวร่วมกันเป็นตัวทำนายในกลุ่มนักเรียนประเภทต่าง ๆ

กลุ่ม	ทำนายสุขภาพจิตด้าน					
	ทางกาย	มโนภาพ	ซึมเศร้า	วิตก	ก้าวร้าว	รวมทั้ง 5 ด้าน
นักเรียนชาย	8.8	10.3	16.0	13.8	9.1	16.4
นักเรียนหญิง	1.3	8.6	11.9	13.3	6.9	12.2
นักเรียนสามัญ	1.9	8.1	12.5	13.4	5.6	11.3
นักเรียนอาชีวะ	3.7	10.2	11.3	11.9	8.5	14.0
นักเรียนในโรงเรียนแออัดน้อย	1.7	7.3	9.3	9.2	4.0	7.5
นักเรียนในโรงเรียนแออัดมาก	5.3	10.5	14.3	14.8	10.4	17.8
นักเรียนที่มีเกรดเฉลี่ยต่ำ	4.6	7.9	8.4	12.2	6.8	11.2
นักเรียนที่มีเกรดเฉลี่ยสูง	2.6	10.7	13.9	10.1	6.4	12.5
นักเรียนจากครอบครัวปกติ	3.5	7.8	12.0	12.4	7.8	13.2
นักเรียนจากครอบครัวแตกแยก	4.6	8.3	14.1	10.3	3.0	11.7
นักเรียนผู้ปกครองอาชีพต่ำ	4.1	8.1	9.9	10.2	6.9	11.4
นักเรียนผู้ปกครองอาชีพสูง	2.4	9.9	12.9	14.5	6.3	14.6
นักเรียนผู้ปกครองการศึกษาต่ำ	3.8	10.3	12.4	12.4	7.4	13.5
นักเรียนผู้ปกครองการศึกษาสูง	2.0	6.3	9.9	12.7	4.4	10.8
นักเรียนเศรษฐกิจต่ำ	1.6	3.3	6.3	8.0	2.8	4.9
นักเรียนเศรษฐกิจปานกลาง	5.8	10.5	13.7	12.7	8.9	15.6
นักเรียนเศรษฐกิจสูง	6.9	12.9	17.8	20.3	6.3	19.4
กลุ่มรวม	3.6	8.7	11.3	11.7	6.9	12.5

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้พิจารณาถึงกลุ่มนักเรียนที่ตัวแปรจิตลักษณะห้าตัวสามารถทำนายสุขภาพจิตต่างกันต่าง ๆ ได้สูงสุด และค่าสถิติในสามอันดับแรกอีกด้วย เพราะเหตุว่า อันดับที่หนึ่ง สอง และสามของความสามารถในการทำนายตัวแปรตามนั้น อาจไม่แตกต่างกันมากนัก ผู้วิจัยจึงได้เรียงลำดับนักเรียนในกลุ่มต่าง ๆ ที่ตัวแปรจิตลักษณะทั้งห้าตัวสามารถทำนายสุขภาพจิตทั้งห้าด้านในอันดับสูงสุดสามลำดับแรก แล้วหาค่าเฉลี่ยของค่าแห่งเหล่านี้ ปรากฏว่า จิตลักษณะทั้งห้าประการสามารถทำนายสุขภาพจิตต่างกันต่าง ๆ ได้สูงสุดในกลุ่มนักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจสูง รองลงมา คือ นักเรียนในสถานศึกษาที่แออัดมากและนักเรียนชาย ส่วนการหากลุ่มนักเรียนที่ตัวแปรจิตลักษณะห้าตัว สามารถทำนายสุขภาพจิตได้ค่าที่ดีที่สุดก็ใช้วิธีเดียวกัน ซึ่งพบว่า ตัวแปรทั้งห้านี้สามารถทำนายสุขภาพจิตได้ค่าที่ดีที่สุดในกลุ่มนักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจต่ำ รองลงมาคือ กลุ่มนักเรียนในสถานศึกษาที่แออัดน้อย และนักเรียนที่ผู้ปกครองมีการศึกษาสูง ตามลำดับ

ต่อมา ผู้วิจัยได้วิเคราะห์การถดถอยพหุคูณโดยใช้ตัวแปรอิสระทั้ง 13 ตัว ร่วมกันทำนายภาวะสุขภาพจิตต่างกันต่าง ๆ ของนักเรียนในกลุ่มรวม ผลปรากฏว่า (ดูตาราง 24) ตัวแปรอิสระทั้ง 13 ตัว สามารถทำนายความแปรปรวนของคะแนนสุขภาพจิตทั้ง 6 ประเภทได้เพิ่มขึ้นกว่าเมื่อใช้ตัวแปรชีวสังคมและภูมิหลังเพียงกลุ่มเดียว หรือเมื่อใช้ตัวแปรทางจิตเพียงกลุ่มตัว อย่างไรก็ตาม ปริมาณการทำนายภาวะสุขภาพจิตของตัวแปรอิสระทั้งหมดนี้ยังอยู่ในระดับต่ำ กล่าวคือ สามารถทำนายได้สูงสุดเพียง 17.6 เปอร์เซ็นต์ ทั้งนี้เพราะตัวแปรอิสระที่นำมาศึกษา ยังจำกัดอยู่แต่เฉพาะปัจจัยทางโรงเรียนและปัจจัยทางบ้านเพียงบางตัวเท่านั้น ยังไม่ได้ครอบคลุมถึงตัวแปรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตของวัยรุ่นอีกมาก

สำหรับตัวแปรอิสระที่เข้าสู่สมการการทำนายตัวแปรตามทั้งหกด้านนั้น มีข้อที่น่าสังเกตหลายประการ คือ ตัวแปรชีวสังคมและภูมิหลังที่สามารถอธิบายตัวแปรตามได้ทุกตัว คือ เพศ ส่วนลักษณะครอบครัว และระดับเศรษฐกิจของครอบครัว สามารถทำนายสุขภาพจิตได้ 4 ด้าน คือ มโนภาพแห่งตน ความซึมเศร้า ความวิตกกังวล

และสุขภาพจิตรวม สำหรับความแออัดทางกายภาพ อาชีพของผู้ปกครอง และ การศึกษาของผู้ปกครองนั้น ไม่มีบทบาทในการทำนายความแปรปรวนของสุขภาพจิต คำนึงโดย

ในค่านตัวแปรทางจิตนั้น การรับรู้สภาพแวดล้อมทั้งสามด้าน มีบทบาทในการ อธิบายความแปรปรวนของสุขภาพจิตด้านต่าง ๆ มากที่สุด กล่าวคือ ความรู้สึกแออัด อธิบายความแปรปรวนของสุขภาพจิตได้ทุกด้าน ยกเว้นความซึมเศร้า ความแร้นแค้น ทางจิต เข้าสู่สมการการทำนายภาวะสุขภาพจิตเกือบทุกด้าน ยกเว้น ความวิตกกังวล ล้วนบรรยากาศในห้องเรียน สามารถอธิบายความแปรปรวนของตัวแปรตามได้เกือบ ทุกตัว ยกเว้น อาการเจ็บป่วยทางกาย สำหรับลักษณะบุคลิกภาพสองประการนั้นมี บทบาทน้อยกว่าการรับรู้สภาพแวดล้อมทั้งสามด้าน กล่าวคือลักษณะเก็บตัว - แสดงตัว สามารถอธิบายความแปรปรวนของภาวะสุขภาพจิตได้เพียงสามด้าน คือ อาการป่วย ทางกาย ความซึมเศร้า และความก้าวร้าว ในขณะที่ลักษณะความเชื่ออำนาจ สามารถอธิบายความแปรปรวนของสุขภาพจิตได้เพียงประการเดียว คือ ความซึมเศร้า เท่านั้น

นอกจากนี้ ถ้าพิจารณาตัวแปรอิสระที่เข้าสู่สมการถดถอยพหุคูณในสามอันดับแรก ของทุกสมการ ก็จะได้เห็นว่า ตัวแปรที่ใช้ทำนายสุขภาพจิตทั้งห้าด้านได้ดีที่สุด คือ บรรยากาศ ในห้องเรียน (เข้าสู่สมการเป็นอันดับแรกในตัวแปรตาม 3 ตัว) รองลงมา ได้แก่ ความ แร้นแค้นทางจิต ลักษณะของครอบครัว เพศ ระคับเศรษฐกิจ และลักษณะเก็บตัว - แสดงตัว ตามลำดับ ข้อค้นพบในส่วนนี้ แสดงให้เห็นถึงลำดับความสำคัญที่ตัวแปรอิสระ เหล่านี้มีต่อสุขภาพจิตด้านต่าง ๆ ของนักเรียนวัยรุ่นได้เป็นอย่างดี

ตาราง 24 ปริมาณการทํานายภาวะสุขภาพจิตต่าง ๆ เมื่อใช้ตัวแปรอิสระทั้ง 13 ตัว ร่วมกันในการวิเคราะห์แบบถดถอยพหุคูณในกลุ่มตัวอย่างรวม

สุขภาพจิตต่าง	ปริมาณการทํานาย คิดเป็นเปอร์เซ็นต์	ตัวแปรที่เข้าสู่สมการ
อาการทางกาย	5.9	11, 1, 12, 9, 2
มโนภาพแห่งตน	12.3	13, 8, 1, 12, 5, 11
ความซึมเศร้า	17.6	12, 5, 9, 1, 13, 8, 10
ความวิตกกังวล	16.7	13, 5, 8, 1, 11, 2, 4
ความก้าวร้าว	7.5	13, 12, 9, 1, 11
สุขภาพจิตรวม 5 ด้าน	17.4	12, 1, 13, 5, 8, 11

- หมายเหตุ 1 = เพศ
 2 = สังกัของสถานศึกษา
 3 = ความแออัดทางกายภาพ
 4 = คะแนนเฉลี่ยสะสม
 5 = ลักษณะครอบครัว
 6 = อาชีพผู้ปกครอง
 7 = ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง
 8 = ระดับเศรษฐกิจของครอบครัว
 9 = ลักษณะเก็บตัว - แสวงตัว
 10 = ลักษณะความเชื่ออำนาจ
 11 = ความรู้สึกแออัด
 12 = ความแร้นแค้นทางจิต
 13 = บรรยากาศในห้องเรียน

สรุปสุขภาพจิตของผู้ที่มีลักษณะต่าง ๆ แตกต่างกัน

การวิจัยนี้ได้ศึกษาภาวะสุขภาพจิตของนักเรียนวัยรุ่นรวม 6 คำน โดยพิจารณาว่า นักเรียนที่มีลักษณะชีวสังคมและภูมิหลังต่างกัน และมีการรับรู้สภาพแวดล้อมต่าง ๆ แตกต่างกัน มีลักษณะสุขภาพจิตแตกต่างกันอย่างไร ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนแรกพบว่า เพศ มีบทบาทเกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตเกือบทุกด้าน ยกเว้น ความวิตกกังวล และความก้าวร้าว ลักษณะครอบครัว และระดับเศรษฐกิจเกี่ยวข้องกับสุขภาพจิต 4 ด้าน ยกเว้น อาการทางกาย และความก้าวร้าว ส่วนสังกัดของสถานศึกษาเกี่ยวข้องกับสุขภาพจิต 2 ด้าน คือ อาการทางกาย และความวิตกกังวล เช่นเดียวกับคะแนนเฉลี่ยสะสม ซึ่งมีบทบาทเกี่ยวข้องกับเฉพาะกับความวิตกกังวล และสุขภาพจิตรวม สำหรับอาชีพของผู้ปกครองเกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตด้านเดียว คือ ความวิตกกังวล

ส่วนการรับรู้สภาพแวดล้อมทั้งสามค่านั้น พบว่า มีบทบาทเกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตทุกด้านอย่างเชื่อมั่นได้ โดยนักเรียนที่รู้สึกแออัดมาก แร้นแค้นทางจิตมาก และรับรู้วามบรรยากาศในชั้นเรียนของคนเป็นประชาธิปไตยน้อย มีสุขภาพจิตด้านต่าง ๆ เสื่อมกว่านักเรียนที่มีการรับรู้ในลักษณะตรงกันข้าม ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐาน 3, 5 และ 7 และเมื่อเปรียบเทียบความสามารถในการอธิบายความแปรปรวนภาวะสุขภาพจิตด้านต่าง ๆ แล้ว ปรากฏว่า การรับรู้สภาพแวดล้อม 3 ด้าน และบุคลิกภาพอีก 2 ประการ สามารถทำนายสุขภาพจิตทุกด้านได้มากกว่าลักษณะทางชีวสังคม และภูมิหลังทั้ง 8 ประการ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐาน 8

ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ของสุขภาพจิต

สุขภาพจิต หมายถึง สภาพอารมณ์และจิตใจของนักเรียนที่แสดงถึงความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อม ภาวะสุขภาพจิตที่ศึกษาในการวิจัยนี้มีอยู่ 5 ด้าน คือ อาการทางกาย มโนภาพแห่งตน ความซึมเศร้า ความวิตกกังวล

และความก้าวร้าว และในการวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องทุกครั้ง ก็จะมีการใช้คะแนน
 สุขภาพจิตทั้ง 5 ด้าน เป็นตัวแปรตามเพื่อพิจารณาภาวะสุขภาพจิตโดยรวมของนักเรียน
 ในกลุ่มตัวอย่างด้วย ทั้งนี้ เพราะเชื่อว่าสุขภาพจิตด้านต่าง ๆ ของคนเรานั้นมีความสัมพันธ์
 กันอยู่มาก โดยอาจจะเป็นเหตุหรือผลของกันและกัน หรือเกิดขึ้นควบคู่กันได้ และเพื่อที่จะ
 ทดสอบข้อเท็จจริงในเรื่องนี้ ผู้วิจัยจึงได้หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ภายใน (Inter-
 correlation coefficients) ของคะแนนสุขภาพจิตทั้ง 5 ด้าน ของผู้ตอบใน
 กลุ่มรวม (ดูตาราง 25) ซึ่งปรากฏว่า สุขภาพจิตแต่ละด้านมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน
 อย่างเชื่อมั่นได้ทางสถิติ โดยที่ความซึมเศร้า และความวิตกกังวลมีความสัมพันธ์กันสูง
 ที่สุด (ค่า $r = .69$) ซึ่งหมายความว่า ผู้ที่มีความซึมเศร้ามากเท่าใด ก็มีความวิตก
 กังวลมากเท่านั้น รองลงมา ได้แก่ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างความซึมเศร้า
 กับมโนภาพแห่งตน (ค่า $r = .58$) ซึ่งหมายถึงว่า ยิ่งมีความซึมเศร้ามากเท่าใด
 ก็จะมีมโนภาพแห่งตนต่ำเพียงนั้น ส่วนค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ที่ต่ำที่สุดนั้นได้จากความ
 สัมพันธ์ระหว่างคะแนนอาการทางกาย-และคะแนนความก้าวร้าว (ค่า $r = .30$)
 ซึ่งตีความได้ว่า ถ้านักเรียนคนใดมีอาการเจ็บป่วยทางกายมาก ก็จะมีความก้าวร้าวมาก
 ตามไปด้วย

ตาราง 25 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ของสุขภาพจิต
 ของวัยรุ่นในกลุ่มรวม

องค์ประกอบด้าน	มโนภาพ	ซึมเศร้า	วิตกกังวล	ก้าวร้าว	รวม
ทางกาย	.34	.42	.45	.30	.60
มโนภาพ		.58	.51	.35	.72
ซึมเศร้า			.69	.44	.84
วิตกกังวล				.55	.86
ก้าวร้าว					.73

หมายเหตุ ค่า r ทุกค่ามีนัยสำคัญที่ระดับ .01

จะเห็นได้ว่า ในบรรดาสุขภาพจิตทั้งห้าค่านั้น ความวิตกกังวล มีความสัมพันธ์อย่างสูงกับสุขภาพจิตอีกสามด้าน คือ มโนภาพแห่งตน ความซึมเศร้า และความก้าวร้าว ส่วนความซึมเศร้ามีความสัมพันธ์อย่างสูงกับความวิตกกังวล และมโนภาพแห่งตน ดังนั้น องค์ประกอบของสุขภาพจิตที่มีความเกี่ยวข้องกันมากที่สุด คือ ความวิตกกังวล ความซึมเศร้า และมโนภาพแห่งตน ส่วนความก้าวร้าว และอาการทางกาย เกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตด้านอื่น ๆ น้อยลงไปตามลำดับ

ต่อมา ผู้วิจัยได้หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างคะแนนสุขภาพจิตทั้ง 5 ด้านในกลุ่มตัวอย่างย่อยที่แบ่งตามลักษณะชีวสังคมและภูมิหลังทั้ง 8 ประการ (ตาราง 45 ภาคผนวก ง.) ผลปรากฏว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่คำนวณได้จากผู้ตอบประเภทต่าง ๆ มีค่าไม่แตกต่างไปจากกลุ่มรวม กล่าวคือ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ที่สูงที่สุด คือ ค่าความสัมพันธ์ระหว่างความซึมเศร้า และความวิตกกังวลเช่นเดียวกันแต่ได้จากผู้ตอบที่เป็นนักเรียนจากครอบครัวแตกแยก (ค่า r ของกลุ่มนี้เท่ากับ .74) ส่วนค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ที่ต่ำที่สุด คือ ค่าความสัมพันธ์ระหว่างอาการทางกาย และความก้าวร้าวในกลุ่มนักเรียนหญิง (ค่า r = .23)

สรุปได้ว่า สุขภาพจิตด้านต่าง ๆ ทั้ง 5 องค์ประกอบ มีความสัมพันธ์กันสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยที่แบ่งตามลักษณะชีวสังคมและภูมิหลัง ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า นักเรียนที่มีปัญหาสุขภาพจิตด้านหนึ่งด้านใด ก็มักมีปัญหาสุขภาพจิตด้านอื่น ๆ เกิดขึ้นควบคู่กันไปด้วย โดยเฉพาะด้านความวิตกกังวล ความซึมเศร้า และมโนภาพแห่งตน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันมากที่สุด ในบรรดาองค์ประกอบทั้งห้าด้านของสุขภาพจิตที่ศึกษา

การสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษาภาวะสุขภาพจิตของนักเรียนวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร รวมทั้งหาคำค้นคว้ากัน คือ อาการทางกาย มโนภาพแห่งตน ความซึมเศร้า ความวิตกกังวล ความก้าวร้าว และสุขภาพจิตรวมทั้งคำค้นนี้ จากการประมวล ทฤษฎีและผลการวิจัยทั้งในและต่างประเทศ ทำให้สามารถคาดคะเนถึงตัวแปรที่อาจ เกี่ยวข้องกับ หรือเป็นสาเหตุของสุขภาพจิตคำค้นต่าง ๆ กันกล่าวได้หลายประการ ตัวแปรสำคัญอันดับแรก คือ ตัวแปรด้านกรรับรู้สภาพแวดล้อมสามด้าน ซึ่งประกอบด้วย ความรู้สึกแออัด ความแน่นแค้นทางจิต และการรับรู้บรรยากาศในห้องเรียน ตัวแปร ระดับรองลงมามีอยู่สองประเภท ประเภทแรก คือ ลักษณะบุคลิกภาพสองประการ ได้แก่ ความเชื่ออำนาจภายใน - ภายนอก และลักษณะเก็บตัว - แสวงตัว ประเภทที่สอง คือ ลักษณะของสถานศึกษา ซึ่งมีสองตัว ประกอบด้วยสภาพแออัดของสถานศึกษา และสังกัดของสถานศึกษา ส่วนตัวแปรชีวสังคมและภูมิหลังคำค้นต่าง ๆ ของนักเรียนนั้น จัดเป็นตัวแปรแยกประเภทและเป็นตัวแปรควบคุมในบางกรณี จุดประสงค์ของการวิจัย ในครั้งนี้ต้องการจะศึกษาว่า สุขภาพจิตทั้งหกด้านของนักเรียนเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อม ทางโรงเรียนอย่างไร โดยได้พิจารณาสภาพแวดล้อมทั้งทางด้านกายภาพ (ความ แออัด) และสภาพแวดล้อมทางสังคมและจิตอีกสามด้าน โดยจะพิจารณาความสัมพันธ์ ระหว่างสภาพแวดล้อมเหล่านี้ กับสุขภาพจิตของนักเรียนที่มีลักษณะบุคลิกภาพและภูมิหลัง ของครอบครัวที่แตกต่างกันด้วย

การวิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมานี้ ส่วนใหญ่เป็นการวิเคราะห์ความ แปรปรวนของคะแนนสุขภาพจิต โดยพิจารณาตามตัวแปรอิสระที่เกี่ยวข้องที่ละสามตัวแปร (Three - Way Analysis of Variance) การวิเคราะห์ทางสถิติดังกล่าวนี้ ต้องการศึกษาคำค้นความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ และเปรียบเทียบปริมาณของตัวแปร บางชนิดในระหว่างวัยรุ่นหลาย ๆ ประเภท นอกจากนี้ ยังมีการวิเคราะห์การถดถอย

ทุกคน เพื่อทำนายความแปรปรวนของสุขภาพจิตทั้งห้าด้านของนักเรียนในกลุ่มตัวอย่าง อีกด้วย ทั้งผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่รายงานไว้โดยละเอียดแล้วในบทที่ 4

ในบทสรุปและอภิปรายผลนี้ ผู้วิจัยจะได้ประมวลผลการวิเคราะห์ข้อมูล ในแนวที่แตกต่างออกไป ทั้งนี้เพื่อจะได้ตีความและอภิปรายผลในแง่มุมต่าง ๆ ซึ่งเป็น จุดสนใจของนักวิชาการท่านนี้ โดยจะสรุปและอภิปรายผลตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ใน บทที่ 2 เป็นอันดับแรก เพื่อที่จะได้ทราบว่า คำตอบที่คาดคะเนไว้ล่วงหน้าดังกล่าว ได้รับการยืนยันจากข้อมูลที่เก็บมาได้เพียงไร ต่อจากนั้น จะได้สรุปและอภิปรายผล ในประเด็นสำคัญอื่น ๆ ที่ได้จากผลการวิจัยนี้ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการค้นหาคำตอบ สำหรับนำไปใช้ในการป้องกันปัญหาสุขภาพจิตของนักเรียนวัยรุ่น โดยจะใช้ผลการวิจัยนี้ ระบุถึงลักษณะของวัยรุ่นที่มีปัญหาทางสุขภาพจิต และใช้เป็นพื้นฐานในการเสนอแนะทาง วิชาการ และการปฏิบัติต่อไป

การสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามสมมติฐาน

สมมติฐานในการวิจัยนี้มี 8 ข้อ ได้ตั้งขึ้นตามหลักฐานทางทฤษฎี และผลการวิจัยทั้งในและต่างประเทศตามที่ประมวลไว้ในบทที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล มีทั้งที่สนับสนุนและที่ขัดแย้งกับสมมติฐานดังกล่าว ทั้งรายละเอียดต่อไปนี้

สมมติฐานที่หนึ่ง กล่าวว่า "นักเรียนในสถานศึกษาของกรมอาชีวศึกษาซึ่งมี สภาพแออัดมาก มีสุขภาพจิตเสื่อมกว่านักเรียนในกลุ่มอื่น ๆ (นักเรียนในสถานศึกษา ของกรมอาชีวศึกษาที่มีสภาพแออัดน้อย นักเรียนในสถานศึกษาของกรมสามัญศึกษาที่มี สภาพแออัดมาก และนักเรียนในสถานศึกษาของกรมสามัญศึกษาที่มีสภาพแออัดน้อย) ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยนี้ได้สนับสนุนสมมติฐานดังกล่าว กล่าวคือ คะแนนสุขภาพจิตด้านต่าง ๆ ไม่ได้แปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างสังกัดของ สถานศึกษา และความแออัดทางกายภาพ เมื่อพิจารณาละเอียดลงไปทีละตัวแปร ก็พบว่า มีสุขภาพจิตเพียงสองด้านที่แปรปรวนไปตามสังกัดของสถานศึกษา คือ อาการ ทางกายและความวิตกกังวล ส่วนความแออัดทางกายภาพนั้นไม่ปรากฏว่ามีความ

สัมพันธ์เกี่ยวกับสุขภาพจิตด้านใดเลย

สมมติฐานนี้ตั้งขึ้นเพื่อทดสอบข้อสังเกตที่ว่า นักเรียนอาชีวศึกษามีสุขภาพจิตเสื่อม (โดยเฉพาะความก้าวร้าว) มากกว่านักเรียนสายสามัญศึกษาหรือไม่ โดยเฉพาะเมื่อนักเรียนกลุ่มดังกล่าวอยู่ในสถานศึกษาที่มีสภาพแออัดคับแคบมาก ๆ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบแต่เพียงว่า นักเรียนในสถานศึกษาต่างสังกัดกัน มีสุขภาพจิตแตกต่างกันเพียงสองด้าน คือ อาการทางกายและความวิตกกังวลเท่านั้น โดยที่นักเรียนอาชีวศึกษา มีอาการป่วยทางกายน้อยกว่า แต่มีความวิตกกังวลมากกว่า นักเรียนในโรงเรียนกรมสามัญศึกษา แสดงว่า โดยทั่วไปแล้วนักเรียนในสถานศึกษาทั้งสองสังกัดมีภาวะสุขภาพจิตไม่ค่อยแตกต่างกันนัก ส่วนการที่สภาพแออัดทางกายภาพไม่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตด้านใดเลยนั้น ก็สอดคล้องกับผลการวิจัยที่พบในต่างประเทศ (ดู Saegert and others. 1975 : 160 citing Draper. 1973, Freedman and others. 1971, Wilner and Baer. 1970) ทั้งนี้ปรากฏต่อมาว่า นักวิชาการเหล่านี้หันไปสนใจเรื่องความรู้สึกแออัด (perceived crowding) ซึ่งเป็นการรับรู้ หรือความรู้สึกที่มีต่อความแออัดทางกายภาพ หรือความหนาแน่น (density) กันมากขึ้นในปัจจุบัน

สำหรับการที่นักเรียนในวิทยาลัยของกรมอาชีวศึกษา ซึ่งมีสภาพแออัดมาก มีสุขภาพจิตด้านต่าง ๆ ไม่แตกต่างจากนักเรียนในกลุ่มอื่นอีกสามกลุ่มนั้นอาจเป็นเพราะว่า สังกัดของสถานศึกษา กับความแออัดของสถานศึกษาเกี่ยวข้องกับภูมิหลังทางครอบครัวของนักเรียนในกลุ่มตัวอย่างนี้ด้วย ในลักษณะที่ลบล้างอิทธิพลกัน กล่าวคือ จากการศึกษาลักษณะเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า นักเรียนอาชีวศึกษามีสถานภาพทางสังคม (อาชีพ) และระดับเศรษฐกิจของครอบครัวต่ำกว่านักเรียนสายสามัญศึกษา และนักเรียนในสถานศึกษาที่แออัดมากมีสถานภาพทางสังคมของครอบครัวสูงกว่านักเรียนในสถานศึกษาที่แออัดน้อย จึงเป็นไปได้ว่า สภาพแวดล้อมในโรงเรียนได้ช่วยผ่อนปรนหรือลบล้างอิทธิพลของครอบครัวลงได้บ้าง นักเรียนอาชีวศึกษาที่อยู่สภาพแออัดมาก จึงมีสุขภาพจิตไม่แตกต่างไปจากกลุ่มอื่น ๆ

สมมติฐานที่สอง กล่าวว่า "นักเรียนที่อยู่ในสถานศึกษาที่มีสภาพแออัดมาก และมีลักษณะเก็บตัว มีความรู้สึกแออัดมากกว่านักเรียนในกลุ่มอื่น ๆ (นักเรียนที่อยู่ในสถานศึกษาที่แออัดมาก และมีลักษณะแสดงตัว นักเรียนในสถานศึกษาที่แออัดน้อย และมีลักษณะเก็บตัว รวมทั้งนักเรียนในสถานศึกษาที่แออัดน้อย แต่มีลักษณะแสดงตัว) สมมติฐานนี้คาดคะเนว่า ผู้ที่อยู่ในสถานที่ที่มีความแออัดทางกายภาพมาก และยังเป็นคนที่ที่มีบุคลิกภาพแบบเก็บตัว จะเป็นผู้ที่มีความรู้สึกแออัดต่อสภาพแวดล้อมมากที่สุด เพราะมีความอดทนต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อมได้น้อยกว่าบุคคลประเภทอื่น ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้พบแต่เพียงว่า นักเรียนในสถานศึกษาที่แออัดมาก และมีลักษณะเก็บตัว มีความรู้สึกแออัดมากกว่านักเรียนกลุ่มอื่นเพียงสองกลุ่มเท่านั้น คือ นักเรียนที่อยู่ในสภาพที่แออัดน้อย และมีลักษณะเก็บตัว กับนักเรียนในสถานศึกษาที่แออัดน้อย แต่มีบุคลิกภาพแบบแสดงตัว แต่มีความรู้สึกแออัดไม่แตกต่างจากนักเรียนในสถานศึกษาที่แออัดมาก และมีลักษณะแสดงตัวแต่อย่างใด นอกจากนี้ ยังปรากฏว่า นักเรียนที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่แออัดมาก และมีลักษณะแสดงตัว ก็มีความรู้สึกแออัดมากกว่านักเรียนในสถานศึกษาที่แออัดน้อยที่มีบุคลิกภาพทั้งแบบเก็บตัวและแบบแสดงตัว เช่นเดียวกัน จึงกล่าวได้ว่า ความแปรปรวนของคะแนนความรู้สึกแออัดในกลุ่มตัวอย่างขึ้นอยู่กับความแออัดทางกายภาพมากกว่าลักษณะเก็บตัว - แสดงตัว ทั้งจะเห็นได้ว่า ความแออัดทางกายภาพส่งผลทางตรงเป็นเอกเทศต่อความรู้สึกแออัดอย่างเด่นชัด ในขณะที่ลักษณะเก็บตัว - แสดงตัว ไม่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับคะแนนความรู้สึกแออัด แต่ประการใด (ดูตาราง 1 บทที่ 4) จึงสรุปได้ว่า สมมติฐาน 2 ไม่ได้รับการยืนยันจากข้อมูลในการวิจัยนี้

สมมติฐาน 2 นี้ ตั้งขึ้นโดยอาศัยพื้นฐานจากทฤษฎีการตื่นตัวต่อสิ่งเร้า (Arousal Theory) ของอายเซนค์ (Eysenck. 1977 : 36 - 46) ซึ่งอธิบายว่า การที่บุคคลมีบุคลิกภาพแตกต่างกันออกไปเป็นพวกที่เก็บตัว และแสดงตัวนั้นเป็นเพราะบุคคลทั้งสองประเภทนี้มีลักษณะทางสรีระที่แตกต่างกัน กล่าวคือ จากการตรวจสอบลักษณะของคลื่นสมองของบุคคลทั้งสองประเภท พบว่า ในสภาพการณ์ที่บุคคลนั้นมีลักษณะ

แสดงตัวจะสามารถลดความรุนแรงของสิ่งเร้าที่มากกระทบ ส่วนผู้ที่มีลักษณะเก็บตัว กลับจะเพิ่มความรุนแรงของสิ่งเร้าที่ได้รับ ฉะนั้น พวกที่มีลักษณะแสดงตัวจึงมักแสวงหาสิ่งเร้าที่ตื่นเต้นและรุนแรง เช่น แสงสีที่เจิดจ้า หรือเสียงอีกทีก็กรี๊ดไคร้ม ส่วนพวกที่มีลักษณะเก็บตัว จะพยายามหลีกเลี่ยงสิ่งเร้าดังกล่าว เพราะบุคคลประเภทนี้มีอาการตื่นตัวต่อสิ่งเร้าทางประสาทที่รุนแรง และอดทนต่อสภาพเช่นนั้นได้น้อยกว่า อย่างไรก็ตาม ในกรณีของนักเรียนที่มีลักษณะบุคลิกภาพต่างกันในการวิจัยนี้ มีปฏิกิริยาต่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพไม่แตกต่างกัน อาจเป็นเพราะสภาพแวดล้อมในสถานศึกษามีแค่มีแสง สี หรือเสียงเท่านั้น แต่ยังประกอบด้วยเพื่อนฝูง ครูอาจารย์ และบุคคลอื่น ๆ อีกด้วย นอกจากนี้ ลักษณะกิจกรรมการเรียนการสอนในสถานศึกษาก็มีลักษณะที่ไม่แตกต่างกันมากนัก นักเรียนที่มีลักษณะเก็บตัว และอยู่ในสถานศึกษาที่มีสภาพแวดล้อมแออัด จึงมีความรู้สึกแออัดไม่แตกต่างจากนักเรียนกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งขัดแย้งกับทฤษฎีการตื่นตัวต่อสิ่งเร้าของอายเซนค์

สมมติฐานที่สาม กล่าวว่า "นักเรียนที่มีความรู้สึกแออัดมาก มีสุขภาพจิตต่าง ๆ นานามากกว่านักเรียนที่มีความรู้สึกแออัดน้อยเมื่อควบคุมตัวแปรลักษณะครอบครัวและระดับเศรษฐกิจของครอบครัวแล้ว" ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ปรากฏว่า เมื่อแยกความแปรปรวนของคะแนนสุขภาพจิตอันเกิดจากตัวแปรทางครอบครัวทั้งสองประการนั้นออกไปแล้ว ความรู้สึกแออัดของนักเรียนวัยรุ่นก็ยังเกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตทุกด้านอย่างเชื่อถือได้ นั่นคือ ผู้ที่มีความรู้สึกแออัดมาก มีสุขภาพจิตทุกด้านเสื่อมกว่าผู้ที่มีความรู้สึกแออัดน้อย ความรู้สึกแออัดในที่นี้ หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับการขาดความสามารถในการควบคุมสภาพแวดล้อม ซึ่งนักจิตวิทยาหลายท่านในต่างประเทศ พบว่าเมื่อบุคคลเผชิญกับภาวะดังกล่าว จะทำให้เกิดอาการทางจิตที่รุนแรงหลายประการ เช่น ความซึมเศร้า โรคจิตเภท พฤติกรรมต่อต้านสังคม หรือแม้แต่โรคทางกาย ดังที่เวิร์ทแมน และเบรม ได้ประมวลไว้ (Wortman and Brehm. 1975 : 278) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามสมมติฐานนี้ จึงสอดคล้องกับผลการวิจัยที่พบในต่างประเทศ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้ ยังพบอีกว่า สุขภาพจิตสี่ด้าน คือ มโนภาพแห่งตน ความซึมเศร้า ความวิตกกังวล และสุขภาพจิตรวมนั้น นอกจากจะแปรปรวนไปตามความรู้สึกแออัดแล้ว ยังแปรปรวนไปตามระดับเศรษฐกิจ และลักษณะของครอบครัวอีกด้วย แสดงว่า ลักษณะภูมิหลังทางบ้านก็มีบทบาทสำคัญต่อสุขภาพจิตทั้ง 4 ด้านเช่นเดียวกัน โดยปรากฏในรายละเอียดว่า นักเรียนที่ครอบครัวมีระดับเศรษฐกิจต่ำ มีมโนภาพแห่งตนต่ำกว่า ซึมเศร้ามากกว่า วิตกกังวลมากกว่า และมีสุขภาพจิตรวมเสื่อมกว่านักเรียนที่ครอบครัวมีระดับเศรษฐกิจปานกลาง และสูง ผลดังกล่าวนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ไฉน พิริยะเกิด (ไฉน พิริยะเกิด 2514) ซึ่งพบว่า วิจัยจากครอบครัวชั้นกลาง มีมโนภาพแห่งตนในด้านต่าง ๆ ก็กว่า วิจัยจากครอบครัวระดับต่ำ และวิจัยจากครอบครัวระดับต่ำ มีความวิตกกังวลสูงกว่า วิจัยจากครอบครัวระดับกลาง ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะวิจัยจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจต่ำขาดแคลนเงินทอง หรือเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่จะช่วยผ่อนคลายความรู้สึกแออัดต่อสภาพแวดล้อม จึงเป็นเหตุให้เกิดปัญหาทางจิตและทางกายขึ้นได้ ส่วนในกานลักษณะของครอบครัว ปรากฏว่า นักเรียนจากครอบครัวแตกแยก มีมโนภาพแห่งตนต่ำกว่า ซึมเศร้ามากกว่า วิตกกังวลมากกว่า และมีสุขภาพจิตรวมต่ำกว่านักเรียนที่มาจากครอบครัวปกติ ผลดังกล่าวนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยที่เกี่ยวกับมโนภาพแห่งตนของ นันทิกา แยมสรวล (นันทิกา แยมสรวล 2522) และผลการวิจัยเกี่ยวกับความวิตกกังวลของ วินิจ เกตุขำ (วินิจ เกตุขำ 2515) ซึ่งเปรียบเทียบนักเรียนที่มีความรดาอยู่ด้วยกันและแยกกันอยู่ ซึ่งอาจตีความได้ว่า ในครอบครัวแตกแยกนักเรียนได้รับความรักความอบอุ่นจากผูปกครองน้อย หรือถูกละเลยทอดทิ้งจนทำให้รู้สึกว่าตนเองไร้คุณค่าและเกิดมีปัญหาด้านจิตใจ กังที่ สมัญญา เสียงใส (สมัญญา เสียงใส 2521) วิจัยพบว่า นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายสายสามัญในกรุงเทพมหานคร กลุ่มที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบไม่ได้รับความอบอุ่น มีความวิตกกังวลในด้านต่าง ๆ มากกว่ากลุ่มที่ได้รับการอบอุ่นอย่างเพียงพอ เป็นต้น

สมมติฐานที่สี่ กล่าวว่า "ในกลุ่มนักเรียนที่มีความรู้สึกแอดักมาก ผู้ที่มีความเชื่ออ่านาภายในตน มีสุขภาพจิตเสื่อมในด้านความก้าวร้าวมากกว่าผู้ที่มีความเชื่ออ่านาภายนอก แต่ผู้ที่มีความเชื่ออ่านาภายนอก มีสุขภาพจิตเสื่อมในด้านความซึมเศร้ามากกว่าผู้ที่มีความเชื่ออ่านาภายในตน" จากผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียวของคะแนนความก้าวร้าว และคะแนนความซึมเศร้าโดยพิจารณาตามลักษณะความเชื่ออ่านาเฉพาะในกลุ่มนักเรียนที่มีความรู้สึกแอดักมาก พบว่า ผู้ที่มีความเชื่ออ่านาภายในตน มีความก้าวร้าวและความซึมเศร้าไม่แตกต่างจากผู้ที่มีความเชื่ออ่านาภายนอก แม้จะมีการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางของตัวแปรตามทั้งสองโดยพิจารณาตามเพศ ลักษณะความเชื่ออ่านา และความรู้สึกแอดักของกลุ่มตัวอย่างรวมแล้ว ก็ยังปรากฏว่า ความซึมเศร้า และความก้าวร้าวมิได้แปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างลักษณะความเชื่ออ่านาและความรู้สึกแอดักแต่อย่างใด ผลการวิเคราะห์ขอมูลดังกล่าวจึงไม่สนับสนุนสมมติฐานที่สี่ ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเป็นเพราะสาเหตุที่สำคัญสามประการ คือ

ประการแรก การวัดลักษณะความเชื่ออ่านาภายใน - ภายนอกในการวิจัยนี้มีความเฉพาะเจาะจงอยู่ที่ความสำเร็จ หรือความล้มเหลวเกี่ยวกับกิจกรรมในโรงเรียน โดยผู้วิจัยได้ดัดแปลงมาจากแบบวัดความรับผิดชอบในด้านผลสัมฤทธิ์ทางสติปัญญา (Intellectual Achievement Responsibility Scale) ของ แกรนคอลล และคนอื่น ๆ (Grandall and others. 1965) การที่แบบวัดลักษณะความเชื่ออ่านาภายใน - ภายนอกเน้นแต่เฉพาะผลสัมฤทธิ์ทางด้านการเรียนนี้เป็นผลให้ไม่พบความเกี่ยวข้องระหว่างลักษณะความเชื่ออ่านากับความซึมเศร้า และความก้าวร้าวในหมู่ผู้ที่มีความรู้สึกแอดักมาก ๆ ทั้งนี้เพราะ ความรู้สึกแอดักในการวิจัยนี้เป็นการรับรู้หรือความรู้สึกที่นักเรียนไม่สามารถควบคุมสภาพแวดล้อมด้านต่าง ๆ ในโรงเรียนได้ เช่น การต้องทนอยู่กับเสียงนกหวีด กลิ่นเหม็นของขยะ ผู้คนจำนวนมาก ๆ กิจกรรมต่าง ๆ นานา เป็นต้น ซึ่งตามทฤษฎีบูรณาการของ เวอร์ทแมน และเบรม (Wortman and Brehm. 1975) ระบุว่า เมื่อบุคคลใดรับรู้ว่าคุณไม่สามารถ

ควบคุมสภาพแวดล้อมของคนได้ จะมีปฏิกริยาทางจิตต่างกันสองชนิด คือ ก้าวร้าว และซึมเศร้าขึ้นอยู่กับประสบการณ์ในการควบคุมสิ่งต่าง ๆ ของบุคคลนั้น ซึ่งได้แก่ ลักษณะความเชื่ออำนาจนั้นเอง การวัดความเชื่ออำนาจ ซึ่งเน้นแต่เพียงว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนเกิดจากตัวเอง หรือเกิดจากบุคคลอื่น และโชค จึงไม่สามารถตรวจสอบปฏิกริยาทางจิตของผู้ที่มีความรู้สึกแอ้อักมาก ๆ ได้เด่นชัด เพราะไม่ได้วัดประสบการณ์ในการควบคุมผลได้ในหลายด้านที่เกิดขึ้นในชีวิตของ นักเรียน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจึงไม่เป็นไปตามทฤษฎีที่กำหนดไว้

ประการที่สอง การแบ่งนักเรียนออกเป็นผู้ที่มีความเชื่ออำนาจภายใน และผู้ที่มีความเชื่ออำนาจภายนอกนั้นได้ใช้ค่าเฉลี่ยของกลุ่มรวม (64.06) เป็นเกณฑ์ นักเรียนที่ได้คะแนนสูงกว่า 64.06 จัดเป็นพวกที่เชื่ออำนาจภายในตน ส่วนนักเรียนที่ได้คะแนนต่ำกว่า 64.06 จัดเป็นพวกที่เชื่ออำนาจภายนอกตน เมื่อพิจารณาพิสัยของ คะแนนที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างนี้ (47 - 83 คะแนน) แล้ว อาจเป็นไปได้ว่า นักเรียนในกลุ่มตัวอย่างเป็นพวกที่เชื่ออำนาจภายในตนมาก กับพวกที่เชื่ออำนาจภายในตนน้อย แทนที่กลุ่มหลังจะเป็นพวกที่เชื่ออำนาจภายนอกตน จึงทำให้มีพลังจำแนกค่า ความแปรปรวนที่เกิดจากลักษณะความเชื่ออำนาจจึงมีน้อยไม่เพียงพอที่จะทำให้ผู้ที่มีความรู้สึกแอ้อักต่างกัน มีความก้าวร้าว และความซึมเศร้าต่างกัน

ประการที่สาม จากการศึกษาลักษณะเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนี้ ปรากฏว่า นักเรียนที่จัดว่าเป็นผู้มีความเชื่ออำนาจภายในตนนั้น ส่วนใหญ่เป็นวัยรุ่นหญิง และนักเรียนที่มีความเชื่ออำนาจภายนอกตน ส่วนใหญ่ในที่นี่เป็นวัยรุ่นชาย เมื่อเป็นเช่นนี้จึงอธิบายได้ว่า แม้จะมีความรู้สึกแอ้อักมาก และมีความเชื่ออำนาจภายในตน นักเรียนในกลุ่มนี้ซึ่งมีแนวโน้มเป็นวัยรุ่นหญิงเสียส่วนมาก มักมีประสบการณ์เกี่ยวกับการควบคุมสภาพแวดล้อมในลักษณะที่ต้องอดทนหรือวางเฉยมาก่อน จึงมีความก้าวร้าว ไม่มากกว่าพวกที่เชื่ออำนาจภายนอก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาย สำหรับนักเรียนกลุ่มหลัง แม้จะมีความรู้สึกแอ้อักมาก และเชื่ออำนาจภายนอกตน ก็มีความซึมเศร้า ไม่มากกว่า ผู้ที่เชื่ออำนาจภายในตน เนื่องจากเพศชายมักจะมีประสบการณ์เกี่ยวกับการควบคุม

สภาพแวดล้อมในลักษณะที่ต้องเข้าไปต่อสู้หรือแก้ไขให้ดีขึ้นกว่าเดิมโดยไม่มีการวางแผน หรือจ่ายอม.

สมมติฐานที่ห้า กล่าวว่า "นักเรียนที่มีความแน่นแน่นทางจิตมาก มีสุขภาพจิตต่างกันต่าง ๆ เลื่อนกว่านักเรียนที่มีความแน่นแน่นทางจิตน้อย เมื่อควบคุมตัวแปรเพศ และผลการเรียนแล้ว" ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏว่า สุขภาพจิตทุกด้านของนักเรียนในกลุ่มตัวอย่างแปรปรวนไปตามความแน่นแน่นทางจิต และเพศอย่างเชื่อมั่นได้ กล่าวคือ นักเรียนที่มีความแน่นแน่นทางจิตมาก มีสุขภาพจิตเลื่อนกว่านักเรียนที่มีความแน่นแน่นทางจิตน้อย และนักเรียนหญิง มีสุขภาพจิตเลื่อนกว่านักเรียนชายในทุกด้าน สำหรับคะแนนเฉลี่ยสะสมนั้น ปรากฏว่า มีความเกี่ยวข้องกับคะแนนสุขภาพจิตเพียงด้านเดียว คือ ความวิตกกังวล โดยที่นักเรียนซึ่งได้คะแนนเฉลี่ยสะสมต่ำ มีความวิตกกังวลมากกว่านักเรียนที่ได้คะแนนเฉลี่ยสะสมสูงกว่า จึงอาจกล่าวได้ว่า เมื่อแยกความแปรปรวนของคะแนนสุขภาพจิตอันเกิดจากเพศ และผลการเรียนออกไปแล้ว นักเรียนวัยรุ่นที่มีความแน่นแน่นทางจิตมากก็ยังมีสุขภาพจิตเลื่อนในด้านต่าง ๆ มากกว่าผู้ที่มีความแน่นแน่นทางจิตน้อย ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐาน 5 เป็นส่วนใหญ่

ความแน่นแน่นทางจิตในการวิจัยนี้ หมายถึง การรับรู้ของนักเรียนเกี่ยวกับความสอดคล้องและความสมดุลระหว่างความพยายาม กับผลที่ตนได้รับทั้งในด้าน การเรียนและความประพฤติก่อนขณะที่อยู่ในสถานศึกษา ผู้ที่มีความแน่นแน่นทางจิตมาก คือ ผู้ที่รับรู้ว่ามีผลทดแทนที่ตนได้รับขณะที่อยู่ในโรงเรียนไม่ค่อยสอดคล้องและไม่สมดุลกับความพยายามที่ตนได้ทุ่มเทลงไป เช่น พยายามทำความดี บางทีก็รู้ก็เห็นความดี บางทีก็ไม่เห็น เอาแน่ไม่ได้ บางทีก็กลับลูกหลงโทษเสียอีก เป็นต้น นักเรียนที่มีการรับรู้ในลักษณะเช่นนี้ จะไม่สามารถคาดคะเนผลที่จะเกิดกับตนได้ จึงมีอาการซึมเศร้า ห่อเหี่ยว วิตกกังวล และในบางครั้งก็คับข้องใจ และมีความก้าวร้าวมาก ซึ่งตรงกับที่ วิลเลียมส์ (Williams. 1973) ได้ให้ข้อทำนายไว้ นอกจากนี้ ผลการรับรู้ดังกล่าวยังทำให้นักเรียนรู้สึกว่าคุณเป็นคนไร้ความสามารถ ไม่มีคุณค่า ซึ่งเป็นลักษณะ

ของผู้ที่มีปัญหาทางจิตเหล่านี้สิ่งสมกันมาก ๆ ก็มีผลทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยทางกายขึ้นได้ เช่น ปวดศีรษะ นอนไม่ค่อยหลับ เป็นต้น

สำหรับผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่พบว่า นักเรียนหญิงมีสุขภาพจิตต่างกัน เลื่อมมากกว่านักเรียนวัยรุ่นชายนั้นสอดคล้องกับผลการวิจัยส่วนใหญ่ทั้งในและต่างประเทศ (ธนู ชาติชนานนท์ 2521 : 60 - 66; กวี สุวรรณกิจ และอัจฉรา จันไกรผล 2520 : 12 - 23; กนกรัตน์ สุขะตุงคะ 2523; Kaplan. 1959 : 293) ซึ่งอาจเป็นเพราะว่า วัยรุ่นหญิงได้รับการปกป้องมาก และมีอิสระน้อยกว่าวัยรุ่นชาย ต้องปฏิบัติตามผู้ใหญ่อยู่ตลอดเวลา จึงมีความขัดแย้งในใจ และต้องเก็บกดเอาความรู้สึกต่าง ๆ เอาไว้ ทำให้เกิดปัญหาทางสุขภาพจิตมากกว่านักเรียนชาย ซึ่งมีโอกาสที่จะระบายออกได้ดีกว่า

ส่วนผลวิจัยซึ่งพบว่า ผลการเรียน มีบทบาทเกี่ยวข้องกับควมวิตกกังวลนั้นก็สอดคล้องกับผลการวิจัยที่มีผู้ศึกษาไว้แล้ว โดยพบว่า นักเรียนที่ได้คะแนนเฉลี่ยสะสมต่ำ มีความวิตกกังวลสูงกว่านักเรียนที่ได้คะแนนเฉลี่ยสะสมสูง การวิจัยในต่างประเทศก็พบผลในลักษณะเดียวกันนี้ เช่น รูบช (Ruebush. 1963 : 498) ได้พบว่า ในบรรดางานวิจัยจำนวน 20 ชิ้น มีอยู่ 16 ชิ้น ที่พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความวิตกกังวล มีความสัมพันธ์กันในทางลบ สตีเวนสัน และอดัม (Stevenson and Adam. 1969 : 24 - 28) พบความสัมพันธ์ทางลบระหว่างคะแนนจากแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ กับความวิตกกังวลของนักเรียนเกรด 4 และเกรด 6 ส่วนในประเทศไทย อาพล โอ่งเคลือบ (อาพล โอ่งเคลือบ 2515) ศึกษาเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และ 7 พบว่า ในกลุ่มเด็กชั้นต้นนั้น เด็กที่มีความวิตกกังวลน้อย จะมีความสามารถในการอ่านไทยสูงกว่าเด็กที่วิตกกังวลมาก และในกลุ่มเด็กชายก็พบความสัมพันธ์เช่นนี้

สมมติฐานที่หก กล่าวว่า "ในกลุ่มนักเรียนที่มีความร่ำรวยทางจิตมาก ผู้ที่มีความเชื่ออ่านาจากภายในตน มีสุขภาพจิตเลื่อมในด้านความก้าวร้าวมากกว่าผู้ที่เชื่ออ่านาจากภายนอก แต่ผู้ที่มีความเชื่ออ่านาจากภายนอก มีสุขภาพจิตเลื่อมในด้านความซึมเศร้ามากกว่า"

ผู้ที่เชื่ออำนาจภายในตน" จากการวิเคราะห์ข้อมูลในบทที่ 4 ปรากฏว่า นักเรียนที่มีความแน่นแน่นทางจิตมาก และมีลักษณะความเชื่ออำนาจต่างกัน มีความก้าวร้าวและความซึมเศร้าไม่แตกต่างกัน นอกจากนี้ ความก้าวร้าว และความซึมเศร้าของนักเรียนมิได้แปรปรวนไปตามความแน่นแน่นทางจิต และลักษณะความเชื่ออำนาจอย่างที่คาดคะเนไว้ จึงสรุปได้ว่า สมมติฐาน 6 ไม่ได้รับการยืนยันจากข้อมูลในการวิจัยนี้

สมมติฐานนี้ ได้ตั้งขึ้นตามทฤษฎีบูรณาการของ เวอร์ทแมน และเบรม (Wortman and Brehm. 1975) ซึ่งอธิบายว่า ถ้าบุคคลรับรู้ความพยายามของตนไม่สอดคล้องและไม่สมมูลกับผลที่ได้รับ คือ บุคคลนั้นเกิดความแน่นแน่นทางจิตมาก ก็จะมีปฏิกิริยาแตกต่างกันไปสองประการแล้วแต่ลักษณะของบุคคล ถ้าบุคคลนั้นเห็นความสำคัญของผลที่ตนจะได้รับ และเคยมีประสบการณ์ในการต่อสู้จนจนสามารถควบคุมสถานการณ์นั้นได้มาก่อน เมื่อเกิดความแน่นแน่นทางจิตขึ้น และตนเองไม่สามารถควบคุมได้ ก็จะคับข้องใจ และมีความก้าวร้าว แต่ถ้าบุคคลนั้นเคยมีประสบการณ์ในลักษณะที่ยอมจำนนและหนอยกับสถานการณ์ดังกล่าว เมื่อเกิดความแน่นแน่นทางจิตขึ้นอีก ก็จะกลายเป็นคนซึมเศร้าและเฉื่อยชา ประสบการณ์เกี่ยวกับการต่อสู้เพื่อควบคุมสถานการณ์นั้นเป็นลักษณะของผู้ที่เชื่ออำนาจภายในตน ส่วนการยอมจำนนกับสถานการณ์ก็เป็นลักษณะของผู้ที่เชื่ออำนาจภายนอก การที่ผลวิจัยครั้งนี้ไม่พบความสัมพันธ์ตามที่กำหนดไว้ในสมมติฐาน 6 จึงน่าจะเป็นเพราะสาเหตุสำคัญสามประการ เช่นเดียวกันกับข้ออภิปรายในสมมติฐาน 4 คือ การวัดลักษณะความเชื่ออำนาจที่มีขอบเขตไม่กว้างขวางพอ การที่แบบวัดนี้มีพลังจำแนกต่ำ และการที่ผู้มีความเชื่ออำนาจภายในตนส่วนใหญ่เป็นวัยรุ่นหญิง ส่วนผู้ที่เชื่ออำนาจภายนอกส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จากสาเหตุดังกล่าวนี้ จึงทำให้พบว่า ผู้ที่มีความแน่นแน่นทางจิตมาก และมีลักษณะความเชื่ออำนาจแตกต่างกัน มีความก้าวร้าว และความซึมเศร้าไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่เจ็ด กล่าวว่า "นักเรียนที่อยู่ในห้องเรียนซึ่งมีบรรยากาศแบบประชาธิปไตยน้อย มีสุขภาพจิตต่างกันต่าง ๆ เลื่อนกว่านักเรียนที่อยู่ในห้องเรียนซึ่งมีบรรยากาศแบบประชาธิปไตยมาก เมื่อได้ควบคุมระดับเศรษฐกิจของครอบครัว และระดับการศึกษาของผู้ปกครองแล้ว" ผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ ปรากฏว่า แม้จะมีการแยกความแปรปรวนของคะแนนสุขภาพจิตที่เกิดจากตัวแปรทางบ้านทั้งสองตัว ออกแล้ว นักเรียนที่รับรู้ว่ามีบรรยากาศในชั้นเรียนของตนเป็นประชาธิปไตยน้อย มีสุขภาพจิตทุกด้านต่ำกว่านักเรียนที่มีการรับรู้ในลักษณะตรงกันข้ามอย่างเชื่อมั่นได้ทางสถิติ ผลดังกล่าวนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยที่ได้ประมวลไว้แล้วในบทที่ 2 นอกจากนี้ ยังพบว่า นักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจต่ำ มีสุขภาพจิต 3 ด้าน และสุขภาพจิตรวมเลื่อนกว่านักเรียนจากครอบครัวฐานะปานกลางและสูง คือ ด้านมโนภาพแห่งตน ความซึมเศร้า ความวิตกกังวล และสุขภาพจิตรวม ซึ่งสอดคล้องกับผลที่พบตามสมมติฐาน 3 ด้วย

สมมติฐานที่แปด กล่าวว่า "ลักษณะทางจิตของวัยรุ่น 5 ประการ สามารถร่วมกันทำนายความแปรปรวนของคะแนนสุขภาพจิตด้านต่าง ๆ ได้มากกว่าลักษณะทางชีวสังคม และภูมิหลังทั้ง 8 ประการ" สมมติฐานนี้ได้คาดคะเนว่า การรับรู้สภาพแวดล้อม 3 ด้าน (ความรู้สึกแออัด ความแน่นแคบทางจิต และบรรยากาศในห้องเรียน) และบุคลิกภาพ 2 ประการ (ลักษณะเก็บตัว - แสดงตัว และลักษณะความเชื่ออำนาจ) จะมีบทบาทเกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตด้านต่าง ๆ มากกว่าลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลังของนักเรียนในกลุ่มตัวอย่าง ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ พบผลตามที่คาดคะเนไว้ทุกประการ กล่าวคือ มีแนวโน้มที่เด่นชัดว่าตัวแปรจิตลักษณะทั้งห้าประการสามารถทำนายความแปรปรวนของคะแนนสุขภาพจิตด้านต่าง ๆ ของผู้ตอบในกลุ่มรวมได้มากกว่าตัวแปรชีวสังคมและภูมิหลังระหว่าง 1.4 ถึง 8.2 เปอร์เซ็นต์

สรุปได้ว่า การวิจัยนี้มีตัวแปรอิสระอยู่ 13 ตัว ตัวแปรตาม 6 ตัว และมีสมมติฐานทางการวิจัยรวม 8 ข้อ ซึ่งได้มาจากการประมวลความรู้และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง หลังจากการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติเพื่อตรวจสอบสมมติฐานแต่ละข้อปรากฏว่า ข้อมูลในการวิจัยนี้สนับสนุนสมมติฐานสี่ข้ออย่างเด่นชัด (คือ ข้อ 3, 5, 7 และ 8) ส่วนสมมติฐานอีกสี่ข้อไม่ได้รับการยืนยันจากข้อมูลนี้โดยตรง (คือ ข้อ 1, 2, 4 และ 6)

สภาพแวดล้อม การรับรู้สภาพแวดล้อมสามด้าน กับสุขภาพจิต

นักจิตวิทยานิเวศ สนใจศึกษาปัญหาทางจิตวิทยาของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อม และพฤติกรรมของมนุษย์ในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน เรื่องที่มีผู้ศึกษาค้นคว้ากันมากเรื่องหนึ่งก็คือ ความแออัดของสถานที่อยู่ จะทำให้เกิดผลเสียต่อบุคคลและสังคมอย่างไรบ้าง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องแสงไฟ เสียงรบกวน อุณหภูมิ ความชื้น รูปร่าง และขนาดของห้องที่ใช้อยู่อาศัย หรือใช้ทำงาน จำนวนประตูหน้าต่าง และเครื่องอำนวยความสะดวกภายในบ้าน (furniture) ตลอดจนความหนาแน่นของผู้คนในพื้นที่แต่ละขนาด การศึกษาค้นคว้าดังกล่าวพบผลที่ขัดแย้งกันอยู่มาก บางคนพบว่า ความแออัดทางกายภาพเกี่ยวข้องกับปัญหาทางจิตใจ และปัญหาสังคมของคนเราหลายประการ เช่น อาการป่วยทางจิต การฆ่าตัวตาย อาชญากรรม ฯลฯ แต่บางคนก็ไม่พบความสัมพันธ์ดังกล่าวแต่อย่างใด (ดู Choi and others. 1976 : 346 - 347) สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษาความแออัดทางกายภาพของสถานศึกษาในกรุงเทพมหานคร โดยวัดจากจำนวนเนื้อที่โดยเฉลี่ยต่อนักเรียนหนึ่งคน ซึ่งปรากฏว่าสภาพแออัดดังกล่าวไม่เกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตของนักเรียนในกลุ่มตัวอย่างเลย

เนื่องจากการพบผลที่ขัดแย้งกันในด้านความสัมพันธ์ระหว่างความแออัดทางกายภาพ กับภาวะจิตใจของคนเราดังกล่าว จึงมีผู้เสนอให้แยกความหมายของความหนาแน่น และความแออัดออกจากกันให้ชัดเจน เพราะการใช้นิยามที่ปะปนกันอาจนำไปสู่ผลการวิจัยที่สับสนได้ สำหรับความหนาแน่น (density or physical

crowdedness) นั้น เป็นเพียงภาวะทางกายภาพที่พิจารณาจากขอบเขตจำกัดของพื้นที่ ซึ่งจะมีผลเสียต่อคนเราก็คือเมื่อบุคคลนั้นรู้สึกว่าตนไม่สามารถจะควบคุมสภาพการณ์ดังกล่าวได้ ส่วนความแออัด เป็นความรู้สึกของบุคคลที่รับรู้ว่า สิ่งเร้าต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสมหรือไม่สอดคล้องกับความต้องการ และสภาพทางวัฒนธรรมของคน (Stokols. 1972 : 275; Desor. 1972; Rapoport. 1975) ซึ่งต่อมาเรียกกันว่า ความรู้สึกแออัด (Perceived crowding) ผลจากการศึกษาค้นคว้าในค่านี้นำให้พบตัวแปรที่สำคัญในค่านิจิตวิทยาในเว็ค คือ การรับรู้เกี่ยวกับความสามารถในการทำนาย และควบคุมสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ซึ่งเป็นตัวแปรที่สามารถอธิบายภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้ในหลายค่าน

การวิจัยในครั้งนี้ นอกจากจะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแออัดทางกายภาพ กับสุขภาพจิตของคนแล้ว ยังได้ศึกษาปฏิกริยาทางจิตของนักเรียนที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้สภาพแวดล้อมในสถานศึกษาอีกสามค่าน คือ การรับรู้สภาพแวดล้อมทางกายภาพ (ความรู้สึกแออัด) การรับรู้สภาพแวดล้อมทางสังคม (บรรยากาศในชั้นเรียน) และการรับรู้สภาพแวดล้อมทางจิต (ความร้นแค้นทางจิต) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ความแออัดของสถานศึกษาไม่เกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตค่านใดเลย แต่เกี่ยวข้องกับ การรับรู้สภาพแวดล้อมสองค่าน คือ ความรู้สึกแออัด และบรรยากาศในชั้นเรียน และพบว่า การรับรู้สภาพแวดล้อมทั้งสามค่านนี้เกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตของนักเรียนทั้งหกค่าน โดยที่บรรยากาศในชั้นเรียน และความร้นแค้นทางจิตที่เกิดขึ้นในโรงเรียนสามารถทำนายสุขภาพจิตค่านต่าง ๆ ได้สูงสุด เมื่อเทียบกับตัวแปรอิสระอื่น ๆ ที่ศึกษา ผลที่พบนี้สอดคล้องกับทฤษฎีและผลงานวิจัยมากมายในต่างประเทศที่ระบุว่า เมื่อบุคคลขาดความสามารถในการทำนายและควบคุมสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับความต้องการ และความจำเป็นของตน จะมีอาการทางจิตที่รุนแรงหลายประการ (Wortman and Brehm. 1975; Stockdale. 1978 : 278)

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระอื่น ๆ กับการรับรู้สภาพแวดล้อม และสุขภาพจิตนั้น พบว่า ระดับการศึกษาของผู้ปกครองเกี่ยวข้องกับการรับรู้สภาพแวดล้อมทั้งสามด้าน แต่ไม่เกี่ยวข้องกับการรับรู้สุขภาพจิตด้านใดเลย ลักษณะของครอบครัว และระดับเศรษฐกิจของครอบครัว ไม่เกี่ยวข้องกับการรับรู้สภาพแวดล้อมด้านใดเลย แต่เกี่ยวข้องโดยตรงกับสุขภาพจิตถึงสี่ด้าน คือ มโนภาพแห่งตน ความซึมเศร้า ความวิตกกังวล และสุขภาพจิตรวม ส่วนลักษณะชีวสังคมและภูมิหลังอื่น ๆ เกี่ยวข้องกับการรับรู้สภาพแวดล้อม และสุขภาพจิตพร้อมกัน จึงจะได้อภิปรายผลในหัวข้อที่เกี่ยวข้องต่อไป

ข้อค้นพบที่ว่า ความแออัดของสถานศึกษาไม่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการมีสุขภาพจิตดีหรือเลวของนักเรียนวัยรุ่นนั้นสอดคล้องกับผลการวิจัยมากมายในต่างประเทศ ดังที่ได้อ้างอิงไว้แล้ว และเป็นที่ทราบกันดีว่า แม้บุคคลจะอยู่ในสภาพแออัดหรือความหนาแน่นระดับเดียวกัน ก็มีได้มีปฏิกริยาทางจิตแบบเดียวกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ อีกหลายประการ เช่น ลักษณะของพื้นที่ที่ใช้ประโยชน์ ลักษณะนิสัยส่วนบุคคล เพศ สถานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม เป็นต้น (Saegert and others. 1975 : 160) นักวิชาการด้านนี้จึงหันไปศึกษาการรับรู้เกี่ยวกับความสามารถในการควบคุมสภาพแวดล้อมว่าจะเกี่ยวข้องกับสภาพจิตใจของคนเรามากน้อยเพียงไร สำหรับในการวิจัยนี้ พบว่า สมมติฐานเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้สภาพแวดล้อมกับสุขภาพจิตทั้งสามข้อ (ข้อ 3, 5 และ 7) นั้น ได้รับการยืนยันทุกประการ กล่าวคือ ผู้ที่มีความรู้สึกแออัดมาก มีความแร้นแค้นทางจิตมาก และเห็นว่าห้องเรียนของตนมีบรรยากาศเป็นประชาธิปไตยน้อย มีสุขภาพจิตทุกด้านเลวเกินกว่านักเรียนที่มีการรับรู้ในลักษณะตรงกันข้าม จากการพบผลที่สำคัญดังกล่าวนี้ จึงสมควรที่จะพิจารณาว่า การรับรู้สภาพแวดล้อมทั้งสามด้านนี้เกี่ยวข้องกับลักษณะอื่น ๆ ของวัยรุ่นอย่างไร วัยรุ่นประเภทใดมีการรับรู้สภาพแวดล้อมแตกต่างกันบ้าง เพื่อที่จะได้กำหนดแนวทางป้องกันและแก้ไขมิให้มีผลเชื่อมโยงไปถึงการมีสุขภาพจิตเสื่อมต่อไป

ในคำความรู้สึกแออัด ซึ่งเป็นการรับรู้สภาพแวดล้อมประการแรกนั้น พบว่า นักเรียนวัยรุ่นที่มีความรู้สึกแออัดมาก ไกล่ วัยรุ่นจากโรงเรียนของกรมสามัญศึกษา วัยรุ่นในสถานศึกษาที่มีสภาพแออัดมาก วัยรุ่นที่ผู้ปกครองมีสถานภาพทางสังคมสูง และวัยรุ่นที่ผู้ปกครองมีการศึกษาสูง

การที่นักเรียนของกรมสามัญศึกษามีความรู้สึกแออัดมากกว่านักเรียนอาชีวศึกษานั้น เป็นเพราะสาเหตุสำคัญสองประการที่เกี่ยวข้องกัน ประการแรก คือ โรงเรียนของกรมสามัญศึกษามีจำนวนเนื้อที่ต่อนักเรียนหนึ่งคนโดยเฉลี่ยแล้วน้อยกว่าวิทยาลัยในสังกัดกรมอาชีวศึกษา (ภูภาคผนวก ก.) ดังนั้น โรงเรียนของกรมสามัญศึกษา จึงมีสภาพแออัดคับแคบมากกว่าวิทยาลัยของกรมอาชีวศึกษา ซึ่งอาจทำให้นักเรียนเกิดความไม่สะดวกในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ และถูกรบกวนจากสิ่งเร้าในสภาพแวดล้อมดังกล่าวมากเกินไปจนทนไม่ไหวได้ ประการที่สอง นักเรียนสายสามัญศึกษาในการวิจัยนี้ ส่วนใหญ่จะมีผู้ปกครองที่มีสถานภาพทางสังคมสูง เช่น เป็นพ่อค้า ผู้จัดการบริษัท ข้าราชการระดับสูง ฯลฯ (ดูลักษณะเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่าง ในภาคผนวก ค.) นักเรียนกลุ่มนี้อาจเคยอยู่ในอาคารบ้านเรือนที่กว้างขวาง มีความสะดวกสบายอย่างเพียงพอ เมื่อเข้าไปเรียนในโรงเรียนที่มีสภาพแออัดมากจึงปรับตัวไม่ได้ และมีความรู้สึกไวกว่าหรือทนต่อสภาพแออัดของโรงเรียนได้น้อยกว่านักเรียนอาชีวศึกษาซึ่งส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่มีสถานภาพทางสังคมต่ำกว่า ส่วนการที่พบว่า นักเรียนในสถานศึกษาที่มีสภาพแออัดมากมีความรู้สึกแออัดมากกว่านักเรียนในสถานศึกษาที่แออัดน้อย เป็นเพราะการอยู่ในสภาพแวดล้อมที่แออัด มักจะพบแต่เสียงหนวกหู กลิ่นที่ไม่สะอาด อุปกรณ์การเรียนที่ไม่เพียงพอ และไม่ช่วยให้หยุดพัก หรือผ่อนคลายอารมณ์อย่างเพียงพอ สำหรับวัยรุ่นที่ผู้ปกครองมีสถานภาพทางสังคมสูง และมีการศึกษาระดับสูง ย่อมจะมีประสบการณ์ทางบ้านที่แตกต่างไปจากวัยรุ่นที่ผู้ปกครองมีลักษณะตรงกันข้าม กล่าวคือ วัยรุ่นกลุ่มแรกอยู่ในสภาพแวดล้อมทางบ้านที่ดีกว่า แออัดน้อยกว่า หรือมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มากกว่า รวมทั้งมีความสงบสุขมากกว่าเมื่อมาอยู่ในโรงเรียนซึ่งมีสภาพที่เหมาะสมน้อยกว่าที่บ้าน จึงมีความไวในการรู้สึกแออัดมากกว่า

สรุปได้ว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกแออัดของนักเรียนเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกัน และให้ผลที่สนับสนุนหรือสอดคล้องกันเป็นอันมาก

ในด้านการรณรงค์ทางจิต ซึ่งเป็นการรับรู้สภาพแวดล้อมด้านที่สองนั้น ปรากฏผลจากการวิจัยว่า ผู้ที่มีความรณรงค์ทางจิตมาก ได้แก่ วิทยุกระจาย วิทยุในโรงเรียนของกรมสามัญศึกษา นักเรียนที่มีผลการเรียนต่ำ และนักเรียนที่ผู้ปกครองมีการศึกษาสูง ซึ่งอาจเป็นเพราะว่านักเรียนประเภทต่าง ๆ เหล่านี้มีความคาดหวังในต่าง ๆ สูงเกินไป เมื่อไม่ประสบความสำเร็จ หรือแม้จะประสบความสำเร็จพอสมควรแล้ว แต่ยังไม่บรรลุตามที่ตนเองหรือผู้ปกครองตั้งเอาไว้ จึงมีความรณรงค์ทางจิตมากกว่าวิทยุกลุ่มที่มีลักษณะตรงกันข้าม โดยเฉพาะวิทยุในโรงเรียนกรมสามัญศึกษานั้นส่วนใหญ่จะมีผู้ปกครองที่มีสถานภาพทางสังคมสูงคงกล่าวมาแล้ว จึงมักได้รับการกระตุ้นจากผู้ปกครองให้พยายามศึกษาเล่าเรียนเพื่อให้ประสบความสำเร็จในชีวิตเช่นเดียวกับตน วิทยุที่ไม่ค่อยประสบความสำเร็จด้านการเรียน หรือมีผลการเรียนต่ำกว่าที่ตนคาดหวังไว้ จึงมีความรณรงค์ทางจิตมาก ส่วนวิทยุที่ผู้ปกครองมีการศึกษาระดับสูง อาจได้รับการปฏิบัติจากบิดามารดาในด้านการให้ผลตอบแทนแก่สิ่งที่บุตรได้กระทำลงไปอย่างสมเหตุสมผลมาก่อน เมื่อเข้าไปอยู่ในโรงเรียนอาจได้รับการปฏิบัติดังกล่าวจากครูอาจารย์น้อยลง เพราะครูอาจารย์เหล่านั้นต้องรับผิดชอบกับนักเรียนจำนวนมากเกินไป ด้วยเหตุนี้ วิทยุในกลุ่มดังกล่าวจึงมีความรณรงค์ทางจิตมาก ดังที่ได้พบอีกว่า นักเรียนในโรงเรียนกรมสามัญศึกษาที่มีสภาพแออัดมาก ยังมีความรณรงค์ทางจิตมากกว่านักเรียนในวิทยาลัยกรมอาชีวศึกษาที่มีสภาพแออัดมากอีกด้วย ทั้งนี้เพราะ ผู้ปกครองของนักเรียนอาชีวศึกษาส่วนใหญ่มีสถานภาพทางสังคมต่ำ จึงมิได้ตั้งความหวังจากบุตรไว้สูงมากนัก ปัญหาความรณรงค์ทางจิตของนักเรียนอาชีวศึกษาจึงมีน้อยกว่านักเรียนสายสามัญ

ในด้านการร่ายกายในโรงเรียน ซึ่งเป็นการรับรู้สภาพแวดล้อมด้านสุดท้ายนั้น พบว่า ผู้ที่เห็นว่าห้องเรียนของตนมีบรรยากาศเป็นประชาธิปไตยน้อย ได้แก่ นักเรียนชาย วิทยุที่มีผลการเรียนต่ำ และวิทยุที่ผู้ปกครองมีการศึกษาสูง รวมทั้ง

วัยรุ่นในโรงเรียนของกรมสามัญศึกษาที่มีสภาพแออัดมาก การที่วัยรุ่นเหล่านี้รับรู้บรรยากาศในชั้นเรียนของตนในลักษณะดังกล่าว ก็เกิดจากสาเหตุเช่นเดียวกันกับในเรื่องความรู้สึกแออัดและความแน่นแน่นทางจิต

กล่าวโดยสรุป การวิจัยนี้พบว่า สภาพแออัดของสถานศึกษาไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับสุขภาพจิตของนักเรียน แต่เกี่ยวข้องกับการรับรู้สภาพแวดล้อมในโรงเรียนสองด้าน คือ ความรู้สึกแออัด และบรรยากาศในชั้นเรียน สำหรับลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลังอื่น ๆ นั้น พบว่า ระดับการศึกษาของผู้ปกครองเกี่ยวข้องกับการรับรู้สภาพแวดล้อมทั้งสามด้าน สังกัดของสถานศึกษาเกี่ยวข้องกับการรับรู้สภาพแวดล้อมสองด้าน คือ ความรู้สึกแออัด และความแน่นแน่นทางจิต ส่วนเพศ และผลการเรียน เกี่ยวข้องกับการรับรู้สภาพแวดล้อมเพียงสองด้าน คือ ความแน่นแน่นทางจิต และบรรยากาศในชั้นเรียน ในขณะที่อาชีพของผู้ปกครองเกี่ยวข้องกับการรับรู้สภาพแวดล้อมของนักเรียนเพียงด้านเดียว คือ ความรู้สึกแออัด นอกจากนี้นักเรียนในโรงเรียนของกรมสามัญศึกษาที่มีสภาพแออัดมากเป็นผู้ที่มีความแน่นแน่นทางจิตมากที่สุด และเห็นว่าบรรยากาศในชั้นเรียนของตนเป็นประชาธิปไตยน้อยที่สุดอีกด้วย ส่วนการรับรู้สภาพแวดล้อมทั้งสามด้าน เกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตทั้งห้าด้าน และสุขภาพจิตรวมของนักเรียนในกลุ่มตัวอย่างนี้ จะเห็นได้ว่า การรับรู้บรรยากาศในชั้นเรียนว่าเป็นประชาธิปไตยมากน้อยเพียงใดนั้น สามารถทำนายได้ด้วยลักษณะทางชีวสังคม และลักษณะทางโรงเรียนมากกว่าที่ตัวแปรเหล่านี้จะทำนายการรับรู้สภาพแวดล้อมอีกสองด้าน (ความแน่นแน่นทางจิต และความรู้สึกแออัด) นอกจากนี้ การรับรู้บรรยากาศในชั้นเรียน ยังเป็นตัวแปรที่ทำนายสุขภาพจิตด้านต่าง ๆ ของนักเรียนได้ดีกว่าตัวแปรอื่น ๆ อีกด้วย

ภูมิหลังของครอบครัวกับสุขภาพจิตของนักเรียนวัยรุ่น

การมีสุขภาพจิตเสื่อมของคนเรานั้น อาจเกิดขึ้นและลุกลามอย่างรวดเร็ว หรืออาจเกิดสะสมกันทีละน้อยจนปรากฏอาการเด่นชัดในภายหลังขึ้นอยู่กับภาวะการณและสภาพแวดล้อมรอบตัว สำหรับสาเหตุทางครอบครัวที่ทำให้วัยรุ่นมีสุขภาพจิตเสื่อมนั้น

มีผู้อธิบายว่า เกิดจากวิธีการอบรมเลี้ยงดู ปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว การสูญเสีย บิดามารดา สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม (Wechsler and others. 1970 : 2) ซึ่งผลการวิจัยหลายเรื่องก็ได้ยืนยันความสัมพันธ์ดังกล่าว สำหรับ ในการวิจัยนี้ได้ศึกษาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูและปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัวโดยตรง แต่ได้ศึกษาลักษณะของครอบครัว และสถานภาพด้านต่าง ๆ ของครอบครัว (อาชีพ ระดับเศรษฐกิจ และระดับการศึกษา) ซึ่งก็พบผลที่เชื่อมโยงไปถึงสุขภาพจิตของวัยรุ่น เช่นเดียวกัน ซึ่งจะได้อภิปรายผลไปตามลำดับ ดังนี้

ลักษณะของครอบครัวกับสุขภาพจิต มีผู้วิจัยพบว่า วัยรุ่นที่อยู่ในครอบครัว ที่สงบสุขนั้น รายงานว่า ตนมีปัญหาด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง ศาสนา และวัฒนธรรมน้อยกว่าวัยรุ่นในครอบครัวที่ไม่สงบสุข (นิภา พงศ์วิรัตน์ 2520) ส่วนการวิจัยที่เกี่ยวกับโนภาพแห่งตน (นันทิกา แยมสรวล 2522) พบว่า วัยรุ่น ที่บิดามารดาอยู่ด้วยกัน มีโนภาพแห่งตนดีกว่าวัยรุ่นที่บิดามารดาแยกกันอยู่ สำหรับ ในการวิจัยนี้ พบว่า ลักษณะของครอบครัวเกี่ยวข้องโดยตรงกับสุขภาพจิตของวัยรุ่น หลายด้าน กล่าวคือ วัยรุ่นจากครอบครัวแตกแยก มีโนภาพแห่งตนต่ำกว่า ชีวีเศร้า มากกว่า วิตกกังวลมากกว่า และมีสุขภาพจิตรวมเลื่อมมากกว่าวัยรุ่นจากครอบครัวปกติ สำหรับครอบครัวปกติ ในการวิจัยนี้ หมายถึง ครอบครัวที่บิดามารดาของวัยรุ่นยังมีชีวีตอยู่ และอาศัยอยู่ร่วมกัน ส่วนครอบครัวแตกแยก หมายถึง ครอบครัวที่บิดามารดาแยกกันอยู่ หรือเสียชีวิตไปแล้ว จึงคาดคะเนได้ว่า วัยรุ่นจากครอบครัวแตกแยกคงจะ ได้รับการอบรมเลี้ยงดู และ/หรือมีความสัมพันธ์ภายในครอบครัวในลักษณะที่เหมาะสม น้อยกว่าวัยรุ่นในครอบครัวปกติ การคาดคะเนดังกล่าวได้รับการยืนยันจากผลวิจัยที่เคยมีผู้กระทำไว้แล้ว เช่น วินิจ เกตุขำ (วินิจ เกตุขำ 2515) พบว่า ใน ครอบครัวที่บิดามารดาอยู่ด้วยกัน บุตรจะได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรักมากกว่า ในกลุ่มรวม ส่วนครอบครัวที่บิดามารดาหย่าขาดจากกันหรือคนหนึ่งคนใดเสียชีวิต บุตรก็ได้รับการเลี้ยงดูแบบให้ความรักน้อยกว่าในกลุ่มรวม และยังได้รับการเลี้ยงดูแบบลงโทษมากกว่าในกลุ่มรวมอีกด้วย ส่วน วราภรณ์ อินทรชัยศรี (วราภรณ์ อินทรชัยศรี

2518) พบว่า วัยรุ่นที่มีบิดามารดาอยู่ด้วยกัน มีความขัดแย้งกับบิดามารดาในค่านิยมต่าง ๆ น้อยกว่าวัยรุ่นที่มีบิดามารดาถึงแก่กรรมหรือหย่าร้างกัน เป็นต้น จึงอธิบายได้ว่า วัยรุ่นจากครอบครัวแตกแยกมักได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบรักน้อยและถูกลงโทษมากกว่า รวมทั้งมีความขัดแย้งกับบิดามารดามากกว่าวัยรุ่นในครอบครัวปกติ วัยรุ่นเหล่านี้จึงขาดความมั่นคงทางใจ และมีสุขภาพจิตเสื่อมหลายด้าน ดังที่ผลการวิจัยหลายเรื่องในประเทศไทยได้พบหลักฐานว่า การอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนและใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์เกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตของวัยรุ่นตอนกลางและตอนปลาย (ดวงเคื่อน พันธมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจฉินิก 2524 : 128 - 129; สุปจน์ จักขุทิพย์ 2521; สมัญญา เสียงใส 2521; วินิจ เกตุขำ 2515) ผลการวิจัยเท่าที่กล่าวไว้ทั้งหมดนี้จะถูกใช้ในการกำหนดข้อเสนอแนะทางการปฏิบัติต่อไป

สถานภาพของครอบครัวกับสุขภาพจิต สถานภาพของครอบครัวนั้นพิจารณาได้จากอาชีพของบิดามารดา ระดับเศรษฐกิจของครอบครัว และระดับการศึกษาของผู้ปกครอง ซึ่งมีการวิจัยหลายเรื่องพบว่า มีความสัมพันธ์กับสุขภาพจิตของวัยรุ่นในสถานศึกษา เช่น การวิจัยที่เกี่ยวกับความวิตกกังวลในเรื่องต่าง ๆ ของวัยรุ่น (ดวงเคื่อน พันธมนาวิน และบุญยิ่ง เจริญยิ่ง 2517) พบว่า นักเรียนวัยรุ่นจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจและสังคมต่ำ มีความวิตกกังวลเนื่องจากบิดามารดาเป็นสาเหตุมากกว่าวัยรุ่นจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจและสังคมสูงกว่า ส่วน ไฉน พิริยะเกิด (ไฉน พิริยะเกิด 2514) พบว่า วัยรุ่นจากครอบครัวชั้นกลางมีมีโนภาพแห่งตนค่านต่าง ๆ อยู่ในระดับที่ดีกว่าวัยรุ่นจากครอบครัวที่มีฐานะต่ำ และมีความวิตกกังวลน้อยกว่าอีกด้วย สำหรับการวิจัยครั้งนี้พบว่า ระดับเศรษฐกิจของครอบครัวมีบทบาทเกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตของวัยรุ่นถึงสี่ด้าน กล่าวคือ วัยรุ่นจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจปานกลางและต่ำ มีสุขภาพจิตเสื่อมกว่าวัยรุ่นในครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจสูง ในค่านิยมโนภาพแห่งตน ความซึมเศร้า ความวิตกกังวล และสุขภาพจิตรวม ส่วนอาชีพของผู้ปกครองหรือสถานภาพทางสังคมนั้น ปรากฏว่า เกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตเพียงด้านเดียว คือ ความวิตกกังวล โดยวัยรุ่นที่ผู้ปกครองมีอาชีพระดับต่ำ มีความ

วิตกกังวลมากกว่าวัยรุ่นที่ผู้ปกครองมีอาชีพระดับสูง นอกจากนี้ยังพบอีกว่า วัยรุ่นที่ผู้ปกครองมีการศึกษาค่ำกว่า ม.ศ.3 และตนเองมีผลการเรียนต่ำด้วย เป็นผู้ที่มีมีโนภาพแห่งตนต่ำกว่าวัยรุ่นอีกสองกลุ่ม คือ ผู้ที่ผู้ปกครองมีการศึกษาสูง แต่ตนเองมีผลการเรียนต่ำ และวัยรุ่นที่ผู้ปกครองมีการศึกษาสูง และตนเองมีผลการเรียนสูงด้วย อันเป็นกลุ่มที่มีมีโนภาพแห่งตนดีที่สุด

การที่วัยรุ่นจากครอบครัวที่มีสถานภาพต่ำ มีสุขภาพจิตเสื่อมในด้านต่าง ๆ นั้น อาจเป็นเพราะว่า ครอบครัวที่มีรายได้น้อยประสบปัญหาในด้านการดำรงชีวิตมากกว่า ครอบครัวที่มีฐานะดีทั้งในด้านที่อยู่อาศัย อาหารการกิน การแต่งกาย และการพักผ่อนหย่อนใจ บิดามารดาที่มีอาชีพระดับต่ำและมีการศึกษาค่ำ ก็ต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการทำมาหาเลี้ยงชีพ ไม่ค่อยมีเวลาที่จะดูแลหรืออบรมสั่งสอนบุตรหลานได้เต็มที่ วัยรุ่นในครอบครัวดังกล่าวจึงขาดความอบอุ่นและที่พึ่งทางใจ ทั้งยังรู้สึกว่าการที่ครอบครัวของตนไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม เพราะผู้ปกครองของตนมีอาชีพระดับต่ำ ไม่เป็นที่เชิดหน้าชูตาของสังคม วัยรุ่นที่มีความรู้สึกเช่นนี้ จะมีสภาพจิตใจที่ไม่เป็นสุข เช่น มีมีโนภาพเกี่ยวกับตนเองและครอบครัวไปในทางลบ หรือมีความวิตกกังวลต่าง ๆ นานา ดังที่มีผลการวิจัยเรื่องหนึ่ง พบว่า ทักษะคิดต่อบิดาและทักษะคิดต่อมารดา มีบทบาทเกี่ยวข้องกับสุขภาพกายและจิตของนักเรียนวัยรุ่นอย่างเด่นชัด (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และ เพ็ญแข ประจักษ์จันท์ 2524 : 128 - 129) นอกจากนี้ ผู้ปกครองของวัยรุ่นในระดับมัธยมศึกษาหรือเทียบเท่าในกลุ่มตัวอย่างนี้ ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาค่ำกว่าบุตรหลาน จึงมีความสามารถที่จะพูดจาหวานล่อมนำให้วัยรุ่นเชื่อฟังตนได้น้อย ทำให้วัยรุ่นเหล่านี้ขัดแย้งกับผู้ปกครองได้ง่าย ดังที่การวิจัยในเรื่องเดียวกันนั้นพบว่า วัยรุ่นจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจและสังคมต่ำ มีความขัดแย้งทางการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมกับผู้ปกครองมากกว่าวัยรุ่นจากครอบครัวระดับปานกลางและสูง (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และ เพ็ญแข ประจักษ์จันท์ 2524) การวิจัยเรื่องเดียวกันนี้ยังพบอีกว่า วัยรุ่นจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจปานกลางและต่ำ ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสุนนน้อย และใช้เหตุผลน้อยกว่าวัยรุ่นจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจและสังคมสูงอีกด้วย โดยที่

ความขัดแย้งในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม กับการอบรมเลี้ยงดูทั้งสองแบบนั้น
เกี่ยวข้องกับสุขภาพกายและสุขภาพจิตของวัยรุ่นอย่างเด่นชัด

จึงอาจกล่าวได้ว่า วัยรุ่นที่ครอบครัวยุติมีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ
ได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่เหมาะสมน้อยกว่า และมีความขัดแย้งกับครูมากกว่า
วัยรุ่นจากครอบครัวที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมสูง รวมทั้งมีสภาพความ
เป็นอยู่ที่ลำบากมากกว่าด้วย วัยรุ่นประเภทนี้จึงมีสุขภาพจิตต่าง ๆ เลื่อมกว่า
วัยรุ่นประเภทตรงกันข้าม ข้อสรุปดังกล่าวนี้มีประโยชน์สำหรับการเสนอแนะแนวทาง
ในการปฏิบัติเพื่อป้องกันปัญหาสุขภาพจิตเลื่อมของวัยรุ่นได้มาก ทั้งจะได้กล่าวถึงต่อไป

อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่า การวิจัยนี้พบว่า วัยรุ่นที่ครอบครัวยุติมีสถานภาพต่ำ
(ด้านเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา) มีสุขภาพจิตหลายด้านเลื่อมมากกว่าวัยรุ่น
ที่ครอบครัวยุติมีสถานภาพสูง แต่ผลอีกส่วนหนึ่งกลับพบว่า วัยรุ่นจากครอบครัวที่มีสถานภาพสูง
มีการรับรู้สภาพแวดล้อมในโรงเรียนทั้งสามด้านในทางลบยิ่งกว่าวัยรุ่นจากครอบครัวที่มี
สถานภาพต่ำ โดยผู้ที่รับรู้สภาพแวดล้อมในทางเลวร้ายมากกว่ายังเป็นผู้ที่มีสุขภาพจิต
ทุกด้านเลื่อมมากกว่าผู้ที่รับรู้สภาพแวดล้อมไปในทางที่ดีกว่าอีกด้วย ผลการศึกษาใน
ส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพของครอบครัวกับสุขภาพจิตของวัยรุ่นจึงยัง
ขัดแย้งกันอยู่ การวิจัยที่จะกระทำต่อไป จึงควรได้พิจารณาศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้อีก
ครั้งหนึ่ง

ความสัมพันธ์ระหว่างสุขภาพจิตด้านต่าง ๆ ของนักเรียนวัยรุ่น

ผลการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ของ
สุขภาพจิตของนักเรียนในกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า มีความสัมพันธ์กันสูงพอที่จะยอมรับได้
ในทุก ๆ ด้าน ดังได้รายงานไว้แล้วในบทที่ 4 ความสัมพันธ์ต่าง ๆ เหล่านี้สอดคล้อง
กับผลการศึกษาค้นคว้าทั้งในและต่างประเทศ ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างสุขภาพกาย
หรือการเจ็บป่วยทางกาย กับสุขภาพจิตอีกสี่ด้านนั้น เป็นที่ยอมรับกันอยู่ทั่วไปแล้วในทาง

จิตเวชศาสตร์ ไม่ว่าปัญหาทางจิตประเภทใด เมื่อเกิดขึ้นในบุคคลใดแล้วก็มีอาการทางกายปรากฏควบคู่กันอยู่เสมอ (ดู สมภพ เรื่องตระกูล 2522) ทั้งนี้เพราะอาการทางจิตที่สะสมกันไว้มากและเป็นเวลานาน ทำให้ระบบการทำงานของร่างกายผิดปกติไป เช่น เมื่อมีความวิตกกังวล กระเพาะก็จะมีกรดมากเกินไปทำให้มีอาการปวดท้อง การมีพฤติกรรมก้าวร้าว ทำให้หัวใจสูบฉีดโลหิตเร็วและแรงเกินไป ความซึมเศร้าท้อแท้ ทำให้มีอาการเบื่อหน่าย เบื่ออาหารและอ่อนเพลีย เป็นต้น การวิจัยในประเทศไทยเมื่อไม่นานมานี้ (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจันต์จันติก 2524) ก็พบความสัมพันธ์ทางบวกระหว่างสุขภาพกายและสุขภาพจิต (วิตกกังวล) ในกลุ่มวัยรุ่นประเภทต่าง ๆ หลายกลุ่ม กล่าวคือ ผู้ที่มีปัญหาทางจิตมากก็เป็นผู้ที่มีปัญหาทางกายมากเช่นกัน โดยปรากฏชัดในวัยรุ่นตอนต้นและวัยรุ่นที่มารดาทำงานอาชีพ

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างความวิตกกังวล ความซึมเศร้า และความก้าวร้าวนั้นก็มิได้สนใจศึกษากันไว้แล้ว เพราะปัญหาทางจิตทั้งสามประการนี้เป็นสาเหตุและผลซึ่งกันและกัน หรือมีผลต่อเนื่องกันอยู่ แกร์ริสัน (Garrison. 1965 : 232 - 237) อธิบายว่า เมื่อบุคคลใดเกิดความวิตกกังวลก็จะหาทางออกในสองลักษณะใหญ่ ๆ คือการใช้เหตุผลแก้ไข้ปัญหาและการใช้กลวิธีในการปรับตัว เช่น ก้าวร้าว ถอยหนี ไม่ยอมรับความจริง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยในประเทศไทย (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และบุญยิ่ง เจริญยิ่ง 2517) ที่พบว่า เมื่อวัยรุ่นมีความวิตกกังวลก็จะหาทางลดโดยวิธีใช้เหตุผลในการพิจารณาปัญหามากที่สุด รองลงมาก็คือ วิธีการเก็บกคความรู้สึก และการแสดงความก้าวร้าวตามลำดับ

ในค่านมโนภาพแห่งตนกับสุขภาพจิตด้านอื่น ๆ นั้น อาพล โอ่งเคลือบ (อาพล โอ่งเคลือบ 2515) พบว่า มโนภาพแห่งตนมีความสัมพันธ์กันในเชิงเส้นตรงกับความวิตกกังวล โดยสัมพันธ์กันในทางลบทั้งในกลุ่มตัวอย่างรวม กลุ่มนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 นักเรียนชาย นักเรียนหญิง นักเรียนในกรุงเทพ และนักเรียนในต่างจังหวัด กล่าวคือ นักเรียนที่มีมโนภาพแห่งตนต่ำ มีความวิตกกังวลมาก ส่วนผู้ที่มีมโนภาพแห่งตนสูง มีความวิตกกังวลน้อย ซึ่งสอดคล้องกับ

การวิจัยนี้เช่นเดียวกัน นอกจากนี้ วัยรุ่นที่มีมโนภาพแห่งคนต่ำ คือ ผู้ที่รู้สึกว่าตนเป็นคนไร้ความสามารถ มีปมค้อย ไม่มีใครสนใจ หรือรักใคร่ใยดี ทำอะไรก็ไม่ค่อยสำเร็จ วัยรุ่นประเภทนี้จึงแสดงออกหรือปรับตัวไปในทางที่ไม่เหมาะสม บางคนอาจจะซึมเศร้าหรือแยกตัวอยู่คนเดียว บางคนก็แสดงความก้าวร้าว เพื่อให้เห็นว่าตนเองมีความสามารถ หรือเพื่อเรียกร้องความสนใจจากผู้อื่น เป็นต้น

สรุปได้ว่า การวิจัยนี้พบความสัมพันธ์อย่างสูงระหว่างสุขภาพจิตด้านต่าง ๆ ทั้ง 5 ด้านที่ศึกษา จึงอาจกล่าวได้ว่า ในสภาพการณ์ทั่ว ๆ ไปเมื่อวัยรุ่นคนใดมีสุขภาพจิตด้านหนึ่งด้านใดเสื่อมลง ก็จะมีปัญหาทางจิตด้านอื่น ๆ รวมทั้งปัญหาทางกายควบคู่กันไปด้วย แต่สำหรับในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน หรือมีลักษณะเฉพาะเจาะจงสำหรับวัยรุ่นบางประเภท ข้อสรุปนี้อาจไม่เป็นจริงได้

ลักษณะของนักเรียนที่มีปัญหาสุขภาพจิต

ในการวิจัยนี้ ได้ศึกษาภาวะสุขภาพจิตของวัยรุ่นห้าด้าน คือ อารมณ์ทางกาย มโนภาพแห่งตน ความซึมเศร้า ความวิตกกังวล ความก้าวร้าว และสุขภาพจิตรวมทั้งห้าด้านนี้ และพบว่า นักเรียนวัยรุ่นที่มีปัญหาสุขภาพจิตด้านหนึ่งด้านใดมากก็มักมีปัญหาสุขภาพจิตในด้านอื่น ๆ มากเช่นเดียวกัน (ดู ค่า r ในตาราง 25 บทที่ 4) ในส่วนนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในบทที่ 4 มาระบุถึงลักษณะของวัยรุ่นที่มีปัญหาสุขภาพจิต เพื่อที่จะให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้หาทางป้องกันแก้ไขในโอกาสต่อไป โดยจะพิจารณาตามลักษณะของโรงเรียน ลักษณะทางค่านครอบครัว และค่านตัวนักเรียนเองดังต่อไปนี้

ในค่านโรงเรียนนั้นพบว่า สังเกตของสถานศึกษาเกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตของวัยรุ่นสองด้าน โดยนักเรียนที่เรียนอยู่ในโรงเรียนของกรมสามัญศึกษา เป็นผู้ที่มีการป่วยทางกายมากกว่านักเรียนในวิทยาลัยของกรมอาชีวศึกษา แต่มีความวิตกกังวลน้อยกว่า

ในด้านครอบครัว พบว่า นักเรียนจากครอบครัวที่พ่อแม่แตกแยกกัน และนักเรียนที่ครอบครัวมีระดับเศรษฐกิจปานกลางและต่ำ มีสุขภาพจิตเสื่อมกว่า นักเรียนจากครอบครัวปกติ และนักเรียนที่ครอบครัวมีระดับเศรษฐกิจสูงในสี่ด้าน คือ มโนภาพแห่งตน ความซึมเศร้า ความวิตกกังวล และสุขภาพจิตรวม ส่วนวัยรุ่นที่ผู้ปกครองมีสถานภาพทางสังคมต่ำ มีความวิตกกังวลมากกว่านักเรียนที่ผู้ปกครองมีสถานภาพทางสังคมสูงกว่า

สำหรับด้านที่เกี่ยวกับตัวนักเรียนเองนั้น ปรากฏว่า นักเรียนหญิงมีสุขภาพจิตเสื่อมกว่านักเรียนชายสี่ด้าน คือ อาการทางกาย มโนภาพแห่งตน ความซึมเศร้า และสุขภาพจิตรวม นักเรียนที่มีผลการเรียนต่ำมีความวิตกกังวลมากกว่า และมีสุขภาพจิตรวมเสื่อมมากกว่านักเรียนที่มีผลการเรียนสูงกว่า ส่วนนักเรียนที่รับรู้สภาพแวดล้อมทั้งสามด้านในทางลบ (รู้สึกแออัดมากกว่า แร้นแค้นทางจิตมากกว่า และรับรู้ว่าบรรยากาศในชั้นเรียนเป็นประชาธิปไตยน้อยกว่า) มีสุขภาพจิตทุกด้านเสื่อมกว่านักเรียนที่รับรู้สภาพแวดล้อมในทางที่ดีกว่า

สำหรับบุคลิกภาพทั้งสองประการของวัยรุ่น คือ ลักษณะเก็บตัว - แสดงตัว และความเชื่ออำนาจภายใน - ภายนอก นั้น พบจากการวิเคราะห์ความแปรปรวนว่า ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตของนักเรียนเลย แต่จากการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ พบว่า ลักษณะเก็บตัว - แสดงตัว มีส่วนเกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตของนักเรียนเพียงสามด้าน คือ อาการทางกาย ความซึมเศร้า และความก้าวร้าว ในขณะที่ลักษณะความเชื่ออำนาจเกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตด้านความซึมเศร้าเพียงด้านเดียว แต่ความสามารถในการอธิบายความแปรปรวนของสุขภาพจิตของตัวแปรทั้งสองนี้ มักจะอยู่ในลำดับหลัง ๆ (ดูตาราง 24 ในบทที่ 4) แสดงว่า มีความสำคัญไม่ค่อยเด่นชัดนัก

สรุปได้ว่า นักเรียนวัยรุ่นที่มีปัญหาทางสุขภาพจิตส่วนใหญ่เป็นนักเรียนหญิง นักเรียนที่รับรู้สภาพแวดล้อมของโรงเรียนไปในทางลบ นักเรียนจากครอบครัวแตกแยก และนักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจต่ำ อันเป็นกลุ่มที่ผู้ปกครองและโรงเรียนควรร่วมมือกันดูแล และเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด

ข้อดีของการวิจัยนี้

การวิจัยในครั้งนี้มีจุดเด่นและความสำคัญอยู่ตามประการ คือ

ประการแรก การวิจัยนี้ได้นำเอาหลักการทางจิตวิทยานิเวศ

(Ecological Psychology) หรือจิตวิทยาสภาพแวดล้อม (Environmental

Psychology) มาใช้ในการศึกษาภาวะสุขภาพจิตต่างกันต่าง ๆ ของนักเรียนวัยรุ่น

เป็นครั้งแรก โดยศึกษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพรวมกับการรับรู้สภาพแวดล้อม

ในโรงเรียนอีกสามด้าน คือ ความรู้สึกแออัด ความแน่นแค้นทางจิต และบรรยากาศ

ในห้องเรียน ทำให้สามารถศึกษาความเกี่ยวพันระหว่างภาวะสุขภาพจิต การรับรู้

สภาวะแวดล้อม และลักษณะทางชีวสังคม ตลอดจนภูมิหลังของผู้ตอบได้อย่างละเอียด

ลึกซึ้ง มีประโยชน์ต่อวงวิชาการและต่อการนำไปประยุกต์ใช้ ทั้งจะได้กล่าวต่อไป

ประการที่สอง ผู้วิจัยได้สร้างแบบวัดขึ้นใหม่หลายชิ้นเพื่อใช้ในการวิจัย

ครั้งนี้ เช่น แบบวัดความรู้สึกแออัด แบบวัดความแน่นแค้นทางจิต แบบวัดความ

ซึมเศร้า ฯลฯ รวมทั้งได้ปรับปรุงและทดสอบประสิทธิภาพของแบบวัดทั้งใหม่และเก่า

ให้มีคุณภาพและมาตรฐานพอที่จะยอมรับได้ เครื่องมือหรือแบบวัดเหล่านี้จึงสามารถ

นำไปใช้ประโยชน์ในการศึกษาวิจัยในแนวเดียวกันนี้ได้เป็นอย่างดี

ประการที่สาม การวิจัยนี้ได้ศึกษาตัวแปรจากหลายสาขาวิชา เช่น

จิตวิทยานิเวศ สังคมวิทยา และจิตวิทยาคลินิก จึงมีลักษณะเป็นการผสมผสาน

เอาวิชาการสาขาต่าง ๆ มาใช้ในการอธิบายปัญหาทางจิตของนักเรียนวัยรุ่นเพื่อ

กำหนดแนวทางในการป้องกัน หรือส่งเสริมสุขภาพจิตของเยาวชนไทย ตัวแปร

ดังกล่าวนี้มีหลายประเภท และหลายระดับ ซึ่งได้จากการศึกษาทฤษฎีที่ทันสมัยและ

ลึกซึ้งหลายทฤษฎี ประกอบกับการวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นไปอย่างละเอียดหลายแง่

หลายมุม จึงทำให้การวิจัยนี้ช่วยเพิ่มพูนความรู้ทางจิตวิทยาสุขภาพจิตได้เป็น

อย่างดี

ข้อจำกัดของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ มีจุดอ่อนและข้อบกพร่องที่สำคัญอยู่สองประการ คือ

ประการแรก การวิจัยนี้ได้เก็บข้อมูลโดยการแจกแบบวัด และแบบสอบถามแก่นักเรียนโดยให้ตอบพร้อมกันในระดับเรียน การวัดตัวแปรจึงได้จากการรายงานของวัยรุ่นเองทั้งสิ้น และมักจะใช้วิธีวัดตัวแปรต่าง ๆ เพียงวิธีเดียว การกระทำเช่นนี้แม้ช่วยให้พบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ได้มากกว่าที่จะวัดตัวแปรจากหลายแหล่ง และใช้วิธีการวัดหลายวิธี แต่ก็ทำให้เกิดข้อจำกัดขึ้น เพราะตัวแปรบางตัวที่ใช้ในการวิจัยนี้สามารถวัดได้ด้วยวิธีอื่นที่ดีกว่า เช่น อาการเจ็บป่วยทางกาย และลักษณะความเชื่ออำนาจ ซึ่งสามารถวัดได้ครอบคลุมมากกว่านี้ ส่วนการวัดความแออัดทางกายภาพโดยคิดจากจำนวนเนื้อที่โดยเฉลี่ยต่อนักเรียนหนึ่งคนของสถานศึกษาต่าง ๆ แล้วพิจารณาแบ่งออกเป็นสถานศึกษาที่แออัดมาก และสถานศึกษาที่แออัดน้อย โดยใช้ค่าเฉลี่ยเป็นเกณฑ์แบ่ง ก็เป็นการวัดที่ค่อนข้างจะหยาบ น่าจะได้มีการแก้ไขในการวิจัยทางค่านี้อีกต่อไป

ประการที่สอง การวิจัยนี้เน้นหนักตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมในโรงเรียนเป็นสำคัญ ถึงแม้จะมีการนำเอาตัวแปรภูมิหลังทางครอบครัวมาร่วมศึกษาด้วยในฐานะตัวแปรควบคุม แต่ก็มีลักษณะเป็นเพียงตัวแปรแทน (proxy variables) เท่านั้น เช่น ลักษณะครอบครัว และระดับเศรษฐกิจของครอบครัว ซึ่งใช้แทนลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว และวิธีการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดาที่ใช้กับบุตร ฉะนั้นจึงปรากฏว่า ในการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ ตัวแปรอิสระทั้งหมดที่ใช้ในการวิจัยนี้สามารถอธิบายความแปรปรวนของคะแนนสุขภาพจิตค่านต่าง ๆ ได้ไม่เป็นที่น่าพอใจนัก ทั้งนี้เพราะผู้วิจัยไม่อาจจะนำตัวแปรด้านครอบครัวที่สำคัญ ๆ มาศึกษาได้อย่างครบถ้วน การวิจัยที่จะมีขึ้นต่อไปในค่านนี้จึงสมควรพิจารณาถึงประเด็นดังกล่าวด้วย

ประการที่สาม การวิจัยนี้ได้นำเอาคะแนนเฉลี่ยสะสมของนักเรียนในโรงเรียนของกรมสามัญศึกษา และนักเรียนในวิทยาลัยของกรมอาชีวศึกษามาวิเคราะห์ร่วมกัน โดยถือว่าค่าของคะแนนดังกล่าวสามารถเปรียบเทียบกันได้ ซึ่งโดยสภาพความเป็นจริงแล้วสถานศึกษาทั้งสองสังกัดนี้อาจมีลักษณะวิชา และวิธีการให้คะแนนที่เน้นหนักแตกต่างกัน การวิจัยในครั้งต่อไปจึงควรพิจารณาแก้ไขในประเด็นนี้ด้วย

ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

การวิจัยนี้ได้อาศัยทฤษฎี และผลงานวิจัยที่มีผู้กระทำไว้แล้วมากำหนดแนวทางในการศึกษา แต่เนื่องจากการวิจัยในค่านี้นี้ยังมีไม่มากนัก จึงทำให้มีข้อจำกัดอยู่บ้างดังที่ได้กล่าวถึงแล้ว สำหรับในตอนต่อไปนี้จะได้เสนอแนะแนวทางในการวิจัยที่จะกระทำต่อไปในอนาคตเพื่ออุดช่องโหว่บางประการที่เกิดขึ้นในการวิจัยนี้ และเพื่อตอบปัญหาบางประการที่สืบเนื่องมาจากคำตอบที่ค้นพบจากการศึกษาในครั้งนี้ ข้อเสนอแนะดังกล่าวมีอยู่ 4 ประการ คือ

ประการแรก การวิจัยนี้มีข้อจำกัดเกี่ยวกับการใช้แบบวัด และแบบสอบถามในการวัดตัวแปรทั้งหมด ซึ่งอาจทำให้พบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ในปริมาณที่สูงกว่าความเป็นจริง ทั้งนี้เพราะมีการวัดตัวแปรเหล่านั้นด้วยวิธีการเดียวกัน (Campbell and Fiske, 1959) ฉะนั้นจึงควรมีการวิจัยในทำนองเกี่ยวกับเรื่องปัจจุบัน แต่ใช้นิยามปฏิบัติการของตัวแปรบางตัวที่แตกต่างออกไป เช่น การวัดอาการเจ็บป่วยทางกาย ซึ่งอาจวัดจากลักษณะทางกายโดยตรง ส่วนความเชื่ออ่านาภภายใน - ภายนอก อาจวัดจากปริมาณของความพยายามในการควบคุมสถานการณ์ หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนว่ามีมากน้อยแตกต่างกันเพียงไร การวิจัยที่ใช้วิธีการวัดที่แตกต่างออกไปดังกล่าวนี้อาจทำให้พบผลที่สำคัญเพิ่มเติมจากการวิจัยในครั้งนี้ได้

ประการที่สอง เนื่องจากการวิจัยนี้พบว่า การรับรู้สภาพแวดล้อมทั้งสามด้านเกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตของวัยรุ่นอย่างเด่นชัด ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยด้านการรับรู้ทางสังคม ซึ่งกำลังเป็นที่สนใจกันมากในปัจจุบัน จึงสมควรมีการวิจัยเพื่อ

ค้นหาวิธีการปรับปรุงการรับรู้ของวัยรุ่น เพื่อให้สามารถตีความหมาย และเข้าใจ ลักษณะสภาพแวดล้อมของตน อันจะช่วยให้เขามีสุขภาพจิตที่ดีขึ้น การวิจัยในลักษณะนี้ เริ่มมีขึ้นบ้างแล้วในต่างประเทศ โดยเฉพาะการฝึกการรับรู้ความสามารถของบุคคล ในการควบคุมผลได้ที่จะเกิดขึ้นกับตน เช่น การฝึกจิตของนักเรียนและครูในสภาพ การเรียนการสอนต่าง ๆ เพื่อเพิ่มความเชื่ออำนาจในตน ซึ่งนำไปสู่การเพิ่มพฤติกรรม ที่เกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (Lefcourt. 1976; de Charm. 1972) หรือการฝึกจิตของอาชญากรวัยรุ่นให้ลดการแข็งข้อต่อต้านลงด้วยการฝึกการรับรู้สาเหตุ ที่เกิดจากตน (Masters. 1970) เป็นต้น ถ้ามีการวิจัยในประเทศไทย เพื่อ ปรับปรุงการรับรู้ของวัยรุ่นในสภาพแวดล้อมต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การลดปัญหาทางสุขภาพจิต ก็น่าจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

ประการที่สาม จากการที่พบในการวิจัยนี้ว่า ความร้นแค้นทางจิต และ บรรยากาศในชั้นเรียนเกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตของนักเรียนอย่างเด่นชัด จึงควรที่จะทำ การวิจัยต่อไปว่า ครูอาจารย์ในสถานศึกษาได้ปฏิบัติต่อนักเรียนอย่างไร จึงทำให้เขา เกิดการรับรู้ในทางบวก คือ รู้สึกร้นแค้นน้อย และเห็นว่าบรรยากาศในห้องเรียน ของตนเป็นประชาธิปไตยมาก หรือศึกษาว่า ครูอาจารย์ประเภทใด มีลักษณะภูมิหลัง และลักษณะทางจิตอย่างไร จึงปฏิบัติต่อนักเรียนของตนในลักษณะเช่นนั้น เพื่อที่จะได้ ช่วยเหลือ หรือพัฒนาบทบาทครูอาจารย์ เพื่อพัฒนาสุขภาพจิตของวัยรุ่นไทยต่อไป

ประการที่สี่ การวิจัยนี้และการวิจัยอื่น ๆ ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ได้แสดงว่า ครอบครัวและโรงเรียนมีบทบาทสำคัญต่อภาวะสุขภาพจิตของวัยรุ่น แต่ก็ ยังมีหลักฐานที่แสดงว่าปัจจัยอื่น ๆ นอกเหนือจากครอบครัวและโรงเรียน มีอิทธิพลทั้ง ทางตรงและทางอ้อมต่อสุขภาพจิตของเยาวชน ฉะนั้น จึงควรมีการวิจัยเกี่ยวกับบทบาท ของสถาบันทางสังคมหน่วยอื่น ๆ หรือสภาพแวดล้อมทางสังคมด้านอื่น ๆ ว่ามีผลผลิตเสีย ต่อสภาพจิตของเยาวชนอย่างไรบ้าง เช่น บทบาทของสื่อมวลชนกับสุขภาพจิต สุขภาพจิต ของวัยรุ่นที่อยู่ในแหล่งชุมชนแออัด สุขภาพจิตของวัยรุ่นที่อยู่ในบริเวณที่มีภัยอันตรายมาก เช่น บริเวณชายแดน บริเวณที่มีการแทรกซึมของผู้นอกการร้ายคอมมิวนิสต์ หรือเขต ที่มีขบวนการแยกดินแดน เป็นต้น

สรุปได้ว่า การเสนอแนะการวิจัยที่ควรทำในอนาคตนั้นเกี่ยวข้องกับ การปรับปรุงนิยามปฏิบัติการของตัวแปรที่สำคัญบางตัว การวิจัยเพื่อหาวิธีการปรับปรุง การรับรู้สภาพแวดล้อมของวัยรุ่นด้วยการฝึกจิตลักษณะ การวิจัยเพื่อศึกษาลักษณะ ภูมิหลัง จิตลักษณะ และการปฏิบัติตนของครูอาจารย์ที่ทำให้เด็กมีการรับรู้สภาพ แวดล้อมในทางที่ดี และการวิจัยเกี่ยวกับอิทธิพลของสถาบันทางสังคม และสภาพ แวดล้อมอื่นที่อาจเกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตของเยาวชนไทย

ข้อเสนอแนะทางปฏิบัติ

การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายในขั้นสุดท้ายที่จะนำผลการวิจัยไปช่วยในการกำหนด แนวทาง และหลักปฏิบัติในการป้องกันและส่งเสริมสุขภาพจิตของเยาวชนไทย ผลการวิจัยที่สำคัญและชี้เด่นชัดที่สุดก็คือ ความเกี่ยวข้องระหว่างภูมิหลังทางครอบครัว และการรับรู้สภาพแวดล้อมต่างกันต่าง ๆ ในสถานศึกษา กับสุขภาพจิตของวัยรุ่น ในส่วนนี้ จะได้ใช้ผลการวิจัยที่พบในปัจจุบันเพื่อเสนอแนะแนวทางการปฏิบัติเพื่อป้องกัน และ ส่งเสริมสุขภาพจิตของวัยรุ่นไทย โดยจะแบ่งเป็นข้อเสนอแนะทางค่านครอบครัว และ ข้อเสนอแนะทางโรงเรียน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ข้อเสนอแนะทางครอบครัว

ผลการวิจัยในครั้งนี้ พบว่า ปัจจัยทางครอบครัวที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรง กับสุขภาพจิตของวัยรุ่น คือ ลักษณะครอบครัว ระดับเศรษฐกิจ และอาชีพของผู้ปกครอง โดยปรากฏว่า วัยรุ่นจากครอบครัวแตกแยก และวัยรุ่นที่ครอบครัวมีระดับเศรษฐกิจต่ำ มีมโนภาพแห่งตนต่ำกว่า ซึมเศร้ามากกว่า วิตกกังวลมากกว่า และมีสุขภาพจิตรวม เลื่อมกว่าวัยรุ่นจากครอบครัวปกติ และวัยรุ่นจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจสูง ส่วน วัยรุ่นที่ผู้ปกครองมีอาชีพระดับต่ำ มีความวิตกกังวลมากกว่าวัยรุ่นที่ผู้ปกครองมีอาชีพ ระดับสูง ข้อเสนอแนะสำหรับครอบครัวแตกแยก ครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจต่ำ และ ครอบครัวที่ผู้ปกครองมีอาชีพต่ำ ก็คือ ผู้ปกครองควรเอาใจใส่ดูแลบุตรหลานของตน

ให้มาก โดยให้ความอบอุ่นและเป็นที่พักทางใจ คอยรับฟังความคิดเห็นของบุตร และช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดต่าง ๆ ในจิตใจของเขาให้น้อยลง พยายามชี้ให้บุตรหลานของตนเห็นจุดเด่น หรือความสามารถที่เขา มีอยู่บ้าง เพื่อมิให้วัยรุ่นเกิดความรู้สึกนึกคิดกับตนเองในทางลบ หรือเห็นว่าตัวเองไม่มีค่า และเกิดความวิตกกังวลในด้านต่าง ๆ มากเกินไป

สำหรับลักษณะทางครอบครัวบางประการ ของวัยรุ่น ยังมีความเกี่ยวข้องกับทางอารมณ์ สุขภาพจิต โดยผ่านทาง การรับรู้สภาพแวดล้อมทั้งสามด้าน กล่าวคือ ในบรรดานักเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษา และนักเรียนในสถานศึกษาที่แออัดน้อย ซึ่งเป็นผู้ที่รับรู้สภาพแวดล้อมของโรงเรียนในทางลบนั้น ส่วนใหญ่เป็นวัยรุ่นที่ผู้ปกครองมีอาชีพระดับสูง นอกจากนี้ ยังพบว่า การรับรู้สภาพแวดล้อมในทางลบของนักเรียนนั้น เกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตของนักเรียนมากที่สุดอยู่สามกลุ่ม คือ นักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจสูง นักเรียนในโรงเรียนที่แออัดมาก และในกลุ่มนักเรียนชาย ครอบครัวของนักเรียนที่มีลักษณะทั้งสี่ประเภทนี้ จึงสมควรเอาใจใส่ดูแลบุตรหลานของตน โดยการช่วยอธิบายเกี่ยวกับความรู้สึกแออัด ความร้นแค้นทางจิต และความเป็นประชาธิปไตยในชั้นเรียนให้วัยรุ่นได้เข้าใจ และช่วยปลอบใจให้เขาลดการรับรู้ในทางลบ การกระทำดังกล่าวจะช่วยป้องกันการมีสุขภาพจิตเสื่อมของบุตรได้มาก แต่สำหรับผู้ปกครองช่วยผ่อนคลายความรู้สึกดังกล่าวไม่ได้ และบุตรหลานต้องการจะเปลี่ยนสถานศึกษา ก็ควรที่จะรับฟัง และช่วยจัดการให้เท่าที่จะทำได้

สำหรับผู้ปกครองที่มีการศึกษาคำว่ามัธยมปีที่สามนั้น ควรจะพยายามสนับสนุน การเล่าเรียนของบุตรอย่างเต็มที่ เนื่องจากการวิจัยนี้พบว่า วัยรุ่นที่ผู้ปกครองมีการศึกษาคำ และตนเองมีผลการเรียนต่ำด้วยนั้น เป็นผู้ที่มีภาพแห่งตนต่ำที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่น ๆ การที่วัยรุ่นมีผู้ปกครองซึ่งมีการศึกษาคำ อาจทำให้เขารู้สึกต่ำต้อยกว่าคนอื่น ๆ อยู่แล้ว ถ้าตัวเขาเองมีผลการเรียนต่ำอีกด้วย ก็จะทำให้เขามีภาพแห่งตนในทางลบมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะทางโรงเรียน

การวิจัยนี้พบว่า ความแออัดทางกายภาพของสถานศึกษาไม่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตของนักเรียนเลย แต่เกี่ยวข้องกับการรับรู้สภาพแวดล้อมในโรงเรียนสองด้าน คือ ความรู้สึกแออัด และบรรยากาศในชั้นเรียน ส่วนสังกัดของสถานศึกษาเกี่ยวข้องกับการรับรู้สภาพแวดล้อมทั้งสามด้าน และยังเกี่ยวข้องโดยตรงกับสุขภาพจิตสองด้าน คือ อาการทางกาย และความวิตกกังวล สำหรับผลการเรียน หรือคะแนนเฉลี่ยคะแนนนั้น เกี่ยวข้องกับการรับรู้สภาพแวดล้อมในโรงเรียนสองด้าน คือ ความแน่นแน่นทางจิต และบรรยากาศในชั้นเรียน รวมทั้งเกี่ยวข้องสุขภาพจิตอีกสองด้าน คือ ความวิตกกังวล และสุขภาพจิตรวม นอกจากนี้ นักเรียนที่รับรู้สภาพแวดล้อมทั้งสามด้านในทางลบ ยังเป็นผู้ที่มีสุขภาพจิตเสื่อมมากในทุกด้าน ผลการวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า สถานศึกษามีบทบาทที่สำคัญต่อสุขภาพจิตของนักเรียน จึงสมควรที่จะหาทางป้องกันปัญหาสุขภาพจิตของวัยรุ่นในสถานศึกษาตามข้อเสนอแนะต่อไปนี้

ประการแรก สำหรับสถานศึกษาที่มีสภาพแออัดมาก ซึ่งเป็นที่ที่นักเรียนมีความรู้สึกแออัดมาก และเห็นว่าห้องเรียนของตนมีความเป็นประชาธิปไตยน้อย ครูอาจารย์ควรดูแลนักเรียนในความรับผิดชอบของตนอย่างสม่ำเสมอ ช่วยดูแลปรับเปลี่ยนให้นักเรียนคลายความรู้สึกแออัดลงด้วยการ เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เข้าพบปรึกษาหารือตลอดเวลา หรือแนะนำให้นักเรียนรู้จักเล่นเกมสื่ หรือกีฬาต่าง ๆ เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียด นอกจากนี้ ครูอาจารย์ ควรมีปฏิสัมพันธ์กับนักเรียนแบบประชาธิปไตย คือ ให้ความสนใจ และสนับสนุนนักเรียนของตนให้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ ลงโทษทางจิตมากกว่าทางกาย และควบคุมนักเรียนในปริมาณที่เหมาะสม เพราะ ผลวิจัยเท่าที่ผ่านมา รวมทั้งการวิจัยนี้ได้ชี้บ่งว่า ปฏิสัมพันธ์แบบนี้ช่วยให้นักเรียนมีสุขภาพจิตที่สมบูรณ์ได้

ประการที่สอง สำหรับสถานศึกษาของกรมสามัญศึกษา ซึ่งพบผลจากการวิจัยว่า เป็นสถานศึกษาที่นักเรียนรับสภาพแวดล้อมสองด้านไปในทางลบ และมีส่วนเกี่ยวข้องไปถึงการมีสุขภาพจิตเสื่อมในทุกด้านนั้น นอกจากครูอาจารย์ จะต้องช่วยชี้แจง หรือผ่อนคลายความรู้สึกแออัดของนักเรียน และปฏิบัติต่อนักเรียนแบบประชาธิปไตยแล้ว ยังต้องช่วยปรับการรับรู้ความเร้นแค้นทางจิตของนักเรียน ด้วยการปฏิบัติต่อนักเรียนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน และสมเหตุสมผล นักเรียนคนใด ขยันหมั่นเพียร หรือประพฤติตนอยู่ในระเบียบวินัยของโรงเรียน ก็ควรให้คำยกย่อง ชมเชย ส่วนผู้ที่ทำผิดระเบียบ หรือไม่เอาใจใส่ต่อการเรียนก็ควรสืบหาสาเหตุและให้การช่วยเหลือ ถ้านักเรียนไม่เชื่อฟังก็ควรมีการควบคุม หรือลงโทษตามสมควรแก่กาลเทศะ

ประการที่สาม สำหรับนักเรียนในโรงเรียนของกรมสามัญศึกษานั้นควรได้รับการดูแลในด้านสุขภาพกายมากกว่าที่เป็นอยู่ เพราะผลการวิจัยครั้งนี้ระบุว่า เป็นผู้ที่มีอาการทางกายมากกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับนักเรียนในสังกัดกรมอาชีวศึกษา ทางโรงเรียนควรจัดให้มีห้องพยาบาล และมีเจ้าหน้าที่ทางค่านี้อย่างเพียงพอกับจำนวนนักเรียน ส่วนวิทยาลัยในสังกัดกรมอาชีวศึกษา ซึ่งผลวิจัยระบุว่า นักเรียนมีความวิตกกังวลมากกว่านักเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษานั้น ควรจะจัดให้มีอาจารย์แนะแนวมากขึ้น โดยเฉพาะการแนะแนวอาชีพ ซึ่งเป็นเป้าหมายของนักเรียนประเภทนี้ เพื่อช่วยบรรเทาความวิตกกังวลในด้านต่าง ๆ ของพวกเขาได้บ้าง

ประการที่สี่ ครูอาจารย์ทั้งในสถานศึกษาของกรมสามัญศึกษา และกรมอาชีวศึกษา ควรให้ความสำคัญกับผลการเรียนของนักเรียนด้วย เนื่องจากการวิจัยนี้ และการวิจัยอื่น ๆ ที่กล่าวถึงแล้ว พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเกี่ยวข้องกับ ความวิตกกังวล และสุขภาพจิตรวมของนักเรียนวัยรุ่นเป็นอันมาก โดยนักเรียนที่มีผลการเรียนต่ำ มีความวิตกกังวล และมีปัญหาสุขภาพจิตรวมมากกว่าผู้ที่มีผลการเรียนสูง ดังนั้น วัยรุ่น ที่ควรได้รับความเอาใจใส่ คือ วัยรุ่นที่มีผลการเรียนต่ำ ครูอาจารย์ควรช่วยกันดูแล การเรียนของนักเรียนกลุ่มนี้ให้มากกว่าปกติ ถ้าเห็นว่าเป็นเรื่องของชีวิตจำกัดทางด้านการ

สติปัญญา ก็ควรอธิบายให้เด็กเข้าใจว่า การที่ได้ผลการเรียนดีนั้นเป็นไปตาม
ระดับความสามารถของแต่ละคนแล้ว และควรหาทางส่งเสริมความสามารถด้านอื่น
ให้นักเรียนเป็นการทดแทน หรือแนะนำให้เลือกเรียนวิชาที่เขาถนัด และตอบสนอง
ความต้องการของเขาเองได้

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กนกรัตน์ สุชะตุงคะ การวิเคราะห์สุขภาพจิตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
ในเขตแทรกซึมของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ จังหวัดปราจีนบุรี ปรินิพนธ์
กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2523, 60 หน้า อัดสำเนา
กฤตยา กฤษณาวุฒิ การศึกษาเปรียบเทียบสังคมประกิตและบุคลิกภาพของบุตรที่
บิดามารดามีระดับการศึกษาต่างกัน วิทยานิพนธ์ ค.ม. (จิตวิทยา) จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย 2513 อัดสำเนา
- กวี สุวรรณกิจ และอัจฉรา จันไกรผล "การสำรวจปัญหาสุขภาพจิตของนักศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์" จิตวิทยาคลินิก 8(1) : 12 - 23 เมษายน
2520
- กิตติพร ปัญญาภิภูโณผล สุขภาพจิตของครูในโรงเรียนมัธยมศึกษา วิทยานิพนธ์
ค.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2516 อัดสำเนา
- กองแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ สถิติการศึกษามัธยม
ปีการศึกษา 2521 52 หน้า
- กองสุขภาพจิต กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข ข่าวสารสุขภาพจิต เอกสาร
ข่าวโครงการสุขภาพจิต มีนาคม 2524 อัดสำเนา
- "ข่าวในวงการศึกษาศาสตร์" ครูปริทัศน์ 6(11) พฤศจิกายน 2524 หน้า 7
- "คนไทยฆ่าตัวตายเพิ่มกว่าเท่าตัว" ไทยรัฐ ฉบับที่ 8304 ปีที่ 23 วันพฤหัสบดีที่ 16
ตุลาคม 2523 หน้า 3
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน เครื่องชี้ภาวะ
สังคม 2521 โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี 2523, 77 หน้า
- จรรยา สุวรรณทัต "สุขภาพจิตของครูกับการซึ่งสัมพันธ์กับปัญหาการสอนและ
เจตคติที่มีต่อเด็ก" การวิจัยทางการศึกษา 9(1) : 44 - 55 มิถุนายน
2522

จรินทร์ ชานีรัตน์ อนามัยบุคคล สำนักพิมพ์โอเคียนสโตร์ 2523, 368 หน้า
 จีรพร โพธิ์สุวรรณ ความสัมพันธ์ระหว่างปฏิสัมพันธ์ของครูกับนักเรียนในชั้น
การเรียนการสอนกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและบุคลิกภาพเก็บตัว - แสดงตัว
ของนักเรียน ปรวิญญาณีพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
 2519, 58 หน้า อักล่าเนา

ฉวี สิงหวิสัย "ปัญหาเด็ก" ใน สุขภาพจิตกับพัฒนาการเด็ก หน้า 50 - 56

ศูนย์สุขภาพจิต กองสุขภาพจิต กรมการแพทย์ โรงพิมพ์มิตรสยาม 2523

ไฉน พิริยะเกิด การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองของเด็กวัยรุ่นที่มาจาก
ครอบครัวชั้นกลางกับเด็กวัยรุ่นที่มาจากครอบครัวชั้นต่ำ วิทยานิพนธ์ ค.ม.

(จิตวิทยา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2515 อักล่าเนา

ดวงเคื่อน พันธมนาวิน "การวิจัยเกี่ยวกับค่านิยมที่ควรส่งเสริมในเยาวชนและ

ประชาชนไทย" การวิจัยทางการศึกษา 10(2) : 29 - 47, 2523

ดวงเคื่อน พันธมนาวิน และจรรยา สุวรรณทัต "จิตวิทยากับการศึกษา" ใน
สังคมศาสตร์กับการศึกษา หน้า 186 - 235 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
 แห่งชาติ 2522

ดวงเคื่อน พันธมนาวิน และบุญยิ่ง เจริญยิ่ง อิทธิพลของสังคมต่อทัศนคติของวัยรุ่น
 รายงานการวิจัยฉบับที่ 18 สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก
 2517, 136 หน้า

ดวงเคื่อน พันธมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจฉินัก ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว
กับสุขภาพจิตและจริยธรรมของนักเรียนวัยรุ่น รายงานการวิจัยฉบับที่ 26

สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2524

_____ จริยธรรมของเยาวชนไทย รายงานการวิจัยฉบับที่ 21 ของสถาบันวิจัย

พฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร พิมพ์ครั้งที่ 2

โรงพิมพ์การศาสนา 2520, 337 หน้า

ธนุ ชาตินานนท์ และคนอื่น ๆ "การสำรวจปัญหาสุขภาพจิตของนักเรียนวัยรุ่น
ในจังหวัดชัยนาท" จิตวิทยาคลินิก 9(1) : 60 - 66, 2521

นันทิกา แยมสรวล การศึกษาสถานภาพของครอบครัวที่สัมพันธ์กับโนภาพแห่งตน
และพฤติกรรมตอบสนองระหว่างบุคคลของนักเรียนชั้น ม.ศ.3 จังหวัดราชบุรี
ปริญญาณีพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2522,
108 หน้า อักสำเนา

นิภา พงศ์วิรัตน์ การศึกษานิสัยทางสังคมของเด็กวัยรุ่นตอนต้นในโรงเรียน
มัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษาในภาคกลาง ปริญญาณีพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2520, 60 หน้า อักสำเนา

บุปผา มาลีวงศ์ "สุขภาพจิตของเด็ก" คุรุปริทัศน์ 3(2) : 12 - 18
กุมภาพันธ์ 2521

ประคอง ประสิทธิ์พร ความสัมพันธ์ระหว่างปฏิสัมพันธ์ของครูกับนักเรียนในด้านการ
เรียนการสอนกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการปรับตัวของนักเรียน
ปริญญาณีพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2519,
56 หน้า อักสำเนา

ประพันธ์ สุททาวาส ความก้าวร้าวกับการอบรมเลี้ยงดู ปริญญาณีพนธ์ กศ.ม.
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2519, 56 หน้า อักสำเนา

ประมวล คิคคินสัน ทฤษฎีจิตวิทยาว่าด้วยบุคลิกลักษณะ เอกสารทางวิชาการ ฉบับที่ 1
วิทยาลัยวิชาการศึกษา มหาสารคาม 2511, 135 หน้า

ผู้ศึกษาวิจัยงานจิตวิทยา ศูนย์สุขวิทยาจิต "ความคาดหวังของครูโรงเรียนสังกัด
กรุงเทพมหานครต่อบริการทางจิตเวช" จิตวิทยาคลินิก 11(1) : 23 - 37
เมษายน 2523

ฝน แสงสิงแก้ว "สุขภาพจิตและความมั่นคงของชาติ" ใน สุขภาพจิตศึกษา
หน้า 42 - 47 พิมพ์ครั้งที่ 3 กองสุขภาพจิต กรมการแพทย์ กระทรวง
สาธารณสุข โรงพิมพ์มิตรสยาม 2521 ก.

ฝน แสงสิงแก้ว "การใช้ยาผิด" ใน เรื่องของสุขภาพจิต หน้า 1 - 3

สมาคมสุขภาพจิตแห่งประเทศไทย โรงพิมพ์ชวนพิมพ์ 2521 ข.

_____ เรื่องของสุขภาพจิต สมาคมสุขภาพจิตแห่งประเทศไทย โรงพิมพ์
ชวนพิมพ์ 2521 ค. 226 หน้า

พินิจ นิวกะบุตร ความสัมพันธ์ระหว่างปฏิสัมพันธ์ของครูกับนักเรียนในชั้น
การเรียนการสอนกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียน
ปริญญาโท กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2519,
52 หน้า อัคราเนนา

มันทนา เฝิงนุ พฤติกรรมกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ในเขต
การศึกษา 5 ปริญญาโท กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
2522, 125 หน้า อัคราเนนา

ยนต์ ชุมจิตต์ สภาพปัญหาที่ส่งผลต่อสุขภาพจิตของครูอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา
ในเขตการศึกษา 5 ปริญญาโท กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร 2520, 82 หน้า อัคราเนนา

วรารณ อินทรชัยศรี ความสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้งกับพ่อแม่ การยอมรับตนเอง
และความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กวัยรุ่น ปริญญาโท กศ.ม. มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2518, 86 หน้า อัคราเนนา

วินิจ เกตุขำ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่กับความคิด
สร้างสรรค์ ความเป็นผู้นำ และความวิตกกังวลของนักเรียนชั้นมศ.3 ในจังหวัด
สุโขทัย ปริญญาโท กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร 2515,
103 หน้า อัคราเนนา

วิลลสิทธิ์ ทรายงกูร "จิตวิทยาสภาพแวดล้อม : การแนะนำวิชา" วารสารวิจัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 5 : 79 - 99 มิถุนายน 2521

ศิริพร หลิมศิริวงศ์ ปัญหาทางครอบครัวที่ทำให้เด็กต้องมาอยู่ในสถานพินิจและ

คุ้มครองเด็กกลาง ปรินิพนธ์ กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
2511, 250 หน้า อักสำเนา

สกล เทียงแท้ ผลการใช้วิธีอภิปรายกลุ่มในการยกระดับเหตุผลเชิงจริยธรรม

ในเด็กชั้นประถมปีที่ 5 ที่มาจากสภาพสังคมในโรงเรียนที่ต่างกัน ปรินิพนธ์

กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2524 อักสำเนา

สมจิตร พิมพ์นิษฐ์ และคนอื่น ๆ "พ่อแม่อยู่ด้วยกันทำไมลูกจึงมีปัญหาลักษณะจิต"

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา หน้า 70 -- 72 เอกสารประกอบการ

ประชุมทางวิชาการ เรื่อง การวิจัยทางการศึกษา และการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กับการศึกษา 15 - 19 ตุลาคม 2522 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา

แห่งชาติ 2522

สมชาย จักรพันธุ์, ม.ล. "จิตเวชชุมชน" สมาคมจิตแพทย์ 25(1) : 40 -

47 มีนาคม 2523

สมทรง สุวรรณเลิศ "ปัญหาสุขภาพจิตในเด็กวัยเรียน" จิตวิทยาคลินิก 5(2) :

20 - 24 มิถุนายน 2517

สมบุญ ทองศิลป์ ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิสัมพันธ์ของครูกับนักเรียนในด้านการเรียน

การสอนกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความเป็นผู้นำของนักเรียน ปรินิพนธ์

กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2519, 65 หน้า อักสำเนา

สมภพ เรืองตระกูล คู่มือจิตเวชศาสตร์ โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ 2523, 347 หน้า

สรรค์ วรอินทร์ เสียงหนวกหูกับสุขภาพจิตของครู วิทยานิพนธ์ ค.ม. จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย 2520 อักสำเนา

สมัญญา เสียงใส ความวิตกกังวลและวิฤตความวิตกกังวลของนักเรียนชั้นมัธยมปลาย

สังกัดกรมสามัญศึกษาเขตกรุงเทพมหานคร ปรินิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัย

ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2521, 58 หน้า อักสำเนา

สังวาล สมสนธิ ความสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้งกับพ่อแม่และการปรับตัวของวัยรุ่น
 ปริณณานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2518,
 87 หน้า อักสำเนา

สุพจน์ จักขุทิพย์ ปัจจัยบางประการที่มีผลต่อการประพฤติตนไม่สมควรแก่สภาพของ
นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตกรุงเทพมหานคร ปริณณานิพนธ์ ศศ.ม.
 พัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 2521, 139 หน้า อักสำเนา

สุภา มาลากุล ณ อยุธยา "การอบรมเลี้ยงดูเด็กในวัยต่าง ๆ ใน สุภาพจิต
กับพัฒนาการเด็ก หน้า 27 - 38 ศูนย์สุขวิทยาจิต กองสุภาพจิต
 กรมการแพทย์ โรงพิมพ์มิตรสยาม 2523

_____ "สุภาพจิต" ใน สุภาพจิตศึกษา หน้า 1 - 3 พิมพ์ครั้งที่ 3
 กองสุภาพจิต กรมการแพทย์ โรงพิมพ์มิตรสยาม 2521

สุรพันธ์ วิลาวรรณ "ศูนย์ประสานงานการป้องกันและแก้ปัญหานักเรียนก่อการวิวาท"
สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 21(14) : 24 - 25, 22 กันยายน 2517

เสถียร ศรีรัตน์ ความสัมพันธ์ระหว่างความก้าวร้าวกับความสนใจในอาชีพของ
นักเรียนชั้นมศ.3 ในโรงเรียนที่ใช้หลักสูตรกว้างในจังหวัดสงขลา ปริณณานิพนธ์
 กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2522, 143 หน้า
 อักสำเนา

หน่วยแนะแนว โรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ "ลักษณะพฤติกรรม
 ที่เป็นปัญหาของนักเรียนโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีการศึกษา
 2521 - 2523" ใน ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา หน้า 1 - 101 ถึง
 1 - 105 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี
 กันยายน 2524

อบรม สนิทบาล วิชาการศึกษา 421 : สุขวิทยาจิต สำนักพิมพ์โอเคียนส์โคร์
 2521, 208 หน้า

อรัญ สุวรรณบุปผา หลักอาชญาวิทยา ไทยวัฒนาพานิช 2518, 190 หน้า

อัญชลี คันศิริ ความสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้งกับพ่อแม่และความต้องการทางจิต
ของวัยรุ่น ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
2518, 75 หน้า อัดสำเนา

อำพล โอ่งเคลือบ ความวิตกกังวล ความสามารถในการอ่านและลักษณะอื่น
บางประการของบุคลิกภาพ ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการศึกษา
ประสานมิตร 2515, 246 หน้า อัดสำเนา

Amidon, E.J. and John B. Hough, eds. Interaction Analysis : Theory,
Research and Application. Massachusetts, Addison - Wesley, 1967.
402 p.

Anastasi, Anne. Psychological Testing. 3rd ed, New York, the
Macmillan Company, 1968. 665 p.

Anderson, H.H. "The Measurement of domination and of socially
integrative behavior in teachers' contacts with children" in E.J.
Amidon and John B. Hough (eds.) Interaction Analysis : Theory,
Research and Application. p. 4 - 23 Massachusetts, Addison -
Wesley, 1967.

Bales, R.F. Interaction Process Analysis : A Method for the Study
of Small Groups. Massachusetts, Addison - Wesley, 1950.

Bernard, H.W. Mental Hygiene for Classroom Teachers. McGraw - Hill
Book Company, 1961. 498 p.

Biber, B. "Integration of mental health principles in the school
setting" in G. Caplan (ed.) Prevention of Mental Disorders in
Children. p. 323 - 352. New York, Basic Books. 1961.

Biondo, J. and A.P. MacDonald. "Internal - external locus of control
and response to influence attempts" Journal of Personality.
39(3) : 407 - 419, September 1971.

Blass, Thomas, ed. Personality Variables in Social Behavior.
New York, John Wiley and Sons, 1977.

Bloom, R.B., R.J. Shea and Bong Soo Eun. "The Piers - Harris self -
concept scale : norms for behaviorally disordered children"
Psychology in the School. 16(4) : 483 - 487, October 1979.

- Bower, Eli M. "Mental Health" in Robert L. Ebel and others (eds.) Encyclopedia of Educational Research. 4th. ed., p. 811 - 828. The Mac millan Company, 1969.
- Campbell, D.J. and D.W. Fiske "Convergent and discriminant validation by the multitrait - multimethod matrix" Psychological Bulletin, 56 : 81 - 105, 1959.
- Cattell, R.B. Personality. New York, McBrown - Hill Book Company, 1950. 689 p.
- Choi, Sang Chin, and others. "The concept of crowding : A critical review and proposal of an alternative approach" Environment and Behavior. 8(3) : 342 - 362, September 1976.
- Crandall, V.C., W. Katkovsky and V.J. Crandall. "Children's beliefs in their own control of reinforcement in intellectual - academic achievement situations" Child Development. 36 : 91 - 109, 1965.
- Cronbach, L.J. Essentials of Psychological Testing. 3rd ed., New York, Harper and Row, 1970. 752 p.
- Crowne, D.B. and S. Liverant. "Conformity under varying conditions of personal commitment" Journal of Abnormal and Social Psychology. 66 : 547 - 555, 1963.
- de Charm, R. "Personal causation training in the schools" Journal of Applied Social Psychology. 2 : 95 - 113, 1972.
- Desor, J.A. "Toward a psychological theory of crowding" Journal of Personality and Social Psychology. 21 : 79 - 83, 1972.
- Dunn, E.E. and D.A. Nagel, eds. Exceptional Children in the Schools : Special Education in transition. 2nd. ed., New York, Holt, Rinehart, and Winston, 1973. 382 p.
- Dweck, C.S. and N.D. Reppucci. "Learned helplessness and reinforcement responsibility in children" Journal of Personality and Social Psychology. 25 : 109 - 116, 1973.
- Efran, J.S. "Some personality determinants of memory for success and failure. Dissertation Abstracts. 24(11) : 4793 - 4794, 1964.
- Eysenck, H.J. Crime and Personality. London, Paladin, 1970. 211 p.
- _____ Psychology Is About People. Pelican Books, 1977. 331 p.
- _____ Sense and Nonsense in Psychology. Penguin Book Ltd., 1968. 349 p.

- Eysenck, H.J. The Structure of Human Personality. Barnes and Noble Inc., 1971. 467 p.
- Ferguson, G.A. Statistical Analysis in Psychology and Education. 4th. ed., Tokyo, McGraw - Hill Kogakusha, Ltd., 1976. 527 p.
- Flanders, Ned A. "Teacher - pupil contacts and mental hygiene" Journal of Social Issues. 15(1) : 30 - 39, 1959.
- Foster, G.M. "Peasant society and the image of limited good" American Anthropologist. 67 : 293 - 315, 1965.
- Freedman, J.L., D.O. Sears and J.M. Carlsmith. Social Psychology. 4th. ed., Englewood Cliffs, New Jersey, Prentice - Hall Inc., 1981.
- Garrison, Karl C. Psychology of Adolescence. New York, Prentice Hall, Inc., 1965. 487 p.
- Glaser, R.T. "Family interaction patterns and schizophrenia : A Rorschach Study" Dissertation Abstracts International. 38(2) : 896 - B, 1977.
- Glass, D.C. and J.E. Singer. Urban Stress : Experiments on Noise and Social Stressors. New York, Academic Press, 1972.
- Glass, G.V. and J.C. Stanley. Statistical Methods in Education and Psychology. Englewood Cliffs, New Jersey, Prentice - Hall Inc., 1970. 596 p.
- Griffitt, W. and R. Veitch. "Hot and Crowded : Influences of population density and temperature on interpersonal affective behavior" Journal of Personality and Social Psychology. 17 : 92 - 98, 1971.
- Hallingshead, S.B. and F.C. Redlich. Social Class and Mental Health : A Community Study. New York, Wiley, 1958. 294 p.
- Halpin, A.W. Theory and Research in Administration. Washington University, the Mac millan Company, 1966. 352 p.
- Hiroto, D.S. "Locus of control and learned helplessness" Journal of Experimental Psychology. 102(2) : 187 - 193, February 1974.
- Hurlock, Elizabeth B. Child Development. 4th. ed., Tokyo, Kagakasha Co.Ltd., 1964. 703 p.
- _____. Developmental Psychology. 2nd. ed., New York, McGraw - Hill Book Company, 1959. 645 p.

- Ittelson, W.H. and others. An Introduction to Environmental Psychology. New York, Holt, Rinehart and Winston, 1974. 406 p.
- Jahoda, M. "The psychological meaning of various criteria for positive mental health" in H. Wechsler and others. (eds.) Social Psychology and Mental Health. p. 28 - 35. Holt, Rinehart and Winston, 1970.
- Kaplan, Louis. Mental Health and Human Relations in Education. ✓
New York, Harper and Brothers Publishers, 1959. 476 p.
- Kerlinger, Fred N. and Elazar J. Pedhazur. Multiple Regression in Behavioral Research. New York, Holt, Rinehart and Winston, 1973. 534 p.
- Lawrenz, Frances. "Student perception of the classroom learning environment in Biology, Chemistry and Physics" Journal of Research in Science Teaching. 13 : 315 - 323, July 1976.
- Laycock, S.R. "Promoting mental health in the school" in Henry p. David (ed.) International Trends in Mental Health. p. 171 - 180. McGraw - Hill, Inc., 1966.
- Lazarus, R.S. Patterns of Adjustment and Human Effectiveness. New York, McGraw - Hill Book Company, 1969. 680 p.
- Lefcourt, H.M. Locus of Control : Current Trends in Theory and Research. Hillsdale, New Jersey : Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 1976. 211 p.
- Lewin, Kurt, Ronald Lippitt and R. White. "Patterns of aggressive ✓
behavior in experimentally created social climates" in E.J. Amidon and J.B. Hough (eds.) Interaction Analysis : Theory, Research and Application. p. 24 - 46. Addison - Wesley, 1967.
- Lippitt, R. and Martin Gold. "Classroom social structure as a mental health problem" Journal of Social Issues. 15(1) : 40 - 49, 1959.
- Lynn, R. and I.E. Gordon. "The relation of neuroticism and extraversion to intelligence and educational attainment" The British Journal of Educational Psychology. 31(2) : 194 - 203, June 1961.
- Marshall, J.E. and R. Heslin. "Boys and girls together : Sexual composition and the effect of density and group size on cohesiveness" Journal of Personality and Social Psychology. 31 : 952 - 961, 1975.

- Masters, J.C. "Treatment of adolescent rebellion by the reconstrual of stimuli" Journal of Consulting Psychology. 35 : 213 - 216, 1970.
- Mischel, Walter. Introduction to Personality. 2nd. ed., New York, Holt, Rinehart and Winston, 1976. 575 p.
- Mishler, E.G. and N.E. Wexler. "Family interaction processes and schizophrenia : A review of current theories" in H. Wechsler and others. Social Psychology and Mental Health. p. 237 - 271. Holt, Rinehart and Winston, 1970.
- Murphy, Lois B. "Preventive implications of development in the pre - school years" in G. Caplan. (ed.) Prevention of Mental Disorders in children. p. 218 - 248. New York, Basic Books, 1961.
- Myers, J.L. Fundamentals of Experimental Design. Boston, Allyn and Bacon, 1971, 524 p.
- Nikelly, Arthur G. Mental Health for Students : A Guide for Adjusting to College. Illinois, Charles C. Thomas Publisher, 1966. 208 p.
- Olson, William C. "Personality" in Walter S. Monroe (ed.) Encyclopedia of Educational Research. revised ed., p. 806 - 817. New York, Macmillan Company, 1950.
- Parker, S. and R.J. Kleiner. "The culture of poverty : an adjustive dimension" American Anthropologist. 72 : 516 - 527, 1970.
- ✓ Phares, E.J., D.E. Ritchie and W.L. Davis. "Internal - external control and reaction to threat" Journal of Personality and Social Psychology. 10 : 402 - 405, 1968.
- Proshansky, H.M., W.R. Ittelson and L.G. Rivlin. Environmental Psychology : Man and His Physical Setting. New York, Holt, Rinehart and Winston, 1970. 632 p.
- Rapoport, A. "Toward a redefinition of density" Environment and Behavior. 7(2) : 133 - 158, June 1975.
- Redl, Fritz and W.W. Wattenberg. Mental Hygiene in Teaching. 2nd. ed., Harcourt, Brace, and Company, Inc., 1959. 562 p.
- Ringness, Thomas A. Mental Health in the Schools. New York, Random House, 1969. 492 p.
- Ritchie, E. and E.J. Phares. "Attitude change as a function of internal-external control and communicator status" Journal of Personality. 37 : 429 - 443, 1969.

- Rotter, J.B. "Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement" Psychological Monographs. 80 (1 whole no. 609) 1966.
- Ruebush, B.K. "Anxiety" in Child Psychology. pp. 460 - 516 edited by Harold W. Stevenson. The National Society in the Study of Education, 1963.
- Saegert, S., E. Mackintosh and S. West. "Two studies of crowding in urban public spaces" Environment and Behavior. 7(2) : 159 - 184, June 1975.
- Schneiders, A.A. Personality Dynamics and Mental Health. revised ed., New York, Holt, Rinehart and Winston, 1965. 546 p.
- Scott, William A. "Research definitions of mental health and mental illness" Psychological Bulletin. 55(1) : 29 - 45, 1958 a.
- _____. "Social psychological correlates of mental illness and mental Health" Psychological Bulletin. 55(2) : 65 - 87, 1958 b.
- Seligman, M.P. and S.F. Maier. "Failure to escape traumatic shock" Journal of Experimental Psychology. 74(1) : 1 - 9, 1967.
- Silberberg, C.G. "An investigation of family interaction pattern : similarities and differences among families with adolescents designated normal, emotionally disturbed or drug abusing" Dissertation Abstracts International. 37(10) : 5335 - B, 1977.
- / Solomon, D. and M.I. Oberlander. "Locus of control in the classroom" in Richard H. Coop and Kinnard White. (eds.) Psychological Concepts in the Classroom. p. 119 - 150. New York, Harper and Row Publishers, 1974.
- Stagner, Ross. Psychology for Personality. McGraw - Hill Book Company, 1974. 284 p.
- Stevenson, R.E. and B. Adam. "Effect of anxiety on timed and untimed intelligence test" Journal of Personality. 32 : 24 - 28, 1969.
- Stiles, L.J. and M.F. Dorsey. Democratic Teaching in Secondary School. New York, Lippincott Company, 1950. 579 p.
- ✓ Stockdale, Janet E. "Crowding : determinants and effects" in Leonard Berkowitz (ed.) Advances in Experimental Social Psychology. Vol.11 p. 198 - 247. Academic Press, 1978.

- Stokols, Daniel. "On the distinction between density and crowding : some implications for future research" Psychological Review. 79(3) : 275 - 277, 1972.
- Strang, Ruth. An Introduction to Child Study. 3rd. ed., New York. The Macmillan Company, 1958. 705 p.
- ✓ Strickland, Bonnie R. "Internal - external control of reinforcement" in Thomas Blass (ed.) Personality Variables in Social Behavior. p. 219 - 280. New York, John Wiley and Sons, 1977.
- Thorpe, L.P. The Psychology of Mental Health. 2nd. ed., The Ronald Press Company, 1960. 614 p. ✓
- Trickett, E.J. and R.H. Moos. "Social environment of junior high and high school classrooms" Journal of Educational Psychology. 65(1) : 93 - 102, August 1973.
- Turner, Johanna. Psychology for the Classroom. London, Methuen and co.Ltd., 1977. 325 p.
- Walberg, H.J. "Social environment and individual learning : A test of the Bloom Model" Journal of Educational Psychology. 63(1) : 69 - 73, 1972.
- Wechsler, H., L. Solomon and B.M. Kramer, eds. Social Psychology and Mental Health. Holt, Rinehart and Winston 1970. 842 p.
- Weiner, Bernard. Human Motivation. New York, Holt, Rinehart and Winston, 1980. 480 p.
- White, R. "Motivation reconsidered : the concept of competence" Psychological Review. 66 : 297 - 333, 1959.
- ✓ Williams, L.K. "Some developmental correlates of scarcity" Human Relations. 26 : 51 - 65, 1973.
- Wilson, John A.R., M.C. Robeck and W.B. Michael. Psychological Foundations of Learning and Teaching. McGraw - Hill Book Company, 1969. 620 p.
- Withall, J.G. "Development of Climate Index" Journal of Educational Research. 45(2) : 93 - 100, October 1951.
- _____ "The development of a technique for the measurement of social emotional climate in classrooms" in E.J. Amidon and J.B. Hough (eds.) Interaction Analysis : Theory, Research and Application. p. 47 - 64. Addison - Wesley, 1967.

- Withall, John and W.W. Lewis. "Social interaction in the Classroom" in Albert H. Yee (ed.) Social Interaction in Educational Setting. p. 25 - 60. Englewood Cliffs, New Jersey, Prentice - Hall Inc., 1971.
- Worchel, S. "The effect of three types of arbitrary thwarting on the instigation to aggression" Journal of Personality. 42 : 300 - 318, 1974.
- Worchel, S. and S.E. Arnold. "The effects of censorship and attractiveness of the censor on attitude change" Journal of Experimental Social Psychology. 9 : 365 - 377. 1973.
- Wortman, C.B. and J.W. Brehm. "Responses to uncontrollable outcomes : an integration of reactance theory and the learned helplessness model" in Leonard Berkowitz (ed.) Advances in Experimental Social Psychology. Vol. 8 p. 278 - 336. Academic Press, 1975.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

สภาพแวดล้อมทางกายภาพของสถานศึกษาในเขต

กรุงเทพมหานคร

สภาพแวดล้อมทางกายภาพของสถานศึกษา

ในเขตกรุงเทพมหานคร

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษาประชากรที่เป็นนักเรียนนักศึกษาจากสถานศึกษาของกรมสามัญศึกษา และกรมอาชีวศึกษาที่เปิดสอนถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ 5 และเทียบเท่าซึ่งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร สำหรับโรงเรียนมัธยมของกรมสามัญศึกษานั้นมีทั้งหมด 83 โรงเรียน แต่มีข้อมูลต่างกันต่าง ๆ ครบถ้วนเพียง 75 โรงเรียน ส่วนวิทยาลัยในสังกัดกรมอาชีวศึกษาที่เปิดสอนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ในกรุงเทพมหานคร มี 11 แห่ง การวิจัยนั้นนอกจากศึกษาสังกัดของสถานศึกษาเป็นตัวแปรอิสระตัวหนึ่งแล้วยังได้ศึกษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพของสถานศึกษาต่าง ๆ นั้นด้วยตามที่ได้ประมวลเอกสารไว้ในบทที่ 2 ในระยะแรก ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ในการวัดความแออัดทางกายภาพของสถานศึกษาไว้ 3 ประการ คือ

1. ขนาดของห้องเรียนโดยเฉลี่ย (Average class size) ซึ่งได้จากการเอาจำนวนนักเรียนหรือนักศึกษาทั้งหมดในสถานศึกษานั้น ๆ หารด้วยจำนวนชั้นเรียนที่เปิดสอน

2. จำนวนเนื้อที่โดยเฉลี่ยสำหรับนักเรียนหนึ่งคน ซึ่งได้จากการเอาจำนวนเนื้อที่ทั้งหมดของสถานศึกษานั้น (คิดเป็นตารางวา) หารด้วยจำนวนนักเรียนนักศึกษทั้งหมด

3. ความแออัดภายนอกสถานศึกษา ซึ่งพิจารณาจากที่ตั้งของสถานศึกษาว่าอยู่ในบริเวณที่แออัดมากหรือน้อย ถ้าอยู่ในย่านธุรกิจการค้า อุตสาหกรรม หรือการคมนาคม และอยู่ใกล้ถนนใหญ่ที่มีการจราจรคับคั่ง ก็จัดอยู่ในบริเวณแออัดมาก ถ้าอยู่นอกตัวเมืองหรือห่างไกลถนนใหญ่ ก็จัดเป็นบริเวณที่แออัดน้อย

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเกณฑ์วัดความแออัดทางกายภาพทั้งสามประการแล้ว พบว่า ขนาดของห้องเรียนโดยเฉลี่ยนั้นไม่สามารถจะใช้เป็นเกณฑ์หลักในการวัดตัวแปรนี้ได้ เนื่องจากลักษณะการเรียนการสอนของสถานศึกษาทั้งสองสังกัดนี้

แตกต่างกัน วิทยาลัยของกรมอาชีวศึกษานั้น เปิดสอนวิชาชีพซึ่งจำเป็นต้องให้นักศึกษา เข้าฝึกงานในโรงงาน หรือใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ จึงมีจำนวนนักศึกษาใน แต่ละห้องน้อยกว่าในโรงเรียนของกรมสามัญศึกษา ดังจะเห็นได้ว่า ค่าเฉลี่ยของขนาด ห้องเรียนโดยเฉลี่ยของวิทยาลัยในสังกัดกรมอาชีวศึกษาเท่ากับ 35.72 คน น้อยกว่า ค่าเฉลี่ยของขนาดห้องเรียนโดยเฉลี่ยของโรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษาซึ่งเท่ากับ 44.27 (ดูตาราง 1) และหากคิดค่าเฉลี่ยรวมของสถานศึกษาทั้งสองสังกัดจะได้ขนาด ของห้องเรียนโดยเฉลี่ยเท่ากับ 43.18 ซึ่งถ้าใช้ค่าเฉลี่ยนี้เป็นเกณฑ์แบ่งความแออัด ทางกายภาพ ก็จะไม่มียุทธศาสตร์ใดในสังกัดกรมอาชีวศึกษาที่จะจัดว่าเป็นสถานศึกษาที่ แออัดมาก แม้แต่แห่งเดียว (ดูตาราง 3)

การวิจัยครั้งนี้ จึงได้ใช้เกณฑ์สองเป็นหลักในการแบ่งสถานศึกษาออกเป็น สองประเภท คือสถานศึกษาที่แออัดน้อย และสถานศึกษาที่แออัดมาก เพราะสามารถใช้ ได้กับสถานศึกษาทั้งสองสังกัด แต่เนื่องจากจำนวนเนื้อที่ของสถานศึกษาหลายแห่ง กว้างขวางมาก เช่น โรงเรียนพรตพิทยพยัต (54,000 ตารางวา) โรงเรียนเตรียม อุดมศึกษา (32,000 ตารางวา) วิทยาลัยเทคนิคขอนแก่น (21,600 ตารางวา) เป็นต้น เมื่อนำไปรวมกับเนื้อที่ของสถานศึกษาอื่น ๆ แล้ว ทำให้ค่าเฉลี่ยรวมของจำนวน เนื้อที่ต่อนักเรียนหนึ่งคนสูงเกินความเป็นจริง ($\bar{X} = 3.92$) และถ้าใช้ค่าเฉลี่ยรวม นี้เป็นเกณฑ์ในการแบ่งกลุ่ม ก็จะได้วิทยาลัยในสังกัดกรมอาชีวศึกษาที่มีสภาพแออัดน้อย เพียง 3 แห่ง ไม่เพียงพอที่จะสุ่มตัวอย่างมาศึกษา ในขณะที่วิทยาลัยซึ่งถูกจัดว่าแออัด มากตามเกณฑ์จะมีถึง 8 แห่ง (ดูตาราง 3) ผู้วิจัยจึงเลือกใช้ค่ามัธยฐานของจำนวน เนื้อที่โดยเฉลี่ยต่อคนเป็นเกณฑ์ในการแบ่งกลุ่ม ($\text{Median} = 2.31$) แทน

สำหรับความแออัดภายนอกสถานศึกษานั้น ส่วนใหญ่จะสอดคล้องกับเกณฑ์วัด ความแออัดภายในสถานศึกษา กล่าวคือ สถานศึกษาที่อยู่ในบริเวณแออัด มักจะมีเนื้อที่น้อย ส่วนสถานศึกษาที่อยู่นอกเมืองหรือทางไกลถนนใหญ่ ก็มีจำนวนเนื้อที่มากและมีบริเวณ กว้างขวาง การวิจัยจึงมิได้นำเอาเกณฑ์มาใช้วัดสภาพแออัดทางกายภาพ แต่จะใช้

จำนวนเนื้อที่โดยเฉลี่ยต่อคนเพียง เกณฑ์เดียว เพื่อหลีกเลี่ยงความยุ่งยากในการแบ่งกลุ่มตัวอย่างที่จะสุ่มมาศึกษา

ตาราง 1 ค่าเฉลี่ยและค่ามัธยฐานของขนาดห้องเรียนโดยเฉลี่ยและจำนวนเนื้อที่โดยเฉลี่ยต่อนักเรียนหนึ่งคน

สังกัด	ขนาดของห้องเรียนโดยเฉลี่ย		จำนวนเนื้อที่โดยเฉลี่ยต่อคน	
	กิกจาก mean	กิกจากmedian	กิกจากmean	กิกจากmedian
กรมสามัญศึกษา	44.27	44.28	3.64	2.32
กรมอาชีวศึกษา	35.72	36.28	5.82	2.39
รวมทั้งสองสังกัด	43.18	44.06	3.92	2.31

สำหรับรายชื่อของสถานศึกษาต่าง ๆ ทั้งสองสังกัดรวมทั้งข้อมูลเกี่ยวกับขนาดของห้องเรียนโดยเฉลี่ย และเนื้อที่โดยเฉลี่ยสำหรับนักเรียน 1 คน มีรายละเอียดทั้งในตาราง 2 และตาราง 3

ตาราง 2 (ต่อ)

ชื่อสถานศึกษา	จำนวน นักเรียน (1)	จำนวน ห้องเรียน (2)	เนื้อที่ของ ร.ร.(กรว.) (3)	ขนาดของห้อง เรียนโดยเฉลี่ย (1) ÷ (2)	จำนวนเนื้อที่ โดยเฉลี่ยต่อคน (3) ÷ (1)
ทวีธาภิเศก	1,827	39	4,703	46.85	2.57
ศรีอยุธยา	2,911	66	6,760	44.11	2.32
สุรศักดิ์มนตรี	2,640	62	18,800	42.58	7.12
สันติราษฎร์วิทยาลัย	2,868	63	11,159	45.52	3.89
มักสันพิทยา	1,459	33	2,210	44.21	1.51
*วัดประดู่ในทรงธรรม	1,467	34	2,860	43.15	1.95
พระโขนงพิทยาลัย	3,208	71	12,531	45.18	3.91
วชิรธรรมสาธิต	2,583	58	3,199	44.53	1.24
ราชคำรี	1,880	43	7,475	43.72	3.98
เตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ	2,562	65	14,000	45.57	4.73
พรตพิทยพยัต	1,399	32	54,000	43.72	38.60
ศึกษานารี	2,758	62	2,640	44.48	0.96
วัดดาวคะนอง	1,412	32	2,660	44.13	1.88
วัดนวลนรดิศ	2,403	54	3,739	44.50	1.56
วัดรางบัว	1,251	29	4,849	43.14	3.88
สตรีวัดอัมรินทร์วรดิศ	1,645	36	1,748	45.69	1.06
*จันทร์ประดิษฐาราม วิทยาคม	1,368	32	7,800	42.75	5.70
ไชยฉิมพลีวิทยาคม	1,836	43	5,400	42.70	2.94
บางปะกอกวิทยาคม	1,945	44	3,400	44.20	1.75

ตาราง 2 ข้อมูลเกี่ยวกับความแออัดของสถานศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา

ชื่อสถานศึกษา	จำนวน นักเรียน (1)	จำนวน ห้องเรียน (2)	เนื้อที่ของ ร.ร. (กรว.) (3)	ขนาดของห้อง เรียนโดยเฉลี่ย (1) ÷ (2)	จำนวนเนื้อที่ โดยเฉลี่ยต่อคน (3) ÷ (1)
สวนกุหลาบวิทยาลัย	4,381	90	4,016	48.68	0.92
วัดบวรนิเวศ	1,189	26	3,390	45.73	2.85
วัดราชบพิธ	1,132	25	1,600	45.28	1.41
วัดมกุฏกษัตริย์	1,907	45	1,148	42.38	0.60
สตรีวิทยา	4,139	95	3,869	43.57	0.93
เบญจมาธาลัย	1,189	26	1,035	45.73	0.87
วัดสังเวช	1,278	28	2,300	45.64	1.799
เทพศิรินทร์	1,970	42	3,556	46.90	1.81
วัดสระเกษ	1,060	24	1,020	44.17	0.96
สายปัญญา	1,417	32	1,718	44.28	1.21
วัดเบญจมบพิตร	1,986	46	2,042	43.17	1.03
* โยธินบูรณะ	2,477	55	3,900	45.04	1.57
วัดราชาธิวาส	1,607	37	2,256	43.43	1.40
* ราชวินิตมัธยม	2,002	44	2,352	45.50	1.17
คอนเมือง	3,172	73	19,500	43.45	6.15
ทอง	3,136	66	9,332	47.52	2.98
สารวิทยา	2,487	56	12,400	44.41	4.99
ฤทธิ์ยะวรรณาลัย	1,576	35	13,848	45.03	8.79
สามเสนวิทยาลัย	3,316	72	8,944	46.06	2.697
สีกัน (วัฒนานครอุปถัมภ์)	1,849	41	3,594	45.10	1.94

ตาราง 2 (ต่อ)

ชื่อสถานศึกษา	จำนวน นักเรียน (1)	จำนวน ห้องเรียน (2)	เนื้อที่ของ ร.ร.(ทรว.) (3)	ขนาดของห้อง เรียนโดยเฉลี่ย (1) ÷ (2)	จำนวนเนื้อที่ โดยเฉลี่ยต่อคน (3) ÷ (1)
อิสลามวิทยาลัยแห่ง ประเทศไทย	1,205	28	17,400	43.04	14.44
สิงหราชพิทยาคม	3,297	74	13,756	44.55	4.17
วัดราชโอรส	2,654	58	3,462	45.76	1.30
ศึกษานารีวิทยา	1,273	30	14,000	42.43	10.997
วัดหนองแขม	1,677	40	6,649	41.93	3.96
จิโนรสวิทยาลัย	1,067	24	5,700	44.46	5.34
สตรีวัชรพงษ์	1,341	30	1,159	44.70	0.86
สุวรรณารามพิทยาคม	1,241	28	3,100	44.32	2.497
วัดนายโรง	1,624	38	3,137	42.74	1.93
วิมุตยารามพิทยากร	1,392	32	3,900	43.50	2.80
ปากน้ำพิทยาคม	2,112	50	3,858	42.24	1.83
* สตรีมหาพฤฒาราม	2,085	49	2,094	42.55	1.004
กุนนทีรุทธารามพิทยาคม	2,391	54	3,866	44.28	1.62
ประชากรราษฎร์อุปถัมภ์	2,002	46	4,046	43.52	2.02
* บางกะปิ	3,238	72	19,478	44.97	6.02
เทพศิลา	1,932	45	2,500	42.93	1.29
จันทร์หุ่นบำเพ็ญ	2,502	59	5,437	42.41	2.17
ลาดปลาเค้าพิทยาคม	2,397	54	4,300	44.39	1.79
บดินทร์เคหา	3,454	74	15,986	46.68	4.63

ตาราง 2 (ต่อ)

ชื่อสถานศึกษา	จำนวน นักเรียน (1)	จำนวน ห้องเรียน (2)	เนื้อที่ของ ร.ร. (3)	ขนาดของห้อง เรียนโดยเฉลี่ย (1) ÷ (2)	จำนวนเนื้อที่ โดยเฉลี่ยต่อคน (3) ÷ (1)
สตรีวิทยา 2	3,259	72	27,637	45.26	8.48
ศรีอยุธยา	2,152	48	8,200	44.83	3.81
*เศรษฐบุทรบำเพ็ญ	1,785	41	13,097	43.54	7.34
สตรีเศรษฐบุทรบำเพ็ญ	1,848	42	2,705	44.00	1.46
*วัดหนองจอก	2,024	46	14,000	44.00	6.92
เตรียมอุดมศึกษา	4,260	90	32,000	47.33	7.52
วัดประสาท	1,755	41	4,551	42.80	2.59
พุทธจักรวิทยา	694	17	2,020	40.82	2.91
วัดสุทธิวราราม	2,897	63	2,450	45.98	0.85
สตรีศรีสุริโยทัย	2,038	46	1,948	44.30	0.96
นนทรีวิทยา	2,820	65	17,593	43.38	6.24
ยานนาวาวิทยาคม	3,322	75	3,389	44.29	1.02
เจ้าพระยาวิทยาคม	2,061	48	5,620	42.94	2.73
ปทุมคงคา	2,339	54	12,800	43.31	5.47
วัดธาตุทอง	2,597	58	1,420	44.78	0.55
สาหร่ายน้ำผึ้ง	2,214	51	4,963	43.41	2.24
มหารณพาราม	1,180	27	5,084	43.70	4.31

ตาราง 3 ข้อมูลเกี่ยวกับความแออัดของสถานศึกษาลังกัดกรมอาชีวศึกษา

ชื่อสถานศึกษา	จำนวน นักเรียน (1)	จำนวน ห้องเรียน (2)	เนื้อที่ของ ร.ร. (ตรว) (3)	ขนาดของห้อง เรียนโดยเฉลี่ย (1) ÷ (2)	จำนวนเนื้อที่ โดยเฉลี่ยต่อคน (3) ÷ (1)
วิทยาลัยเทคนิคสุโขทัย	610	18	4,352	33.89	7.13
วิทยาลัยเทคนิคมีนบุรี	775	20	8,000	38.75	10.32
วิทยาลัยเทคนิค ราชสีหราช	1,021	30	2,441	34.03	2.39
วิทยาลัยพัฒนการบางนา	2,078	53	5,600	39.20	2.69
วิทยาลัยพัฒนการ เขตพุน	2,259	58	5,200	38.94	2.30
วิทยาลัยเทคนิคขอนแก่น	653	18	21,600	36.28	33.08
วิทยาลัยศิลปหัตถกรรม กรุงเทพ	432	14	*	30.86	-
วิทยาลัยอาชีวศึกษา เสาวภา	784	28	800	28.00	1.02
วิทยาลัยอาชีวศึกษา เอี่ยมละออ	354	12	380	29.50	1.07
วิทยาลัยอาชีวศึกษาธนบุรี	2,295	61	2,975	41.41	1.29
วิทยาลัยพาณิชยการธนบุรี	2,526	60	7,008	42.10	2.77

* อยู่ใต้อาคาร 6 ชั้น 2, 3 และ 4 ซึ่งเป็นของทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ จึงไม่มี
บริเวณวิทยาลัย

หมายเหตุ จำนวนนักเรียนนักศึกษา และจำนวนห้องเรียนของสถานศึกษาทั้งสองสังกัด
คิดเฉพาะภาคเช้าหรือภาคปกติเท่านั้น

ภาคผนวก ๕

แบบวัดที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

แบบสอบถามเรื่องทั่วไป

คำถามต่อไปนี้เกี่ยวข้องกับตัวท่านและครอบครัว โปรดเติมคำหรือขีดถูก (✓)
ลงบนเส้นให้ตรงกับความเป็นจริงและตอบให้ครบถ้วนด้วย ถ้าสงสัยหรือไม่เข้าใจใน
ส่วนไหน โปรดยกมือถามได้

ข้าพเจ้าชื่อ นามสกุล

โรงเรียน/วิทยาลัย

เพศ ชาย หญิง

คะแนนเฉลี่ยสะสมจนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันมีคามารดาของข้าพเจ้า ยังมีชีวิตอยู่ทั้งสองคน

..... บิดาถึงแก่กรรม

..... มารดาถึงแก่กรรม

..... ถึงแก่กรรมทั้งสองคน

ถ้าบิดามารดายังมีชีวิตอยู่ท่านทั้งสอง

..... อยู่รวมกัน

..... แยกกันอยู่หรือหย่าร้าง

ในปัจจุบันนี้ บิดาหรือผู้ปกครองของข้าพเจ้า ทำงานมีรายได้

..... ไม่ได้ทำงาน

ในกรณีที่ยังทำงาน บิดาหรือผู้ปกครองของข้าพเจ้ามีอาชีพ ดังนี้

(คำว่า บิดาหรือผู้ปกครองมีอาชีพอยู่ในกลุ่มใดใน 5 กลุ่มนี้แล้วขีด ✓ หน้ากลุ่มนั้น)

..... รับจ้างหรือใช้แรงงาน เช่น ชาวนา ช่างสวน ช่างไร่ คนรับใช้ ยาม

คนเสิร์ฟอาหาร ภารโรง คนทำความสะอาด บุรุษไปรษณีย์ คนขับรถ

กระบะเป่ารถเมล์ คนขายของในร้าน หาบเร่ คนรับจ้าง ทำงานรายวัน

บุรุษพยาบาล

เป็นช่างฝีมือ เช่น ช่างปั้น ช่างศิลป์ นักแสดง นักดนตรี ช่างตัดเย็บ
เสื้อผ้า ช่างตัดรองเท้า ช่างทาสี ช่างไม้ ช่างปูน ช่างฟิต ช่างทำ
เฟอร์นิเจอร์ ช่างเรียง ช่างพิมพ์ ช่างคัณม ช่างถ่ายรูป ช่างเสริมสวย

เป็นพนักงานในหน่วยงานหรือองค์การต่าง ๆ เช่น พนักงานธุรการ พนักงาน
พิมพ์ดีด เจ้าหน้าที่การเงิน พนักงานขายของ พนักงานประจำเครื่องบิน
พนักงานเดินรถ พนักงานโทรเลข โทรศัพท์

เป็นเจ้าของร้านค้าหรือกิจการอื่น ๆ เช่น เป็นพ่อค้าส่ง เจ้าของร้านค้า
ย่อยต่าง ๆ นายหน้า หรือตัวแทนจำหน่าย เจ้าของที่ดินให้เช่า เจ้าของ
บ้านเช่า เจ้าของสวนหรือเจ้าของนา หรือเจ้าของไร่ (ที่มีจำนวนมากหรือ
ให้ผู้อื่นเช่า)

เป็นข้าราชการหรือผู้บริหารระดับสูง เช่น ครู อาจารย์ ข้าราชการ
ทหาร ตำรวจ วิศวกร สถาปนิก แพทย์ เภสัชกร ทนายความ
นักบัญชี ผู้อำนวยการ หรือผู้จัดการ นักประพันธ์ นักหนังสือพิมพ์ นักบิน
เจ้าของห้างร้าน เจ้าของภัตตาคาร

บิดาหรือผู้ปกครองของข้าพเจ้า ได้รับการศึกษาสูงสุดถึงระดับ

ไม่จบประถมศึกษาปีที่ 4

จบประถมศึกษาปีที่ 4

จบมัธยมปีที่ 8 (ม.ศ.5) หรือโรงเรียนฝึกอาชีพต่าง ๆ

ได้ประกาศนียบัตรหรืออนุปริญญา

ได้ปริญญาตรี

ได้ปริญญาโท หรือปริญญาเอก

อื่น ๆ โปรดระบุ

ในครอบครัวของข้าพเจ้า มีรายได้จากงานต่าง ๆ รวมทั้งสิ้นประมาณเดือนละ
น้อยกว่า 3,000 บาท
ระหว่าง 3,001 บาท ถึง 8,000 บาท
8,001- บาทขึ้นไป
 รายได้จำนวนนี้ ใช้เลี้ยงคนในครอบครัวทั้งหมดคน

แบบวัดอาการทางกาย

คำแนะนำในการตอบ

ขอให้ท่านพิจารณาลักษณะสุขภาพอนามัยของท่านในระยะ 6 เดือนที่ผ่านมาจนถึง
 ปัจจุบันตามข้อความ 10 ประโยคที่ให้ไว้ แล้วตอบโดยการขีดเครื่องหมาย ✓ ลงใน
 ช่องใต้ข้อความที่ว่า "ไม่เคยเลย น้อยครั้ง ไม่มากไม่น้อย บ่อยครั้ง
 เป็นประจำ" เพียงแห่งเดียวในแต่ละข้อความ

	ไม่เคย เลย	น้อย ครั้ง	ไม่มาก ไม่น้อย	บ่อย ครั้ง	เป็น ประจำ
1. ข้าพเจ้ารู้สึกปวดศีรษะ					
2. ข้าพเจ้านอนไม่ค่อยหลับหรือหลับไม่สนิท					
3. ข้าพเจ้ารู้สึกเหนื่อยง่ายและอ่อนเพลีย					
4. ข้าพเจ้ามีอาการมือหรือเท้าสั่น					
5. ข้าพเจ้ามีเหงื่อออกตามฝ่ามือหรือฝ่าเท้า					
6. หัวใจของข้าพเจ้าเต้นเร็ว แม้ไม่ได้ ออกกำลังกายหรือทำงานหนัก					

	ไม่เคย เลย	น้อย ครั้ง	ไม่มาก ไม่น้อย	บ่อย ครั้ง	เป็น ประจำ
7. ข้าพเจ้ารู้สึกเบื่ออาหาร รับประทานอาหาร ไม่ค่อยได้					
8. ข้าพเจ้ามีอาการท้องอืด อาหารไม่ย่อย					
9. ข้าพเจ้าทำอะไรไม่ค่อยได้ แม้จะเป็น เหตุการณ์ที่เพิ่งจะผ่านไป					
10. ข้าพเจ้ามักจะปวดท้องและถ่ายท้อง					

คำแนะนำในการตอบ

คำตอบในตอนต่อไป เกี่ยวข้องกับความรู้สึกนึกคิดโดยทั่วไป รวมทั้งอารมณ์และ
จิตใจของตัวท่านเอง ขอให้ท่านอ่านข้อความแต่ละข้อให้เข้าใจ แล้วพิจารณาว่าข้อความ
ดังกล่าวตรงกับลักษณะนิสัย และการกระทำของท่านมากน้อยเพียงไร แล้วขีดเครื่องหมาย
✓ ลงในช่องที่ระบุว่า “จริงที่สุด ก่อนข้างจริง ก่อนข้างไม่จริง ไม่จริง
ไม่จริงเลย” เพียงแห่งเดียวในแต่ละข้อ กรุณาตอบให้ครบทุกข้อด้วย

แบบวัดมโนภาพแห่งตน

ข้อความ	จริง ที่สุด	จริง	ค่อนข้าง จะจริง	ค่อนข้าง ไม่จริง	ไม่ จริง	ไม่จริง เลย
1. ข้าพเจ้ารู้สึกภูมิใจในความสามารถของ ตนเอง						
2. ข้าพเจ้ารู้สึกว่าตัวเองมีอะไรดีกว่าคนอื่น ๆ						
3. ข้าพเจ้าบังคับใจตัวเองไม่ค่อยได้						
4. ข้าพเจ้ารู้สึกว่าตนเองเป็นคนมีปมค้อย						
5. ข้าพเจ้ามักจะเรียนหรือทำอะไรก็ได้ดี อยู่เสมอ						
6. ข้าพเจ้านึกอยากจะเป็นคนอื่นที่มีใจตัว ข้าพเจ้าเอง						
7. ข้าพเจ้ารู้สึกว่าตัวเองเป็นที่รักใคร่ของเพื่อน ๆ และครูบาอาจารย์						
8. ข้าพเจ้ารู้สึกว่าตนเองเป็นคนมีสุขภาพดี						
9. บางครั้งข้าพเจ้ารู้สึกว่าตนเองไม่มีอะไร ก็เลย						
10. ข้าพเจ้ารู้สึกว่าตนเองทำอะไรไม่ สำเร็จเลย						

แบบวัดความซึมเศร้า

ข้อความ	จริง ที่สุด	จริง	ค่อนข้าง จริง	ค่อนข้าง ไม่จริง	ไม่ จริง	ไม่จริง เลย
1. ข้าพเจ้ารู้สึกเศร้าหมอง จิตใจหดหู่						
2. บางครั้งข้าพเจ้าคิดอยากจะตายไปเสีย ไหน ๆ						
3. ข้าพเจ้าอยากร้องไห้ โดยไม่รู้สาเหตุ						
4. ข้าพเจ้ารู้สึกเหงาและเปล่าเปลี่ยว แม้จะอยู่ท่ามกลางผู้คน						
5. ข้าพเจ้าไม่สนใจในสิ่งต่าง ๆ						
6. ข้าพเจ้ารู้สึกสิ้นหวังเกี่ยวกับอนาคต						
7. ข้าพเจ้าพยายามเก็บความขมขื่นไว้ในใจ แล้วลืมเสีย						
8. ข้าพเจ้านอนใจในวาสนาของตนเอง						
9. ข้าพเจ้าชอบหมกมุ่นอยู่กับความคิดของตนเองนาน ๆ						
10. ข้าพเจ้ารู้สึกท้อแท้ใจไม่อยากทำอะไร						

แบบวัดความวิตกกังวล

ข้อความ	จริง ที่สุด	จริง	ค่อนข้าง จริง	ค่อนข้าง ไม่จริง	ไม่ จริง	ไม่จริง เลย
1. ข้าพเจ้ามีเรื่องกลุ้มใจอยู่เสมอ						
2. ข้าพเจ้ารู้สึกกระวนกระวาย ไม่ค่อยคิด						
3. ตอนกลางคืน ข้าพเจ้านอนไม่ค่อยจะ หลับเพราะมีเรื่องต้องคิดมาก						
4. ข้าพเจ้ากลัวว่าอาจจะมีอะไรเกิดขึ้น กับตัวเอง แต่ไม่รู้ว่าคืออะไร						
5. ข้าพเจ้ารู้สึกว่าตัวเองคอยอะไรนานๆ ไม่ค่อยได้						
6. ข้าพเจ้าทำอะไรก็มักจะกลัวว่าทำ ไม่ได้						
7. ข้าพเจ้ากังวลใจไม่ว่าคนอื่นคิด อย่างไรต่อตัวข้าพเจ้า						
8. เวลาที่ข้าพเจ้าตั้งใจ ก็รู้สึกดีใจมาก เวลาเสียใจก็รู้สึกเสียใจเอามากๆ						
9. ข้าพเจ้ารู้สึกกลัวว่าจะเรียนไม่จบ						
10. ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นทุกข์ และหงุดหงิด ง่าย						

แบบวัดความก้าวร้าว

ข้อความ	จริง ที่สุด	จริง	ค่อนข้าง จะจริง	ค่อนข้าง ไม่จริง	ไม่ จริง	ไม่จริง เลย
1. ข้าพเจ้ามีอารมณ์พลุ่งพล่านที่ระงับ ไม่ค่อยได้						
2. บางที่ข้าพเจ้ารู้สึกอึดอัดอยากตะโกน ออกไปดัง ๆ						
3. ข้าพเจ้าอยากจะทำร้ายสิ่งของ เมื่ออารมณ์เสีย						
4. ข้าพเจ้านึกอยากทำร้ายคนที่มาทำ ให้โกรธหรือเจ็บใจ						
5. ข้าพเจ้ามีเรื่องโต้เถียงกับ คนอื่นบ่อย ๆ						
6. ข้าพเจ้ารู้สึกโกรธคนที่เห็นใจ เมื่อ ไม่ได้สิ่งที่ต้องการ						
7. เมื่ออยู่ในฐานะผู้แพ้ ข้าพเจ้ามัก จะหาทางแก้แค้นด้วยวิธีต่าง ๆ						
8. ข้าพเจ้ารู้สึกว่าอารมณ์ขุ่นมัวและ รุนแรงง่าย						
9. เมื่อมีใครบอกหรือสั่งให้ทำอะไร ข้าพเจ้ามักจะไม่ทำหรือทำในสิ่งที่ ตรงกันข้าม						
10. ข้าพเจ้าชอบพูดประชดหรือกล่าวคำ อาฆาตคนที่ข้าพเจ้าเกลียด						

แบบวัดลักษณะเก็บตัว - แสดงตัว

ขอความ	จริง ที่สุด	จริง	ค่อนข้าง จะจริง	ค่อนข้าง ไม่จริง	ไม่ จริง	ไม่จริง เลย
1. ข้าพเจ้าเป็นคนที่ชอบเหตุการณ์ ตื่นเต้น						
2. ปกติข้าพเจ้าชอบทำตัวตามสบาย ไม่ เคร่งเครียดจริงจัง						
3. ข้าพเจ้าชอบทำอะไรแทบทุกอย่าง เพื่อความสนุกสนานตื่นเต้น						
4. ตามปกติข้าพเจ้าชอบอ่านหนังสือมาก กว่าพบปะพูดคุยกับผู้อื่น						
5. ข้าพเจ้ามักจะทำอะไรอย่างทันที ทันควัน ไม่ค่อยเตรียมตัวมาก่อน						
6. ข้าพเจ้ามีเพื่อนเพียงไม่กี่คน แต่เป็น คนที่สนิทกันจริง ๆ						
7. เพื่อน ๆ เห็นว่าข้าพเจ้าเป็นคนสนุก สนานร่าเริง						
8. เมื่ออยู่ในหมู่เพื่อนฝูง ข้าพเจ้ามักจะ เงี่ยบขี้นไม่ค่อยพูดจา						
9. ถ้าข้าพเจ้าอยากรู้เรื่องอะไรก็มักจะ ถามคนอื่นมากกว่าจะอ่านหนังสือ						
10. ข้าพเจ้าชอบทำงานประเภทที่ต้องเอา ใจใส่อย่างใกล้ชิด						
11. ข้าพเจ้าไม่ชอบอยู่ในหมู่เพื่อนฝูงที่ชอบ กลั่นแกล้ง หรือ หยอกกล้อซึ่งกันและกัน						

✓
ข้อความ

	จริง ที่สุด	จริง	ค่อนข้าง จะจริง	ค่อนข้าง ไม่จริง	ไม่ จริง	ไม่จริง เลย
12. ข้าพเจ้ามักจะเดินหรือทำอะไร อย่างช้า ๆ ไม่เร่งรีบ						
13. ข้าพเจ้าชอบพูดคุยกับผู้คนต่าง ๆ แม้กระทั่งคนแปลกหน้า						
14. ข้าพเจ้ามักจะระวังคำพูดไม่ให้ กระทบกระเทือนใจคนอื่น						
15. ข้าพเจ้าไม่ค่อยชอบไปงานเลี้ยง สังสรรค์ระหว่างเพื่อนฝูง						
16. ข้าพเจ้าชอบกระเซ้าเย้าแหย่ เพื่อน ๆ เสมอ						

แบบวัดความเชื่ออำนาจภายใน-ภายนอก

✓
ข้อความ

	จริง ที่สุด	จริง	ค่อนข้าง จะจริง	ค่อนข้าง ไม่จริง	ไม่ จริง	ไม่จริง เลย
1. ข้าพเจ้ามักสอบได้เกรดสูง ๆ เพราะตั้งใจเรียนอย่างเต็มที่ ไม่ใช่เพราะอาจารย์ออกข้อสอบ ง่าย						

ข้อความ	จริง ที่สุด	จริง	ค่อนข้าง จะจริง	ค่อนข้าง ไม่จริง	ไม่ จริง	ไม่จริง เลย
2. การที่ข้าพเจ้าไม่เข้าใจบทเรียน เรื่องหนึ่งเรื่องใดก็เพราะ อาจารย์อธิบายไม่ค่อยชัดเจน						
3. ถ้ามีใครพูดว่าข้าพเจ้าไม่ค่อยจะ เฉลียวฉลาดนัก ข้าพเจ้าจะทำ ให้เขาเปลี่ยนความคิดให้ได้						
4. ถ้าข้าพเจ้าสอบเข้ามหาวิทยาลัย ไม่ได้ ก็คงเป็นเพราะขาดคน ช่วยเหลือและสนับสนุน						
5. ข้าพเจ้าได้คะแนนดีในวิชาหนึ่ง วิชาใด เพราะได้ใช้ความพยายาม มากขึ้นกว่าเดิม มิใช่เพราะมี เพื่อนคอยช่วยเหลือ						
6. ถ้าข้าพเจ้าได้เป็นแพทย์หรือวิศวกร ผู้มีชื่อเสียงคงเป็นเพราะข้าพเจ้า มานะเล่าเรียนอย่างหนัก						
7. ข้าพเจ้าทำการบ้านบางวิชาไม่ได้ หรือทำงานบางอย่างไม่เสร็จ เพราะคำสั่งที่บอกไว้ไม่ชัดเจน พอ						

ข้อความ	จริง ที่สุด	จริง	ค่อนข้าง จะจริง	ค่อนข้าง ไม่จริง	ไม่ จริง	ไม่จริง เลย
8. เพื่อน ๆ ชมว่าข้าพเจ้าเป็นคนเก่ง เพราะเขาเห็นความสามารถของ ข้าพเจ้า ไม่ใช่เพราะเขาต้องการ เอาใจข้าพเจ้า						
9. บางครั้งอาจารย์เพื่อนให้ข้าพเจ้า ตั้งใจทำงานมากขึ้น คงเป็นเพราะ งานของข้าพเจ้าไม่ดีเท่าที่ควร						
10. ในบางครั้งอาจารย์ให้ข้าพเจ้าตอบ คำถามยาก ๆ แต่ข้าพเจ้าตอบผิด คงเป็นเพราะอาจารย์เข้มงวดกับ คำตอบมากกว่าปกติ						
11. บางครั้งข้าพเจ้าได้คะแนนต่ำในบาง วิชา เพราะข้าพเจ้าไม่ได้เอา ใจใส่วิชานั้นเหมือนปกติ						
12. ถ้าข้าพเจ้าเรียนไม่จบหลักสูตร จะ ต้องเป็นเพราะอาจารย์ไม่ประสงค์ ดีกับข้าพเจ้า						
13. ข้าพเจ้าทำการบ้านหรือทำงานได้ สมบูรณ์ถูกต้องเพราะอาจารย์มัก จะให้ทำแต่งานง่าย ๆ						
14. อาจารย์บางคนพูดว่าข้าพเจ้าทำอะไร ไม่ค่อยทันเพื่อน คงเป็นเพราะ ข้าพเจ้ายังไม่ตั้งใจทำอย่างเต็มที่						

ข้อความ

จริง ที่สุด	จริง	ค่อนข้าง จะจริง	ค่อนข้าง ไม่จริง	ไม่ จริง	ไม่จริง เลย

15. ข้าพเจ้ามักจะพูดหรือรายงาน
หน้าชั้นใดก็เพราะบังเอิญได้
หัวข้อที่ไม่ยาก

แบบวัดความรู้สึกแอ็ค

ข้อความ

จริง ที่สุด	จริง	ค่อนข้าง จะจริง	ค่อนข้าง ไม่จริง	ไม่ จริง	ไม่จริง เลย

1. ข้าพเจ้ารู้สึกพอใจที่สถานศึกษาของ
ข้าพเจ้ามีที่นั่งรับประทานอาหาร
อย่างเพียงพอ
2. ข้าพเจ้าได้พักผ่อนในเวลาที่ต้องการ
เพราะสถานศึกษาของข้าพเจ้ามี
บริเวณกว้างและเป็นสัดส่วน
3. เมื่อข้าพเจ้าไปปรึกษาหรือซักถาม
เรื่องการเรียน อาจารย์จะให้
พบและอธิบายจนเข้าใจแจ่มแจ้ง
4. ข้าพเจ้าไม่ค่อยอยากเข้าห้องสมุด
เพราะที่นั่งมีไม่เพียงพอ

✓ ข้อความ	จริง ที่สุด	จริง	ค่อนข้าง จะจริง	ค่อนข้าง ไม่จริง	ไม่ จริง	ไม่จริง เลย
5. ข้าพเจ้ารู้สึกพอใจเมื่อได้นั่งอยู่ใน ห้องเรียนเพราะเงียบสงบและ เย็นสบาย						
6. ข้าพเจ้ารู้สึกรำคาญเสียงรถราบน ท้องถนนที่ดังเข้ามาถึงใน ห้องเรียน						
7. ข้าพเจ้ารู้สึกพอใจที่สถานศึกษาของ ข้าพเจ้ามีอุปกรณ์และเครื่องมือ ต่าง ๆ เพียงพอกับจำนวนนักเรียน						
8. ข้าพเจ้ามักจะฟังอาจารย์สอนได้ อย่างชัดเจนเพราะไม่มีเสียง รบกวนใด ๆ จากภายนอกห้องเรียน						
9. ในตอนพักกลางวันข้าพเจ้ารู้สึกรำคาญ ใจกับการที่จะต้องรีบไปซื้ออาหาร มารับประทานเพราะถ้าขึ้นซักซำ อาจจะหมดเสียก่อน						
10. เมื่ออยู่ในบริเวณสถานศึกษา ข้าพเจ้า รู้สึกอึดอัดกับการพูดคุยทักทาย เพื่อน ๆ หรือครูอาจารย์ตลอด ทั้งวัน						

ข้อความ	จริง ที่สุด	จริง	ค่อนข้าง จะจริง	ค่อนข้าง ไม่จริง	ไม่ จริง	ไม่จริง เลย
11. เมื่อข้าพเจ้ามีปัญหาต้องการไป ปรึกษาหรือปรึกษาอาจารย์ ท่านมัก จะบอกว่าไม่ว่าง ให้คอย ไปก่อน						
12. บางครั้งข้าพเจ้าอยากที่จะเล่นกีฬา แต่ต้องอารมณ์เสีย เพราะ สนามไม่ว่างหรืออุปกรณ์การเล่น ไม่เพียงพอ						
13. ข้าพเจ้าไม่อยากจะเดินทางไปไหนมาไหน ในบริเวณสถานศึกษา เพราะมี พวกนักเรียนยืนเกาะกะขวางทาง อยู่เสมอ						
14. ข้าพเจ้าสบายใจที่มีโอกาสได้ เล่นเกมส์ หรือกีฬาต่าง ๆ ใน สนามของโรงเรียนอยู่เสมอ						
15. เมื่อข้าพเจ้าจะเข้าห้องน้ำที่ โรงเรียนแต่ละครั้งต้องคอยเป็น เวลานานจนรู้สึกหงุดหงิดไม่ อยากรอ						

แบบวัดความแร้นแค้นทางจิต

ข้อความ	จริง ที่สุด	จริง	ค่อนข้าง จะจริง	ค่อนข้าง ไม่จริง	ไม่ จริง	ไม่จริง เลย
1. ข้าพเจ้านึกว่า ถ้าข้าพเจ้าขยัน เรียนหนังสืออย่างสม่ำเสมอ ข้าพเจ้าก็จะได้เกรดเฉลี่ยสูง ๆ						
2. บางครั้งข้าพเจ้าได้คะแนนสูงในวิชา หนึ่งวิชาใด โดยที่ไม่ต้องอ่านหนังสือ หรือทำงานส่งอาจารย์มากนัก						
3. บางครั้งแม้ข้าพเจ้าจะพยายามศึกษา เล่าเรียนอย่างเต็มที่แล้ว แต่ก็รู้สึก ว่าโอกาสที่จะสอบได้หรือตกมีเท่า ๆ กัน						
4. ในการสอบครั้งก่อนข้าพเจ้ารู้สึกว่าได้ คะแนนต่ำมากทั้ง ๆ ที่ได้พยายาม อ่านหนังสืออย่างเต็มที่แล้ว						
5. ข้าพเจ้ารู้สึกถึงความพยายามและ ความตั้งใจที่หมดไปกับการเรียน ไม่ค่อยจะคุ้มค่ากับผลการเรียนที่ ได้รับ						
6. ข้าพเจ้ารู้สึกว่าแม่จะพยายามทำความดี ขณะที่อยู่ในสถานศึกษา แต่อาจารย์ ก็ไม่เคยยกย่องชมเชยหรือให้กำลังใจ						
7. อาจารย์ของข้าพเจ้าไม่ค่อยจะตำหนิ หรือยกย่องนักเรียนคนใดไม่ว่าเขา จะประพฤติดีอย่างไร						

ข้อความ	จริง ที่สุด	จริง	ค่อนข้าง จะจริง	ค่อนข้าง ไม่จริง	ไม่ จริง	ไม่จริง เลย
8. ไม่ว่าข้าพเจ้าทำตัวอย่างไรก็จะมี ผลกระทบต่อผลการเรียนและคะแนน ความประพฤติของข้าพเจ้าเลย						
9. บางครั้งอาจารย์จะดูคาและลงโทษ ข้าพเจ้าโดยที่ข้าพเจ้าไม่ทราบว่า ทำความผิดอะไร						
10. ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าจะทำตัวอย่างไร จึงจะได้รับค่ายกย่องชมเชยจาก อาจารย์						
11. บางครั้งครูอาจารย์ก็เอาอกเอาใจ ข้าพเจ้าโดยที่ข้าพเจ้าเองก็ไม่ ทราบว่าเพราะอะไร						
12. ข้าพเจ้าแน่ใจว่าถ้าทำผิดระเบียบของ สถานศึกษาอย่างร้ายแรง ข้าพเจ้า จะโดยไล่ออกจากโรงเรียน						
13. ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าเรียนหนังสือ อย่างไรจึงจะสอบผ่านได้ทุกวิชา						
14. ข้าพเจ้าแน่ใจว่าถ้าต้องการไคเกรด ที่ ๆ และคะแนนความประพฤติสูง ๆ ก็จะต้องขยันเรียนและประพฤติตัว ให้ดี						

แบบวัดบรรยากาศในห้องเรียน

ข้อความ	จริง ที่สุด	จริง	ค่อนข้าง จะจริง	ค่อนข้าง ไม่จริง	ไม่ จริง	ไม่จริง เลย
1. อาจารย์แสดงให้รู้ว่าท่านรักข้าพเจ้า						
2. อาจารย์ไม่ค่อยชอบพูดหยอกล้อกับ ข้าพเจ้า						
3. ไม่ว่าอาจารย์จะสอนวิชาอะไรก็มัก ให้ข้าพเจ้ามีส่วนร่วมด้วยเสมอ						
4. อาจารย์ไม่เคยสนใจทุกข์สุขของ ข้าพเจ้าเลย						
5. อาจารย์มักแสดงให้รู้ว่าท่านภูมิใจที่มี ลูกศิษย์อย่างข้าพเจ้า						
6. อาจารย์ไม่ชอบให้ข้าพเจ้าไปปรึกษา หรือขอคำแนะนำจากท่านในเรื่อง ใด ๆ เลย						
7. อาจารย์ไม่เคยพูดกับข้าพเจ้าด้วย เสียงอันไพเราะนุ่มนวลเลย						
8. อาจารย์สามารถช่วยให้ข้าพเจ้าหาย กังวลใจและคลายทุกข์ได้						
9. เป็นการยากที่จะทราบว่าอาจารย์รัก ใครข้าพเจ้ามากเพียงใด						
10. อาจารย์เห็นว่าข้าพเจ้าดีกว่าศิษย์ คนอื่น ๆ เสมอ						

ข้อความ	จริง ที่สุด	จริง	ค่อนข้าง จะจริง	ค่อนข้าง ไม่จริง	ไม่ จริง	ไม่จริง เลย
11. อาจารย์อนุญาตให้ข้าพเจ้าหยุดเรียน ได้ ถ้าข้าพเจ้ามีเหตุผลเพียงพอ						
12. อาจารย์ให้ข้าพเจ้าทำงานหรือทำ แบบฝึกหัดมากเกินไปโดยไม่คำนึง ว่าข้าพเจ้าจะทำได้หรือไม่						
13. อาจารย์จะกล่าวตักเตือนข้าพเจ้า นั่งหลับในห้องเรียน						
14. เมื่อข้าพเจ้าเดินออกนอกห้องเรียน ขณะที่อาจารย์กำลังสอน อาจารย์ก็ ไม่เคยว่าอะไร						
15. อาจารย์จะโกรธมากถ้าข้าพเจ้าไม่ส่ง งานตามที่ท่านสั่ง						
16. อาจารย์จะให้ข้าพเจ้าเลือกกิจกรรม การเรียนตามความสมัครใจ						
17. อาจารย์ปล่อยให้ข้าพเจ้าและเพื่อน ๆ เล่นหรือคุยกันในขณะที่กำลังเรียน อยู่						
18. อาจารย์เชื่อว่าข้าพเจ้าสามารถ ประพฤติตนได้ถูกต้องและเหมาะสม เมื่ออยู่ไกลสายตาของท่าน						

ข้อความ

	จริง ที่สุด	จริง	ค่อนข้าง จะจริง	ค่อนข้าง ไม่จริง	ไม่ จริง	ไม่จริง เลย
19. เมื่อข้าพเจ้าทำผิดอาจารย์จะลงโทษ ด้วยการเขียนตี						
20. ข้าพเจ้าถูกอาจารย์ลงโทษด้วยการ คุกคามมากกว่าการเขียนตี						
21. อาจารย์ขอใช้การลงโทษทางกาย มากกว่าที่จะใช้คำพูดว่ากล่าว ตีเตือนข้าพเจ้า						
22. อาจารย์จะอธิบายเหตุผลเมื่อข้าพเจ้า ทำผิดก่อนที่จะลงโทษข้าพเจ้า						
23. อาจารย์จะลงโทษข้าพเจ้ามากหรือน้อยขึ้นอยู่กับอารมณ์ของตนเอง						
24. เมื่อข้าพเจ้าทำผิดข้าพเจ้าไม่แน่ใจ ว่าอาจารย์จะลงโทษข้าพเจ้า						
25. อาจารย์จะอธิบายเหตุผลด้วยเมื่อ สนับสนุนให้ข้าพเจ้าทำสิ่งต่าง ๆ						
26. เมื่ออาจารย์อารมณ์เสียก็มักจะพาล ลงโทษข้าพเจ้าด้วยเสมอ						

ภาคผนวก ค

การแจกแจงลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง

1. จำนวนผู้ตอบที่มีคะแนนเฉลี่ยสะสมในระดับต่างกัน คะแนนเฉลี่ยสะสมเป็นตัวแปรที่แสดงถึงระดับผลการเรียนของนักเรียน ซึ่งในขั้นแบ่งออกเป็นสองระดับ โดยใช้ค่าเฉลี่ยของกลุ่มรวม (2.37) เป็นเกณฑ์ นักเรียนคนใดได้คะแนนเฉลี่ยสะสมมากกว่า 2.37 จัดเป็นผู้ที่มีผลการเรียนสูง ส่วนนักเรียนที่ได้คะแนนเฉลี่ยสะสมน้อยกว่า 2.37 ถือว่าเป็นผู้ที่มีผลการเรียนต่ำ จากการพิจารณาเปอร์เซ็นต์ของผู้ตอบทั้งสองกลุ่ม (ดูตาราง 1) พบว่า นักเรียนในโรงเรียนของกรมสามัญศึกษา ส่วนใหญ่ (64%) มีผลการเรียนต่ำ ในขณะที่นักเรียนจากวิทยาลัยของกรมอาชีวศึกษาส่วนมาก (62%) มีผลการเรียนสูง นอกจากนี้ในกลุ่มนักเรียนสังกัดกรมอาชีวศึกษาคด้วยกัน นักเรียนหญิงได้คะแนนเฉลี่ยสะสมสูง เป็นจำนวนมากกว่านักเรียนชาย (70.0 และ 51.5% ตามลำดับ) ส่วนนักเรียนในกลุ่มรวม และกลุ่มย่อยที่แบ่งตามเพศและความแออัดทางกายภาพไม่ปรากฏว่ามีผลการเรียนต่างกันอย่างเด่นชัด

ตาราง 1 เปอร์เซ็นต์ของผู้ตอบที่มีคะแนนเฉลี่ยสะสมต่างกัน แยกพิจารณาตามกลุ่มย่อยและกลุ่มรวม

ประเภทของผู้ตอบ	คะแนนเฉลี่ยสะสม	
	ต่ำกว่า 2.37	สูงกว่า 2.37
ชาย สามัญ	66.7	33.3
ชาย อาชีว	48.5	51.5
หญิง สามัญ	61.9	38.1
หญิง อาชีว	30.0	70.0
ชาย	58.1	41.9
หญิง	45.4	54.6
สามัญ	64.1	35.9
อาชีว	37.9	62.1
แออัดน้อย	49.7	50.3
แออัดมาก	52.4	47.6
กลุ่มรวม	51.1	48.9

2. จำนวนผู้ตอบจากครอบครัวยุคที่มีลักษณะต่างกัน ในเรื่องสุขภาพจิตของนักเรียนวัยรุ่นนั้น ความสัมพันธ์ในครอบครัวมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างมาก การวิจัยครั้งนี้จึงได้สอบถามนักเรียน เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและตัวนักเรียนเอง แล้วแบ่งครอบครัวออกเป็นสองลักษณะ คือ ครอบครัวปกติ และครอบครัวแตกแยก ผลปรากฏว่าในกลุ่มรวมนั้น ผู้ตอบส่วนใหญ่ (80%) มาจากครอบครัวปกติที่บิดามารดาอยู่ร่วมกัน เมื่อพิจารณาจำนวนผู้ตอบที่จำแนกตามเพศ สังกัดของสถานศึกษา และสภาพแวดล้อมทางกายภาพของสถานศึกษา ก็พบผลที่คล้ายคลึงกันกับในกลุ่มรวม (ดูตาราง 2)

ตาราง 2 เปอร์เซ็นต์ของผู้ตอบที่มาจากครอบครัวลักษณะต่างกัน แยกพิจารณาตามกลุ่มย่อยและกลุ่มรวม

ประเภทผู้ตอบ	ลักษณะครอบครัว		ไม่ตอบ
	ปกติ	แตกแยก	
ชาย สามัญ	80.3	19.7	0.3
ชาย อาชีวะ	79.5	20.5	
หญิง สามัญ	83.3	16.4	
หญิง อาชีวะ	76.6	23.4	
ชาย	79.9	20.1	0.2
หญิง	79.8	20.0	
สามัญ	81.9	17.9	
อาชีวะ	77.8	22.2	0.1
แออัดน้อย	78.7	21.3	
แออัดมาก	81.0	18.9	
กลุ่มรวม	79.9	20.0	0.1

3. จำนวนผู้ตอบที่มาจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจ และสังคมต่างกัน

ในการวิจัยนี้ ได้วัดระดับเศรษฐกิจและสังคมของผู้ตอบแยกกันทีละตัว โดยวัดระดับเศรษฐกิจจากปริมาณรายได้ของแต่ละครอบครัวประกอบกับขนาดของครอบครัว ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ ต่ำ กลาง และสูง และถ้าพิจารณาในรายละเอียดก็สามารถแบ่งย่อยลงไปได้อีกเป็น 9 ระดับ (ดูรายละเอียดในนิยามปฏิบัติการ) ส่วนสถานภาพทางสังคมนั้น จะพิจารณาจากลักษณะอาชีพของผู้ปกครอง (บิดาหรือมารดา หรือผู้ใกล้ชิดคนอื่น ๆ ที่ทำหน้าที่แทน แล้วแต่กรณี) สถานภาพทางสังคมมี 2 ระดับ คือ สถานภาพต่ำ ได้แก่ อาชีพที่มีลักษณะเป็นผู้นำทางสังคมน้อย เช่น รับจ้าง ใช้แรงงาน หรือเป็นช่างฝีมือต่าง ๆ ส่วนสถานภาพสูง หมายถึง อาชีพที่มีลักษณะเป็นผู้นำของสังคม เช่น ข้าราชการ นักบริหารต่าง ๆ เจ้าของกิจการต่าง ๆ เป็นต้น

จากการพิจารณาจำนวนเปอร์เซ็นต์ของผู้ตอบที่มาจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจทั้ง 3 ประเภท (ดูตาราง 3) พบว่า ในกลุ่มตัวอย่างรวมทั้งหมด มีผู้ตอบที่มาจากระดับเศรษฐกิจปานกลางเป็นส่วนใหญ่ (57%) ส่วนที่เหลือ เป็นผู้ตอบจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจสูง และต่ำในปริมาณเท่า ๆ กัน (21%) ลักษณะการแจกแจงเช่นนี้ คล้ายคลึงกับในกลุ่มย่อยที่แบ่งตามเพศ สังกัดของสถานศึกษา และสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

ตาราง 3 เปรียบเทียบของผู้ตอบจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจต่างกัน แยกพิจารณาตามกลุ่มย่อยและกลุ่มรวม

ประเภทผู้ตอบ	ระดับเศรษฐกิจ		
	ต่ำ	ปานกลาง	สูง
ชาย สามัญ	25.0	53.8	21.2
ชาย อาชีวะ	28.5	54.8	16.7
หญิง สามัญ	16.1	57.2	26.8
หญิง อาชีวะ	18.8	62.5	18.8
ชาย	26.6	54.3	19.1
หญิง	17.4	59.9	22.6
สามัญ	20.2	55.6	24.2
อาชีวะ	22.9	59.2	17.9
แออัดน้อย	25.8	57.5	16.8
แออัดมาก	17.5	57.3	25.2
กลุ่มรวม	21.6	57.4	21.0

ในค่านี้อาจพบภาพทางสังคมของผู้ปกครองของผู้ตอบนั้น ก็พบแนวโน้มว่านักเรียนจากสถานศึกษาต่างสังกัดกัน และมีสภาพแออัดต่างกัน มีผู้ปกครองซึ่งมีสถานภาพทางสังคมแตกต่างกัน กล่าวคือ นักเรียนจากสถานศึกษาที่แออัดมาก มีผู้ปกครองซึ่งมีสถานภาพทางสังคมสูงเป็นส่วนใหญ่ (60.3%) ในขณะที่นักเรียนจากสถานศึกษา

แอ็คคน้อยส่วนมาก (52.8%) มีผู้ปกครองซึ่งมีสถานภาพทางสังคมต่ำ (ดูตาราง 4) นอกจากนี้ ผู้ปกครองของนักเรียนจากกรมสามัญศึกษาส่วนใหญ่ (61.3%) มีสถานภาพทางสังคมสูง แต่ผู้ปกครองของนักเรียนในสังกัดกรมอาชีวศึกษาส่วนมาก (53.7%) มีสถานภาพทางสังคมต่ำ แต่ความแตกต่างเหล่านี้ยังไม่ค่อยเด่นชัดนัก

ตาราง 4 เปอร์เซนต์ของผู้ตอบที่ผู้ปกครองมีสถานภาพทางสังคม (อาชีพ) ต่างกัน
แยกพิจารณาตามกลุ่มย่อยและกลุ่มรวม

ประเภทผู้ตอบ	สถานภาพทางสังคม	
	ต่ำ	สูง
ชาย สามัญ	40.5	59.5
ชาย อาชีวะ	60.3	39.7
หญิง สามัญ	37.1	62.9
หญิง อาชีวะ	48.8	51.3
ชาย	49.9	50.1
หญิง	43.1	56.9
สามัญ	38.7	61.3
อาชีวะ	53.7	46.3
แอ็คคน้อย	52.8	47.2
แอ็คคมาก	39.7	60.3
กลุ่มรวม	46.2	53.8

สำหรับในกลุ่มย่อยที่แบ่งตามเพศและสังกัดของสถานศึกษาของผู้ตอบพร้อมกัน สองตัวแปร ปรากฏว่า นักเรียนชายสังกัดกรมสามัญศึกษาส่วนใหญ่มีผู้ปกครองซึ่งมีสถานภาพทางสังคมสูง (59.5%) ในขณะที่นักเรียนชายสังกัดกรมอาชีวศึกษา ส่วนใหญ่มีผู้ปกครองซึ่งมีสถานภาพทางสังคมต่ำ (60.3%) ลักษณะการแจกแจงเช่นนี้ปรากฏอยู่ในกลุ่มนักเรียนหญิงเช่นเดียวกัน แสดงว่า ความแตกต่างในค่านสถานภาพทางสังคมของผู้ปกครองมิได้เกี่ยวข้องกับเพศ แต่เกี่ยวกับสังกัดของสถานศึกษาทั้งที่รายงานไว้แล้ว ส่วนผู้ตอบในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยอื่น ๆ ไม่ปรากฏว่ามีความแตกต่างกันในค่านสถานภาพทางสังคม (อาชีพ) ของผู้ปกครอง

4. จำนวนผู้ตอบที่ผู้ปกครองมีการศึกษาในระดับต่าง ๆ กัน ในการวิจัยนี้ ได้สอบถามนักเรียนเกี่ยวกับระดับการศึกษาของผู้ปกครอง ซึ่งทำหน้าที่ให้การเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนบุตร เนื่องจากเห็นว่า การศึกษาของผู้ปกครองเกี่ยวข้องกับวิถีการอบรมเลี้ยงดูบุตร ซึ่งอาจมีผลทำให้บุตรหลานมีสภาพจิตที่แตกต่างกันไปได้ ผู้วิจัยได้แบ่งระดับการศึกษาออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ ระดับการศึกษาที่ต่ำกว่า หรือจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 หรือเทียบเท่า และระดับการศึกษาที่สูงกว่ามัธยมศึกษาปีที่ 3 ขึ้นไป จากตาราง 5 ปรากฏว่า ในกลุ่มตัวอย่างรวมทั้งหมดนั้น ผู้ตอบส่วนใหญ่จะมีผู้ปกครองที่มีระดับการศึกษาต่ำหรือจบไม่เกินชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 หรือเทียบเท่า (70%) เมื่อแยกพิจารณาตามเพศ สังกัดของสถานศึกษา และสภาพแวดล้อมทางกายภาพของสถานศึกษา ก็พบลักษณะการแจกแจงที่คล้ายคลึงกับในกลุ่มรวม

ตาราง 5 เปอร์เซนต์ของผู้ตอบที่ผู้ปกครองมีระดับการศึกษาต่างกัน พิจารณาตาม
กลุ่มย่อยและกลุ่มรวม

ประเภทของผู้ตอบ	ระดับการศึกษา	
	ป.4 ถึง มศ.3	สูงกว่า มศ.3
ชาย สามัญ	61.4	38.6
ชาย อาชีวะ	76.6	23.4
หญิง สามัญ	66.2	33.8
หญิง อาชีวะ	76.6	23.4
ชาย	68.6	31.4
หญิง	71.6	28.4
สามัญ	63.9	36.1
อาชีวะ	76.6	23.4
แอ็คคนอย	75.5	24.5
แอ็คคมาก	65.1	34.9
กลุ่มรวม	70.2	29.8

5. จำนวนผู้ตอบที่มีลักษณะบุคลิกภาพแบบเก็บตัว และแบบแสดงตัว จากตาราง 6 จะเห็นได้ว่า จำนวนผู้ตอบที่มีบุคลิกภาพแบบเก็บตัว และผู้ตอบที่มีบุคลิกภาพแบบแสดงตัว ในกลุ่มตัวอย่างรวมไม่แตกต่างกันมากนัก (47% และ 53% ตามลำดับ) ลักษณะการแจกแจงเช่นนี้ คล้ายคลึงกับผู้ตอบในกลุ่มย่อยที่แบ่งตามเพศ สังกัดของสถานศึกษา สภาพแวดล้อมของสถานศึกษา รวมทั้งกลุ่มย่อยที่แบ่งตามเพศ และสังกัดของสถานศึกษาพร้อมกันสองตัวแปร

ตาราง 6 เปอร์เซนต์ของผู้ตอบที่มีบุคลิกภาพแบบเก็บตัว และแสดงตัวแยกพิจารณาตามกลุ่มรวม และกลุ่มย่อย

ประเภทผู้ตอบ	บุคลิกภาพ	
	เก็บตัว	แสดงตัว
ชาย สามัญ	46.2	53.8
ชาย อาชีวะ	45.6	54.4
หญิง สามัญ	50.5	49.5
หญิง อาชีวะ	44.4	55.6
ชาย	45.9	54.1
หญิง	47.3	52.7
สามัญศึกษา	48.5	51.5
อาชีวศึกษา	44.9	55.1
แออัดน้อย	46.3	53.7
แออัดมาก	47.1	52.9
กลุ่มรวม	46.7	53.3

6. จำนวนผู้ตอบที่มีลักษณะความเชื่ออ่านใจแตกต่างกัน ลักษณะทางจิตอีกประการหนึ่งของนักเรียนวัยรุ่นที่ผู้วิจัยนำมาศึกษา คือ ความเชื่ออ่านใจ ซึ่งมีอยู่สองลักษณะ คือ ความเชื่ออ่านใจภายในตน และความเชื่ออ่านใจภายนอกตน จากการพิจารณาจำนวนเปอร์เซ็นต์ของผู้ตอบทั้งสองกลุ่มนี้ (ดูตาราง 7) พบว่า นักเรียนชายและหญิงมีแนวโน้มที่จะมีความเชื่ออ่านใจแตกต่างกัน แต่ก็ไม่เด่นชัดนัก กล่าวคือ วัยรุ่นชายส่วนใหญ่มีความเชื่ออ่านใจภายนอก (61%) ส่วนวัยรุ่นหญิง มีความเชื่ออ่านใจภายในตนเป็นส่วนใหญ่ (51.9%) สำหรับผู้ตอบในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยอื่น ๆ มีลักษณะความเชื่ออ่านใจที่ไม่แตกต่างกัน

ตาราง 7 เปอร์เซนต์ของผู้ตอบที่มีลักษณะความเชื่ออ่านใจภายใน-ภายนอก
แยกพิจารณาตามกลุ่มรวม และกลุ่มย่อย

ประเภทผู้ตอบ	ความเชื่ออ่านใจ	
	ภายนอก	ภายใน
ชาย สามัญ	58.0	42.0
ชาย อาชีวะ	64.4	35.6
หญิง สามัญ	46.5	53.5
หญิง อาชีวะ	49.7	50.3
ชาย	61.0	39.0
หญิง	48.1	51.9
สามัญศึกษา	51.9	48.1
อาชีวศึกษา	56.0	44.0
แออัดน้อย	53.5	46.5
แออัดมาก	54.3	45.7
กลุ่มรวม	53.9	46.1

ภาคผนวก ง

รายละเอียดในการวิเคราะห์ข้อมูลบางประการ

ตาราง 1 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความรู้สึกรู้สึกแออัด โดยพิจารณาตาม
สังกัดของสถานศึกษา ความแออัดทางกายภาพ และคะแนนเฉลี่ยสะสม

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
สังกัดของสถานศึกษา (ก)	1	369.99	4.85 *
แออัดกายภาพ (ข)	1	6816.50	89.36 ***
คะแนนเฉลี่ยสะสม (ค)	1	1.97	0.03
ก x ข	1	223.66	2.92
ก x ค	1	105.64	1.39
ข x ค	1	941.88	12.35 ***
ก x ข x ค	1	12.31	< 1
ส่วนที่เหลือ	1,114	76.28	

* มีนัยสำคัญที่ .05

*** มีนัยสำคัญที่ .001

ตาราง 2 การเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความรู้สึกรู้สึกแออัดเมื่อพิจารณาตามความ
แออัดกายภาพและเกรดเฉลี่ยสะสมพร้อมกันในกลุ่มรวม

กลุ่ม	ค่าเฉลี่ย	แออัดน้อย เกรดสูง 48.42	แออัดมาก เกรดสูง 51.85	แออัดมาก เกรดต่ำ 53.72
แออัดน้อย เกรดต่ำ	47.32	1.10	4.53**	6.40**
แออัดน้อย เกรดสูง	48.42	—	3.43**	5.30**
แออัดมาก เกรดสูง	51.85		—	1.87
แออัดมาก เกรดต่ำ	53.72			—

** มีนัยสำคัญที่ .01

ตาราง 3 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความรู้สึกลึกแอ้อัก โดยพิจารณาตาม
ลักษณะครอบครัว อาชีพผู้ปกครอง และการศึกษาของผู้ปกครอง

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
ลักษณะครอบครัว (ก)	1	38.92	<1
อาชีพผู้ปกครอง (ข)	1	349.49	4.28*
การศึกษาของผู้ปกครอง (ค)	1	963.33	11.79**
ก x ข	1	11.11	<1
ก x ค	1	0.40	<1
ข x ค	1	134.85	1.65
ก x ข x ค	1	22.31	<1
ส่วนที่เหลือ	1,113	81.71	

* มีนัยสำคัญที่ระดับ .05

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

ตาราง 4 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนความรู้สึกร่วมกับ เพื่อบำรุงสุขภาพกายภาพ และลักษณะ
เพศ-แสดงตัว พร้อมกันส่วนตัวแปร

กลุ่ม	ค่าเฉลี่ย	112	111	211	221	122	121	222
		47.48	48.33	49.42	51.84	52.72	53.05	53.66
212	46.47	1.01	1.86	2.95	5.37**	6.25**	6.58**	7.19**
112	47.48			1.94	4.36**	5.24**	5.57**	6.18**
111	48.33				3.51	4.39**	4.72**	5.33**
211	49.42				2.42	3.30	3.63	4.24*
221	51.84						1.21	1.82
122	52.72							0.94
121	53.05							
222	53.66							

* มีนัยสำคัญระดับ 0.05 ** มีนัยสำคัญระดับ 0.01

ความหมายของสัญลักษณ์ของทุกตัว

ตัวเลขหลักหน่วย	แสดงเพศ	1	=	ชาย	2	=	หญิง
ตัวเลขหลักสิบ	แสดงความแออัด	1	=	น้อย	2	=	มาก
ตัวเลขหลักร้อย	แสดงบุคลิกภาพ	1	=	เก็บตัว	2	=	แสดงตัว

ตาราง 5 การเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยของความรู้สึกแออัด โดยพิจารณาตามความแออัดทางกายภาพ และลักษณะเก็บตัว-แสดงตัว พร้อมกัน

กลุ่ม	ค่าเฉลี่ย	แออัดน้อย เก็บตัว 48.89	แออัดมาก เก็บตัว 52.33	แออัดมาก แสดงตัว 53.28
แออัดน้อย แสดงตัว	46.99	1.90	5.34**	6.29**
แออัดน้อย เก็บตัว	48.89	—	3.44**	4.39**
แออัดมาก เก็บตัว	52.33		—	0.95
แออัดมาก แสดงตัว	53.28			—

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

ตาราง 6 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความแน่นแฟ้นทางจิต โดยพิจารณาตามเพศ สังกัดของสถานศึกษา และความแออัดทางกายภาพในกลุ่มตัวอย่างรวม

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
เพศ (ก)	1	2416.09	39.03 ***
สังกัด (ข)	1	437.66	7.07 **
แออัดกายภาพ (ค)	1	134.00	2.17
ก x ข	1	16.04	< 1
ก x ค	1	152.81	2.47
ข x ค	1	39.77	< 1
ก x ข x ค	1	148.66	2.40
ส่วนที่เหลือ	1,114	61.91	

** มีนัยสำคัญที่ .01

*** มีนัยสำคัญที่ .001

ตาราง 7 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความแน่นแน่นทางจิต โดยพิจารณาตามสังกัดของสถานศึกษา ความแออัดทางกายภาพ และคะแนนเฉลี่ยสะสม

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
สังกัด (ก)	1	38.43	< 1
แออัด (ข)	1	31.74	< 1
คะแนนเฉลี่ยสะสม (ค)	1	3788.99	62.47***
ก x ข	1	341.28	5.63*
ก x ค	1	17.13	< 1
ข x ค	1	2.25	< 1
ก x ข x ค	1	21.99	< 1
ส่วนที่เหลือ	1,114	60.65	

* มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

*** มีนัยสำคัญที่ระดับ .001

ตาราง 8 การเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความเร่งด่วนทางจิต เมื่อพิจารณาตามสังกัด
ของสถานศึกษา และความแออัดทางกายภาพของสถานศึกษาไปพร้อมกันในกลุ่มรวม

กลุ่ม	ค่าเฉลี่ย	อาชีวะแออัดน้อย 37.81	สามัญแออัดน้อย 38.52	สามัญแออัดมาก 39.59
อาชีวะ แออัดมาก	37.56	0.25	0.96	2.03*
อาชีวะ แออัดน้อย	37.81	—	0.71	1.78
สามัญ แออัดน้อย	38.52		—	1.07
สามัญ แออัดมาก	39.59			—

* มีนัยสำคัญที่ระดับ .05

ตาราง 9 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความแน่นคันทางจิต โดยพิจารณาตามลักษณะครอบครัว ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง และระดับเศรษฐกิจของครอบครัว

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
ลักษณะครอบครัว (ก)	1	212.31	3.31
การศึกษาของผู้ปกครอง (ข)	1	669.75	10.46**
ระดับเศรษฐกิจ (ค)	2	172.87	2.69
ก x ข	1	0.02	< 1
ก x ค	2	5.27	< 1
ข x ค	2	90.23	1.41
ก x ข x ค	2	46.23	< 1
ส่วนที่เหลือ	1,109	64.06	

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

ตาราง 10 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนบรรยากาศในห้องเรียน โดยพิจารณาตามเพศ สังกัดของสถานศึกษา และความแออัดทางกายภาพ

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
เพศ (ก)	1	2331.413	19.76 ***
สังกัด (ข)	1	528.18	4.48 *
แออัดกายภาพ (ค)	1	931.71	7.69 **
ก x ข	1	133.07	1.13
ก x ค	1	19.37	<1
ข x ค	1	685.67	5.61*
ก x ข x ค	1	13.75	<1
ส่วนที่เหลือ	1,114	117.98	

* มีนัยสำคัญที่ระดับ .05

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

*** มีนัยสำคัญที่ระดับ .001

ตาราง 11 การเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยบรรยากาศในห้องเรียน โดยพิจารณาตามสังกัด
ของสถานศึกษา และความแออัดทางกายภาพของสถานศึกษาในกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

กลุ่ม	ค่าเฉลี่ย	วิชาชีพ แออัดน้อย 106.20	วิชาชีพ แออัดมาก 106.42	สามัญ แออัดน้อย 106.49
สามัญ แออัดมาก	103.17	3.03 [*]	3.25 ^{**}	3.32 ^{**}
วิชาชีพ แออัดน้อย	106.20	—	0.22	0.29
วิชาชีพ แออัดมาก	106.42		—	0.07
สามัญ แออัดน้อย	106.49			—

*มีนัยสำคัญที่ระดับ .05

**มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

ตาราง 12 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนบรรยากาศในห้องเรียน โดยพิจารณาตามสังกัดของสถานศึกษา ความแออัดทางกายภาพ และคะแนนเฉลี่ยสะสม

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
สังกัด (ก)	1	259.75	2.19
แออัด (ข)	1	644.74	5.45*
คะแนนเฉลี่ยสะสม (ค)	1	967.93	8.18**
ก x ข	1	712.49	6.02*
ก x ค	1	112.74	<1
ข x ค	1	416.38	3.52
ก x ข x ค	1	89.53	<1
ส่วนที่เหลือ	1,114	118.33	

* มีนัยสำคัญที่ระดับ .05

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

ตาราง 13 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนบรรยากาศในห้องเรียน โดยพิจารณาตามลักษณะครอบครัว อาชีพของผู้ปกครอง และการศึกษาของผู้ปกครอง

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
ลักษณะครอบครัว (ก)	1	23.51	<1
อาชีพของผู้ปกครอง (ข)	1	0.702	<1
การศึกษาของผู้ปกครอง (ค)	1	527.50	4.35*
ก x ข	1	89.77	<1
ก x ค	1	27.29	<1
ข x ค	1	3.35	<1
ก x ข x ค	1	0.02	<1
ส่วนที่เหลือ	1,113	121.29	

* มีนัยสำคัญที่ระดับ .05

ตาราง 14 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนอาการทางกาย โดยพิจารณาตามเพศ สังกัดของสถานศึกษา และความแออัดทางกายภาพ

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
เพศ (ก)	1	463.38	18.62***
สังกัด (ข)	1	173.04	6.95**
ความแออัด (ค)	1	8.05	<1
ก x ข	1	12.06	<1
ก x ค	1	11.18	<1
ข x ค	1	26.52	1.07
ก x ข x ค	1	104.08	4.18*
ส่วนที่เหลือ	1,114	24.89	

* มีนัยสำคัญที่ระดับ .05

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

*** มีนัยสำคัญที่ระดับ .001

ตาราง 15 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนอาการทางกาย เมื่อพิจารณาตามเพศ สังกัดของสถานศึกษา และ ความแออัดทางกายภาพพร้อมกัน

กลุ่ม	ค่าเฉลี่ย	211	221	222	111	122	112	121
		38.19	38.51	38.72	38.87	39.27	39.39	40.75
212	37.92	0.27	0.59	0.80	.95	1.35	1.47	2.83**
211	38.19	-				1.08	1.20	2.56**
221	38.51		-					2.24*
222	38.72			-				2.03
111	38.87				-			1.88
122	39.27					-		1.48
112	39.39						-	1.36
121	40.75							-

* มีนัยสำคัญระดับ .05 *** มีนัยสำคัญระดับ .01

ความหมายของสัญลักษณ์ของกลุ่มต่าง ๆ

ตัวเลขหลักหน่วย	แสดงเพศ	1 = ชาย	2 = หญิง
ตัวเลขหลักสิบ	แสดงสังกัด	1 = สำนัก	2 = อาราม
ตัวเลขหลักร้อย	แสดงความแออัด	1 = น้อย	2 = มาก

ตาราง 16 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนโนภาพแห่งตน โดยพิจารณาตามเพศ สังกัดของสถานศึกษา และความแออัดทางกายภาพ

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
เพศ (ก)	1	311.78	3.41**
สังกัด (ข)	1	6.99	<1
ความแออัด (ค)	1	17.77	<1
ก x ข	1	33.60	<1
ก x ค	1	10.78	<1
ข x ค	1	35.71	<1
ก x ข x ค	1	243.19	3.78
ส่วนที่เหลือ	1,114	42.09	

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

ตาราง 17 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนโนภาพแห่งตน โดยพิจารณาตามความแออัดทางกายภาพ ลักษณะของครอบครัว และระดับเศรษฐกิจของครอบครัวในกลุ่มตัวอย่างรวม

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
แออัดกายภาพ (ก)	1	76.17	1.84
ลักษณะของครอบครัว (ข)	1	443.46	10.69**
ระดับเศรษฐกิจ (ค)	2	195.23	4.71**
ก x ข	1	28.01	<1
ก x ค	2	109.49	2.64
ข x ค	2	27.68	<1
ก x ข x ค	2	94.23	2.27
ส่วนที่เหลือ	1,109	41.49	

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

ตาราง 18 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนในภาพแห่งตน โดยพิจารณาตามระดับเศรษฐกิจของครอบครัวในกลุ่มรวม

กลุ่ม	ค่าเฉลี่ย	ค่า	ปานกลาง	สูง
		38.19	39.72	40.08
ค่า	38.19	—	1.53**	1.89**
ปานกลาง	39.72		—	0.36
สูง	40.08			—

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

ตาราง 19 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนในภาพแห่งตน เพื่อพิจารณาตามคะแนนเฉลี่ยสะสม อาชีพผู้ปกครอง และระดับการศึกษาของผู้ปกครองในกลุ่มรวม

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
คะแนนเฉลี่ยสะสม (ก)	1	100.23	2.37
อาชีพผู้ปกครอง (ข)	1	45.46	1.08
ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง (ค)	1	81.64	1.93
ก x ข	1	23.92	<1
ก x ค	1	212.82	5.04*
ข x ค	1	24.64	<1
ก x ข x ค	1	2.49	<1
ส่วนที่เหลือ	1,114	42.23	

* มีนัยสำคัญที่ระดับ .05

ตาราง 20. การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนโนภาพแห่งตน โดยพิจารณาตาม
เกรดเฉลี่ยสะสมของผู้ตอบ และระดับการศึกษาของผู้ปกครองพร้อมกัน 2 ตัวแปร

กลุ่ม	ค่าเฉลี่ย	เกรดต่ำ การศึกษาสูง 39.22	เกรดสูง การศึกษาต่ำ 39.30	เกรดสูง การศึกษาสูง 41.08
เกรดต่ำ การศึกษาต่ำ	39.17	0.05	0.13	1.91*
เกรดต่ำ การศึกษาสูง	39.22	—	0.08	1.86
เกรดสูง การศึกษาต่ำ	39.30	—	—	1.78*
เกรดสูง การศึกษาสูง	41.08	—	—	—

* มีนัยสำคัญที่ระดับ .05

ตาราง 21 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความซึมเศร้า โดยพิจารณาตามเพศ สังกัดของสถานศึกษา และความแออัดทางกายภาพ

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
เพศ (ก)	1	955.53	12.79***
สังกัด (ข)	1	53.02	<1
ความแออัด (ค)	1	0.73	<1
ก x ข	1	1.06	<1
ก x ค	1	33.38	<1
ข x ค	1	146.30	1.96
ก x ข x ค	1	92.49	1.24
ส่วนที่เหลือ	1,114	74.69	

*** มีนัยสำคัญที่ระดับ .001

ตาราง 22 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความเข้มเศร้า โดยพิจารณาตามความแออัดทางกายภาพ ลักษณะครอบครัว และระดับเศรษฐกิจของครอบครัวในกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
แออัดกายภาพ (ก)	1	36.54	<1
ลักษณะครอบครัว (ข)	1	2045.52	28.14***
ระดับเศรษฐกิจ (ค)	2	360.41	4.96**
ก x ข	1	0.01	<1
ก x ค	2	125.51	1.73
ข x ค	2	25.42	<1
ก x ข x ค	2	12.03	<1
ส่วนที่เหลือ	1,109	72.71	

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

*** มีนัยสำคัญที่ระดับ .001

ตาราง 23 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนความซึมเศร้า โดยพิจารณาตามระดับเศรษฐกิจของครอบครัว

กลุ่ม	ค่าเฉลี่ย	ค่า 39.36	ปานกลาง 41.78	สูง 42.03
ต่ำ	39.36	—	2.42**	2.67**
ปานกลาง	41.78		—	0.25
สูง	42.03			—

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

ตาราง 24 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความวิตกกังวล โดยพิจารณาตามเพศ สังกัดของสถานศึกษา และความแออัดทางกายภาพ

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
เพศ (ก)	1	55.92	<1
สังกัด (ข)	1	424.43	5.99**
ความแออัด (ค)	1	39.22	<1
ก x ข	1	24.62	<1
ก x ค	1	112.85	1.59
ข x ค	1	32.52	<1
ก x ข x ค	1	0.03	<1
ส่วนที่เหลือ	1,114	70.80	

* มีนัยสำคัญที่ระดับ .05

ตาราง 25 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความวิตกกังวล เมื่อพิจารณาตามคะแนนเฉลี่ยสะสม อาชีพผู้ปกครอง และระดับการศึกษาของผู้ปกครอง

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
คะแนนเฉลี่ยสะสม (ก)	1	891.96	12.74***
อาชีพผู้ปกครอง (ข)	1	403.82	5.77*
การศึกษาของผู้ปกครอง (ค)	1	16.57	< 1
ก × ข	1	0.19	< 1
ก × ค	1	31.36	< 1
ข × ค	1	40.19	< 1
ก × ข × ค	1	7.40	< 1
ส่วนที่เหลือ	1,114	70.00	

* มีนัยสำคัญที่ระดับ .05

*** มีนัยสำคัญที่ระดับ .001

ตาราง 26 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความวิตกกังวล โดยพิจารณาตามความแออัดทางกายภาพ ลักษณะครอบครัว และระดับเศรษฐกิจของครอบครัวในกลุ่มรวม

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
แออัดกายภาพ (ก)	1	112.80	1.62
ลักษณะครอบครัว (ข)	1	405.96	5.83*
ระดับเศรษฐกิจ (ค)	2	644.87	9.26***
ก x ข	1	1.19	<1
ก x ค	2	6.98	<1
ข x ค	2	31.01	<1
ก x ข x ค	2	1.75	<1
ส่วนที่เหลือ	1,109	69.67	

* มีนัยสำคัญที่ระดับ .05

*** มีนัยสำคัญที่ระดับ .001

ตาราง 27 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนความวิตกกังวล โดยพิจารณาตามระดับเศรษฐกิจของครอบครัว

กลุ่ม	ค่าเฉลี่ย	ต่ำ 33.92	ปานกลาง 36.65	สูง 36.92
ต่ำ	33.92	—	2.73**	3.00**
ปานกลาง	36.65		—	0.27
สูง	36.92			—

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

ตาราง 28 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนรวมสุขภาพจิตห้าด้าน โดยพิจารณาตามเพศ สังกัดของสถานศึกษา และความแออัดทางกายภาพ

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
เพศ (ก)	1	7753.98	9.55**
สังกัด (ข)	1	47.51	<1
ความแออัด (ค)	1	427.36	<1
ก x ข	1	8.93	<1
ก x ค	1	0.58	<1
ข x ค	1	24.70	<1
ก x ข x ค	1	1890.25	2.33
ส่วนที่เหลือ	1,114	812.39	

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

ตาราง 29 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนรวมสุขภาพจิตห้าด้าน โดยพิจารณาตามคะแนนเฉลี่ยสะสม อาชีพผู้ปกครอง และระดับการศึกษาของผู้ปกครอง ในกลุ่มตัวอย่างรวม

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
คะแนนเฉลี่ยสะสม (ก)	1	4351.23	5.35*
อาชีพผู้ปกครอง (ข)	1	2024.20	2.49
การศึกษาของผู้ปกครอง (ค)	1	146.23	<1
ก x ข	1	7.61	<1
ก x ค	1	1577.49	1.94
ข x ค	1	28.13	<1
ก x ข x ค	1	71.72	<1
ส่วนที่เหลือ	1,114	813.18	

* มีนัยสำคัญที่ระดับ .05

ตาราง 30 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนรวมสุขภาพจิตห้าด้าน โดยพิจารณาตามความแออัดทางกายภาพ ลักษณะครอบครัว และระดับเศรษฐกิจของครอบครัวในกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

แหล่งความแปรปรวน	df	MS	F
แออัดทางกายภาพ (ก)	1	1614.46	2.02
ลักษณะครอบครัว (ข)	1	8936.85	11.16**
ระดับเศรษฐกิจ (ค)	2	4514.99	5.64**
ก x ข	1	102.98	<1
ก x ค	2	1166.79	1.46
ข x ค	2	127.58	<1
ก x ข x ค	2	4.58	<1
ส่วนที่เหลือ	1,109	801.07	

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

ตาราง 31 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนรวมสุขภาพจิตห้าด้าน โดยพิจารณาตามระดับเศรษฐกิจของครอบครัว

กลุ่ม	ค่าเฉลี่ย	ต่ำ 191.48	ปานกลาง 199.31	สูง 199.45
ต่ำ	191.48	—	7.83**	7.97**
ปานกลาง	199.31		—	0.14
สูง	199.45			—

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

ตาราง 32 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนมโนภาพแห่งตน โดยพิจารณาตามลักษณะครอบครัว และความรู้สึกแออัด

กลุ่ม	ค่าเฉลี่ย	ครอบครัวปกติ รู้สึกแออัดมาก 38.97	ครอบครัวแยกแวก รู้สึกแออัดน้อย 39.50	ครอบครัวปกติ รู้สึกแออัดน้อย 40.64
ครอบครัวแยกแวก รู้สึกแออัดมาก	36.05	2.92**	3.45**	4.59**
ครอบครัวปกติ รู้สึกแออัดมาก	38.97	—	0.53	1.67**
ครอบครัวแยกแวก รู้สึกแออัดน้อย	39.50		—	1.14
ครอบครัวปกติ รู้สึกแออัดน้อย	40.64			—

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

ตาราง 33 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความซึมเศร้า โดยพิจารณาตามเพศ ความรู้สึกละแฉก โดยวิเคราะห์ในกลุ่มรวม และแยกตามสังกัด

แหล่งความแปรปรวน	กลุ่มรวม			ตามเพศ			อายุ		
	df	MS	F	df	MS	F	df	MS	F
เพศ (ก)	1	886.68	12.15**	1	374.58	4.84*	1	531.12	7.69**
ความรู้สึกละแฉก (ข)	1	28.39	<1	1	22.15	<1	1	10.15	<1
รูสึกละแฉก (ค)	1	1625.93	22.28***	1	1025.31	13.24***	1	604.15	8.75**
ก x ข	1	147.38	2.02	1	92.87	1.19	1	62.56	<1
ก x ค	1	232.26	3.18	1	158.07	2.04	1	76.55	1.11
ข x ค	1	51.59	<1	1	22.16	<1	1	218.49	3.17
ก x ข x ค	1	85.43	1.17	1	66.72	<1	1	16.53	<1
ส่วนที่เหลือ	1,114	72.97		555	77.43		551	69.04	

* มนัยสำคัญระดับ .05

** มนัยสำคัญระดับ .01

*** มนัยสำคัญระดับ .001

ตาราง 34 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความเข้มเฝ้าฯ โดยพิจารณาความแปรปรวน ความถี่ของอำนาจภายใน - ภายนอก และความถี่ที่แยก ในกลุ่มนักเรียนที่มีสภาพแวดล้อมต่างกัน

แหล่งความแปรปรวน	แอ็คน้อย			แอ็คมาก		
	df	MS	F	df	MS	F
เพศ (ก)	1	684.16	9.06**	1	279.39	3.97*
ความถี่อำนาจ (ข)	1	0.04	<1	1	48.18	<1
ความถี่แอ็ค (ค)	1	695.47	9.21**	1	1004.28	14.25***
ก x ข	1	236.08	3.13	1	0.61	<1
ก x ค	1	246.61	3.27	1	35.90	<1
ข x ค	1	3.18	<1	1	181.45	2.58
ก x ข x ค	1	1.27	<1	1	197.03	2.79
ส่วนที่เหลือ	547	75.49		559	70.47	

สัญลักษณ์ .05

** สัญลักษณ์ .01

*** สัญลักษณ์ .001

ตาราง 35 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความก้าวร้าว โดยพิจารณาตามเพศ ความรู้สึ้อำนาจภายใน-ภายนอก และ ความรู้สึกแอดด ซึ่งวิเคราะห์ในกลุ่มรวม และแยกตามสังกัดของสถานศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	กลุ่มรวม			ตัวผู้			ตัวเมีย		
	df	MS	F	df	MS	F	df	MS	F
เพศ (ก)	1	140.95	1.95	1	171.36	2.23	1	11.05	<1
ความรู้สึ้อำนาจ (ข)	1	155.08	2.15	1	35.49	<1	1	122.66	1.81
ความรู้สึกแอดด (ค)	1	1036.06	14.37***	1	672.18	8.75**	1	391.95	5.79*
ก x ข	1	254.48	3.53	1	248.42	3.32	1	213.76	2.78
ก x ค	1	31.91	<1	1	145.66	1.89	1	18.43	<1
ข x ค	1	23.57	<1	1	0.93	0.01	1	55.78	<1
ก x ข x ค	1	91.51	1.27	1	211.75	2.76	1	5.45	<1
ส่วนที่เหลือ	1,114	72.09		555	76.81		551	67.72	

* มีนัยสำคัญระดับ .05

** มีนัยสำคัญระดับ .01

*** มีนัยสำคัญระดับ .001

ตาราง 36 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความถนัดทางภาษา โดยพิจารณาตามเพศ ความรู้สึ้อ่านจากภายใน - ภายนอก และความรู้สึกของนักเรียนจากสถานการณ์สภาพแวดล้อม และแอ็คมาก

แหล่งความแปรปรวน	แอ็คน้อย			แอ็คมาก		
	df	MS	F	df	MS	F
เพศ (ก)	1	147.08	2.01	1	14.65	< 1
ความรู้สึ้อ่าน (ข)	1	189.17	2.58	1	7.25	< 1
ความรู้สึกแอ็ค (ค)	1	183.67	2.51	1	982.95	13.81***
ก x ข	1	340.64	4.65	1	66.19	< 1
ก x ค	1	40.77	< 1	1	0.13	< 1
ข x ค	1	4.71	< 1	1	72.69	1.02
ก x ข x ค	1	227.26	3.10	1	0.47	< 1
ค่าคงเหลือ	547	73.22		559	71.20	

มีนัยสำคัญที่ .001

ตาราง 37 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนอาการทางกาย เมื่อพิจารณาตามเพศ และความรุนแรงทางจิตไปพร้อมกัน

กลุ่ม	ค่าเฉลี่ย	นักเรียนหญิง รุนแรงน้อย 38.73	นักเรียนชาย รุนแรงมาก 38.74	นักเรียนชาย รุนแรงน้อย 40.80
นักเรียนหญิง รุนแรงมาก 37.83		0.90	0.91	2.97**
นักเรียนหญิง รุนแรงน้อย 38.73		—	0.01	2.07**
นักเรียนชาย รุนแรงมาก 38.74			—	2.06**
นักเรียนชาย รุนแรงน้อย 40.80				—

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

ตาราง 38 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความพึงพอใจ โดยพิจารณาความพึงพอใจใน-ภายนอก และความแปรปรวนทางจิต ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย พบถึงความแตกต่างของสถานการณ์ศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	กลุ่มรวม			สมาชิก			อาจารย์		
	df	MS	F	df	MS	F	df	MS	F
เพศ (ก)	1	1570.51	22.38***	1	685.23	9.31**	1	873.21	12.96***
ความพึงพอใจ (ข)	1	21.26	<1	1	11.14	<1	1	8.83	<1
จำนวนคน (ค)	1	4937.68	70.36***	1	3250.17	44.13***	1	1749.19	25.96***
ก x ข	1	178.91	2.55	1	194.46	2.64	1	37.69	<1
ก x ค	1	0.43	<1	1	2.01	<1	1	1.63	<1
ข x ค	1	1.95	<1	1	2.69	<1	1	5.14	<1
ก x ข x ค	1	148.57	2.12	1	55.75	<1	1	88.72	1.32
ส่วนที่เหลือ	1,114	70.18		555	73.64		551	67.38	

** มีนัยสำคัญระดับ .01

*** มีนัยสำคัญระดับ .001

ตาราง 39 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความพึงพอใจ โดยพิจารณาตามเพศ ความเชื่ออ่านจากภายใน-ภายนอก และความแปรผันทางจิต ในกลุ่มนักเรียนมัธยมศึกษาเรียนต่างกัน

แหล่งความแปรปรวน	เรียนไม่คู่			เรียนคู่		
	df	MS	F	df	MS	F
เพศ (ก)	1	1009.034	13.33***	1	623.36	9.59***
ความเชื่ออ่านจาก (ข)	1	6.07	<1	1	56.73	<1
แปรผันทางจิต (ค)	1	1789.07	23.64***	1	2808.90	43.21***
ก x ข	1	139.61	1.84	1	35.64	<1
ก x ค	1	17.92	<1	1	61.52	<1
ข x ค	1	1.44	<1	1	5.54	<1
ก x ข x ค	1	195.99	2.59	1	14.56	<1
ส่วนที่เหลือ	565	75.69		541	65.01	

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

*** มีนัยสำคัญที่ระดับ .001

ตาราง 40 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความถนัดทางภาษา โดยพิจารณาจากภาษาใน-ภายนอก และความแปรปรวนทางจิต ในกลุ่มรวมและกลุ่มนักเรียนที่แบ่งตามสังกัดของสถานศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	กลุ่มรวม			ตัวผู้			ตัวผู้		
	df	MS	F	df	MS	F	df	MS	F
เพศ (ก)	1	341.34	4.79*	1	311.45	4.09*	1	63.06	<1
ความถี่อ่านจาก (ข)	1	43.89	<1	1	2.66	<1	1	49.66	<1
แปรปรวนทางจิต (ค)	1	1997.97	28.01***	1	1244.19	16.35***	1	795.09	11.88**
ก x ข	1	246.28	3.45	1	225.99	2.97	1	171.55	2.56
ก x ค	1	2.36	<1	1	95.99	1.26	1	134.22	2.01
ข x ค	1	1.53	<1	1	2.69	<1	1	15.44	<1
ก x ข x ค	1	44.35	<1	1	29.69	<1	1	5.14	<1
ส่วนที่เหลือ	1,114	71.34		555	76.08		551	66.93	

* มีนัยสำคัญที่ระดับ .05

** มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

*** มีนัยสำคัญที่ระดับ .001

ตาราง 41 การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความก้าวร้าว โดยพิจารณาตามเพศ ความถี่ของอาการภายใน - ภายนอก และความรุนแรงทางจิต ในกลุ่มนักเรียนที่มีผลการเรียนต่างกัน

แหล่งความแปรปรวน	เรียนไม่ตก			เรียนตก		
	df	MS	F	df	MS	F
เพศ (ก)	1	403.04	5.14 [*]	1	37.50	<1
ความถี่ของอาการ (ข)	1	54.16	<1	1	3.55	<1
แนวโน้ม (ค)	1	1270.41	16.21 ^{***}	1	591.79	9.17 ^{**}
ก x ข	1	197.75	2.52	1	276.22	4.28
ก x ค	1	28.87	<1	1	6.29	<1
ข x ค	1	28.39	<1	1	25.99	<1
ก x ข x ค	1	17.85	<1	1	28.35	<1
ส่วนที่เหลือ	565	78.37		541	64.56	

*** มีนัยสำคัญที่ .05

** มีนัยสำคัญที่ .01

*** มีนัยสำคัญที่ .001

ตาราง 4.2 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนแบบโนวาพหุบุคคล โดยพิจารณาความระดับการศึกษาของผู้ปกครอง ระดับเศรษฐกิจของครอบครัว และบรรยากาศในห้องเรียน พร้อมกัน 3 ตัว

กลุ่ม	ผู้ปกครอง	121	131	221	231	112	232	122	222	132	211
ผู้ปกครอง	212	121	131	221	231	112	232	122	222	132	211
ค่าเฉลี่ย	37.09	37.94	38.46	38.75	39.40	39.50	40.84	41.05	41.27	41.96	43.45
111	35.99	1.1	1.95	2.47	2.76	3.41	3.51	4.85	5.06**	5.28**	5.97**
212	37.09		1.37	1.66	2.31	2.41	3.75	3.96	4.18	4.87	6.36
121	37.94						2.90	3.11**	3.33	4.02	5.51
131	38.46							2.81	3.50	4.99	
221	38.75								3.21	4.70	
231	39.40									4.05	
112	39.50									3.95	
232	40.84									2.61	
122	41.05									2.40	
222	41.27									2.18	
132	41.96									1.49	
211	43.45										

ความหมายของสัญลักษณ์ของกลุ่ม

หลักหน่วย แสดงระดับการศึกษาของผู้ปกครอง 1 = ต่ำ 2 = สูง

หลักสิบ แสดงระดับเศรษฐกิจของครอบครัว 1 = ต่ำ 2 = ปานกลาง 3 = สูง

หลักร้อย แสดงบรรยากาศในห้องเรียน 1 = เป็นประชาธิปไตยน้อย 2 = เป็นประชาธิปไตยมาก

ตาราง 43 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนโนภาพแห่งตน โดยพิจารณาตาม
ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง และบรรยากาศในห้องเรียน ในกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

กลุ่ม	ค่าเฉลี่ย	การศึกษาสูง	การศึกษาต่ำ	การศึกษาสูง
		ประชากรไทยน้อย	ประชากรไทยมาก	ประชากรไทยมาก
		39.31	40.72	40.84
การศึกษาต่ำ				
ประชากรไทยน้อย	37.52	1.79*	3.20**	3.32***
การศึกษาสูง				
ประชากรไทยน้อย	39.31	—	1.41	1.53
การศึกษาต่ำ				
ประชากรไทยมาก	40.72	—	—	0.12
การศึกษาสูง				
ประชากรไทยมาก	40.84			—

*มีนัยสำคัญที่ .05

**มีนัยสำคัญที่ .01

ตาราง 44 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนรวมผู้สถาปนา 5 ท่าน โดยพิจารณาความระมัดระวังในการศึกษาของผู้ปกครอง
ระดับประถมศึกษาของครอบครัว และบรรยากาศในห้องเรียน พร้อมกัน 3 ตัว

กลุ่ม	ค่าเฉลี่ย	212	131	221	121	231	112	232	122	222	211	132
188.82	191.41	191.54	192.08	195.59	196.32	203.61	205.87	206.46	208.00	209.02		
111	183.49	5.33	7.92	8.05	8.59	12.1	12.83	20.12	22.38	22.97	24.51	25.53
212	188.82	-	2.59	2.72	3.26	6.77	7.5	14.79	17.05	17.64	19.18	20.2
131	191.41											17.61
221	191.54											17.48
121	192.08											16.94
231	195.59											13.43
112	196.32											12.70
232	203.61											5.41
122	205.87											3.15
222	206.46											2.56
211	208.00											1.02
132	209.02											-

ความหมายของสัญลักษณ์

หลักหน่วย แสดงระดับการศึกษาของผู้ปกครอง 1 = ต่ำ 2 = สูง

หลักสิบ แสดงระดับเศรษฐกิจของครอบครัว 1 = ต่ำ 2 = ปานกลาง 3 = สูง

หลักร้อย แสดงบรรยากาศในห้องเรียน 1 = เป็นประชาธิปไตยน้อย 2 = เป็นประชาธิปไตยมาก

ตาราง 45 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ 5 ด้านของสุขภาพจิตในผู้ตอบ
กลุ่มย่อย ที่แบ่งตามลักษณะชีวิตสังคมและภูมิหลัง

กลุ่ม	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างอาการทางกายกับ				จำนวนคน
	มโนภาพ	ซึมเศร้า	วิตกกังวล	ก้าวร้าว	
นักเรียนชาย	.39	.48	.51	.37	503
นักเรียนหญิง	.28	.35	.39	.23	619
นักเรียนสามัญ	.35	.39	.42	.30	563
นักเรียนอาชีวะ	.33	.45	.49	.29	559
นักเรียนโรงเรียนแออัดน้อย	.32	.39	.41	.29	555
นักเรียนโรงเรียนแออัดมาก	.36	.44	.49	.30	567
นักเรียนเกรดต่ำ	.36	.42	.45	.32	573
นักเรียนเกรดสูง	.31	.41	.45	.26	549
นักเรียนครอบครัวปกติ	.32	.38	.43	.31	896
นักเรียนครอบครัวแตกแยก	.38	.50	.49	.26	225
นักเรียนผู้ปกครองอาชีพต่ำ	.39	.42	.42	.29	518
นักเรียนผู้ปกครองอาชีพสูง	.29	.42	.42	.29	604
นักเรียนผู้ปกครองการศึกษาต่ำ	.34	.42	.46	.29	788
นักเรียนผู้ปกครองการศึกษาสูง	.33	.40	.43	.29	334
นักเรียนเศรษฐกิจต่ำ	.38	.40	.49	.29	242
นักเรียนเศรษฐกิจปานกลาง	.34	.43	.46	.32	644
นักเรียนเศรษฐกิจสูง	.26	.39	.39	.24	236
กลุ่มรวม	.34	.42	.45	.30	1,122

ตาราง 45 (ต่อ)

กลุ่ม	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างมโนภาพแห่งตนกับ		
	ซึมเศร้า	วิตกกังวล	ก้าวร้าว
นักเรียนชาย	.59	.50	.39
นักเรียนหญิง	.56	.51	.32
นักเรียนสามัญ	.58	.52	.35
นักเรียนอาชีวะ	.58	.49	.36
นักเรียนโรงเรียนแออัดน้อย	.58	.50	.41
นักเรียนโรงเรียนแออัดมาก	.58	.51	.30
นักเรียนเกรดต่ำ	.61	.49	.33
นักเรียนเกรดสูง	.55	.52	.38
นักเรียนครอบครัวรักปกติ	.56	.49	.36
นักเรียนครอบครัวแตกแยก	.63	.55	.35
นักเรียนผู้ปกครองอาชีพต่ำ	.59	.54	.39
นักเรียนผู้ปกครองอาชีพสูง	.57	.47	.32
นักเรียนผู้ปกครองการศึกษาต่ำ	.59	.49	.37
นักเรียนผู้ปกครองการศึกษาสูง	.56	.52	.33
นักเรียนเศรษฐกิจต่ำ	.63	.52	.39
นักเรียนเศรษฐกิจปานกลาง	.57	.49	.34
นักเรียนเศรษฐกิจสูง	.53	.48	.34
กลุ่มรวม	.58	.51	.35

ตาราง 45 (ต่อ)

กลุ่ม	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่าง		
	ซึมเศร้า วิตกกังวล	ซึมเศร้า ก้าวร้าว	วิตกกังวล ก้าวร้าว
นักเรียนชาย	.69	.55	.64
นักเรียนหญิง	.68	.34	.47
นักเรียนสามัญ	.71	.48	.57
นักเรียนอาชีวะ	.66	.39	.53
นักเรียนโรงเรียนแออัดน้อย	.67	.46	.56
นักเรียนโรงเรียนแออัดมาก	.70	.41	.54
นักเรียนเกรดต่ำ	.71	.46	.57
นักเรียนเกรดสูง	.66	.41	.53
นักเรียนครอบครัวปกติ	.66	.45	.57
นักเรียนครอบครัวแตกแยก	.74	.43	.51
นักเรียนผู้ปกครองอาชีพต่ำ	.67	.48	.57
นักเรียนผู้ปกครองอาชีพสูง	.69	.41	.54
นักเรียนผู้ปกครองการศึกษาต่ำ	.69	.44	.55
นักเรียนผู้ปกครองการศึกษาสูง	.68	.43	.57
นักเรียนเศรษฐกิจต่ำ	.70	.43	.53
นักเรียนเศรษฐกิจปานกลาง	.67	.45	.57
นักเรียนเศรษฐกิจสูง	.67	.41	.55
กลุ่มรวม	.69	.44	.55

$$r \geq .195, df \leq 100, p < .05$$

$$r \geq .254, df \leq 100, p < .01$$

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ นายจิรวุฒิ นิจนตร

วัน เดือน ปีเกิด 2 มีนาคม 2497

สถานที่เกิด อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. 2511 จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนเจริญวิทยา
อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- พ.ศ. 2513 ได้รับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา จากวิทยาลัยครู
นครศรีธรรมราช
- พ.ศ. 2517 จบการศึกษามัธยมศึกษา (ภาษาอังกฤษ) จากมหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- พ.ศ. 2521 จบการศึกษามหาบัณฑิต (ภาษาอังกฤษ) จากมหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- พ.ศ. 2526 จบการศึกษาดุษฎีบัณฑิต (พัฒนศึกษาศาสตร์) จากมหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

ประวัติการทำงาน

- พ.ศ. 2518 เริ่มรับราชการเป็นอาจารย์ที่วิทยาลัยครูภูเก็ต อำเภอเมือง
จังหวัดภูเก็ต มาจนถึงปัจจุบัน